

Promjena metodoloških obilježja istraživačkih radova u hrvatskoj sociologiji

Ježovita, Josip

Doctoral thesis / Disertacija

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:063976>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-19**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

Josip Ježovita

**PROMJENA METODOLOŠKIH OBILJEŽJA
ISTRAŽIVAČKIH RADOVA U HRVATSKOJ
SOCIOLOGIJI**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Josip Ježovita

**CHANGE OF METHODOLOGICAL
FEATURES IN THE RESEARCH PAPERS
IN CROATIAN SOCIOLOGY**

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2020

Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

Josip Ježovita

**PROMJENA METODOLOŠKIH OBILJEŽJA
ISTRAŽIVAČKIH RADOVA U HRVATSKOJ
SOCIOLOGIJI**

DOKTORSKI RAD

Mentor:
dr. sc. Dragan Bagić, izv. prof.

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Josip Ježovita

**CHANGE OF METHODOLOGICAL
FEATURES IN THE RESEARCH PAPERS
IN CROATIAN SOCIOLOGY**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Associate Professor Dragan Bagić, PhD

Zagreb, 2020

ZAHVALE

Profesor Dragan Bagić bio je moj mentor na ovom višegodišnjem putovanju. Od samog početka, pokazao je veliki interes, susretljivost i razumijevanje za sve moje upite i zamisli. Njegovi stručni i prijateljski savjeti pomogli su mi da lakše odredim smjer ovog istraživanja, ali i smjer u kojem se ubuduće želim akademski razvijati. Kada je to bilo potrebno, znao je pokazati empatiju prema svim problemima s kojima sam se suočavao, ali je isto tako znao pokazati odlučnost u davanju savjeta kojima je ovu doktorsku disertaciju želio učiniti boljom.

Profesori s Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, s kojima sam surađivao za potrebe pisanja ove doktorske disertacije, bili su susretljivi i puni razumijevanja za mukotrpan proces kroz koji prolaze svi doktorandi, uključujući i mene. To je proces u kojem studenti uče kako biti znanstvenik i kako kritički razmišljati o svom istraživanju. Razumljivo je da smo kao pojedinci, u nekim područjima bolji, a u nekim lošiji i da stoga trebamo kontinuirano raditi na osobnom rastu i razvoju. Uz vodstvo pojedinih docenata i profesora, taj razvoj meni je bio uvelike olakšan i zbog toga im hvala.

Posebno mjesto u ovoj zahvali trebaju dobiti i sudionici provedenog istraživanja. Nažalost, ne smijem ih imenovati, ali zahvaljujući njima, rezultati ove doktorske disertacije dobili su jasan smisao i širi kontekst, vrijedan promišljanja.

Ovim putem, zahvaljujem se i svojim kolegama s kojima svakodnevno surađujem te predstavnicima Uprave Hrvatskog katoličkog sveučilišta na njihovom snažnom bodrenju i istinskoj podršci u svakom smislu te riječi.

Obitelj i prijatelji sredina su koja je odigrala važnu ulogu u cjelokupnom procesu. Zahvaljujem se svojoj majci Ljiljani, sestri Ani i bratu Vjekoslavu na njihovoj velikoj podršci i strpljenju. Velika hvala i mojim dragim prijateljima Andriani i Antoniu što su bili moje AA baterije na ovom dugačkom i izazovnom putu.

INFORMACIJE O MENTORU

Izv. prof. dr. sc. Dragan Bagić rođen je 1977. godine u Gradačcu, Bosna i Hercegovina. Osnovnu školu je pohađao u Gradačcu i Zagrebu, a gimnaziju u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je jednopredmetni studij sociologije 1996. godine, a diplomirao 2004. godine. Iste godine je upisao poslijediplomski doktorski studij sociologije. Akademski stupanj doktora znanosti stekao je 2010. godine obranom disertacije iz područja industrijskih odnosa pod mentorstvom prof. dr. sc. Milana Mesića.

Kao apsolvent 2000. godine počeo je raditi u agenciji za istraživanje tržišta i javnog mnijenja Puls kao istraživač tržišta i javnog mnijenja. Od 2003. godine postao je direktor istraživanja javnog mnijenja te se na toj poziciji zadržao do 2004. godine, kada počinje raditi kao znanstveni novak na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na projektu pod vodstvom prof. dr. sc. Milana Mesića. Docentom je postao 2011. godine, a za izvanrednog profesora izabran je 2017. godine. Obavljao je više upravnih dužnosti na Odsjeku za sociologiju i Filozofskom fakultetu.

U svojoj karijeri je sudjelovao u velikom broju primijenjenih, stručnih i znanstvenih projekata, najprije kao zaposlenik u agenciji Puls (danas Ipsos), potom kao znanstveni novak i istraživač, ali i konzultant. Kombinirajući praktično istraživačko iskustvo sa znanstveno-teorijskim interesima razvio je širok spektar iskustava i kompetencija u korištenju metodologije društvenih istraživanja za različite istraživačke potrebe. Ujedno je jedan od rijetkih istraživača koji objavljuje radove iz područja metodologije društvenih istraživanja.

Osim metodologije društvenih istraživanja, područja njegovih znanstvenih interesa su sociologija politike, industrijski odnosi i migracijske studije. Objavio je četiri znanstvene monografije (samostalno ili u koautorstvu) te gotovo 30 znanstvenih radova u znanstvenim časopisima i zbornicima radova. Održao je preko 20 izlaganja na znanstvenim skupovima, te sudjelovao na velikom broju javnih predavanja, tribina i okruglih stolova. Također, autor je većeg broja stručnih radova, istraživačkih izvještaja i studija.

SAŽETAK

Predstavnici znanstvenih disciplina, uključujući i sociologe, trebaju biti reflektivni prema svom radu i prema vlastitim istraživačkim aktivnostima. Metodologija, kao jedan od aspekata tih aktivnosti, predstavlja skup pravila o korištenju različitih metoda i tehnika istraživanja. Autor ove disertacije krenuo je od pretpostavke da je moguće identificirati obrasce korištenja različitih metodoloških pristupa u sociologiji te da istraživači trebaju proučavati širi društveni kontekst da bi mogli utemeljeno objasniti pojavljivanje različitih obrazaca korištenja metodoloških pristupa. Slijedom navedenog, da bi se objasnio predmet istraživanja, u ovoj se disertaciji daje pregled teorijskih koncepata iz sociologije znanosti i sociologije znanja te iz reflektivne sociologije. Predmet istraživanja u ovoj disertaciji može se opisati kao proučavanje promjena u metodološkim obilježjima istraživačkih radova u hrvatskoj sociologiji od 60 – ih godina prošlog stoljeća pa sve do danas, uključujući i analizu društveno – političkog konteksta u kojem su proučavana obilježja nastajala. Da bi se dobila opširnija slika o istraživanoj problematici, korištene su metode dvaju metodoloških pristupa. Prva metoda predstavljala je kvantitativnu analizu sadržaja istraživanih radova, koja je dala uvid u karakteristike metodoloških obilježja samih radova. U drugoj metodi, korišteni su polu – strukturirani intervjui koji su provedeni na uzorku sociologa, zaposlenih u znanstveno – istraživačkim institucijama. U intervjuima se raspravljalo o društveno – političkom kontekstu u kojem su istraživani radovi objavljeni. Rezultati istraživanja potvrdili su da je došlo do promjena u metodološkim obilježjima radova u promatranom razdoblju, odnosno da je došlo do porasta u kompleksnosti korištene metodologije u hrvatskoj sociologiji te da su opisi te metodologije s vremenom postajali sve detaljniji. U drugom dijelu istraživanja, identificirana su i objašnjena četiri potencijalna faktora pomoću kojih se može opisati društveno – politički kontekst, s naglaskom na 90 – e godine prošlog stoljeća. Ti faktori su sljedeći: političke promjene, institucionalne promjene, generacijske promjene i vanjski utjecaji na razvoj sociologije na ovom području. Iako se ne može tvrditi da su identificirani svi elementi na temelju kojih se može jednoznačno objasniti veza između četiriju spomenutih društvenih faktora i promjena u metodologiji, može se dobiti osnovni uvid u njihov odnos, čime se otvara plodonosan prostor za daljnje diskusije i istraživanja na temu ove disertacije.

Ključne riječi: znanost, sociologija, metodologija, statistika, metodološka obilježja radova, kompleksnost metodoloških obilježja, detaljnost opisa metodoloških obilježja, društveno – politički kontekst, analiza sadržaja, intervjui

PROŠIRENI SAŽETAK NA ENGLISKOM

It can be considered important that members of scientific disciplines, including sociologists, have a reflection on their work and their research activities. Methodology as one aspect of these activities is a set of rules on the use of different research methods and techniques. The author of this dissertation started from the assumption that it is possible to identify patterns of use of different methodological approaches in sociology and that some broader context is needed to explain their occurrence.

Regarding the theoretical framework of this dissertation, concepts from the sociology of science and knowledge and concepts from social theory about reflexivity were used to explain the research subject. Theoretical concepts from the sociology of knowledge and the sociology of science were used to explain and define the research subject in this dissertation. Also, concepts from these disciplines were used to explain what it means for a sociological community to have a scientific tradition that depends on the broader social context that needs to be explained. As for the concepts from the sociological theory of reflexivity, they were used to explain why it was important to conduct the research about the topic from this dissertation and which factors needed to be taken into account when explaining it.

The main subject of this dissertation can be described as observing the changes in the methodological characteristics of research papers in Croatian sociology from the 1960s to the present time. Another subject of this dissertation was to explain the connection between the observed changes in the methodology of the analyzed research papers and the socio – political context in which these changes took place.

To obtain a broader picture of the investigated problem, methods from two methodological approaches were used. The first method was a quantitative analysis of the content of the observed scientific papers and on this basis, an insight into the characteristics of the methodological characteristics of these papers was obtained. A total of 2526 papers were analyzed, of which 702 were estimated to be primarily sociological papers.

For the second method, semi – structured interviews were conducted with a group of sociologists employed by research institutions. A total of 17 participants from 8 different scientific research institutions positioned in Zagreb, Osijek, and Zadar participated in the interviews. The discussion in the interviews was about the socio – political context in which the analysed papers were published. Specifically, five thematic blocks were represented in the interviews: (1) the state

of sociology during the observed period; (2) the socio – political context during the 1990s, which could have influenced the development of sociology; (3) discussion about the results obtained in this dissertation; (4) discussion about the implications of the results; (5) and discussion about the guidelines for the future development of sociology.

The research confirmed that there were changes in the methodological features of the papers. In the observed period, there was an increase in the complexity of the methodology used in Croatian sociology. Also, the descriptions of the used methodology were becoming more detailed. This means that in the observed period, more and more different methodological approaches and statistical tests began to be used. Both quantitative and qualitative solutions to research problems began to be part of the methodology used in the papers. Also, the authors of the research papers have progressed from the use of primarily descriptive statistics on their data and began to use different tests from the corpus of bivariate and multivariate statistics. Regarding the progress on the detail of the methodological descriptions, the authors of the research papers began to provide more and more new pieces of information about the procedures they used in their research. Based on this finding, the first hypothesis from this dissertation was confirmed.

In the second part of the research, four potential factors that can serve to describe the socio – political context were identified and explained. These factors are political changes as the main factor; institutional changes; generational changes; and international influences on the development of sociology in this area. Based on the results it can be concluded that identified socio – political factors may have had an impact on the increased number of research papers and the greater thematic diversity of these papers during the observed period. Also, it is necessary to conclude that no completely clear link was found between these factors and the development of more complex methodologies in the observed papers. These results only partially support the second hypothesis.

It can be considered that all the results from this dissertation represent a fruitful space for further research and discussions on this or similar topics.

Keywords: science, sociology, methodology, statistics, methodological features of papers, complexity of methodological features, detail of description of methodological features, socio - political context, content analysis, interview

Sadržaj

1. UVOD – OBRAZLOŽENJE TEME	1
2. TEORIJSKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA.....	3
2.1. Osnovni uvid u razvoj discipline sociologije u Hrvatskoj	4
2.2. Sociologija znanosti i njezina povezanost s metodologijom istraživanja	9
2.2.1. Sociološko istraživanje <i>znanja</i>	9
2.2.2. Sociologija znanja kao uvod u sociologiju znanosti.....	10
2.2.3. Istraživanje <i>znanstvenog znanja</i>	11
2.2.4. Teorijski koncepti sociologije znanosti	12
2.2.5. Znanstvene paradigme u istraživačkim aktivnostima.....	14
2.2.6. Definicija metodoloških obilježja radova.....	17
2.3. Sociologija kao znanstvena disciplina i profesija	19
2.3.1. Znanstvena disciplina sociologije.....	19
2.3.2. Profesionalni identitet sociologije	21
2.3.2.1. Sociolozi kao eksperti	23
2.3.2.2. Vidljivost profesije sociologije	25
2.3.3. Problem primjene sociološke ekspertize	29
2.3.4. Refleksija na profesiju sociologije	32
2.4. Refleksivna sociologija i njezina povezanost s metodologijom istraživanja	34
2.4.1. Definicija refleksivnosti	34
2.4.2. Refleksivnost u sociologiji	36
2.4.3. Važnost refleksivnosti u sociologiji	38
2.4.4. Razine promatranja refleksivnosti u sociologiji	39
2.4.5. Metodologija istraživanja i refleksivnost	41
2.4.6. Kritike refleksivnosti u sociologiji	42
2.4.7. Zaključna razmatranja o refleksivnosti u sociologiji.....	45
2.5. Metodologija u društvenim znanostima	47
2.5.1. Metode kao znanstveni alat	48
2.5.2. Metodološke paradigme	49
2.5.3. Problem redukcionističkog karaktera metodologije	49
2.6. Istraživački rad u društvenim znanostima	51
2.6.1. Dimenzije istraživačkog rada	51

2.6.2.	Povijesne faze razvoja istraživačkog rada	51
2.6.3.	Problem metodološkog imperativa u istraživačkom radu	53
2.6.3.1.	Definiranje metodološkog imperativa.....	53
2.6.3.2.	Razlozi javljanja metodološkog imperativa.....	54
2.6.3.3.	Kritika metodološkog imperativa u sociologiji.....	56
2.6.3.4.	Posljedice prisutnosti metodološkog imperativa u istraživačkom radu	61
2.6.3.5.	Zaključna razmatranja na temu metodološkog imperativa	63
2.7.	Dosadašnje spoznaje o istraživanjima metodologije.....	66
2.7.1.	Istraživačka pitanja u proučavanju metodologije	66
2.7.2.	Metodološki pristupi za proučavanje metodologije.....	72
2.7.3.	Raznolikost populacija za proučavanje metodologije	74
2.7.4.	Mogući izvori podataka za proučavanje metodologije.....	74
3.	CILJEVI I HIPOTEZE	77
3.1.1.	Ciljevi istraživanja.....	77
3.1.2.	Hipoteze istraživanja	77
4.	METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	78
4.1.	Provedba istraživanja	78
4.1.1.	Preliminarno istraživanje	78
4.1.2.	Analiza biografskih obilježja autora radova	79
4.1.3.	Kvantitativna analiza sadržaja promatranih radova.....	80
4.1.4.	Provođenje polu – strukturiranih intervjua	83
4.1.5.	Upotreba mješovite metodologije u istraživanju	85
4.2.	Opis izračuna koeficijenata o metodološkim obilježjima promatranih radova.....	86
4.2.1.	Koeficijent o kompleksnosti metodoloških obilježja	87
4.2.2.	Koeficijent o detaljnosti opisa metodoloških obilježja radova.....	97
4.3.	Etički aspekti istraživanja.....	103
5.	REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA	104
5.1.	Opis karakteristika i vremenskog kretanja populacije analiziranih radova.....	104
5.1.1.	Klasifikacija radova na istraživačko – metodološke i na teorijske.....	109
5.2.	Metodološka obilježja radova	137
5.2.1.	Kompleksnost metodoloških obilježja radova.....	138
5.2.2.	Detaljnost opisa metodoloških obilježja.....	151

5.3.	Usporedba vremenskog kretanja koeficijenata o metodološkim obilježjima radova.....	159
5.4.	Društveno – politički kontekst razvoja sociološke discipline	169
5.4.1.	Političke promjene	170
5.4.2.	Generacijske promjene	185
5.4.3.	Institucionalne promjene	197
5.4.4.	Vanjski utjecaji	209
5.5.	Što je hrvatska sociologija postigla napretkom istraživačke metodologije?	214
5.6.	Preporuke za daljnji razvoj discipline sociologije.....	223
6.	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	235
6.1.	Konceptualna i teorijska razrada teme	235
6.2.	Promjene u metodološkim obilježjima radova.....	235
6.3.	Društveno – politički kontekst koji je utjecao na razvoj metodologije u sociologiji.....	236
6.4.	Preporuke za buduća istraživanja	238
7.	METODOLOŠKE NAPOMENE	240
8.	POPIS LITERATURE	243
8.1.	Literatura	243
8.2.	Izvori sekundarnih podataka	250
9.	PRILOZI.....	252
9.1.	Prilog 1: Kodni plan analitičke matrice.....	252
9.2.	Prilog 2: Izjava o sudjelovanju u istraživanju	256
9.3.	Prilog 3: Nacrt polu – strukturiranog intervjua	257
9.4.	Prilog 4: Opis tematskih blokova analiziranih radova	259
10.	ŽIVOTOPIS.....	270

1. UVOD – OBRAZLOŽENJE TEME

Empirijska istraživanja postala su neizostavna aktivnost većine znanstvenih disciplina. Istraživači koji provode empirijska istraživanja najčešće slijede unaprijed naučena pravila, koriste već postojeće instrumente i interpretiraju rezultate, poštujući otprije poznate šprance. U tom kreativnom, ali često “automatiziranom“ procesu, postoji bojazan da će istraživači prestati preispitivati pozadinu znanstvenih praksi, što može rezultirati smanjenjem vlastitih mogućnosti za razumijevanjem dobivenih rezultata istraživanja. Sve opisano može se primijeniti i na sociologe u njihovim ulogama istraživača. Slijedom navedenog, kompleksnost socioloških istraživanja ne treba se promatrati olako, nego kroz više dimenzija: sociološku, ontološku, ideološku, epistemološku i metodološku (Mouton i Marais, 1988: 7-8). Sve dimenzije smatraju se važnima, bilo da ih se promatra zasebno ili kroz njihov međudnos, ali u ovom je radu naglasak stavljen na metodološku dimenziju socioloških istraživanja, pritom uvažavajući i prisutnost ostalih dimenzija.

Bilo koji oblik istraživanja najčešće se provodi u institucionalnim okvirima neke znanstvene zajednice, čiji članovi stupaju u interakciju na temelju koje prihvaćaju ili dovode u pitanje određene znanstvene norme koje su zajedničke svim članovima te zajednice i koje usmjeravaju njezin rad. Skup tih normi i pravila naziva se znanstvena paradigma (Kuhn, 2002: 23-75) koju svaka zajednica slijedi, a metodologija koja se koristi u istraživanjima smatra se njezinim sastavnim dijelom.

U definiranju metodologije, može se uzeti Milasov opis prema kojem metodologija predstavlja „...sustav pravila na temelju kojih se provode istraživački postupci, izgrađuju teorije i obavlja njihova provjera.“ (Milas, 2009: 14). Prema tom istom autoru, cilj metodologije je „opis i analiza temeljnih metoda što se koriste u različitim znanstvenim disciplinama, upoznavanje s njihovim prednostima i ograničenjima, pretpostavkama na kojima počivaju i mogućim ishodima njihove upotrebe.“ (Milas, 2009: 14). Milasova definicija metodologije poslužila je kao početna točka u razradi teme i ciljeva istraživanja u ovoj disertaciji u kojoj se analiziraju promjene u metodološkim obilježjima socioloških radova, objavljenih u Republici Hrvatskoj od 60 – ih godina prošlog stoljeća pa sve do danas. Elementi koji su pritom upotrijebljeni iz Milasove definicije tiču se proučavanja metodologije kao sustava pravila. Upravo element sustava pravila poslužio je kao početna pretpostavka na temelju koje se metodološka obilježja radova mogu promatrati kao rezultat određenih istraživačkih praksi u kojima se slijedi unaprijed određen sustav pravila.

Aktivnost istraživanja, uz korištenje prihvaćene metodologije i određenog sustava pravila, stvara takozvano *znanstveno znanje*, koje se često promatra odvojeno od konteksta u kojem nastaje. Za potrebe ove disertacije, krenulo se od pretpostavke da tomu nije tako. Teorijska podloga za ovu pretpostavku pronađena je u sociološkim disciplinama *sociologije znanja* i *sociologije znanosti* prema kojima su sva znanja, uključujući i ona znanstvena, uvjetovana širim kontekstom u kojem nastaju. Razvoj i spoznajni doseg takvih znanja zbog toga su prostorno i vremenski uvjetovani te predstavljaju prikladan predmet istraživanja za sociologiju. Ovakvo razumijevanje znanja poslužilo je kao podloga za daljnju razradu teme ove disertacije u smislu proučavanja metodoloških obilježja socioloških radova kao jednog oblika (metodološkog) znanstvenog znanja, reproduciranog od strane autora analiziranih radova, ali istovremeno uzimajući u obzir činjenicu da se znanje može objasniti jedino uvažavanjem i proučavanjem društveno – političkog konteksta u kojem je nastalo.

S pravom se može postaviti pitanje o važnosti proučavanja metodoloških praksi u sociologiji. Gouldner (1970: 488-491) je naveo da sociolozi općenito malo znaju o sebi i o istraživačkim aktivnostima svojih kolega, što se može promijeniti sustavnim prikupljanjem informacija o istraživačima i njihovim aktivnostima. (Samo)refleksivnost danas je daleko više prisutna među sociolozima, što će biti potvrđeno i u rezultatima ovog istraživanja. Općenito, ideje o sustavnom prikupljanju informacija o istraživačima proizlaze iz discipline *sociologije refleksivnosti*, koja ističe važnost refleksije istraživača u radovima, ne bi li istraživači tako istinski prepoznali što istražuju i koji je doseg njihovih zaključaka o kompleksnoj društvenoj stvarnosti. Teorijski okvir u ovoj disertaciji gradio se upravo na konceptima iz discipline sociologije refleksivnosti, koja pruža odgovor na pitanja o važnosti reflektiranja na metodološke prakse u sociologiji.

Uzimajući u obzir sve dosad navedeno, može se konstatirati da je tema ove disertacije konceptualno kompleksna jer je pregršt faktora uzet u obzir za provedbu istraživanja da bi se posljedično dobili zadovoljavajući rezultati, s dovoljno interpretativne snage. Iako se na konceptualnu kompleksnost može gledati kao na svojevrsan izazov koji je stavljen pred autora ove disertacije, preostaje nada da će čitatelji uspjeti pronaći barem dio odgovora u odnosu na postavljenu istraživačku problematiku.

2. TEORIJSKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA

Teorijski dio ove disertacije podijeljen je u dva dijela u kojima se obrazlaže sljedeće: (1) osnovni teorijski pojmovi potrebni za razumijevanje i definiranje onoga **što se istražuje** u disertaciji i faktori na koje je pritom potrebno obratiti pažnju; (2) **zbog čega** je korisno baviti se ovom temom; i (3) što predstavljaju rezultati dobiveni u okviru disertacije i koji je njihov **spoznajni doseg**.

U prvom dijelu ovog poglavlja, pobliže će se opisati osnovni teorijski koncepti iz triju socioloških disciplina: *sociologije znanja*, *sociologije znanosti* i *refleksivne sociologije*. Koncepti iz *sociologije znanja* i *sociologije znanosti* poslužit će u tri svrhe jer je u ovoj disertaciji, naglasak stavljen na promjene u metodološkim obilježjima istraživačkih radova u hrvatskoj sociologiji. Prvo i najvažnije, teorijski će se obrazložiti i definirati ono **što se istražuje** u disertaciji, a to su prvenstveno metodološka obilježja radova. Drugo, obrazložiti će se pretpostavka autora disertacije da je moguće ispitivati promjene u metodologiji u nekoj znanstvenoj disciplini ako se krene od ideje da svaka disciplina ima određenu znanstvenu tradiciju iz koje se mogu iščitati obrasci i trendovi u radu te discipline, a promjene u metodologiji dio su te tradicije. Treće, obrazložiti će se razlozi tumačenja ustanovljenih metodoloških promjena u istraživačkim radovima u odnosu na širi kontekst u kojem su objavljeni, s posebnim naglaskom na društveno – politički kontekst djelovanja sociološke znanstvene zajednice. Kada je riječ o teorijskim konceptima *refleksivne sociologije*, oni će poslužiti u dvije svrhe. Prvo, teorijskim konceptima *refleksivne sociologije* želi se odgovoriti na pitanje **zbog čega** je potrebno istraživati metodološka znanja i prakse u disciplini sociologije. Drugom svrhom želi se naglasiti važnost šireg društveno – političkog konteksta u kojem su analizirani radovi objavljeni, koji se smatra neizostavnim faktorom u tumačenju promjena u metodološkim obilježjima radova.

Drugi, teorijski dio ovog poglavlja donosi pregled općih teorijskih koncepata o procesu razvoja kompleksnosti metodologije u društvenim znanostima, pritom stavlajući naglasak na sporno pitanje *metodološkog imperativa*, tj. razvoja i korištenja istraživačke metodologije koja postaje sama sebi svrha. Ovaj teorijski dio smatra se važnim zato jer će poslužiti kao obrazloženje konteksta u kojem će se interpretirati glavni **rezultati** disertacije te ustanoviti njihov **spoznajni doseg**.

2.1. Osnovni uvid u razvoj discipline sociologije u Hrvatskoj

Razvoj jugoslavenske, a time hrvatske sociologije, može se pratiti još od prve polovice 19. stoljeća. U to vrijeme, počela se buditi nacionalna svijest među građanima različitih zemalja u Europi te su sve češće aktualizirani različiti društveni problemi i načini njihovog rješavanja. Na području Hrvatske, promjene su došle u pokretu koji je nazvan *Ilirski narodni preporod*. Jedno od glavnih pitanja koje se pritom postavljalo ticalo se adekvatnih metoda i načina za stvaranje znanja o društvenim promjenama, a na sociologiju se gledalo kao na društvenu znanost koja to može postići (Batina, 2006: 17-19).

Početak razvoja sociologije na našem području djelovao je obećavajuće, barem na prvi pogled. Sociologija se razvijala usporedno s građanskim društvom na ovom području i pritom je bila pod utjecajem različitih ideologija i međunarodnih odnosa. Neki od tih utjecaja, bile su struje i ideologije kao što su nacionalizam, fašizam, feminizam, katolicizam itd. Neovisno o utjecaju o kojem se radilo, svaki od tih utjecaja barem je donekle bio prilagođen hrvatskom kontekstu i kao takav, utjecao je na transformaciju sociološke misli na ovim prostorima, bilo s teorijskog ili istraživačkog aspekta (Batina, 2006: 57-58).

Da bi neka znanost dobila na svojoj legitimnosti, mora proći kroz proces akademske institucionalizacije. Važni koraci prema institucionalizaciji sociologije kao znanosti počeli su se događati već početkom 20. stoljeća. Konkretno, 1906. godine osnovana je katedra za *kriminalnu sociologiju* na Pravnom fakultetu u Zagrebu i taj se događaj smatra početkom uvođenja sociologije u akademske institucije u Hrvatskoj. Predstavnici sociologije u toj instituciji promovirali su ideju da se društvo treba mijenjati nenasilno i da revolucije nisu primjeren odgovor na tada aktualne društvene krize (Batina, 2006: 17-19). U to vrijeme, sociologija još uvijek nije bila prisutna na filozofskim fakultetima zato jer se smatrala znanošću pozitivističkog karaktera, pod utjecajem njemačke tradicije. Za razliku od filozofskih fakulteta, pravni fakulteti su u to vrijeme bili uporišta vladajućeg društvenog i državnog poretka (Županov i Šporer, 1984: 13), što je te fakultete učinilo prirodnim obitavalištem sociologije kao discipline koja je trebala ponuditi rješenja za tada aktualne društvene krize. Ubrzo nakon toga, točnije 1914. godine, osnovano je Sociološko društvo u Zagrebu. Glavni postulat tog društva bio je bavljenje znanstvenim radom, s ciljem upoznavanja javnosti s aktualnim socijalnim pitanjima. Prvim predstavnicima tog društva, važno je bilo sastaviti sustavni inventar o društvenim događajima na ovom području, upoznati zakonitosti identificiranih

društvenih promjena te odrediti adekvatan smjer djelovanja na temelju prikupljenog znanja (Batina, 2006: 30-41).

Neovisno o institucionalizaciji sociologije, ubrzo je na vidjelo izašlo stajalište da smjer u kojem se sociologija razvijala ne odgovara pojedinim društvenim strukturama, uključujući i one vladajuće. Naime, do 1945. godine, društvenim problemima bavili su se predstavnici različitih zvanja, od filozofa, preko etnologa, do pravnika. To su uglavnom bili predstavnici viših slojeva hrvatskog društva, koji su kroz različite kanale pokušali pomoći jačoj institucionalizaciji sociologije (Batina, 2006: 55-56). U to vrijeme, vladao je pluralizam društvenih tema koje su bile interesantne za promišljanje i istraživanje, ali s vremenom su se pojavile tenzije između društvenih mislilaca i predstavnika vlasti. Neki od tih mislilaca zbog svojih su stavova bili protjerani, uhićeni ili čak ubijeni (Batina, 2006: 30-44). Opisane tenzije svoju potvrdu nalaze i u tezi Županova i Šporer (1984: 13) koji kažu da se sociologija kao znanost o društvu razvija pod utjecajem njezinog odnosa s nosiocima vladajućih ideologija i moći. Takav odnos može rezultirati određenim neslaganjima, a slična situacija događala se u Jugoslaviji između dva svjetska rata.

Naime, nakon Prvog svjetskog rata, Hrvatska je ušla u Kraljevinu Jugoslaviju u kojoj su se predstavnici sociologije podijelili u više odvojenih etničkih skupina, koje su činili Slovenci, Hrvati i Srbi. Ta je podjela zadala udarac razvoju sociologije jer su se pojavile međunacionalne tenzije i sukobi. Nakon toga, 1941. godine, došlo je do raspada Monarhističke Jugoslavije, a na ovom je području zavladao još jedan režim koji je danas poznat kao ustaški režim u doba NDH. Po završetku Drugog svjetskog rata, 1945. godine, osnovana je Federativna narodna republika Jugoslavija. Sociologija se u takvim okolnostima smatrala produženom rukom politike koja je promovirala nacionalnu emancipaciju pa su predstavnici vlasti počeli sustavno raditi na njezinom ukidanju kao znanosti i kao profesije. Drugim riječima, pokušali su onemogućiti njezin daljnji institucionalni razvoj (Batina, 2006: 59). Unatoč pokušajima deinstitutionalizacije sociologije, još 50 – ih godina prošlog stoljeća, sociologija je postala redovni predmet na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu da bi Rudi Supek, 60 – ih godina prošlog stoljeća, izdvojio Katedru za sociologiju iz postojećeg Odsjeka za filozofiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. S ovim događajima, sociologija se ponovno počela institucionalizirati i dobivati na sve većoj važnosti. Upravo su 60 – e godine prošlog stoljeća, zbog svega navedenog, bile prigodna odrednica za početak istraživanja o promjenama u korištenju metodologije u hrvatskoj sociologiji. Ono što se događalo kasnije, 60 – ih godina prošlog stoljeća,

opisali su Županov i Šporer (1984: 14). Autori su naveli da je sociologija nastavila svoj razvoj u društvenom kontekstu u kojem je došlo do narušavanja odnosa između SSSR – a i Jugoslavije. Takvi narušeni odnosi rezultirali su odbacivanjem staljinističke varijante društvenog sistema, a društvene znanosti više nisu promatrane u negativnom kontekstu. Sociologija je dobila novu ulogu jer se odbacivanjem staljinističke varijante marksizma, javila potreba za revitaliziranjem izvornog marksizma, što je posljedično odredilo daljnji razvoj takozvane marksističke sociologije. Županov i Šporer navedene su promjene opisali u sljedećem citatu: „Moralo se prići reviziji doktrine.“ (1984: 15).

Sociologija kao znanost na ovom se području počela razvijati pod okriljem marksizma jer je postojala neraskidiva veza između sociologije i tada aktualnog društvenog konteksta. Odnos se nije razvijao glatko jer je sociologija nametala moderne metode koje su bile okarakterizirane kao “buržujaska antimarksistička diverzija“ (Kuvačić, 1972: 105). Županov i Šporer opisali su to na sljedeći način: „Očito je da marksizam kao isključiva teorijska orijentacija ne dopušta profesionalizaciju sociologije, jer sociologija kao profesija ne može zadobiti monopol nad marksizmom, niti na toj osnovi može izgraditi svoj metodološko-tehnički instrumentarij.“ (Županov i Šporer, 1984: 17).

60 – ih godina prošlog stoljeća, veliki problem za sociologiju predstavljao je nastavak njezinog ulaska u obrazovne institucije jer nije uspijevala uspostaviti monopol nad znanjima koja je nudila. Sociologija je u svoje redove primala sve zainteresirane pojedince zbog svog globalnog i interdisciplinarnog pristupa (Županov i Šporer, 1984: 17), što je posljedično utjecalo na smanjenje njezinog monopola. Unatoč borbi za uspostavom monopola, Kuvačić (1972: 105) navodi da su naši sociolozi u 60 – im godinama prošlog stoljeća uspjeli objaviti veliki broj radova, a jedna od glavnih tema bio je samoupravni razvoj.

70 – e godine prošlog stoljeća također nisu bile razdoblje u kojem se sociologija mogla afirmirati kao profesija i uspostaviti monopol nad svojim znanjima. Naime, prema Županovu i Šporer (1984: 18-20), rastao je broj školovanih sociologa koji su se zapošljavali u obrazovnim institucijama, ali su se svejedno nametali kolegiji kao što su *osnove marksizma*. Takvi su predmeti potiskivali sociologiju i sociologe, a bili su odraz još uvijek prisutne potrebe vladajućih da se društvo interpretira iz marksističke perspektive. Sociologija očito nije ispunjavala očekivanja vladajućih, stavljena pred nju kao disciplinu.

Okolnosti su se počele mijenjati tek onda kada je jugoslavenska sociologija dobila mogućnost otvaranja prema međunarodnoj zajednici sociologa. Ostvarivanje međunarodne komunikacije rezultiralo je sve izraženijom profesionalizacijom jugoslavenske sociologije, koja je dobila mogućnost sudjelovanja u institucionaliziranim profesionalnim komunikacijama s kolegama iz svijeta (Županov i Šporer, 1984: 18-20).

Kada je riječ o razvoju sociologije u 90 – im godinama prošlog stoljeća, glavna karakteristika tog razvoja povezana je s društvenim promjenama, ali će se doticati i promjena u znanstvenim politikama Hrvatske. Autor Letica (1998: 79-80) naveo je da se sociologija u tom periodu našla u krizi svjetskih razmjera, a slično stanje zahvatilo je i Hrvatsku, s obzirom na nove okolnosti s kojima se tadašnje društvo susrelo. Neke od promjena koje su se događale, a koje su utjecale na razvoj sociologije bile su: prelazak predmeta analize s jugoslavenskog na hrvatsko društvo; zamjena samoupravnog socijalizma demokratskom i pluralističkom političkom kulturom; promjene u tematskim interesima sociologa nakon rata; te početak općeg otvaranja prema Zapadu i zatvaranja prema Istoku. Prpić (2003: 46-60) je opisala nekoliko društvenih promjena koje su utjecale na razvoj znanosti, ali i na razvoj sociologije u Hrvatskoj u fazi tranzicije. Ona je zaključila da je došlo do redukcije nacionalnih istraživačkih sustava i da su se počeli uvoditi sustavi financiranja koji su poticali individualne istraživačke projekte umjesto da su se financije usmjeravale prema istraživačkim institucijama. Jedna od posljedica takvog postupanja bilo je smanjenje broja istraživačkog osoblja u institucijama u tranzicijskim zemljama i to u razmjerima između 10 i 40 %. Znanstvenici su počeli prelaziti u unosnije djelatnosti (engl. *brain waist*) ili su odlazili u inozemstvo (engl. *brain drain*). Neke od ostalih posljedica bile su: lošiji profesionalni i društveni položaj mladih znanstvenika; javljanje neproporcionalnog broja žena u istraživačkim zajednicama; centralizacija znanosti itd. Sociologija nije ostala neokrnuta za vrijeme svih tih promjena.

Prema Prpić (2003: 47), centralizacija znanosti događala se upravo zbog nedostatka većeg broja izvora financiranja znanosti, što je rezultiralo nedovoljno transparentnim, kompetitivnim ili objektivnim sustavom ocjenjivanja i dodjeljivanja različitih znanstvenih projekata. Da je znanost u Hrvatskoj u to vrijeme bila nedovoljno financirana i posljedično marginalizirana, konstatirale su i autorice Švarc i Lažnjak (2003: 93). Krajem 90 – ih godina prošlog stoljeća, Darko Polšek (1998: 14-16) osvrnuo se na hrvatsku znanstvenu strategiju tog doba. Na temelju njegovog osvrta, mogu se identificirati daljnje posljedice politike usmjerene prema centralizaciji znanosti. Prema Polšku,

strategija je promicala društvenu i državnu kontrolu znanstvenog rada i institucija. On je ocijenio da je tadašnji Zakon o znanstveno – istraživačkoj djelatnosti sve institute pretvorio u državne ustanove, što je nadležnima omogućilo bolju kontrolu i koordinaciju rada tih institucija. Instituti su izgubili status sveučilišnih instituta (nevladine organizacije) te su pretvoreni u javne ustanove. Kao što su to učinili prethodno spomenuti autori, i Polšek se zapitao je li takva znanstvena politika doprinijela stvaranju konkurentnog okruženja za naše znanstvenike. Odgovor je da nije jer su konkurenciju u svom radu kontrolirali samo opći zakonski okviri i nisu postojale konkretne metode selekcije znanstvenih radova koji će se financirati. Važno je naglasiti da je Polšek (1998: 15-16) u svom osvrtu iskazao razumijevanje prema potrebi države da regulira tok novca koji izdvaja za znanost ili za neku drugu djelatnost, ali je također dao savjet tadašnjim voditeljima hrvatske znanstvene politike. Poručio im je da bi o znanosti trebali razmišljati i u kategorijama privatizacije, tržišta i liberalizacije. Prema Polšek, znanost bi trebalo pustiti da se približi ideji osnivanja nezavisnih institucija koje mogu doprinijeti stvaranju konkurentnosti i koje mogu povezati znanost i tržište.

U okvirima ove disertacije, teško je dati jednoznačan i smislen odgovor na pitanja o tome jesu li Polšekove sugestije prihvaćene i očituju li se one u današnjim politikama, ali je zato, za kraj, korisno spomenuti zaključke Rogića (2003: 4) o znanstvenim politikama i modernizaciji u Hrvatskoj. Rogić je početkom 21. stoljeća u svom radu naveo da još uvijek postoji nekoliko problema s kojima se susreće tadašnji znanstveni sektor: od oskudnog financiranja znanosti, preko neprepoznatljivosti hrvatske znanosti u međunarodnim okvirima pa sve do nerazumijevanja političkih garnitura prema navedenim problemima. Ti problemi mogu se preslikati i na razvoj sociologije. Naravno, Rogić je pozvao da se njegovi navodi uzimaju i tumače s oprezom. Stoga se ovo poglavlje može završiti upravo s tom mišlju. Teško je na ovako malom prostoru u nekom radu dati u potpunosti konstruktivan pregled faktora koji su utjecali na razvoj jugoslavenske i/ili hrvatske znanosti i sociologije i zato je potrebno kritički promišljati o događajima opisanima u ovom poglavlju. U kasnijim dijelovima disertacije, tj. u dijelu disertacije u kojem se predstavljaju rezultati istraživanja, čitatelj će uvidjeti da se ponovno analitički pristupa tumačenju većine dosad spomenutih događaja, ali i tumačenju ostalih događaja koji ovdje nisu spomenuti.

2.2. Sociologija znanosti i njezina povezanost s metodologijom istraživanja

2.2.1. Sociološko istraživanje znanja

Tema ove disertacije su promjene u metodološkim obilježjima istraživačkih radova u sociologiji. Budući da ta obilježja predstavljaju reprodukciju metodoloških znanstvenih znanja autora radova, neophodno je ponuditi opću definiciju znanstvenog znanja i obrazložiti uvjete u kojima nastaje. Da bi se došlo do opće definicije, ovaj teorijski pregled treba započeti s definicijom svakodnevnog znanja i s disciplinom sociologije koja ga izučava, a to je *sociologija znanja*. Teorijski koncepti koji će kasnije biti predstavljeni postepeno će graditi put prema tumačenju razlike između *znanja* i *znanstvenog znanja* te će ponuditi odgovor na pitanje zbog čega je potrebno da se potonjim oblikom znanja bavi disciplina sociologije pod nazivom *sociologija znanosti*.

Kada se govori o samom pojmu *znanja*, promatranog iz perspektive sociologije, Berger i Luckmann (1967: 13-15) definirali su znanje kao sigurnost individua u nekom društvu da pojedine fenomene smatraju stvarnima i da vjeruju da ti fenomeni posjeduju određene karakteristike. Također, važno je istaknuti da znanje koje individue imaju o stvarnosti nastaje isključivo pod utjecajem društvene relativnosti. Stoga, zaključuje se da sociolozi ne smiju uzimati zdravo za gotovo prisutnost znanja u nekom društvu, tj. sva znanja trebaju promatrati i tumačiti u odnosu na društveni kontekst. Navedeni autori ove su teze opisali na sljedeći način: “Sociološki interes za pitanja “stvarnosti“ i “znanja“ je inicijalno opravdan s činjenicom o društvenoj relativnosti tih pitanja. Što je “stvarno“ za tibetanskog redovnika ne mora biti “stvarno“ za američkog poslovnog čovjeka. ... Slijedi da se specifične aglomeracije “stvarnosti“ i “znanja“ odnose na specifičan društveni kontekst i da se ti odnosi moraju uključiti u adekvatnu sociološku analizu...” (Berger i Luckmann, 1967: 15). Nastavljajući u sličnom tonu, može se navesti i Matić (2013: 7) prema kojoj se znanje, promatrano kroz sociologiju, može poimati kao element oblikovan u nekom socio – kulturnom prostoru. Prema toj istoj autorici, znanje predstavlja visoko varijabilnu socijalnu formu i kao takvo, može se objasniti primarno u odnosu na neku grupnu egzistenciju i akcije.

Na kraju, može se zaključiti da među autorima postoji opće slaganje da je znanje nešto što nastaje u društvu i da ga je kao takvo, potrebno i izučavati, a područje sociologije koje se treba baviti tom problematikom je sociologija znanja: “Potreba za sociologijom znanja nalazi se u vidljivoj razlici između društava u smislu toga što se uzima zdravo za gotovo kao znanje u tim društvima. ...disciplina pod ovim imenom trebat će se baviti s principima po kojima su “stvarnosti“ u ljudskim društvima prihvaćene kao već “poznate“.” (Berger i Luckmann, 1967: 15).

2.2.2. Sociologija znanja kao uvod u sociologiju znanosti

Nastavno na prethodno poglavlje, sociologija znanja predstavlja sociološku disciplinu koja proučava vezu između ljudskog mišljenja i društva u kojem to mišljenje nastaje. Ova je disciplina nastala pod utjecajem marksističke i dirkemovske teorijske tradicije. Naime, prema marksističkoj tradiciji, porijeklo ljudske misli može se pronaći u materijalnoj proizvodnji i u povezanim ljudskim odnosima, dok se prema dirkemovskoj tradiciji, ljudsko mišljenje treba promatrati u odnosu na socijalno ustrojstvo i odnose unutar grupe (Matić, 2013: 7-8). Sam termin *sociologije znanja* osmislio je Scheler još u 20 – im godinama prošlog stoljeća (Berger i Luckmann, 1967: 15-27). Scheler je uvjetovanost mišljenja promatrao u odnosu na faktore kao što su biologija, ekonomija, politika itd. (Matić, 2013: 9-10) i smatrao je da je ljudsko znanje dano pojedincima *a priori* njihovom individualnom iskustvu zbog čega se to znanje pojedincima čini kao prirodan pogled na svijet iako je kreirano u odnosu na širi društveno – povijesni kontekst (Berger i Luckmann, 1967: 15-27).

Temom sociologije znanja bavio se i Mannheim (1952: 18-19), koji kaže da razvoj te discipline postaje moguć u okolnostima kada neko društvo dosegne određeni stupanj razvoja u kojem može doći do suprotstavljanja i relativizacije različitih misli te do prepoznavanja društvenih sfera kao determinanata te misli. Naime, Mannheim je naveo da svaki povijesni okvir sadrži tek određeni dio istine i da se znanje također treba promatrati na isti način. Unatoč činjenici da znanje koje je nastalo u specifičnom kontekstu predstavlja nepotpune i relativne konstrukte, zadaća sociologa je da otkriju korelacije između stavova i konkretnih društvenih struja koje su organizirane oko dominantnih zajedničkih interesa i koje kao takve, određuju način razmišljanja. Drugim riječima, zadaća sociologije je da poveže ljudsku misao s društvenim grupama u kojima ta misao nastaje.

Na kraju ovog dijela, može se zaključiti da je definicija sociologije znanja doživljavala određene transformacije kroz povijest i da su različiti autori proučavali različite izvore znanja, ali se cijelo to vrijeme zadržala misao vodilja o važnosti proučavanja **povezanosti između ljudske misli, tj. znanja i društvenog konteksta** (Berger i Luckmann, 1967: 15-27). U teorijskom dijelu disertacije koji slijedi u nastavku, obrazložit će se vrijede li isti zaključci i za takozvano *znanstveno znanje*. Važno je objasniti vezu između znanstvenog znanja i društvenog konteksta jer je reprodukcija, tj. stvaranje takve vrste znanja od primarnog interesa za ovu disertaciju. Stoga,

postavlja se pitanje tumačenja razvoja *znanstvenog znanja* u odnosu na širi društveno – politički kontekst.

2.2.3. Istraživanje *znanstvenog znanja*

Znanstveno znanje moguće je izučavati i definirati iz više perspektiva, koje će biti predstavljene u narednim dijelovima ovog poglavlja.

Jednu od definicija *znanstvenog znanja* ponudili su Porta i Keating (2008: 316-317) prema kojima se na takvo znanje može gledati kao na kolektivnu strukturu izgrađenu na temelju upotrebe različitih tehnika, metodologija i metoda. Promatrano u istom kontekstu, može se spomenuti i autor Bhattacharjee (2012: 2-3) prema kojem se *znanstveno znanje* definira kao generalizirani skup zakona i teorija pomoću kojih se može objasniti neki fenomen ili ponašanje. Takvo znanje, prema riječima autora, nastaje na temelju upotrebe *znanstvenih metoda*. Iz ovih se definicija može zaključiti da je *znanstveno znanje* moguće promatrati kao objektivno te isključivo povezano sa strogom *znanstvenom metodologijom*, dok će daljnji prikaz teza različitih autora ukazati na perspektive u kojima je takav način promatranja *znanstvenog znanja* neadekvatan.

Još u 50 – im godinama prošlog stoljeća, Mannheim (1952: 14-15) je naveo da niti jedan konceptualni sistem nema bezvremensku valjanost i da se znanje zbog toga treba promatrati u odnosu na povijesnu dinamiku. Prema Mannheimu, ne postoji očigledno znanje s apsolutnim vrijednostima jer istina nije statična, nego predstavlja sumu povijesnih procesa. Ipak, autor smatra da i takvo znanje treba biti kontrolirano, odnosno da treba priznavati i da treba odgovarati na već otprije prihvaćene društvene činjenice. Slično je naveo i Ravetz (1995: 112-114) u svom opisu *znanstvenog znanja*. Prema Ravetzu, takvo znanje koncentrira svoje resurse oko stvaranja različitih klasifikacija, povezanih s nekim predmetom istraživanja, ali te klasifikacije i dalje predstavljaju samo umjetne tvorevine, nastale u određenom društvenom kontekstu: „...ta imena i njihove klase su daleko od prirodnog (stanja) ... imena i klasifikacija svakodnevnih stvari su rezultat kulturnih procesa, te variraju od jednog do drugog miljea, te se konstantno mijenjaju kroz vrijeme. U tom smislu istina je da je svo znanje “umjetno“ i da ne možemo zamisliti stvari za koje naša kultura ne pruža odgovarajući jezik. Ali objekti *znanstvenog znanja* su još više umjetni od ostalih objekata i kako bi to opisao koristim pojam “intelektualna konstrukcija“.“ (Ravetz, 1995: 113). Svrha svih tih konstrukcija i klasifikacija je da budu medijator između kompleksne stvarnosti i simplificiranih

konceptualnih struktura. Stoga, može se zaključiti da je poanta predstavljenih teza u tome da se **znanstveno znanje ne može odvojiti od šireg konteksta u kojem nastaje.**

2.2.4. Teorijski koncepti sociologije znanosti

Mannheimovo i Ravetzovo shvaćanje znanja, tj. znanstvenog znanja predstavlja teorijsku podlogu za sljedeću tematsku cjelinu, a to je *sociologija znanosti*. Naime, u dijelu koji slijedi, dodatno će se objasniti razlozi zbog kojih predstavnici sociologije znanosti znanstveno znanje ne promatraju kao nešto što je odvojeno od društvenog konteksta i razlozi zbog kojih se zastupanje takve perspektive smatra uzrokom razdvajanja klasične sociologije znanja i nove sociologije znanosti.

50 – ih godina prošlog stoljeća, znanost je postala predmetom intenzivnih istraživanja na način da su istraživači proučavali odnos između znanosti i društva da bi se pomoću znanosti, riješili određeni društveni (politički, ekonomski itd.) problemi (Milić, 1984: 220-225). U takvim okolnostima, znanost se epistemološki prestala smatrati neutralnom i objektivnom aktivnošću koja je univerzalno valjana i koja nije pod utjecajem socijalnih faktora (klasična sociologija znanja). Suprotno tomu, znanost se počela smatrati društvenom aktivnošću, dok su znanstvenici smatrani dijelom institucionalnog socijalnog sistema u kojem postoje razrađene norme, vrijednosti, socijalne uloge znanstvenika i sustavi nagrađivanja (Matić, 2013: 16-18).

60 – ih godina prošlog stoljeća, sociologija znanosti prošla je kroz proces institucionalizacije i na nju se počelo gledati kao na autonomnu disciplinu ili kao na dio šire znanosti o znanosti. Također, u tom razdoblju, došlo je do raskidanja veza između sociologije znanosti i klasične sociologije znanja: “U ovom općem društveno-povijesnom kontekstu sociološke studije znanosti su intenzivirane u nekoliko zemalja tijekom 1960-ih godina. Posljedica toga bila je institucionalizacija sociologije znanosti... Bez ulaska u detalje konstituiranja (ove discipline), treba napomenuti da prije kraja 60 – ih godina nije bilo pokušaja raspravljanja o vezi između sociologije znanosti i sociologije znanja. Štoviše, prema određenim utjecajnim pogledima iz tog vremena, radikalni raskid sociologije znanosti sa sociologijom znanja procijenjen je kao prednost potonje discipline.” (Milić, 1984: 222). Jedan od razloga raskida može se tražiti i u tezi Pickeringa (2008: 187), koji je rekao da je sociologija znanja u svom povijesnom razvoju izuzimala znanost iz svojih razmatranja zbog pretpostavke da je znanstveno znanje odvojeno od društvenog konteksta u kojem nastaje. Ipak, važno je naglasiti da problem razdvajanja ovih dviju disciplina

nije lako prihvaćen od strane svih autora. Bloor je napisao, 70 – ih godina prošlog stoljeća, da smatra da bi sociologija znanja trebala proučavati znanstvena znanja: „Može li sociologija znanja istražiti i objasniti sadržaj i prirodu znanstvenog znanja? Mnogi sociolozi vjeruju da ne može. Takvi sociolozi smatraju da je znanje u tom obliku izvan njihovog dometa jer je odvojeno od okolnosti u kojima nastaje. ... Ja ću argumentirati da je to izdaja disciplinskih stajališta. Sva znanja, neovisno jesu li iz empirijskih znanosti ili čak iz matematike, treba tretirati kao materijal za istraživanje. ... Nema limita koji leže u apsolutnim ili transcendentnim karakteristikama znanstvenog znanja...” (Bloor, 1976: 1).

Povijesni razvoj događaja doveo je do toga da je sociologija znanosti uistinu postala samostalna disciplina i stoga ju je kao takvu, potrebno i definirati, ali prije toga, mogu se predstaviti i Bourdieove (2004: 5-8) teze na tu temu. Prema Bourdieu, u posljednjih nekoliko godina, došlo je do porasta interesa za područjem sociologije znanja. Ipak, Bourdieov smatra da se takav razvoj događaja treba promatrati s rezervom jer je područje sociologije znanosti izuzetno kompleksno i zbog toga svi koji se bave temom analiziranja znanstvene prakse trebaju imati visoko razvijene analitičke sposobnosti, a cijelu situaciju ne olakšava ni činjenica da se u znanosti konstantno vode interne borbe i da se kontinuirano postavljaju pitanja o legitimaciji znanstvenih praksi u pojedinim društvima. Uvažavajući ove napomene, u nastavku disertacije, opisat će se osnovni povijesni kontekst razvoja sociologije znanosti i dati njezina osnovna definicija.

Prema Ben – Davidu (1986: 20-26), postoji interakcijski i institucionalni pristup proučavanja znanosti u sociologiji znanosti. Prvi pristup usmjeren je na proučavanje komunikacijskih mreža u znanstvenim zajednicama, odnosno na proučavanje društvenih odnosa između znanstvenika (ponašanje i djelatnost znanstvenika). Drugi pristup okrenut je ka sadržaju znanosti, koji je određen postojećim znanstvenim tradicijama i njihovim promjenama (uloga znanstvenika, struktura znanstvenih zajednica itd.). Također, prema tom istom autoru, sociologija znanosti bavi se dvama predmetima: (1) utjecajem društvenih uvjeta na ponašanje znanstvenika i njihovu djelatnost; te (2) utjecajem društvenih uvjeta na osnovne ideje i logičku strukturu znanosti.

Svi pristupi navedeni u ovoj disertaciji važni su za dobivanje potpune slike o istraživanoj tematici jer se u istraživanje krenulo s pretpostavkom da je znanstvena produkcija sociološke zajednice pod utjecajem društveno – političkog konteksta u kojem se ta zajednica nalazi i da je to moglo utjecati na promjene u metodološkim obilježjima radova, proizašlih iz te zajednice. Da bi se dodatno obrazložio ovaj istraživački koncept, važno je spomenuti Matić (2013: 20-23) prema

kojoj se racionalnost svih rezultata iz pojedinih istraživanja treba tražiti u kontekstu koji je aktualan za te rezultate. Znači, teorijski je opravdano da se metodološka obilježja radova, kao oblik znanstvenog znanja, povezuju i tumače u odnosu na širi kontekst u kojem nastaju.

Na temelju svega navedenog, može se predstaviti definicija sociologije znanosti kao discipline u sociologiji koja se bavi međudnosom znanosti i društva u smislu proučavanja društvenih aspekata znanstvenih pothvata (Matić, 2013: 16-18).

2.2.5. Znanstvene paradigme u istraživačkim aktivnostima

U prethodnom poglavlju, opisano je funkcioniranje znanosti kroz rad znanstvenih zajednica u kojima se na temelju određenih pravila, odvijaju interakcije između članova tih zajednica. Navedene interakcije mogu se opisati pomoću pojma *komunikacijske mreže*. Prema Kuhnu (2002: 16-28), komunikacijske mreže predstavljaju mreže znanstvenika koji su prihvatili istraživačku tradiciju nekog područja tako što koriste i prihvaćaju alate (metode i tehnike) istraživanja iz tog područja. Takva usuglašenost, između ostaloga, omogućuje postojanje takozvane *normalne znanosti*. Naime, Kuhn smatra da takozvana normalna znanost može nastati na temelju prihvatanja i održavanja istraživačkih paradigmi od strane znanstvenika, koji time osiguravaju svoje mjesto u znanstvenoj zajednici. Opisani preduvjeti upućuju na to da članovi znanstvenih zajednica trebaju prihvatiti činjenicu da u njihovim znanstvenim zajednicama postoje zajednički alati, rječnik i vještine (Kuhn, 2002: 75) te elementi društvene solidarnosti, životnih stilova, navika i rutina (Bloor, 1976: 51) koje je potrebno poštovati. Kuhn je to opisao na sljedeći način: “Obično se u razvoju bilo koje znanosti za prvu primljenu paradigmu smatra da može sasvim uspješno objasniti većinu promatranja i eksperimenata koji su lako dostupni praktičarima te znanosti. Daljnji razvoj, prema tome, obično traži izgradnju razrađene opreme, razvoj ezoteričnog rječnika i vještina, kao i takvo glačanje pojmova koje postupno smanjuje sličnost tih pojmova s njihovim zdravorazumskim prototipovima. Takva profesionalizacija, s jedne strane, vodi ogromnim ograničenjima znanstvenikove vizije i prilično velikom otporu promijeni paradigme. Znanost postaje sve kruća. S druge pak strane, u okvirima onih područja na koja paradigma usmjerava pažnju određene skupine, normalna znanost vodi k detaljnoj razradi informacije i preciznosti odgovaranja promatračke teorije, što se ne može postići ni na koji drugi način. Štoviše, takva detaljnost i preciznost odgovaranja imaju vrijednost koja nadilazi njihovu ne uvijek osobito visoku unutarnju

zanimljivost. Bez posebnog aparata, konstruiranog uglavnom za anticipirane funkcije, ne može se doći do onih rezultata koji nužno vode k novitetu.“ (Kuhn, 2002: 75).

Kada je riječ o detaljnijem opisu Kuhnovih (2002: 23) istraživačkih paradigmi, Kuhn smatra da se trebaju zadovoljiti dva osnovna kriterija da bi zajednica prihvatila znanstvene prakse i dostignuća: (a) dostignuća trebaju biti dovoljno oslobođena od utjecaja prethodnog uzora da bi se privukli sljedbenici iz suparničkih škola (zajednica) i (b) dostignuća trebaju biti dovoljno otvorena da bi se privukla skupina praktičara koja će rješavati preostale probleme. Ako se zadovolje ova dva kriterija, tada se takva dostignuća mogu nazvati “paradigmama“, a prihvaćanje neke paradigme omogućuje razvoj i napredak normalne znanosti jer postojanje zajedničke paradigme oslobađa zajednicu od “potrebe da stalno preispituje svoja prva načela, (tj. može se) usredotočiti isključivo na najsuptilnije i najezoteričnije među pojavama kojima se bavi. To neizbježno povećava kako djelotvornost, tako i uspješnost s kojom određena skupina kao cjelina rješava nove probleme“ (Kuhn, 2002: 173).

Naravno, znanstvena zajednica može preispitivati postojeće paradigme, što znanost može izbaciti iz faze normalnosti, sve dok se ne pronađe rješenje za postojeću paradigmu koja je dovedena u pitanje ili dok se ne pronađe rješenje za stvaranje nove paradigme. Poanta je u tome da jednom prihvaćena paradigma ima obvezujući karakter za sve članove zajednice.

Teze o funkcioniranju znanstvene zajednice na temelju prihvaćanja zajedničkih istraživačkih paradigmi od strane znanstvenika, opisane u ovoj disertaciji, smatraju se važnim teorijskim okvirom disertacije i to iz dva razloga. Prvo, teze o postojanju zajedničkih istraživačkih tradicija, rječnika, alata itd. upućuju na pretpostavku da se u sociološkoj znanstvenoj zajednici, može očekivati pronalazak ustaljenih praksi korištenja metodologije u određenim razdobljima, što je iznimno važno za prepoznavanje trendova i obrazaca promjena u metodološkim obilježjima radova. Drugo, predstavljene teze o potrebi znanstvenih zajednica da proučavaju i preispituju svoja načela opravdavaju svrhu ove disertacije.

Osim Kuhnovog shvaćanja znanstvenih paradigmi, mogu se predstaviti i Ritzerove ideje, koji se također bavio istom tematikom. Prema Ritzeru (1975: 156-165), Kuhn nije dao dovoljno jednoznačan opis pojma paradigme i u njegovom opisu prevladavanja jedne paradigme nad drugom, dobiva se dojam da promjene u paradigmama više nalikuju političkim igrama u kojima opstaju one s više moći umjesto da se njihovo postojanje promatra s aspekta znanstvenog doprinosa nekoj zajednici.

Ritzer na paradigmu gleda kao na fundamentalnu sliku o radu i interesima u znanosti i ona kao takva, usmjerava znanstvenike na ono što bi trebali proučavati, na pitanja koja bi trebali postavljati i na pravila koja bi trebali primjenjivati u interpretaciji dobivenih odgovora. Drugim riječima, paradigma predstavlja najširu jedinicu konsenzusa u nekoj znanstvenoj zajednici. Nadalje, prema Ritzeru, postoje tri bazične sociološke paradigme: društvene činjenice, društvene definicije i društveno ponašanje, ali važno je naglasiti da i sam Ritzer smatra da se ne može govoriti o jasnim granicama između tih paradigmi. Ipak, da bi se, barem na teorijskoj razini, moglo govoriti o diferencijaciji između triju paradigmi, Ritzer ih je okarakterizirao u odnosu na ova četiri kriterija: (1) tipični primjeri radova koji služe kao ogledni primjerci za istraživanja u pojedinim paradigrama; (2) glavne teme kojima se istraživanja bave; (3) teorije pomoću kojih se obrazlažu istraživanja; i, na kraju, (4) metode i tehnike koje se upotrebljavaju da bi se istraživanja mogla provesti (Ritzer, 1975: 156-165).

Prva paradigma pod nazivom *društvene činjenice* kao svoj ogledni primjerak ima Durkheimovo djelo *The Rules of Sociological Methods*. U ovoj paradigmi, glavna tema su *društvene činjenice* koje predstavljaju grupe, norme, institucije itd., dok su njezini najvažniji teorijski pravci strukturalni funkcionalizam i teorija konflikta. Zatim, metode i tehnike koje se upotrebljavaju za proučavanje tema pretežno su anketni upitnici i intervjui jer se pomoću drugih metoda, ne mogu dobiti dovoljno jasni rezultati na makroskopskoj razini promatranja neke problematike (Ritzer, 1975: 156-165).

Druga paradigma pod nazivom *društvene definicije* kao svoj ogledni primjerak ima Weberov rad, odnosno njegove analize o društvenim akcijama. Srž ove paradigme ogleda se u promatranju društvene akcije kao ljudskog ponašanja kojem svaka individua daje subjektivno značenje i pritom uzima u obzir ponašanja drugih individua. S prethodno navedenim, može se povezati i druga komponenta ove paradigme, koja kaže da se paradigma tematski orijentira na koncept čovjeka kao aktivnog kreatora društvene stvarnosti zbog čega se društvene strukture i institucije ne mogu promatrati kao statične društvene činjenice. Predstavnicima druge paradigme, za razliku od predstavnika prve, smatraju da ljudi nisu kontrolirani normama, vrijednostima i ostalim društvenim agentima. Teorijski pravci koji se vežu uz ovu paradigmu su sljedeći: simbolički interakcionizam, teorija akcije i fenomenologija. Na kraju, metode opservacijskog tipa smatraju se adekvatnim metodama i tehnikama za proučavanje tema u ovoj paradigmi jer omogućuju da se istraživački problemi istražuju u realnom vremenu (Ritzer, 1975: 156-165).

Treća i posljednja Ritzerova paradigma može se pronaći pod nazivom *društveno ponašanje*. Ogllednim primjercima radova u ovoj paradigmi, smatraju se Skinnerovi radovi. U Skinnerovim radovima, glavna tema paradigme je funkcionalnost odnosa između ponašanja individue i promjena u okolišu u kojem se ta individua nalazi. Taj je odnos potrebno izučavati zato što okolina, tj. okoliš utječe na reakcije i na odgovore individue. Utjecaj okoline na individu u implicira određeni oblik kontrole, ali za razliku od predstavnika prve paradigme, kod kojih izvor kontrole predstavljaju makroskopske strukture i institucije, glavni izvori kontrole za predstavnike ove paradigme nalaze se u različitim svakodnevnim situacijama. Nadalje, teorijski pravac u ovoj paradigmi povezan je s bihevioralnom sociologijom, a primjerenim metodama i tehnikama, smatraju se laboratorijski eksperimenti zbog mikroskopske orijentacije izučavanih problema (Ritzer, 1975: 156-165).

Glavni zaključak koji se može izvući iz ovakvog opisa paradigmi jest taj da metodologija čini važan dio svakog istraživanja, ali da nije jedini aspekt na koji je potrebno obratiti pažnju u proučavanju istraživačkih aktivnosti. Ta je spoznaja uvažena i u ovoj disertaciji jer se glavna tema disertacije odnosi na proučavanje promjena, nastalih u metodološkim obilježjima radova, ali su pritom, kao i u radovima drugih autora, proučavane i ostale karakteristike: biografija autora, teme radova i bibliografija tih radova.

2.2.6. Definicija metodoloških obilježja radova

Na temelju prethodno spomenutih opisa znanstvenog znanja i mehanizama kreiranja takvog znanja, može se ponuditi teorijsko obrazloženje za definiranje predmeta istraživanja u ovoj disertaciji, a to su **metodološka obilježja** znanstvenih radova.

U disertaciji, objašnjeno je da se *svakodnevno znanje* može promatrati kao nešto što individue proglašavaju znanjem i u što vjeruju u odnosu na kontekst u kojem se nalaze (Berger i Luckmann, 1967: 13-15). Za razliku od toga, *znanstveno znanje* predstavlja generalizirani skup zakona i teorija kojima se objašnjava neki fenomen ili ponašanje (Bhattacharjee, 2012: 2-3) te nastaje u institucionalnim okvirima znanstvenih zajednica. Nadalje, znanstvene zajednice, odnosno njihovi članovi funkcioniraju po principu slijedenja prihvaćenih znanstvenih paradigmi, koje predstavljaju glavni set pravila o tome što i kako istraživati (Kuhn, 2002: 75). Ipak, osim što članovi tih zajednica slijede općeprihvaćene znanstvene paradigme (Ritzer, 1975: 158-160), smatra se da na njih utječe i širi društveni kontekst u kojem se nalaze, što posljedično utječe na njihova znanja i dosege njihovih spoznaja (Ben-David: 1986: 20-26).

U odnosu na sve navedeno, autor disertacije predlaže sljedeću definiciju metodoloških obilježja radova: **obilježja koja predstavljaju informacije o radovima na temelju kojih se mogu donijeti zaključci o praksama korištenja različitih procedura, povezanih s pojedinim metodološkim i/ili statističkim paradigmatama, korištenima u istraživačkim aktivnostima znanstvenih zajednica, a koje su povezane sa širim društvenim kontekstom.**

Nakon što je obrazloženo značenje znanstvenog znanja i nakon što su objašnjene karakteristike sociologije znanosti, u sljedećem teorijskom dijelu disertacije, problematizirat će se ideja sociologije kao znanstvene (akademske) discipline, kao i njezin odnos prema potrebama društva u kojem se ta disciplina prakticira.

2.3. Sociologija kao znanstvena disciplina i profesija

2.3.1. Znanstvena disciplina sociologije

Ovaj teorijski dio disertacije problematizira temu sociologije kao znanstvene discipline. Naime, u okviru ove disertacije, istraživale su se promjene u korištenoj metodologiji u hrvatskoj sociologiji te širi društveno – politički kontekst koji je utjecao na te promjene. Korištenje metodologije podrazumijeva primjenu različitih metodoloških i statističkih pristupa, tehnika i testova da bi se provelo neko istraživanje. Metodologija predstavlja samo jedan, ali zato važan alat koji sociolog može koristiti da bi stekao nova znanja o istraživačkoj temi. Pravilnom primjenom metodologije, nova znanja mogu se okarakterizirati kao znanstveno znanje. Akumulacija znanstvenog znanja doprinosi stvaranju temelja za razvoj znanstvene discipline i zato je važno teorijski se osvrnuti na definiciju i karakteristike pojma *znanstvena disciplina* i povezati ga sa sociologijom.

S ciljem obrazloženja karakteristika sociologije kao znanstvene discipline, potrebno je objasniti nekoliko osnovnih pojmova koji se učestalo spominju u različitim dijelovima ove disertacije i koji se pritom promatraju i tumače iz različitih perspektiva. Najosnovniji takav pojam jest pojam *znanost*. Giddens i Sutton (2014: 83-84) *znanost* su definirali kao metodu dobivanja valjanog i pouzdanog znanja o svijetu koji se istražuje na temelju testiranja različitih teorija. Korijeni pojma *znanost* datiraju još iz 14. stoljeća kada se taj pojam u Europi koristio za opis znanja koje je zapisano, tj. sačuvano. Sve do početka 19. stoljeća, pojam *znanost* isključivo se koristio za opis fizičkog svijeta i povezivao se s disciplinama kao što su astronomija, fizika, kemija itd. koje su taj svijet izučavale. Prve polemike o tome koje se metode mogu okarakterizirati kao znanstvene i mogu li društvene znanosti, koje su postajale sve zastupljenije, parirati prirodnim znanostima pojavile su se u filozofiji znanosti u 19. stoljeću. Nadalje, predstavnici različitih pozitivističkih škola u 20. stoljeću raspravljali su o korištenju i primjeni principa istraživanja i zaključivanja iz prirodnih znanosti na cijeli niz drugih znanosti (Giddens i Sutton, 2014: 83-84), uključujući i sociologiju. Takvim razvojem događaja, sociologija je, uz ostale društvene znanosti, dobivala na sve većoj važnosti, što se smatralo glavnim preduvjetom njezinog razvoja kao znanstvene discipline. U ovom dijelu disertacije, neće se detaljnije objasniti pojam *znanost* jer je pojam detaljnije objašnjen u poglavlju disertacije pod nazivom *Sociologija znanosti i njezina povezanost s metodologijom istraživanja*. Međutim, veća pažnja posvetit će se pojmu koji slijedi u nastavku teksta, a riječ je o *znanstvenoj disciplini*.

Konstrukt *znanstvena disciplina* na prvu djeluje jednostavno, ali se s pravom može propitivati što zapravo predstavlja pojam *disciplina*. Stichweh (1992: 4-5) je u svom radu opisao da termin *disciplina* potječe još iz srednjeg vijeka i predstavlja derivaciju od latinske riječi *discere* (učiti). Kao što ukazuje prijevod *učiti*, *disciplina* se povezivala s učenjem i davanjem instrukcija te je označavala: „...sistematsku cjelinu doktrina koje se predstavljaju studentima u kontekstu davanja instrukcija.“ (Stichweh, 1992: 4). Ipak, važno je naglasiti da davanje instrukcija u samim počecima razvoja discipline nije automatski podrazumijevalo upotrebu znanstvenog znanja. Do promjene u paradigmi, došlo je tek u kasnijim desetljećima kada su znanstvene discipline promatrane kroz produkciju i “širenje“ znanstvenog znanja. Jedan od većih problema u povijesti razvoja znanstvenih disciplina ticao se njihove međusobne diferencijacije u odnosu na istraživački predmet. Razlog otežane diferencijacije povezan je s prijašnjim pogledom na znanost. Naime, prema Stichwehu (1992: 7-8), znanost se u 18. stoljeću promatrala na sljedeći način: „Klasifikacija znanosti u 18. stoljeću u pravilu je pretpostavljala da su klasifikacije pojedinih sfera fizičkog svijeta i pojedinih znanosti međusobno analogne. ... Klasifikacija takvog tipa otežavala je, na primjer, definiranje fizike jer se fizika mogla koristiti za objašnjenje osnovnih atributa svih tijela, ali je ta ista tijela kao istraživački predmet dijelila s ostalim disciplinama i zbog toga nije imala svoj vlastiti istraživački predmet.“ (Stichweh, 1992: 7). Problem diferencijacije znanosti u odnosu na istraživački predmet s vremenom je otklonjen jer su različite discipline dobivale sve jasnije granice i specijalizacije djelovanja zbog sve stručnijeg znanja s kojim su raspolagale.

Referiranjem na samu sociologiju, postavlja se pitanje o karakteristikama koje sociologiju čine znanstvenom disciplinom. Odgovor na ovo pitanje krije se u Giddensovom i Suttonovom opisu znanosti iz kojeg se jasno vide karakteristike koje bi neka znanstvena disciplina trebala imati: „Znanost se često opisuje kao upotreba sistematičnih metoda empirijskog ispitivanja, kao analiza podataka, kao teorijsko promišljanje i kao logičko procjenjivanje argumenata kako bi se stvorila baza znanja o određenom predmetu od interesa.“ (Giddens i Sutton, 2014: 85). Ovakav opis znanosti često se povezuje s prirodnim znanostima, ali prema Giddensu i Suttonu, i sociologija posjeduje opisane karakteristike i stoga se može smatrati znanstvenom disciplinom: „Iako su metode sociologije drugačije, nisu ništa manje sistematične, rigorozne ili teorijski potkovane u odnosu na druge znanosti.“ (Giddens i Sutton, 2014: 86). Na kraju, činjenica da sociologija, kao i bilo koja druga disciplina, ima svoje specifičnosti smatra se njezinom prednošću: „Diferencijacija između disciplina ima veliku prednost u promatranju stvarnosti iz radikalno drugačijih kutova. Na

taj način se izbjegava rizik stvaranja jednostranosti svake pojedine perspektive. Istovremeno je moderna znanost kao cjelina prisiljena učiti na temelju uvida iz različitih izvora i primjenom različitih sredstava.“ (Stichweh, 1992: 12).

Ako se ovo poglavlje završi s pretpostavkom da sociologija, sa svojim karakteristikama i specifičnostima, predstavlja ravnopravnu znanstvenu disciplinu u odnosu na ostale “tvrde“ discipline, i da kao takva, producira znanstvena znanja, može se postaviti pitanje upotrebe i svrhe takvih znanstvenih znanja. Drugim riječima, može se postaviti pitanje o primjenjivosti i vidljivosti znanstvenih znanja u širem društvenom kontekstu. Odgovori na ova pitanja mogu se dobiti ako se problematizira *profesionalni identitet sociologije* na način da se sociologija kao znanstvena disciplina dovede u odnos sa sociologijom kao profesijom.

2.3.2. Profesionalni identitet sociologije

Prema Stichwehu (1992: 10-11), odnos između različitih disciplina i profesija mogao se proučavati još od 18. stoljeća kada su sve znanstvene aktivnosti u Europi bile povezane s tri glavne profesije, koje su jedine pružale stručnu naobrazbu. Te profesije bile su teologija, pravo i medicina. Tek u 19. stoljeću, znanstvene baze i metodologija istraživanja ostalih znanstvenih disciplina odvojene su od tradicije triju dominantnih disciplina. Međutim, to odvajanje još uvijek nije predstavljalo njihovu profesionalizaciju u današnjem smislu. Naime, Stichweh je u svom radu naveo da su različite profesije u to vrijeme nastajale na temelju interakcije i prakse između članova profesije i njihovih klijenata, dok su discipline i njihovi predstavnici još uvijek bili izuzeti iz takvih vrsta interakcija. Dapače, u tom razdoblju, predstavnici znanstvenih disciplina dovodili su u pitanje dogmatsko znanje dobiveno kroz profesije. Danas je situacija bitno drugačija, ali prije nego što se prikažu promjene koje su na to utjecale, važno je objasniti značenje pojma *profesija* iz današnje perspektive i ukazati na načine primjene tog pojma u praksi sociologije.

Prema Rječniku hrvatskoga jezika, *profesija* se može definirati kao „glavna djelatnost za koju tko ima određenu spremu i kojom zarađuje za život“ (Anić, 1994: 805). Navedena definicija predstavlja jednostavan i izravan opis promatranog pojma, ali kada se taj pojam pokušava interpretirati iz sociološke perspektive, razumijevanje samog sadržaja pojma postaje ponešto složenije. Naime, prema *The Cambridge Dictionary of Sociology* (Turner, 2011: 474), definicija pojma *profesije* započinje isto kao i Anićeva definicija i na sociologiju gleda kao na zanimanje koje se obavlja primjenom specijaliziranih znanja. Međutim, u nastavku teksta slijedi ostatak

definicije pojma *profesije* koji se smatra izuzetno važnim za potrebe ovog poglavlja, a on glasi: „(oni koji posjeduju znanja profesije) ... imaju autonomiju nad svojim poslom te usmjeravaju druge u provođenju njihovih zanimanja. Imaju monopolističku kontrolu u svom području ekspertize (npr. samo doktori mogu prakticirati medicinu) i oni ostvaraju dominaciju nad podređenim zanimanjima. Njihovo monopol i dominacija su poduprti državnim zakonodavstvom.“ (Turner, 2011: 474). Nadalje, u *The SAGE Dictionary of Sociology*, može se pronaći još jedna važna odrednica profesije, koja govori da su sociolozi, sve do negdje 70 – ih godina prošlog stoljeća, različite profesije promatrali kao nešto što nije podložno vanjskoj kontroli jer su aktivnosti samih profesija smatrali previše kompleksnima da bi ih razumjeli “vanjski“ akteri. Tek od 70 – ih godina prošlog stoljeća, sociolozi su sa skepsom gledali na takvu ekskluzivnost profesija i tvrdili su da su privilegije neke profesije prvenstveno korisne njezinim članovima, ali ne i cijelom društvu: „Postalo je normalno za tvrditi da zatvaranje (prema vanjskim akterima), npr. medicine, nije uvelike različito od želje jednog iskusnog radnika u zanatu da ograniči ulazak drugih (u svoju profesiju) i da na taj način zaštiti sebe na tržištu.“ (Bruce i Yearley: 2006, 245).

Iz ponuđenih opisa pojma *profesije*, vidljivo je da postoje određene pretpostavke koje se trebaju zadovoljiti da bi se moglo reći da pojedine radne aktivnosti imaju karakteristike profesije. Kao prvo, predstavnici profesije trebaju imati specijalizirana znanja nad kojima dominiraju, tj. važna je njihova ekspertiza. Kao drugo, znanja neke profesije prije svega trebaju biti primjenjiva i društveno korisna da bi se članovima profesije omogućilo ostvarivanje prihoda. Na kraju, predstavnici profesije na temelju stručnih znanja postaju privilegirani članovi zatvorene grupe stručnjaka i time štite svoj položaj na tržištu. Glavna pitanja koja se nameću u ovom dijelu disertacije tiču se primjenjivosti navedenih odrednica u procesu stvaranja profesionalnog identiteta hrvatske sociologije.

Teorijsko problematiziranje profesionalizacije identiteta sociologije opisano je u odnosu na dvije dimenzije. Jedna od dimenzija usmjerena je prema trima karakteristikama sociologije, a to su: ekspertiza koja se očekuje od sociologa; vidljivost sociologije u društvu; i, na kraju, primjenjivost sociološkog znanja u tom istom društvu. Spomenute karakteristike pobliže će se objasniti u nastavku teksta, a radi bolje preglednosti, svaka će karakteristika (ekspertiza, vidljivost i primjenjivost) biti prikazana u zasebnom poglavlju. Neovisno o tome, važno je naglasiti da su ove karakteristike u praksi neodvojive i da između njih postoji neupitna kauzalna sprega. Ekspertiza, vidljivost i primjenjivost sociologije odabrane su zato jer su, izravno ili neizravno,

problematizirane od strane većine autora, navedenih u nastavku teksta. Druga dimenzija problematiziranja ove teme odnosi se na usporedbu stanja u Jugoslaviji i Hrvatskoj sa stanjem u SAD – u, ali i drugim zemljama, po pitanju statusa sociologije kao profesije. Cilj ove usporedbe bio je dati uvid u širi društveni kontekst u kojem se sociologija razvijala da bi se teorijski točnije obrazložio status sociologije na ovom području.

2.3.2.1. Sociolozi kao eksperti

Autori koje vrijedi spomenuti su autori Županov i Šporer (1984: 6-7), koji su, još u 80 – im godinama prošlog stoljeća, proučavali temu profesije sociologije na našem području. Jedan od prvih problema na koji su naišli bio je povezan s načinom razvoja ekspertize, potrebne sociolozima da bi se mogli smatrati članovima neke profesije: „Sociologija se prvo ne razvija kao vještina (gildski tip) koja s razvojem znanosti dobiva i svoju teorijsku osnovu (npr. brijač-kirurg). Ona se razvija iz univerzalističkog tipa obrazovanja. Međutim, pitanje je u kojoj mjeri sociologija ostaje samo akademska disciplina, a koliko razvija svoju jasno prepoznatljivu ekspertizu?“ (Županov i Šporer, 1984: 12). Iz ovog citata, vidljivo je da su autori jasno razgraničili sociologiju kao znanstvenu (akademsku) disciplinu i sociologiju kao profesiju te su naznačili da je dominaciju, 80 – ih godina prošlog stoljeća, ipak ostvario oblik sociologije kao znanstvene (akademske) discipline. Da bi se savladao jaz između dvaju entiteta, Županov i Šporer predložili su nekoliko načina pomoću kojih članovi neke znanstvene zajednice mogu dodatno razviti i ojačati svoju ekspertizu i tako pomoći u stvaranju profesionalnog identiteta sociologije. Prvo, autori su naveli da je važno raditi na razvoju teorija i tehnika: „...upravo se profesije razlikuju od zanimanja, ili bolje reći, zanimanje prerasta u profesiju kada se obavljanje djelatnosti počinje zasnivati na širem specifičnom teorijskom znanju i metodama. ... (sociologija) ... tako prvo razvija svoje teorije, a onda i metodologiju i metode istraživanja predmeta svog bavljenja.“ (Županov i Šporer, 1984: 16). Drugo, pripadnici profesije trebaju držati stalni monopol nad svojom ekspertizom, tj. nad obavljanjem određenih djelatnosti. Monopol se može postići kontroliranim načinom školovanja stručnjaka, potrebnih za obavljanje određenih djelatnosti, stvaranjem stručnog jezika i sankcioniranjem pripadnika koji krše principe profesionalne etike. Treće, pripadnici profesije trebaju jačati razinu njezine organiziranosti tako da usmjeravaju obrazovanje svojih pripadnika, kao i djelovanje različitih povezanih udruženja te kontroliraju zapošljavanje pripadnika svoje struke (Županov i Šporer, 1984: 16).

Prijelazom iz 80 – ih godina u 90 – e godine prošlog stoljeća, situacija se nije previše promijenila i time olakšala razvoj profesionalnog identiteta sociologije na ovom području, što potvrđuje i rad autora Letice, koji je identificirao slične probleme koje su prepoznali Županov i Šporer desetljeće prije njega. Neke od preporuka koje je Letica dao, koje se mogu povezati s jačanjem ekspertize sociologa, bile su: (1) isključivanje laika iz sustava; (2) koncentracija nadzora nad upravljanjem resursima za stvaranje znanja; (3) nadzor nad provođenjem istraživanja i ostalih aktivnosti; (4) stvaranje centralizirane i dobro povezane mreže znanstvenika; (5) određivanje istraživačkih prioriteta; (6) standardizacija spoznajne usmjerenosti istraživača itd. (Letica, 1998: 81). Iz ovih preporuka, vidljivo je da bi sociolozi trebali poraditi na većoj kontroli produkcije i “širenja“ svog znanja da bi tako ostvarili monopol nad tim znanjem, zaštitili njegovu kvalitetu i na taj način ojačali sliku o svojoj ekspertizi.

Letica nije sakrivao nezadovoljstvo u svom radu sa stanjem u kojem se nalazila hrvatska sociologija u to vrijeme, što najbolje opisuje sljedeći citat: „Tvrđnja da je sociologija danas u Hrvatskoj – kao znanost i poziv (profesija) – u krizi taman je toliko originalna kao i misao da je zemlja okrugla. Naime, kriza sociologije, nakon devedesetih, na neki način je postala svjetskim fenomenom. O sociologiji neki autori govore kao o izgubljenoj profesiji, bankrotiranoj znanosti, balkaniziranoj profesiji, itd.“ (Letica, 1998: 79). Naravno, pitanje koje su postavili svi dosad navedeni autori tiče se razloga zbog kojih sociologija u to vrijeme nije uspjela ojačati svoj profesionalni identitet u odnosu na ekspertizu sociologa. Predstavljeni su brojni razlozi, a većina njih svodi se na društveno – politički kontekst u kojem se sociologija nalazila i na tadašnju društvenu ideologiju koja je utjecala na teorijsko usmjerenje sociologije. Naime, Županov i Šporer naveli su da postoji jasna poveznica između nekog društvenog poretka, razvoja profesije i ekspertize članova te profesije: „Treba još naglasiti da profesije uvijek imaju poseban položaj i odnos prema vladajućoj klasi, grupi ili eliti. To posebno vrijedi za sociologiju. Kako svaka profesija teži k monopolu nad područjem svoga djelovanja, ona teži da taj monopol bude zakonski sankcioniran... Prema tome, da li će neko društvo uopće imati razvijenu neku profesiju, pa do toga kakav će položaj ta profesija imati, ovisit će o spremnosti nosioca moći da je priznaju i potrebom za tom ekspertizom.“ (Županov i Šporer, 1984: 12-13). Ideologija koja je utjecala na razvoj sociologije u promatranom razdoblju na ovom području bio je marksizam, koji kao isključiva teorijska orijentacija, nije dopuštao profesionalizaciju sociologije, koja se može dogoditi jedino onda kada postoji pluralizam teorijskih pravaca koje istraživači mogu odabirati (Županov i Šporer,

1984: 17). Letica je u zaključcima svog rada ponudio opis utjecaja društva na profesiju sociologije, s time da je naglasak stavio na utjecaj tranzicije iz jugoslavenskog u hrvatski kontekst. Prema Letici, sociologija se u tranziciji nije uspjela adekvatno pozicionirati i na taj se način riješiti etikete znanosti koja pripada određenoj ideologiji i poretku. Slijedom navedenog, sociologija je ostala na rubu društvenih zbivanja: „U svakom slučaju, promjene hrvatskog društva na neki su način iznenadile sociologijsku zajednicu ... Marginalizacija sociologije i sociologa logična je posljedica tog nesnalaženja u turbulentnim vremenima.“ (Letica, 1998: 80). Za potrebe ovog poglavlja, neće se opširnije ulaziti u problematiku utjecaja marksizma na razvoj sociologije, a detaljnija obrazloženja i opisi problematike mogu se pronaći u poglavlju pod naslovom *Osnovni uvid u razvoj discipline sociologije u Hrvatskoj*.

2.3.2.2. Vidljivost profesije sociologije

U prethodnoj cjelini, objašnjeni su razlozi zbog kojih su ekspertiza sociologa i njihov monopol nad stručnim znanjem važni da bi se sociologija mogla smatrati profesijom. Još jedna karakteristika pomoću koje se može opisati neka profesija tiče se njezine vidljivosti u širem društvu. Naravno, nije potrebno pretjerano isticati da je vidljivost profesije u bliskom odnosu s ekspertizom njezinih članova, što će se dodatno obrazložiti u nastavku teksta.

Prije nego što se protumači značenje izjave da je pojedina profesija vidljiva u nekom društvu, važno je ukratko i općenito u društvenim strukturama obrazložiti problematiku vidljivosti znanosti. Tom temom, bavili su se mnogi strani i domaći autori, a jednim od poznatijih stranih autora, smatra se Bauer. U svom radu s Jensenom (2011), Bauer je zaključio da se “javno razumijevanje znanosti“ (engl. *public understanding of science*) može promatrati iz dviju perspektiva. Prva perspektiva odnosi se na razumijevanje znanosti od strane šire zajednice, tj. od strane društva, dok se druga perspektiva tiče mobilizacije znanstvene zajednice s ciljem uključivanja javnosti u znanost (Bauer i Jensen, 2011: 3-4). Kao što se može vidjeti, Bauer i Jensen zaključili su da je za povećanje vidljivosti znanosti u društvu, potrebna dvosmjerna komunikacija i angažiranost objiju strana. Ipak, autori su naveli da se u tom procesu, mogu dogoditi dva istovremena ishoda: “Moglo bi se čak tvrditi da se ne bavimo jednim kontinuumom, već dvodimenzionalnim poljem, gdje jedna os predstavlja žanrove znanstvene komunikacije koji mobiliziraju potporu znanosti, dok druga os predstavlja žanrove popularizacije koji mobiliziraju otpor protiv određenog razvoja“ (Bauer i Jensen, 2011: 4). Drugim riječima, zbog svih navedenih

aktivnosti, znanost uistinu može postati vidljivija u nekom društvu te se može povećati njezin prestiž u okvirima neznanstvenih zajednica, ali istovremeno može doći i do otpora prema znanosti ako se njezina vidljivost iskoristi u pogrešne svrhe. Smjer u kojem će se razvijati odnos između znanstvenika i društva ovisi o konkretnom društvenom kontekstu i aktualnim okolnostima (Bauer i Jensen, 2011: 4). Prema tvrdnjama Bauera i ostalih (2006: 100), navedeni odnos može se razvijati u kontekstu triju različitih javnih sfera: vlast i znanost; masovni mediji i znanost; i svakodnevni razgovori i znanost. Svim trima navedenim sferama, zajedničko je da će se njihovi članovi početi interesirati za znanost onda kada predstavljanje znanosti bude dovoljno izazovno tim članovima (Bauer i ostali, 2006: 100-101). Prebacivanjem pažnje sa znanosti općenito na temu hrvatske sociologije, postavlja se sljedeće pitanje: Je li sociologija hrvatskom društvu bila dovoljno izazovna da privuče njegovu pažnju i na taj način poveća svoju vidljivost? Tim pitanjem, još 80 – ih godina prošlog stoljeća, bavili su se hrvatski autori Županov i Šporer (1984).

Prethodno spomenuti autori (Županov i Šporer, 1984: 26) proučavali su tematiku vanjske prepoznatljivosti sociologije kao profesije. Pozivajući se na Durkheima, autori su opisali da bi za neku profesiju, trebala vrijediti takozvana kolektivna predodžba, što zapravo znači da bi članovi društva trebali moći jasno prepoznati vrstu posla i ekspertizu koju neka profesija pruža. Postoje i druge, manje očite odrednice koje neku profesiju čine prepoznatljivom, ali ostaje činjenica da su sociolozi jedna od onih profesija koju je teže prepoznati. Županov i Šporer naveli su nekoliko faktora koji mogu utjecati na veću prepoznatljivost sociologije. Prvo, razvijenost sociologije i njezine ekspertize. Drugo, razvijenost društva: „Što je neko društvo na višem stupnju razvoja to je općeobrazovna razina populacije viša. Za sociologiju je to značajno jer s obrazovanošću raste stupanj njezine prepoznatljivosti. U razvijenom društvu sve više se informiranost postavlja kao preduvjet funkcioniranja i daljnjeg bržeg razvoja. Znanstveni pristup svim sferama stvarnosti pa tako i znanstveni pristup društvenim fenomenima nameće se s razvojem društva.“ (Županov i Šporer, 1984: 27). Kao treći faktor, Županov i Šporer naveli su stupanj demokratičnosti nekog društva. Što je društvo demokratičnije, raste potreba njegovih sudionika za informiranjem, npr. ispitivanje javnog mnijenja. Temeljem svega navedenog, može se zaključiti da vidljivost neke profesije ovisi o internim aktivnostima i naporima članova te profesije, ali i o događanjima u širem društvenom kontekstu. Je li se, 90 – ih godina prošlog stoljeća, stanje popravilo da bi se posljedično poboljšao status profesionalnog identiteta sociologije u odnosu na prethodno desetljeće?

Kratak odgovor bio bi da nije. Naime, u 90 – im godinama prošlog stoljeća, Štulhofer i Murati (1993: 206) zaključili su da je profesija sociologije na ovom području bila nevidljiva za šire skupine društva i da je to jedan od razloga zaostajanja hrvatske sociologije. Autori su naveli sljedeće: „Sociolozi nisu prisutni kada se raspravljaju i donose važne društvene odluke. Kao što je u jednom upitniku navedeno, sociolozi “nisu uspjeli uvjeriti državu“ u važnost svoje profesije; institucionalnu zatvorenost prema našoj struci respondenti promatraju i kao odgovor na zanemariiv broj primjenjivih studija. Takvu situaciju, prema jednom komentaru, dodatno otežava “anemična i anomična reakcija hrvatske sociološke znanstvene zajednice“, to jest izostanak organiziranog napora na afirmaciji sociološke ekspertize. “Nevidljivost“ sociologije na višim razinama odlučivanja pomaže u tumačenju kontinuiteta podozrivosti vlasti spram sociologije i poteza koji iz toga slijede; budući da “društveni planeri ne trebaju sociologiju“, struka se jednostavno gura na margine.“ (Štulhofer i Murati: 1993: 2006). Citat pokazuje da su autori identificirali problem nedovoljnog razvoja i afirmacije sociološke ekspertize kao glavni razlog nevidljivosti sociološke profesije. Također, ako se podsjetimo na ono što su rekli Županov i Šporer (1984: 27), može se ustvrditi da je razvoj ekspertize prvi faktor, odnosno nužan preduvjet za veću prepoznatljivost sociologije. Daljnjim osvrtom na Štulhofera, može se spomenuti istraživanje koje je Štulhofer proveo s ostalim autorima 2010. godine. Naime, Štulhofer i ostali (2010: 103-106) proveli su bibliometrijsku analizu o objavljivanju hrvatskih sociologa (u najvišim znanstveno – nastavnim zvanjima) u recenziranim međunarodnim časopisima u razdoblju od 1998. do 2008. godine. Ta analiza poslužila je za ocjenu vidljivosti hrvatskih sociologa u međunarodnim znanstvenim vodama. Kada je riječ o osnovnim rezultatima tog istraživanja, pokazalo se da je svaki domaći sociolog u tom razdoblju u prosjeku objavio 0,8 radova u promatranim časopisima. Na temelju svojih nalaza, autori su zaključili da su se i krajem 2000 – ih godina, domaći sociolozi nalazili na marginama međunarodne produktivnosti te da je njihova vidljivost još uvijek bila slaba. Da bi se takvo stanje poboljšalo, autori su ponudili preporuke za rad i razvoj sociologije kao discipline: (1) sustavno nagrađivanje i prepoznavanje individualnih postignuća; (2) uvođenje rigoroznijih i međunarodno kompetitivnijih kriterija akademskog napredovanja; i (3) veća angažiranost institucija (fakulteti, instituti itd.) da se mlade istraživače potakne na međunarodna objavlivanja. Kada se govori o najrecentnijim promišljanjima stručnjaka o ekspertizi i vidljivosti profesije sociologije u Hrvatskoj u današnje vrijeme, ta promišljanja mogu se pronaći u poglavlju u kojem se predstavljaju rezultati, dobiveni u ovoj disertaciji.

Za kraj ovog dijela, vrijedno je spomenuti nekoliko stranih autora koji su u svojim istraživanjima, proučavali i kao primjere, opisivali nekoliko zemalja u kojima je došlo do pada u vidljivosti znanosti i/ili profesije sociologije. Ti primjeri ukazat će na činjenicu da se događanja na ovom području ne mogu smatrati izoliranim povijesnim slučajem u kojem je neki društveni kontekst utjecao na vidljivost znanosti, nego da je riječ o problemu koji se može pojaviti na univerzalnoj razini, ali sa specifičnostima nekog povijesno – geografskog prostora. Pregled stranih autora može se započeti s Bauerom (Bauer i ostali, 2006: 100) koji se bavio problemom medijske vidljivosti znanosti u dvjema zemljama s različitim političkim sustavima (razdoblje od 1946. do 1995. godine). Jedna zemlja koja je bila predmet istraživanja jest Velika Britanija sa svojim demokratskim sustavom, dok je druga zemlja bila Bugarska sa svojim totalitarnim sustavom. Prvi zaključak koji su autori (Bauer i ostali, 2006: 121) donijeli temeljem provedene analize ticao se varijabilnosti u prijavljivanju znanstvenih aktivnosti u medijima u tim zemljama. U promatranom razdoblju, reportaže o znanstvenim aktivnostima u Velikoj Britaniji više su ovisile o društvenim promjenama i interesu javnosti u odnosu na reportaže u Bugarskoj. Također, za razliku od Bugarske, u Velikoj Britaniji, postojala je visoka varijabilnost u zastupljenosti pozitivnog ili negativnog konteksta u izvještavanju o znanstvenim dosezima (ovisno o širem kontekstu i temi izvještavanja). Drugi zaključak autora tiče se trendova o učestalosti izvještavanja medija o znanstvenim aktivnostima u tim zemljama. U obje promatrane zemlje, pronađeni su trendovi sa sličnim oscilacijama, ali s različitim razlozima javljanja tih oscilacija. Primjerice, u obje zemlje, u 70 – im godinama prošlog stoljeća, došlo je do pada u učestalosti izvještavanja o znanstvenim aktivnostima, što je rezultiralo manjom vidljivosti znanosti u općoj javnosti. U Bugarskoj, razlozi toga bili su preokupacija Bugarske komunističke partije državnim problemima o čemu su izvještavali i bugarski mediji pa više nije bilo toliko prostora za izvještavanje o događajima u znanosti. Istovremeno, u tom istom razdoblju, Velika Britanija borila se s naftnom krizom 1973. godine, ekonomskom recesijom sredinom 70 – ih godina prošlog stoljeća itd. (Bauer i ostali, 2006: 121-124). Društveni događaji u jednoj i u drugoj zemlji, utjecali su na učestalost izvještavanja o znanstvenim aktivnostima i takav zaključak samo dodatno potvrđuje snažnu ovisnost znanosti (disciplina i profesija) o širem društvenom kontekstu. Zaključci slični ovima mogu se pronaći i u dijelu disertacije koji se odnosi na rezultate istraživanja, ali je važno istaknuti da se ti zaključci tiču objašnjenja oscilacija u primjeni metodologije u hrvatskoj sociologiji.

Ako pažnju općenito prebacimo sa znanosti na profesiju sociologije, može se spomenuti i američki autor Durant (1995), koji je, 90 – ih godina prošlog stoljeća, naveo da je američka sociologija patila od manjka vidljivosti u društvu. Razlog koji je Durant naveo za manjak vidljivosti profesije sociologije u SAD – u može se opisati kao problem (ne)primjenjivosti socioloških znanja u širem društvenom kontekstu. Problem primjene sociološke ekspertize u širem društvenom kontekstu opširnije će se objasniti u sljedećem poglavlju. Naime, Durant je naveo da bi se trebalo raditi na većoj vidljivosti sociologije unutar i izvan akademskih krugova, što se prvenstveno može postići provođenjem praktičnih i primjenjivih istraživanja. Provođenjem takvih istraživanja, profesija sociologije može se približiti takozvanoj “organskoj profesiji“ (engl. *organic profession*) (Durant, 1995: 7-9), koja predstavlja: „onu profesiju koja je sposobna odgovoriti i prilagoditi se potrebama visokog obrazovanja, ali i promjena u društvu. Glavni princip organske sociologije bi trebao biti da bi sociologija za krajnji cilj trebala imati povećanje kvalitete ljudskog života. Prema mom mišljenju, to bi trebala postati misija koja usmjerava učenje sociologije, provođenje istraživanja i profesionalne aktivnosti u disciplini.“ (Durant, 1995: 9).

Može se zaključiti da je vidljivost profesije sociologije neupitno povezana s ekspertizom članova te zajednice. U dijelu disertacije koji slijedi u nastavku teksta, problematizirat će se još jedna odrednica profesije sociologije, koja se odnosi na mogućnost primjene socioloških znanja u rješavanju aktualnih društvenih problema.

2.3.3. Problem primjene sociološke ekspertize

Nastavno na prethodno poglavlje u kojem je prikazana usporedba američke i hrvatske sociologije u kontekstu njezine vidljivosti, ovo poglavlje može se započeti konstatacijom već spominjanih autora Županova i Šporer (1984). Županov i Šporer (1984: 43) istaknuli su da se primjenjivost ekspertize u jugoslavenskoj sociologiji može adekvatnije objasniti na temelju usporedbe s američkom i engleskom sociologijom. Naime, u potonjima, publikacije su bile primarno aplikativnog karaktera, dok su publikacije u jugoslavenskoj sociologiji proučavane prvenstveno kao interna djelatnost neke institucije. Županov i Šporer zaključili su da takva distinkcija može biti problematična jer: „Aplikacija sociološke ekspertize na praktične društvene probleme nesumnjivo je najvažnija stvar za profesionalizaciju sociologije. ... Postoje li izgledi da se na crti aplikacije sociološke ekspertize ostvari veći napredak u budućnosti? Prije svega, da li su sociolozi profesionalno dobro pripremljeni za aplikativna istraživanja, uključujući i “konzalting“?

Nastavni proces na odsjecima i katedrama za sociologiju nije usmjeren u tom pravcu, studenti ne “uče“ kako se to u praksi radi, a nema dovoljno ni odgovarajuće literature (...). To je ozbiljan ali ne i nesavladiv problem.“ (Županov i Šporer, 1984: 43).

Iz prethodnog citata, može se iščitati da je ekspertiza hrvatskih sociologa većinski bila koncentrirana unutar akademskih krugova u 80 – im godinama prošlog stoljeća. Da bi detaljnije opisali ovakav trend, Županov i Šporer upotrijebili su klasifikaciju sociologije na dvije razine. Prva razina predstavlja konvencionalnu ili akademsku sociologiju (znanstvena disciplina), dok se druga razina odnosi na primijenjenu sociologiju (profesija). Glavna razlika između dviju razina ogleda se u tome da potonji sociolozi koriste iste teorije i metode kao i konvencionalni sociolozi, ali pritom ne mogu samostalno odabrati predmet istraživanja jer provode istraživanja, naručena od strane klijenta, koja kao takva, klijentu moraju biti upotrebljiva (Županov i Šporer, 1985: 55). Naravno, nije sporno da sociolozi koji su orijentirani ka tržištu provode istraživanja po narudžbi, već se srž ovog problema ogleda u tome da se zbog opisa posla jedne i druge vrste sociologa, stvara sve veći jaz i dolazi do raskola u njihovom djelovanju: „Povećava se razmak između primijenjenih sociologa i akademske sociološke javnosti i smanjuje se stupanj integriranosti primijenjenih sociologa u vlastitu profesiju. Koliko je to ozbiljan problem i kakva je tendencija njegovog razvoja najbolje vidimo tamo gdje je primjena sociologije najdalje otišla, u SAD-u. Unutar socioloških udruženja pojavljuje se ozbiljna podjela na (engl.) “*campus sociologist*“ i (engl.) “*noncampus sociologist*“. Posljednji nastoje oformiti svoje samostalno profesionalno udruženje budući da svoje stručne interese ne mogu dovoljno dobro ostvariti u zajedničkom udruženju gdje dominiraju problemi opće akademske znanstvene prirode, a ne konkretne aplikacije.“ (Županov i Šporer, 1985: 56). Tomić – Koludrović, kao recentnija autorica, ovu je problematiku opisala na sljedeći način: „U ovom kontekstu, sociologija treba biti angažirana, ali na način da je istodobno sposobna iz obzora svoje struke vidjeti dalje i dublje, a pritom te svoje spoznaje – na javnu korist – ujediniti s onima što dolaze iz civilnog društva. Što je najvažnije, trebala bi duboko promišljene odgovore prezentirati na način koji ima akademsku utemeljenost, ali je također prepoznatljiv i razumljiv širem društvu. Drugim riječima, djelovanje sociologa/inja trebalo bi se odvijati na zavidnoj strukovnoj razini, ali bi njegovi rezultati trebali biti objašnjeni i na način na koji to javnost može razumjeti.“ (Tomić – Koludrović, 2009: 175).

Iz svega dosad navedenog, može se zaključiti da se jedan od značajnijih problema u primjeni sociološke ekspertize svodi na to da se ekspertiza neopravdano odvajava od svog teorijskog

izvora, odnosno akademske okoline. Umjesto da se konvencionalna i primijenjena sociologija razvijaju komplementarno, stvara se jaz između dviju razina. Posljedice ovakvog trenda ogledaju se u tome da primijenjeni sociolozi ostaju nevidljivi u akademskoj zajednici, dok konvencionalni sociolozi, pripadnici akademskih krugova, ostaju odvojeni od prakse u svojoj obrazovnoj ulozi.

Ponovnim osvrtom na usporedbu jugoslavenske i hrvatske sociologije s američkom sociologijom, važno je navesti već spominjanog autora Duranta, koji je opisao razvoj procesa primjene sociološke ekspertize na američkom tržištu i probleme koji su se pritom pojavili. Prema Durantu, rasprave o problemu *profesije sociologije* u SAD – u pojavile su se u 70 – im godinama prošlog stoljeća i bile su pod utjecajem tadašnjih aktualnih događanja, povezanih s profesijom sociologije, kao i pod utjecajem odnosa s društvenim strukturama koje je sociologija izučavala (Durant: 1995: 5). Naime, Durant je naveo da je američka sociologija doživjela svoj vrhunac u 60 – im godinama prošlog stoljeća, kada je vlada SAD – a izdašno financirala istraživanja društvenih problema kao što su siromaštvo, društvena prava, društvene nejednakosti itd., što je rezultiralo porastom broja istraživanja i različitih publikacija. Ipak, sredinom 70 – ih godina prošlog stoljeća, važnost sociologije kao discipline bila je umanjena, a glavnim razlogom takvog trenda smatrala se njezina razgranatost u previše smjerova. U to vrijeme, došlo je do povećane specijalizacije istraživača i porasta u raznolikosti istraživačkih tema, što je utjecalo na smanjenje kritične mase vodećih istraživača, pojedinih istraživačkih područja. Drugim riječima, došlo je do povećanja raznolikosti, diferencijacije i decentralizacije kontrole u samoj profesiji te do raspršenja ekspertize. Nadalje, Durant je naveo da je, 80 – ih godina prošlog stoljeća, utjecaj akademske sociologije dodatno oslabio jer su se sociolozi zapošljavali u brojnim državnim i privatnim agencijama, dok su pripadnici akademskih krugova bili ograničeni smanjenim priljevom financijskih sredstava. Istraživanja koja su tada nastajala u akademskim krugovima nisu svojim savjetima pogodovala promjenama u društvenim politikama, nego su prvenstveno bila intelektualne prirode i služila su održavanju discipline. Na kraju, kada je riječ o 90 – im godinama prošlog stoljeća, Durant je zaključio da se kriza u sociologiji prolongirala i na to desetljeće te je rezultirala daljnjim smanjenjem financijskih sredstava, namijenjenih akademskim istraživanjima, kao i daljnjim gašenjem različitih socioloških odjela i odsjeka (Durant, 1995: 6).

Iz Durantovog opisa, vidljivo je da su obje sociologije, i jugoslavenska i američka, proživljavale iste boljke, s time da se u američkoj sociologiji, barem u jednom povijesnom trenutku, postigla visoka razina primjenjivosti sociološke ekspertize. Stoga, nameće se opravdano pitanje o

adekvatnim pristupima kao mogućim odgovorima na problem slabe potražnje za sociološkim znanjem. Županov i Šporer ponudili su, 80 – ih godina prošlog stoljeća, dvije opće preporuke o potencijalnim načinima rješavanja ovog problema, za koje se slobodno može reći da trebaju vrijediti i danas. Prvo, važno je aktivno raditi na stvaranju takozvane “društvene narudžbe“ za sociološkom ekspertizom, što se može postići jačanjem odnosa između društva i znanosti. Drugo, važno je raditi na kontinuiranom osvještavanju i prakticiranju ideje o sociologiji kao uslužnoj orijentiranoj profesiji, koja nije isključivo povezana s akademskom zajednicom (Županov i Šporer, 1985: 54-55). Slične preporuke dao je i Durant (1995: 5), koji je zastupao tezu da vizija sociologije treba biti usmjerena na konstrukciju snažnih modela, adekvatnih za objašnjenje, predikciju i davanje rješenja za aktualne društvene probleme (kriminal, zagađenje okoliša, prosvjedi itd.). U dijelu disertacije koji se odnosi na rezultate istraživanja, predstavljena su stajališta hrvatskih sociologa, radno sposobnih i zaposlenih u struci, o primjeni sociološke ekspertize u današnjem kontekstu.

2.3.4. Refleksija na profesiju sociologije

Ovaj teorijski dio disertacije može se zaključiti s mišlju da se sociologija na ovom području susretala s nizom problema u pokušaju oformljivanja svog profesionalnog identiteta. Ti problemi mogu se podijeliti u tri glavne, međusobno povezane skupine, poštujući klasifikacije dosad predstavljenih autora. Prvo, važno je stvoriti ekspertizu i znanje nad kojim se može zadržati monopol. Drugo, stvaranje tržišno usmjerene ekspertize može povećati vidljivost stručnjaka, a time i profesije. Na kraju, kao treće, ako profesija postane vidljiva, dobiva mogućnost dokazivanja primjenjivosti svoje ekspertize. Nadalje, važno je naglasiti da se ovime ne umanjuje važnost akademski usmjerene sociologije kao primarno znanstvene discipline. Obrazovne institucije predstavljaju temelj svake discipline, ali i temelj svake profesije, čija znanja inicijalno nastaju u institucionalnom okviru i potom se primjenjuju u nekom tržišnom okviru. Važno je ostvariti snažnu vezu između akademski i tržišno orijentirane sociologije da bi se znanja jedne i druge instance mogla međusobno nadopunjavati. Znanstvena disciplina sociologije i profesija sociologije mogu postati jasno vidljive i artikulirane prema širim društvenim strukturama samo ako se međusobno nadopunjuju.

U dosadašnjem teorijskom pregledu, pokazalo se da je društveni kontekst “negativno“ utjecao na razvoj sociologije kao profesije na ovom području. Ipak, nerealno je očekivati da se

društvene okolnosti trebaju posložiti same od sebe da bi sociologija mogla ojačati svoj profesionalni identitet i postati vidljivija. Stoga, važno je da sociolozi uvelike osvijeste spomenuti problem, da o njemu neprestano promišljaju i da djeluju unutar granica svojih zajednica, pritom osluškajući i poštujući potrebe i ograničenja društvenog konteksta u kojem se nalaze. Tomić – Koludrović opisala je to na sljedeći način: „Osim zagovaranja javne uloge sociologije i potrebe njezine internacionalizacije, čini mi se da je u ovom trenutku za budućnost hrvatske sociologije presudno usvajanje suvremenih, multiparadigmatskih teorijskih pristupa, kao i stalan rad na razvijanju njezine refleksivnosti. Potonja joj, naime, može pomoći ne samo u boljem razumijevanju pojava što ih generira »refleksivna modernost«, nego i u interpretiranju i razumijevanju sebe same, prije nego što drugima pomogne pri snalaženju u svim kompleksnostima suvremene društvene stvarnosti.“ (Tomić – Koludrović, 2009: 177). Više informacija o važnosti refleksije sociologa kao istraživača može se pronaći u teorijskim poglavljima koja slijede u nastavku disertacije. Na kraju, ovaj dio disertacije može se završiti prigodnim citatom autora Letice, koji o profesiji sociologije promišlja na sljedeći način: „... nije dovoljno da dođemo do odgovora na pitanje “Što je potrebno i moguće učiniti?” već i na odgovore na pitanje “Tko, kada, kako i gdje to treba i može učiniti?” (Letica, 1998: 82-83).

2.4. Refleksivna sociologija i njezina povezanost s metodologijom istraživanja

2.4.1. Definicija refleksivnosti

U u jednom od prethodnih poglavlja, opisano je da istraživački rad sociološke znanstvene zajednice predstavlja kompleksnu mrežu odnosa između članova te zajednice, s ciljem njihovog proučavanja i interpretiranja društvenih struktura i povezanih procesa. Jedno od pitanja koje se pritom može postaviti je pitanje osvrta znanstvene zajednice na svoj rad i na rezultate tog rada, tj. može se postaviti pitanje refleksivnosti znanstvene zajednice prema svojim aktivnostima i kontekstu u kojem djeluje. Pitanje refleksivnosti predstavlja misao vodilju autora ove disertacije u prepoznavanju važnosti refleksije za proučavanje kretanja i promjena u korištenju metodološko – statističkih postupaka u istraživačkom radu hrvatske sociologije.

Na početku ovog poglavlja, važno je objasniti etimološku pozadinu pojma *refleksivnost*. Ashmore (1989: 30 – 31) je naveo da “*re*“ ukazuje na pojmove kao što su ponovno, unazad itd., dok “*fleksivnost*“ potječe od latinskog pojma *flectere*, što u prijevodu znači zavoj, učiniti savijanje prema unazad itd. Za potrebe ove disertacije, koristit će se definicija refleksivnosti koju je ponudio Alvesson: “refleksivnost se može definirati kao poduhvat proizvodnje znanja, pritom uzimajući u obzir subjektivne, institucionalne, društvene i političke procese u kojima se istraživanja i znanja proizvode“ (Ritzer, 2007: 3838). Kao što je vidljivo iz navedene definicije, refleksivnost se može promatrati dvojako: u odnosu na strukture koje proizvode znanja i u odnosu na kontekst koji utječe na te strukture¹.

Prije nego što se pojam refleksivnosti dovede u izravan odnos sa sociologijom kao znanstvenom disciplinom, bitno je navesti pet Alvessonovih (Ritzer, 2007: 3839 – 3841) formi refleksivnosti, definiranih u odnosu na općenite istraživačke prakse na koje se refleksivnost može odnositi. Prva forma refleksivnosti je takozvana *destabilizacija*, koja naglašava limitiranost znanstvenih tvrdnji, koje često ne otkrivaju pravu sliku o istraživanom svijetu, nego se pomoću njih, kreira slika o svijetu. Refleksivnost u ovom slučaju ima ulogu kritičkog promatranja ideje da “istraživanje predstavlja ultimativno progresivan put prema univerzalnim istinama.“ (Ritzer, 2007: 3840). Druga forma refleksivnosti je takozvana *kombinacija alternativnih perspektiva*. Ova forma još se naziva i *paradigmatska refleksivnost* jer istraživači uzimaju u obzir tenzije, prisutne između različitih perspektiva o istraživanoj tematici, da bi iznijeli različite pretpostavke o tim

¹ Koncept poduhvata proizvodnje znanja dodatno je objašnjen u poglavlju *Razine promatranja refleksivnosti u sociologiji*, dok je utjecaj konteksta na taj poduhvat dodatno objašnjen u poglavlju *Refleksivnost u sociologiji*.

perspektivama i time otvorili nove načine razmišljanja, s ciljem ukazivanja na limitiranost upotrebe samo jednog referentnog okvira u zaključivanju. Treću formu refleksivnosti, Alvesson je nazvao *izražavanje i reprezentacija na terenu*. Prema ovoj formi, nije dovoljno izaći na teren, prikupiti podatke o istraživanoj tematici i analizirati ih, već svaki istraživač treba uzeti u obzir činjenicu da je terenski rad pod utjecajem: “neizvjesnih, neuređenih, političkih, subjektivnih i načelno neracionalnih procesa ... Borba da se autentično govori o “Drugima“ traži pažljivo razmatranje (od strane istraživača) što se događa ovdje (na terenu) i što istraživač radi u odnosu s Drugima. Fokus na istraživača kao subjekta prepoznaje da je istraživač dio istraživačkog projekta, subjekt kao i svaki drugi koji je konstruiran u istraživačkom procesu i kroz taj proces“ (Ritzer, 2007: 3840). Četvrta forma refleksivnosti je takozvana *naracija i reprezentacija u radu s tekstom* i ona je vezana uz aktivnost oblikovanja podataka, prikupljenih na terenu i njihovog transformiranja u konkretne rezultate. Naime, prema Alvessonu, sve više slabi ideja o neutralnim i objektivnim istraživačima koji mogu vjerno i sa sigurnošću prenijeti informacije o istraživanoj temi i stoga istraživači trebaju biti refleksivni: “Refleksivnost je ovdje povezana s pitanjem kako se različite literarne tehnike upotrebljavaju da bi se kroz samosvjesnu upotrebu tehnika pisanja otvorio prostor za Druge u istraživanjima...” (Ritzer, 2007: 3841). Na kraju, peta forma refleksivnosti nazvana je *sociopolitički slučajevi*. U ovoj formi, polazi se od pretpostavke da istraživač može konstruirati znanje jedino u odnosu na kontekst istraživačke zajednice ili društva u kojem se nalazi. Refleksivnost u ovom slučaju služi za proučavanje mogućnosti koje pojedinačni istraživač ima u svojoj zajednici (položaj u zajednici, napredovanje u karijeri itd.) i za proučavanje širih trendova u znanosti koji mogu utjecati na rad istraživača.

Sve spomenute forme refleksivnosti mogu se dovesti u vezu s temom i s istraživačkim pristupima, odabranima u ovoj disertaciji. Prema prvoj formi, ne postoji univerzalna istina i znanstvene tvrdnje nisu u potpunosti točan pokazatelj stvarnosti. Ova je forma važna jer ukazuje na činjenicu da dobiveni rezultati o metodološkim obilježjima radova i o društveno – političkom kontekstu koji je utjecao na ta obilježja nemaju doseg apsolutnog pokazatelja stvarnosti. Naime, mora se uzeti u obzir kompleksnost teme i prisutnost većeg broja latentnih čimbenika koji mogu utjecati na promjene u metodologiji, ali ih je teško sve identificirati. Da bi se što više ublažio efekt neistraživih čimbenika, u ovoj je disertaciji korišteno više istraživačkih pristupa, s namjerom da se u obuhvati čim više različitih izvora podataka o istraživanoj temi. Navedeno predstavlja drugi faktor refleksivnosti, koji kaže da se različite perspektive o nekoj temi trebaju dovoditi u

međudnos da bi se te perspektive međusobno nadopunjavale. Treći i četvrti faktor refleksivnosti govore o tome da je važno osvijestiti činjenicu da je istraživač dio okoline, tj. dio je terena koji istražuje i stoga je teško govoriti o potpuno objektivnom prenošenju informacija, dobivenih u istraživanjima. U ovom slučaju, okolina predstavlja sociološku znanstvenu zajednicu, čiji je aktivan član i sam autor disertacije, što je moglo utjecati na pojedine zaključke iznesene u ovoj disertaciji u smislu da se na njih mogao staviti veći ili manji naglasak. Na kraju, peta forma refleksivnosti predstavlja jedan od važnijih koncepata za ovu disertaciju jer tvrdi da je konstrukcija znanja moguća jedino onda kada se uzme u obzir kontekst okoline u kojem to znanje nastaje. Koncept refleksivnosti uvažen je u istraživačkoj praksi autora disertacije na način da su svi kvantitativni rezultati iz analize sadržaja objašnjeni u odnosu na istraženi društveno – politički kontekst u kojem je proučavana metodologija doživljavala promjene.

2.4.2. Refleksivnost u sociologiji

Refleksivna sociologija počela se razvijati na temeljima razvoja prethodno objašnjenih disciplina sociologije znanja i sociologije znanosti (Gouldner, 1970: 489). Prema Collinsu (1998: 878 – 881), razvoj refleksivnosti u sociologiji bio je moguć zato jer sociolozi predstavljaju hibrid između filozofije, kao znanosti koja se uvelike bavi tematikom refleksivnosti, i prirodnih znanosti, koje se zbog umjerene apstraktnosti svojih koncepata nisu razvijale u smjeru promišljanja o istraživanim fenomenima. Postoje dva razloga zbog kojih je refleksivnost moguća u sociologiji. Prvo, prema Collinsu, sociolozi ne bježe od refleksivnosti koja se cijelo vrijeme sudara s njihovim relativno konkretnim znanstvenim konceptima o društvu. Drugo, u istraživanju društvene stvarnosti, moguće je dobiti više paralelnih perspektiva² o istraživanoj tematici, ali prema Collinsu, to ne predstavlja problem. Naime, refleksivnost svojim utjecajem može doprinijeti razgradnji postojećih mreža znanja o društvu jer potiče sudaranje različitih perspektiva i na taj način povećava kompleksnost tih mreža (koje imaju svoj limit), ali je refleksivnost istovremeno i jedan od elemenata konstrukcije tih istih mreža jer se sudaranjem postojećih perspektiva, otvaraju nove perspektive.

Da bi se definiralo što je to refleksivna sociologija, važno je spomenuti jednog od njezinih “najvećih predstavnika“ (Ashmore, 1989: 77 – 78), Gouldnera, prema kojem se potreba za refleksivnom sociologijom zasniva na pretpostavci da sociolozi malo znaju o sebi, o drugim

² Opisano i kroz Alvessonovu drugu formu refleksivnosti, tj. kroz *paradigmatsku refleksivnost* (Ritzer, 2007: 3840).

sociolozi i o njihovom istraživačkom radu. Da bi se riješio ovaj problem, uloga refleksivne sociologije treba biti „preobrazba sociologa i njezin ulazak u njihov svakodnevni život i posao sa ciljem da ih se obogati s novom razinom osjetljivosti i da se podigne njihova samo-osviještenost na novu povijesnu razinu“ (Gouldner, 1970: 488-489), a navedeno se može postići onda kada se u refleksivnoj sociologiji prihvati ideja o potrebi prikupljanja podataka o istraživačima, njihovim profesionalnim ulogama, karijerama te o sistemima i supkulturama kojima pripadaju, pritom uvažavajući pretpostavke da dobiveni podaci nisu oslobođeni od utjecaja specifičnih vrijednosti u kojima su nastali (Gouldner, 1970: 491).

Nadalje, Gouldner (1970: 494-495) je obrazložio program refleksivne sociologije u četiri točke. Prvo, provođenje istraživanja je potreban, ali ne i jedini uvjet za sazrijevanje sociologije. Drugo, sociolog uvijek treba osvijestiti svoju ulogu u danom trenutku, kao i utjecaj koji ta uloga i njegove osobne prakse imaju na posao koji obavlja. Treće, aktivnost refleksivne sociologije ovisi o samo – osviještenosti sociologa i o njihovim mogućnostima da proizvode pouzdane informacije o svijetu koji ih okružuje. Četvrto, refleksivna sociologija traži stalno prisustvo znanstvenikovog osjećaja obaveze po pitanju osviještenosti u svim fazama njegovog rada.

Tri od četiri točke iz Gouldnerovog opisa programa refleksivne sociologije podrazumijevaju određenu razinu osviještenosti istraživača prema onome što rade i prema kontekstu okoline u kojoj stvaraju znanja. Navedeno može poslužiti kao važno teorijsko opravdanje i kao metodološka napomena za ovu disertaciju jer osvještava činjenice: (1) da su se pronađena metodološka obilježja radova razvijala pod utjecajem šireg društvenog konteksta zbog čega je taj kontekst trebalo istražiti; i (2) da su autori različitih istraživanja, uključujući i autora ove disertacije, dio šireg društvenog konteksta, koji može utjecati na njihovo promišljanje o istraživanoj temi, ali i na njihovu interpretaciju dobivenih rezultata. Ipak, opisana metodološka napomena ne predstavlja nepremostiv jaz ako se uzme u obzir sljedeća Gouldnerova izjava: “Cilj refleksivnog sociologa nije umanjenje svoga utjecaja na druge (koje istražuje), nego da bude svjestan tog utjecaja, a to je moguće ako postane svjestan samog sebe i kao znalca i kao agenta promjena. Sociolog ne može poznavati druge ako ne poznaje svoje namjere i svoj efekt prema drugima; ne može poznavati druge bez poznavanja sebe, svog mjesta u svijetu i bez poznavanja sila – u društvu i u njemu – kojima je podložan“ (Gouldner, 1970: 497). Znači, istraživač je taj koji treba osvijestiti svoju unutarnju motivaciju za nekom istraživačkom temom, koja od istraživača zahtijeva stalno osvještavanje svoje uloge u tom procesu. Smelser je to nazvao internim faktorom koji može utjecati na istraživača, a

koji dolazi u obliku “snage koja proizlazi iz neriješenih paradigmatičkih slagalica ... i koja navodi znanstvenu misao (istraživača)” (Smelser, 1989: 419).

2.4.3. Važnost reflektivnosti u sociologiji

U prethodnom poglavlju, navedeno je da sociolog treba osvijestiti samog sebe i osvijestiti svoje namjere dok provodi istraživanje da bi posljedično mogao osvijestiti stvarne dosege svojih istraživačkih zaključaka i razumjeti utjecaj šireg konteksta na te zaključke. Pitanje koje se sljedeće nameće glasi: Kako to postići? Jedan od odgovora na ovo pitanje glasi da istraživači trebaju osvijestiti ideju o postojanju neraskidive veze između subjekta i objekta istraživanja. U nastavku teksta, slijedi opis ove teze.

Jedan od ranije spomenutih autora koji je proučavao odnos između subjekta i objekta u istraživanjima, bio je Mannheim. Mannheim je, koristeći pojam samo – reflektivnosti, navedeni odnos opisao kao aktivnost stvaranja činjenica, ali ne na način da se činjenice jednostavno prihvaćaju važećima, nego na način da se transcendiraju, odnosno da se povežu i stave u kontekst u odnosu na druge činjenice, prisutne unutar i izvan okvira pojedine zajednice. Navedeno se moglo postići isključivo onda kada bi istraživač kao subjekt, stavio sebe u kontekst i na taj način postao i subjekt i objekt (Kettler i Loader, 2002: 1 – 19).

Kao i Mannheim, i Gouldner je naveo da postojanje samosvijesti istraživača o istraživanom fenomenu treba tražiti na razini samih pojedinaca: “Sistematično i ustrajno inzistiranje prema sagledavanju nas samih kao što promatramo i druge ... neće transformirati samo naš pogled na nas same, nego i naš pogled na druge (koji su predmet istraživanja). Na taj način mogli bi prepoznati dubinu naše sličnosti s onima koje proučavamo. Ne bi ih više promatrali kao odvojene druge ili kao objekte naših superiornih tehnika. ... Razvoj reflektivne sociologije traži da sociolozi prestanu djelovati u kontekstu razmišljanja o subjektima i objektima, u kontekstu sociologa koji nekoga proučava i laika kojeg se proučava“ (Gouldner, 1970: 490). Tumačeći Gouldnerovu tezu, može se zaključiti da bi istraživači, uključujući i sociologe, trebali prestati odvajati sebe od onoga što istražuju³, a to je moguće postići jedino onda kada počnu promišljati o sebi i o svojim istraživačkim aktivnostima, uključujući i prakse korištenja metodoloških procedura.

³ Odnos između istraživača i istraživanog fenomena dodatno će biti opisan u poglavlju *Metodologija istraživanja i reflektivnost*, koristeći se pojmovima *metodološki dualizam* i *metodološki monizam*.

U ovom teorijskom pregledu, važno je navesti i Bourdieua (1992: 36–40) koji se također bavio problemom odvojenosti istraživača od istraživanog fenomena. On je za refleksivnost zaključio da ona podupire epistemološku sigurnost sociologije u smislu povećavanja opsega i robusnosti sociološkog znanja o društvu, ali kao izvor grešaka u društvenim znanostima, pronašao je problem (ne)kontrole odnosa istraživača prema istraživanom objektu. Prema Bourdieu, sociolozi rijetko sami sebe objektiviziraju i stoga nisu u stanju uočiti da njihov znanstveni diskurs često ne govori o istraživanom objektu, već govori o njihovom odnosu prema tom objektu. Da bi se postigla objektivizacija, nije dovoljno uzeti u obzir samo karakteristike istraživača (klasa, rasa, spol i ostalo), nego se treba objektivizirati i “njegova pozicija u svemiru kulturnih proizvoda, u ovom slučaju u njegovom znanstvenom i akademskom polju“ (Bourdieu i Wacquant, 1992: 69).

Refleksivnost u sociologiji važna je jer potiče istraživače na promišljanje o vezi koju stvaraju s istraživanim fenomenom i koja im omogućuje da spoznaju: (a) ideju da njihov znanstveni diskurs ne govori o predmetu istraživanja, nego o njihovom odnosu s tim predmetom (Bourdieu i Wacquant, 1992: 36 – 40); (b) da postoji limitiranost dosega znanja koje istraživači stvaraju i za koje se često tvrdi da objektivno opisuje istraživanu stvarnost (Ritzer, 2007: 3840); (c) da postoji utjecaj društvenog konteksta na rad istraživača i da taj kontekst smanjuje njihovu sposobnost za potpunom objektivnošću (Ritzer, 2007: 3841); i (d) da društveni kontekst, zbog svoje kompleksnosti, nudi više perspektiva o istraživanoj temi, a na istraživačima je da te perspektive uzmu u obzir i dovedu ih u međuodnos. (Ritzer, 2007: 3839 – 3841).

2.4.4. Razine promatranja refleksivnosti u sociologiji

Odnosi li se zadaća refleksivnosti na pojedince ili na kolektiv, tj. na znanstvenu zajednicu? Koja bi razina trebala preuzeti odgovornost bavljenja refleksivnošću? Teško je dati jednoznačan odgovor na ova pitanja jer je zajednica sastavljena od pojedinaca koji slijede pravila te zajednice, ali koji istovremeno imaju i vlastitu volju, svijest i motivaciju. Da bi se pokušalo odgovoriti na ova pitanja, u nastavku teksta, slijedi pregled radova autora koji su se osvrnuli na tu temu.

Prvi autor kojeg vrijedi spomenuti je Bourdieu (1992: 72), koji smatra da refleksivnost “... ne cilja primarno na individualnog analitičara, nego na društvenu i intelektualnu nesvjesnost ugrađenu u analitičke alate i operacije ... ona mora predstavljati kolektivni poduhvat, a ne teret na leđima jednog znanstvenika. ... Slijedi da bi se refleksivnost trebala odnositi na društveno znanstveno polje u potpunosti“ (Bourdieu i Wacquant, 1992: 36-40). Bourdieu problem u

proučavanju refleksivnih pojedinaca (istraživača) vidi u tome da se često ne uzima u obzir činjenica da su istraživači pod utjecajem različitih faktora koji mogu promijeniti, tj. iskriviti njihovu percepciju. Prvi od spomenutih faktora je faktor utjecaja društvene pozadine istraživača (klasa, spol itd.) na njegov rad. Drugi faktor koji utječe na percepciju istraživača odnosi se na položaj samog istraživača u mikrokozmosu akademskog polja u kojem se nalazi, pritom uzimajući u obzir odnos snaga između znanstvenika u tom polju. Na kraju, treći i najvažniji faktor, faktor je intelektualne pristranosti istraživača zbog koje istraživači svijet često tumače kao “spektakl, kao set značenja koje treba interpretirati, a ne kao konkretne probleme koje treba riješiti praktično ... (opisana pristranost) je dublja nego pristranosti na temelju društvene pozadine ili položaja analitičara u akademskom polju ...“ (Bourdieu i Wacquant, 1992: 39).

Da je problematično proučavati refleksivnost pojedinaca, smatra i Bloor, koji je naveo sljedeće: “Kuhn proučava nešto za što se čini da uzima zdravo za gotovo i to proučava metodom koju isto uzima zdravo za gotovo. Nije neobično za povjesničare da postižu takve razine samouvjerenosti“ (Bloor, 1976: 71 – 72). Ovako izdvojen citat sam po sebi ne govori puno, ali se zato treba uzeti u obzir i Ashmoreova interpretacija tog citata. On smatra da je Bloor u svom radu govorio o usporedbi između refleksivnosti pojedinca i refleksivnosti discipline, dajući prednost potonjoj razini jer je smatrao da se prakse pojedinaca u disciplini ne mogu uzimati zdravo za gotovo (Ashmore, 1989: 39 – 40). Ipak, Ashmore se nije složio s Bloorovom tezom, što se vidi iz sljedećeg citata “Ako se “zdravo za gotovo“ (dio prethodno navedenog Bloorovog citata) gleda kao osobna ne-refleksivnost, čini se da uspješni razvoj refleksivnih disciplina ovisi o, prema Bloorovoj formulaciji, radikalnom nedostatku osobne refleksivnosti. Ako smijem nadodati osobni komentar, iskreno se nadam se je Bloor u krivu po pitanju ovog važnog pitanja“ (Ashmore, 1989: 40). Iz priloženog citata, razvidno je da postoje teorijska obrazloženja, tj. diskusije i za proučavanje refleksivnosti na razini pojedinaca.

Na kraju ovog poglavlja, predstaviti će se i Giddensovo shvaćanje refleksivnosti, koje je usmjereno prema spajanju prethodno opisanih razina. Bourdieu (1992: 37) navodi da je Giddens opisao refleksivnost u odnosu na tri razine: djelovanje, znanost i društvo. Kada je riječ o prvoj razini, tj. razini djelovanja, smatra se da su subjekti refleksivni ako posjeduju kapacitet da nadgledaju svoje aktivnosti i akcije. Na drugoj razini, tj. na razini (društvenih) znanosti, refleksivnost se postiže tako da se konstruirano znanje dovede u odnos sa stvarnim svijetom koji opisuje jer se smatra da vrijedi pretpostavka da znanje utječe na konstrukciju tog istog svijeta.

Posljednja razina proučava refleksivnost na razini društva koje se smatra refleksivnim ako ima razvijen sustav kontrole nad svojim napretkom. Konkretno, kada je riječ o refleksivnosti u sociologiji, Giddens je napisao: “Sociološka istraživanja su rijetko samo interes intelektualne zajednice sociologa. Rezultati takvih istraživanja su najčešće diseminirani u društvu. Sociologija, mora se naglasiti, nije samo proučavanje modernih društava, nego je i signifikantan element u nastavljanju života tih društava. ... Naše razmišljanje i ponašanje su pod kompleksnim i često suptilnim utjecajem sociološkog znanja, a to mijenja samo polje sociološkog istraživanja. Da se ovaj fenomen opiše, potrebno je reći da sociologija stoji u refleksivnom odnosu s ljudima čije ponašanje opisuje“ (Giddens, 2006: 94).

Za potrebe ove disertacije, izuzetno je važan već spomenuti Bourdieov citat: “(refleksivnost) ... ne cilja primarno na individualnog analitičara, nego na društvenu i intelektualnu nesvjesnost ugrađenu u analitičke alate i operacije ... ona mora predstavljati kolektivni poduhvat, a ne teret na leđima jednog znanstvenika...” (Bourdieu, 1992: 72). Ovaj citat može se interpretirati na način da je teorijski prepoznata ideja da su analitički alati, tj. metodologija istraživanja pod utjecajem šireg društvenog konteksta i da istraživači trebaju biti refleksivni u praksama njezinog korištenja. U poglavlju koje slijedi, detaljnije će se objasniti veza između refleksivnosti i metodologije.

2.4.5. Metodologija istraživanja i refleksivnost

Na početku ovog teorijskog poglavlja, navodi se Alvessonova definicija refleksivnosti “kao razumijevanje poduhvata proizvodnje znanja, pritom uzimajući u obzir subjektivne, institucionalne, društvene i političke procese u kojima se istraživanja i znanja proizvode“ (Ritzer, 2007: 3838). Tsekeris (2010: 28) je u svom radu iskoristio navedenu definiciju za opis refleksivnosti, ali je na pojam nadodao i atribut *metodološka* refleksivnost (epistemološka kružnost – engl. *epistemological circularity*), što konceptualno puno više odgovara temi ove disertacije.

Na tragu opisa pojma *metodološke refleksivnosti*, važno je prikazati Gouldnerovu epistemološku perspektivu upotrebe metodologije u sociologiji i Bourdieovo razumijevanje metodološkog imperativa. Naime, Gouldner (1970: 496 – 498) navodi da bi se sociologija trebala udaljiti od ideje *metodološkog dualizma*, koji zagovara razdvajanje objekta i subjekta istraživanja, s ciljem postizanja objektivnosti istraživača. Za razliku od dualizma, *metodološki monizam* predstavlja koncept prema kojem su subjekt i objekt u međusobnoj vezi, ali ta veza nije ograničena

isključivo na istraživača i objekt istraživanja, nego se odnosi i na širi kontekst s kojim je istraživač povezan i čije je istraživanje pod stalnim utjecajem niza različitih faktora kao što su izvori financiranja, institucije zaposlenja itd. Bourdieu je prethodno spomenuti problem dodatno opisao upotrebom pojma metodološkog imperativa (engl. *methodologism*), koji se definira kao “sklonost da se reflektivnost prema metodama odvoji od njihove stvarne upotrebe u znanstvenom radu i da se metode njeguju radi samih sebe“ (Bourdieu i Wacquant, 1992: 28). Prema Bourdieu, glavni problem metodologije temelji se na činjenici da ju se najčešće povezuje s određenim “akademske karakteristika” prema kojima se metoda lažno odvajala od objekta istraživanja, čime se umanjuje stvarna kompleksnost istraživanih fenomena i povećava mogućnost manipulacije empirijskim indikatorima i opservacijama. Stoga, može se zaključiti da problem ne leži u metodologiji ili njezinoj akademskoj “sterilnosti“, već u njezinom nekritičnom i nerefleksivnom korištenju jer metodologiju ne možemo smatrati samo tehnikom prikupljanja podataka, nego se ona treba promatrati s aspekta njezine umreženosti s ideološkim pogledima na svijet (Bourdieu i Wacquant, 1992: 28 – 30). Slično obrazlažući prethodno spomenuto, Gouldner (1970: 49 -51) je rekao da se istraživačke metode mogu promatrati kao sistemi društvenih kontrola na temelju kojih se prikupljaju informacije o društvu i određuje način na koji će se ono proučavati da bi posljedično postalo upotrebljiv izvor informacija o društvenim strukturama i procesima.

Detaljniji opis potencijalnog utjecaja metodološkog imperativa na istraživačke prakse i razvoj metodologije u sociologiji bit će predstavljen u kasnijim dijelovima disertacije.

2.4.6. Kritike refleksivnosti u sociologiji

Refleksivnost kao načelo istraživanja naišla je na mnoge kritike, prvenstveno u kontekstu primjenjivosti tog načela u istraživačkoj praksi. Alvesson (Ritzer, 2007: 3841) je dao pregled nekoliko najvažnijih kritika. Prva kritika govori o tome da refleksivnost može poticati narcisoidnost istraživača i zajednice. Druga pak kritika govori da pretjerana refleksivnost stavlja prevelik naglasak na tekst i manevre autora umjesto na objekte istraživanja. Treće, postoji bojazan da refleksivnost zbog svojih aktivnosti, postane slijepa ulica, čime se njezina uloga svodi na puku ceremonijalnost umjesto na doprinos većoj osviještenosti istraživača. Posljednja kritika kaže da refleksivnost zahtijeva vrijeme i resurse, a pritom može odvesti u smjeru koji je suprotan od smjera teorija i empirijskog rada. Neovisno o navedenim kritikama, Alvesson je zaključio: “Bilo da refleksivnost potiče više promišljeno i realistično procijenjeno istraživanje ili vodi prema

ceremonijalnim aktivnostima; bilo da čini istraživača više osjetljivim i kreativnim u njegovoj teoriji, terenskom radu, tekstovima i političkom radu ili mu oduzima pažnju, energiju i vrijeme u aktivnostima koje se gledaju kao tradicionalno istraživačke, sve navedeno jako varira. Mogući ishodi i razmjeri između ideala (kako bi refleksivnost trebala funkcionirati) su među vrijednim temama za samu refleksivnost“ (Ritzer, 2007: 3841).

Druga i treća kritika izravno su povezane s temom ove disertacije u kojoj se obrazlaže pristup, korišten da bi se izbjegle zamke koje su spomenute u ovim kritikama. Kao prvo, metodološka obilježja radova proučavana su u odnosu na širok spektar različitih izvora podataka, a tekstovi radova bili su samo jedan od tih izvora. U disertaciji, autor se reflektirao na metodologiju, ali se isto tako reflektirao i na bibliografske karakteristike radova, teme radova, biografske karakteristike autora radova i sl. te na informacije o širem kontekstu u kojem su ti radovi nastali. Nadalje, kada je riječ o kritici ceremonijalne uloge refleksivnosti, dosadašnji pregled domaće literature ukazao je na to da se mali broj autora bavio ovom ili sličnom temom i da je pritom rijetko tko koristio mješovitu metodologiju pomoću koje se mogu ponuditi konkretni empirijski pokazatelji i može se dati interpretacijski okvir pojedinih rezultata. Slijedom navedenog, znanstveni doprinos provedene analize bit će sustavno nadopunjavanje postojećih znanja o istraživanoj temi.

Nadalje, jedan od autora koji se bavio kritikom refleksivnosti, bio je Collins. “Harry Collins je u više navrata tvrdio da je refleksivnost loša stvar“ (Ashmore, 1989: 41). Da bi se objasnila Collinsova kritika, prvo se treba ukratko predstaviti Bloorov strogi program koji kritizira refleksivnost, iz kojeg je kasnije proizašao Collinsov radikalni program. Bloor (1976: 4-5) je svoj strogi program predstavio kao metodologiju istraživanja u sociologiji znanstvenog znanja, koja počiva na četiri načela: kauzalnost, nepristranost, simetričnost i refleksivnost. Prema načelu kauzalnosti, sociologija znanstvenog znanja treba se baviti uvjetima i uzrocima nastanka teorija, hipoteza i vjerovanja. Zatim, prema načelu nepristranosti, u istraživanjima se treba promatrati i objasniti racionalna i neracionalna te istinita i lažna strana onoga što se istražuje. Prema trećem načelu, treba postojati simetričnost u tumačenju istraživanih vjerovanja, koja se može postići primjenom istog pristupa u opisu istinitih, kao i lažnih vjerovanja. Na kraju, prema načelu refleksivnosti, “obrasci objašnjenja (koji su primjenjivi na znanost) trebaju biti primjenjivi i na samu sociologiju. ... To je jedno očigledno načelo jer bi u suprotnom sociologija bila primjer opovrgavanja svojih vlastitih teorija“ (Bloor, 1976: 4-5). Posljednje opisano načelo kaže da se

sociologija znanstvenog znanja treba podvrgnuti kriterijima koje i sama koristi u tumačenju teorija, hipoteza ili vjerovanja. Ipak, kao što je opisao Polšek, (1995: 31), ovo načelo predstavlja principijelni zahtjev jer bi sociologija, u protivnome, stalno opovrgavala svoje teorije.

Ako se ponovno osvrnemo na Collinsov radikalni program i stajališta (1981: 215), jasno se vidi da dva od četiri prethodno navedena načela čine osnovu tog programa, a to su načelo nepristranosti i načelo simetrije jer oba načela uvažavaju relativistički pristup da su “znanstvena istina i lažnost, racionalnost i neracionalnost, uspjeh i neuspjeh relativni tj. oni variraju u svojoj primjeni od vremena do vremena i od mjesta do mjesta na ne-kumulativan (ne-progresivan) način“ (Collins, 1981: 216). Konkretnije, načelo nepristranosti adekvatno je za radikalni program jer zastupa tezu da se neka pojava treba promatrati iz više perspektiva da bi se objasnili razlozi zbog kojih se istraživačke odluke u znanosti ne smiju promatrati kao isključivo racionalne, istinite i uspješne, tj. trebaju se promatrati kao predmet istraživačkih rasuđivanja i ocjena. Osim načela nepristranosti, načelo simetrije također je važno za radikalni program jer zastupa tezu da istraživači trebaju primijeniti iste obrasce objašnjenja za istinito – neistinito, racionalno – neracionalno itd. u nekom istraživanju. Na primjer, kada se istraživači ne bi pridržavali ovog načela, onda bi objašnjenja za istinita znanja bila drugačija od objašnjenja za neistinita znanja (Collins, 1981: 217), što se smatra nedopustivim.

Za razliku od prethodno spomenutih načela, načelo refleksivnosti ne zaslužuje toliku pažnju jer “ako se prihvati previše užurbano, može dovesti do paralizirajućih poteškoća“ (Collins, 1981: 215). Prema načelu refleksivnosti, kao što je već navedeno, isti kriteriji koje sociolozi primjenjuju za tumačenje različitih teorija, hipoteza ili vjerovanja mogu se primijeniti i na sociologiju. Međutim, Collins smatra da nije primjereno da sociolozi koji izučavaju sociologiju znanja postavljaju pitanja o mogućoj primjeni svojih tumačenja na samu sociologiju. Takvim pitanjima, eventualno se trebaju baviti “sociolozi sociologije znanstvenog znanja“ (Collins, 1981: 216). Sociolozi znanstvenog znanja trebaju “...krenuti s pretpostavkom da su njihova otkrića o znanstvenom znanju objektivna“ (Collins, 1981: 216) i da nisu podložna preispitivanju. Prema Ashmoreovom (1989: 41-42) tumačenju Collinsovog rada, prethodno opisana raspodjela uloga među sociolozima potrebna je da bi se istraživači mogli posvetiti svom poslu u sociologiji znanstvenog znanja i pritom se ne brinuti o pitanjima samo – referiranja. Naime, pozivajući se na načelo refleksivnosti, istraživači sami sebi stvaraju poteškoće: “Prema tome, zastupanje samo-refleksivnog stava, prema Collinsu, je samo stvaranje problema samima sebi“ (Ashmore, 1989:

42). Ipak, neovisno o svemu dosad navedenom o Collinsovom odbacivanju načela refleksivnosti, važno je na kraju naglasiti da Collins nije u potpunosti odbacio to načelo: “Samosvijest o korištenju procedura je vrijedno sredstvo obuzdavanja metodologije, ali kada se bavimo sociologijom znanosti, nasuprot da razgovaramo o njoj, bilo bi dobro da ne obustavimo korištenje prihvaćenih pravila metoda socioloških istraživanja.“ (Collins, 1983: 101-102).

2.4.7. Zaključna razmatranja o refleksivnosti u sociologiji

S pravom se može zaključiti da ideja o refleksivnosti u sociologiji predstavlja važnu nit vodilju u postavljanju teorijskog okvira u ovoj disertaciji jer biti refleksivan znači razumijevati strukture koje proizvode znanje, pritom uzimajući u obzir širi društveni kontekst koji na njih utječe (Ritzer, 2007: 3838). Stoga, zadaća refleksivne sociologije je “preobrazba sociologa i njezin ulazak u njihov svakodnevni život i posao s ciljem da ih se obogati s novom razinom osjetljivosti i da se podigne njihova samo-osvijest na novu povijesnu razinu“ (Gouldner, 1970: 488-489).

Zbog čega je važno da sociolozi ili cijele znanstvene zajednice postignu samo – osviještenost naspram svog rada? Prema Gouldneru (1970: 490), refleksivnost treba spriječiti neopravdano odvajanje sociologa od objekta istraživanja. Bourdieu (1992: 36-40) je navedeni problem proglasio izvorom pogrešaka u društvenim znanostima jer će sociolozi teško primijetiti da njihov znanstveni diskurs ne govori o objektu istraživanja, već da govori o njihovom odnosu prema tom objektu. Do pogrešaka neće dolaziti onda kada sociolozi osvijeste svoj odnos prema objektu istraživanja, odnosno onda kada ga budu kontrolirali. Promatrajući problematiku iz epistemološke perspektive, odnos sociologa kao istraživača i fenomena koji istražuje može se objasniti metodološkim monizmom prema kojem su subjekt i objekt u međusobnoj vezi, ali ta veza nije ograničena isključivo na istraživača i objekt istraživanja, nego se odnosi i na širi kontekst s kojim je istraživač povezan i čije je istraživanje pod stalnim utjecajem niza različitih faktora kao što su izvori financiranja, institucije zaposlenja itd. (Gouldner, 1970: 496 – 498).

Gouldner i Bourdieu krenuli su od pretpostavke da odnos između istraživača i objekta istraživanja treba postojati u svakoj istraživačkoj aktivnosti, a nerazumijevanje tog odnosa može ograničiti doseg istraživača da razumije tematiku kojom se bavi. Prema Alvessonu (Ritzer, 2007: 3839-3841), istraživač može razumjeti kontekst svojih aktivnosti: (1) “održavanjem skeptičnog pogleda prema istraživanom s obzirom da je istraživani fenomen konstruiran na temelju upotrebe diskursa od strane istraživača“ (Ritzer, 2007: 3840) (istraživači trebaju osvijestiti spoznajne

limitiranosti znanstvenih tvrdnji o istraživanoj stvarnosti); (2) promicanjem korištenja kombiniranih perspektiva u tumačenju stvarnosti zbog limitiranosti pojedinačnih referentnih okvira; i (3) prihvaćanjem ideje da su objektivnost i stil izražavanja istraživača pod stalnim utjecajem društvenog konteksta.

Na kraju, važno je spomenuti da su različiti autori prepoznali "zamke" koje se mogu pojaviti u nekritičkom povodnju za konceptima refleksivne sociologije, a jedna od najvećih "zamki" je ta da refleksivnost može postati samoj sebi svrha i time udaljiti autora od prave ideje istraživanja. Problem je sličan problemu metodološkog imperativa. Ova i sve ostale kritike mogu poslužiti kao korisne vodilje koje upozoravaju na slijepe ulice u analizi, ali i na pogreške koje se mogu pojaviti u interpretaciji rezultata u ovoj disertaciji.

U teorijskom dijelu koji slijedi u nastavku teksta, predstaviti će se definicije metodologije i metoda, objasniti spoznajne perspektive na temelju kojih se može promatrati metodologija, kao i rezultati dobiveni njezinom primjenom. Navedeno bi trebalo, između ostalog, pomoći boljem razumijevanju potrebe istraživača za refleksivnošću u metodološkim praksama.

2.5. Metodologija u društvenim znanostima

Metodologija u društvenim znanostima predstavlja samo jednu sferu istraživačkih aktivnosti, tj. samo jedan segment znanstvenih paradigmi (Ritzer, 1975: 156-165). Neovisno o tome, taj se segment sam po sebi smatra izuzetno kompleksnim. Ako se krene od same definicije metodologije, metodologija se čini prilično jednostavnom. Naime, Popper (2002: 37-39) je metodologiju definirao kao teoriju o pravilima upotrebe znanstvenih metoda. Slično je napravio i Milas (2009: 14), čija je definicija spomenuta u uvodnom dijelu disertacije i koji je metodologiju opisao kao sustav pravila na temelju kojih se provode određeni istraživački postupci. Obje definicije smatraju se korisnima za potrebe ove disertacije jer su pomogle u definiranju metodoloških obilježja radova, no definicija metodologije koja omogućava povezivanje metodoloških obilježja s društvenim kontekstom je definicija od Skledara (2006: 313). Skledar je metodologiju opisao kao znanost o metodama istraživanja, ali i kao znanost o metodama spoznaje. Ključni pojam je “spoznaja“, koja za Skledara označava “način mišljenja“ o istraživanjima. Da bi se opširnije objasnio pojam spoznaje, spomenut će se autorova podjela metodologije na opću i posebnu. Posebna metodologija bavi se istraživačkim postupcima, sredstvima i rezultatima istraživanja da bi omogućila spoznaju stvarnosti. Za razliku od posebne, opća metodologija bavi se proučavanjem znanstvene spoznaje te nudi teorijske i filozofske pretpostavke o toj spoznaji.

Pitanje koje se pritom može postaviti tiče se dosega znanstvene spoznaje, koja se smatra produktom korištenja različitih metodologija, tj. metodoloških pristupa. Je li ta spoznaja ujedno i produkt drugih utjecaja? Porta i Keating (2008: 25-27) naveli su da postoje dvije metodološke struje koje zastupaju različite stavove o znanstvenoj spoznaji u društvenim znanostima. Jedna je orijentirana pozitivistički, a druga interpretativno. Predstavnici prve struje koriste takozvane “tvrde“ metode na temelju kojih donose kauzalne i strukturalne rezultate, oslobođene od društvenog konteksta. Za razliku od njih, predstavnici interpretativne struje koriste takozvane “meke“ metode, koje uvažavaju mogućnost dobivanja dvosmislenih rezultata, nastalih na temelju igrokaza koji se odigrava između istraživača i predmeta istraživanja. Uvažavanje konteksta u kojem nastaju rezultati istraživanja od primarne je važnosti za „meke“ metode. Skledarova definicija metodologije može se povezati s obje metodološke struje, što je vrlo važno i za ovu disertaciju. Naime, polazišna pretpostavka u ovoj disertaciji implicira da pojava i razvoj metodoloških obilježja radova mogu biti pod utjecajem šireg društveno – političkog konteksta. Uzimajući u obzir sve navedeno, “tvrde“ metode trebaju se upotrijebiti za istraživanje obilježja, a

“meke“ metode za istraživanje konteksta u kojem ta obilježja nastaju. U nastavku teksta, slijedi detaljniji opis i definicija metoda kao sastavnog dijela metodologije.

2.5.1. Metode kao znanstveni alat

Različiti autori navode niz različitih definicija o metodama, ali sve definicije svode se na to da metode predstavljaju određen set pravila. Ravetz (1995: 146-147) je metode opisao kao set principa koji se primjenjuju u specifičnim situacijama da bi dali smjernice za znanstveno istraživanje. Na sličnom tragu, bio je i Milas (Milas, 2009: 14), koji je konstatirao da metode služe operacionalizaciji metodoloških promišljanja u kontekstu konkretnih istraživačkih problema. S obzirom na to da usmjeravaju metodološka promišljanja, metode predstavljaju najjači intelektualni alat u znanosti, konstatirao je Fusari (2014: 18-19). Nadalje, znanstvena znanja nastaju korištenjem metoda jer metode predstavljaju standardizirani set tehnika i funkcioniraju po četirima principima (Bhattacharjee, 2012: 1-5). Prema prvom principu, metode trebaju imati mogućnost testiranja i provjeravanja točnih, ali i netočnih navoda. Drugi i treći princip tiču se potrebe za preciznošću metoda i za pružanjem najjednostavnijeg rješenja. Na kraju, prema četvrtom principu, metode trebaju imati mogućnost repliciranja rezultata.

Dosad predstavljeni opisi znanstvenih metoda prvenstveno stavljaju pozitivističku orijentaciju na metode, ali Porta i Keating (2008: 28-31) pružaju novu perspektivu u svom opisu metoda. Naime, spomenuti autori bavili su se pitanjem odabira primjerene metode. Prema autorima, svaki bi istraživač trebao postaviti pet osnovnih pitanja prije nego što odabere istraživačku metodu. Prva tri pitanja tiču se odabira istraživačke teme, jedinica analize i stručnog jezika koji se koristi u istraživanju. Zatim, dva od pet pitanja pružaju novu perspektivu za korištenje znanstvenih metoda. Jedno pitanje tiče se odnosa između istraživača i predmeta istraživanja u kontekstu stvaranja ili micanja distinkcije između tih entiteta. Dodatno pitanje tiče se vrijednosne neutralnosti istraživanja. S jedne strane, istraživači mogu poticati spajanje određenog vrijednosnog konteksta sa svojim predmetom istraživanja, dok, s druge strane, istraživači mogu negirati bilo koji doticaj između istraživačkog predmeta i širih političkih i ideoloških odrednica. Na temelju ovih pitanja, nameće se pretpostavka da se znanstvene metode mogu koristiti u pozitivističkom, ali i u interpretativnom kontekstu iako ne postoji konkretna definicija koja metode opisuje u potpunosti. Ovakav zaključak važan je i za potrebe ove disertacije ako se uzmu u obzir ciljevi istraživanja koji govore da se korištenje metoda i metodologije treba objasniti u odnosu na širi društveni kontekst.

2.5.2. Metodološke paradigme

Autori Tashakkori i Teddlie (2003: 61-77) upotrijebili su pojam *metodoloških paradigmi* da bi opisali različite metodološke pristupe koji se mogu koristiti u istraživanjima. Postoje tri osnovne metodološke paradigme: kvantitativna, kvalitativna i mješovita metodologija. U ovoj disertaciji, neće se pobliže opisati sve tri paradigme, ali će se predstaviti tvrdnje Porte i Keatinga (2008: 27-28), koji kažu da je kvantitativna metodologija usmjerena pozitivistički, dok je kvalitativna usmjerena interpretativno. Svaka od njih ima svoje specifičnosti i dosege zaključivanja, ali potencijalni problem nastaje onda kada ih se pokuša spojiti u takozvanu mješovitu metodologiju. Naime, Vujević (1986: 2-3) je naveo da postoje dvije struje istraživača u društvenim znanostima. Jedna struja su takozvani *kvantitativci*, koji su primarno usmjereni na verifikacijski aspekt istraživanja zbog čega mogu lako upasti u zamku kvantofrenije. Za razliku od njih, takozvani *kvalitativci* usmjereni su na heurističku vrijednost podataka, ali pritom znaju zanemariti verifikacijski aspekt istraživanja te potencijalno ući u zamku kvantofobije. Prema Vujeviću, takve su podjele bespotrebne, a rješenje se može pronaći u pokušaju spajanja ovih dvaju pristupa. Porta i Keating (2008: 34-36) opisali su više načina na koje se to može postići. Jedan način nazvali su *sinteza* i on označava spajanje različitih istraživačkih pristupa u jednu cjelinu. Drugi način nazvali su *triangulacija*, a pristup triangulacije kaže da bi istraživač trebao usporedno koristiti više istraživačkih pristupa da bi odgovorio na istraživački problem. Treći način poznat je pod nazivom *multiple perspective* jer se istraživački problemi proučavaju iz više zasebnih perspektiva. Sukladno tomu, ne treba doći do spajanja različitih metodoloških paradigmi u ovom pristupu. Poveznica između triju pristupa može se pronaći u tome da svi pristupi prihvaćaju postojanje pozitivističkog i interpretativnog istraživačkog okvira. Međutim, jedino ostaje pitanje omjera u kojem se naglašava svaki od tih okvira. Za potrebe ove disertacije, korišten je pristup triangulacije podataka, a detaljniji opis pristupa može se pronaći u dijelu disertacije koji govori o istraživačkoj metodologiji koja je korištena. U ovom trenutku, dovoljno je istaknuti da je pristup triangulacije podataka omogućio dobivanje različitih setova rezultata, koji se međusobno mogu eksplanatorno nadopunjavati.

2.5.3. Problem redukcionističkog karaktera metodologije

U poglavlju o metodološkim paradigmama, opisano je da se podaci šireg spoznajnog dosega mogu dobiti paralelnim korištenjem različitih istraživačkih pristupa u odnosu na odabir isključivo jednog pristupa. Ipak, treba biti oprezan u iznošenju ovakvih tvrdnji jer se problem stvaranja

reducirane slike o društvenoj temi koja je predmet istraživanja može pojaviti prilikom korištenja bilo koje istraživačke metodologije. Problemom redukcionističkog karaktera, bavila se i Mežnarić (1990: 431-432), koja je postavila pitanje o primjeni istražene i “izrezane“ društvene slike na stvaran i kompleksan svijet. Djelomičan odgovor može se pronaći u tvrdnjama Lalića i Mustapića (2007: 142-144), koji navode da je kompleksne društvene teme potrebno istraživati: (1) pomoću precizne pojmovne, konceptualne i teorijske elaboracije; (2) promatrajući teme iz više kutova; i (3) prožimajući teoriju i metodologiju. Posljednja tvrdnja problematizirana je u velikom broju metodoloških udžbenika, a jedan od njih je i udžbenik od Babbiea (2007), koji je vezu između teorije i metodologije opisao na sljedeći način: „...kvalitativne istraživačke metode pretpostavljaju kontinuiranu igru između prikupljanja podataka i teorije. ... U kvantitativnom istraživanju je ponekad lagano preokupirati se logistikom prikupljanja podataka i provođenja statističkih analiza i na taj način izgubiti teoriju iz vida.“ (Babbie, 2007: 378). U ovoj disertaciji, uvažene su sve tri smjernice u njezinom istraživačkom dijelu, koje se prožimaju kroz nekoliko aktivnosti. Prvo, napravljena je pojmovna konceptualizacija predmeta istraživanja prije početka istraživanja, a predmet istraživanja su metodološka obilježja. Zatim, pojavljivanje metodoloških obilježja proučavano je i interpretirano iz više društvenih perspektiva. U konačnici, veći broj dosad predstavljenih teorijskih koncepata prožima se u rezultatima, dobivenima u istraživanju. Sve navedeno napravljeno je s namjerom da se umanjuje problem redukcionističkog karaktera metoda, korištenih u ovoj disertaciji.

Ovaj problem detaljno će se obrazložiti u jednom od sljedećih poglavlja pomoću teorijskog koncepta o metodološkom imperativu. U ovom trenutku, moguće je ustanoviti da problem redukcionističkog karaktera metodologije može osvijestiti činjenicu da se rezultati iz društvenih istraživanja, uključujući i rezultate iz ove disertacije, trebaju proučavati kao spoj primjene standardnih metodoloških postupaka i subjektivnog interpretiranja rezultata od strane autora istraživanja. Stoga, s pravom se može zaključiti da redukcionistički karakter metodologije utječe na to hoće li istraživač staviti veći ili manji interpretativni naglasak na pojedine aspekte društvene stvarnosti koju istražuje.

2.6. Istraživački rad u društvenim znanostima

2.6.1. Dimenzije istraživačkog rada

Kao što je već spomenuto u uvodnom dijelu disertacije, Mouton i Marais (1988: 7-8) tvrde da postoji pet dimenzija istraživanja u sociologiji: sociološka, ontološka, ideološka, epistemološka i metodološka dimenzija. Iako se metodološka dimenzija istraživanja, koja se bavi metodološkim obilježjima radova, može smatrati najvažnijom dimenzijom istraživanja u ovoj disertaciji, dosad predstavljeni teorijski koncepti ukazuju na to da bi se radilo o pogrešnom pristupu jer primjena metodologije ovisi o širem kontekstu u kojem se koristi. U teorijskom dijelu disertacije koji slijedi u nastavku teksta, problematizirat će se primjena metodologije u širem kontekstu. Kao primjer navedenog, poslužit će Crothersov (2010: 44-60) razvoj istraživačke metodologije u odnosu na povijesni kontekst u kojem se primjenjivala.

2.6.2. Povijesne faze razvoja istraživačkog rada

Prema Crothersu (2010: 44-50), prva faza razvoja metodologije ima vremenski neodređen početak, ali se zato može reći da je otprilike trajala do početka 20 – ih godina 19. stoljeća. U to vrijeme, nisu postojali formalno obrazovani metodolozi ili statističari, nego takozvana “gospoda znanstvenika“ (engl. *gentleman scientist*), koji su kao zajednica, komentirali tadašnje društvene procese. Tako ranom razvoju znanstvenih interesa za društvenim procesima, doprinijela je, između ostalog, i promjena u paradigmi promišljanja o društvu. Naime, još u 18. stoljeću, društveni procesi prestali su se proučavati kao deterministički određeni, a naglasak je bio stavljen na teorije vjerojatnosti kao statističke modele pomoću kojih su objašnjavane društvene promjene.

Druga faza, tj. takozvana *rana povijest* trajala je od početka 20 – ih godina 19. stoljeća pa negdje do početka 20. stoljeća. U ovoj fazi, odvijalo se nekoliko paralelnih procesa koji su utjecali na razvoj istraživačke metodologije. Kao prvo, još od 30 – ih godina 19. stoljeća, društveni su se znanstvenici počeli zalagati za veću kvantifikaciju bilo kojih istraživanja na temu društvenih procesa i struktura. U ovom slučaju, takvo zalaganje rezultiralo je porastom opusa administrativnih baza o pojedinim društvenim segmentima, a prikupljeni podaci pritom su korišteni za upravljanje razvojem tih segmenata. Nadalje, statistika je u 19. stoljeću postala neizostavan alat svakog istraživanja. Međutim, istovremeno su se razvijale i etnografske metode. Ubrzana industrijalizacija i urbanizacija u Zapadnoj Europi i SAD – u utjecale su na društvena istraživanja koja su dobila snažan zamah. Posljedice ovih procesa bile su ispitivane u istraživanjima, ali je doseg dobivenih

rezultata i dalje bio ograničen. Naime, na temelju takvih istraživanja, dolazilo se do podataka koji su se prvenstveno odnosili na individue, obitelji, kućanstva itd. u nekoj teritorijalno ograničenoj lokalnoj sredini i nisu obuhvaćali velike agregate. Usporedno s ovim procesima, istraživanja su u to vrijeme provodili i pojedinci u privatnom angažmanu, tj. profesionalci koji su bili povezani sa strukama kao što je medicina te članovi, volonteri organizacija koje su brinule o društvenoj dobrobiti, novinari i sl., a do kraja stoljeća, istraživanja su provodili čak i pojedini znanstvenici. Iako je metodologija istraživanja u ovoj fazi bila ograničena, svejedno su se događale važne promjene koje su utjecale na njezin ubrzan razvoj, tj. došlo je do promjena u konceptima istraživanja, a neki od primjera takvih promjena su sljedeći: početak prikupljanja podataka iz više izvora, početak istraživanja kompleksnih tema, stavljanje većeg naglaska na matematičku stranu statistike, početak marketinških istraživanja itd. (Crothers, 2010: 50-53).

Treća faza nazvana je *fazom razvoja* i trajala je od početka 20 – ih godina pa sve do negdje 30 – ih godina prošlog stoljeća. U ovoj fazi, službeni statističari i akademski sociolozi provodili su prve studije o ljudima i društvenim procesima, pritom koristeći metodologiju koja je bila na određenom formalnom stupnju razvoja. Nadalje, nakon Prvog svjetskog rata, počele su se razvijati akademski orijentirane društvene discipline i stvorila se potreba za daljnjim razvojem različitih metodoloških standarda da bi se podigla znanstvena razina društvenih disciplina. U prethodno spomenutoj fazi, opisan je začetak razvoja marketinških istraživanja, dok je ova faza obilježena daljnjim etabliranjem tvrtki koje su provodile istraživanja tržišta o stavovima kupaca, njihovim potrošačkim navikama itd. Za kraj ovog segmenta, može se spomenuti i razvoj čikaške škole (20 – e i 30 – e godine prošlog stoljeća), koja je istraživala različite skupine ispitanika kao što su mladi, radnici itd. (Crothers, 2010: 53-54).

Četvrtu fazu, koja je trajala od 30 – ih godina pa sve do 80 – ih godina prošlog stoljeća, obilježio je utjecaj Drugog svjetskog rata, koji je ostavio posljedice na razvoj metodologije. U ovoj fazi, došlo je do još izraženije formalizacije metoda prikupljanja podataka, s naglaskom na pozitivistički pristup, ali se istovremeno uvažavao i interpretativni kvalitativni pristup. Formalizacija metoda događala se unutar akademskih zajednica, socioloških odjela i istraživačkih centara za društvena istraživanja. Također, došlo je i do promjena u tematskim usmjerenjima istraživanja zbog utjecaja post – ratnih događanja. Istraživanja su usmjeravana prema političkim izborima, općem mišljenju građana, utjecaju masovnih medija na političke izbore itd., a sve to dovelo je do porasta samokritičnosti prema istraživačkim procesima i posljedično do poboljšanja

metoda u društvenim znanostima. Razvoj metodologije i statistike rezultirao je povećanom produkcijom statističke stručne literature. Prve sociološke statistike objavljene su kasnih 40 – ih godina prošlog stoljeća i bile su bazirane na kros – tabulacijama, mjerama povezanosti i testiranjima signifikantnosti rezultata. Do početka 50 – ih godina prošlog stoljeća, sve nove metode i pristupi uvršteni su u udžbenike u kojima se radila distinkcija između kvalitativne i kvantitativne metodologije. 60 – e godine prošlog stoljeća iznjedrile su novu generaciju statističara, koja je bila orijentirana prema log – linearnim zaključcima, istraživanjima usmjerenima na “*unit – level*“ data itd., a sve to vodilo je prema razvoju multivarijantnih metoda. Također, metodološki pristupi kao što je analiza sadržaja u to su vrijeme došli do izražaja. Naime, za vrijeme Hladnog rata, takve su se analize počele sve više koristiti jer su totalitaristički sistemi zabranili direktna istraživanja na populaciji (analiza medijskih sadržaja, slika itd.) (Crothers, 2010: 54-57).

Zadnja faza razvoja nazvana je *suvremeno stanje* i njezin početak datira iz 70 – ih godina prošlog stoljeća. U ovoj fazi, došlo je do razvoja balansiranih mješovitih metoda pomoću kojih su znanstvene zajednice mogle proširiti spektar istraživačkih tema. Nadalje, u ovoj se fazi pojavila i formalna potpora razvoju metodologije u vidu specijaliziranih metodoloških časopisa, što je, 80 – ih godina prošlog stoljeća, rezultiralo pojavom treće generacije socioloških statističara, koja je počela koristiti “nove“ vrste podataka (tekstovi, naracije, sekundarni podaci itd.), koji se nisu mogli u potpunosti uklopiti u postojeće statističke forme. Kada je riječ o novijim trendovima u razvoju metodologije, oni su bili i još uvijek jesu pod utjecajem razvoja tehnologije i IT – a, stvaranja velikih baza podataka, internacionalizacije istraživanja itd. (Crothers, 2010: 57-60).

2.6.3. Problem metodološkog imperativa u istraživačkom radu

2.6.3.1. Definiranje metodološkog imperativa

U prethodnom poglavlju, dan je osnovni uvid u povijesni razvoj istraživačke metodologije. Na temelju tog uvida, očigledno je da je metodologija dobivala na značaju u svakoj razvojnoj fazi i da se sve veći naglasak stavljao na važnost metodologije u provođenju istraživanja i prikupljanju različitih vrsta podataka u okviru društvenih znanosti. Ipak, ovakav razvoj metodologije može imati za posljedicu stavljanje prevelikog naglaska na metodologiju kao takvu, pod cijenu zapostavljanja ostalih aspekata istraživanja. U takvim okolnostima, može se postaviti pitanje: “Što je zapravo dobiveno korištenom metodologijom?“. Kada je riječ o ovoj disertaciji, neka od pitanja koja su se nametnula nakon proučavanja promjena u metodološkim obilježjima radova su sljedeća: Što

dobiveni rezultati predstavljaju za disciplinu sociologije? Koji je njihov doseg u kontekstu donošenja zaključaka o napretku u razvoju metodologije u sociologiji i o napretku same sociologije? U nastavku disertacije, teorijski će se objasniti ova problematika, koristeći se konceptom *metodološkog imperativa*.

Pojam metodološkog imperativa (Collins, 1981: 215; Danziger, 1985: 3) u literaturi se može pronaći u sljedećim oblicima: idolatrija metoda, tj. metodolatrija (engl. *methodolatry*: *method* + *idolatry*) (Janesick, 1994: 215) i metodologizam (Ratner, 2011: 1176; Bourdieu i Wacquant, 1992: 28). Neovisno o tome koji se pojam koristi, ovaj koncept označava preneglašavanje i nekritičko privilegiranje istraživačkih metoda, što za posljedicu može imati zapostavljanje drugih aspekata istraživanja kao što su ontološka, epistemološka, praktična i politička razmatranja, vezana uz neku istraživačku temu (Ratner, 2011: 1176). Prenaglašavanje istraživačkih metoda znači da preokupacije istraživača primarno postaju vezane uz selekciju i obranu odabranih metoda, što može dovesti do ignoriranja stvarne supstance istraživanja: „Idolatrija metoda je ropska povezanost i odanost metodi koja često preuzima diskurs ... (u odnosu na druge aspekte istraživanja)“ (Janesick, 1994: 215).

2.6.3.2. Razlozi javljanja metodološkog imperativa

Metodološki imperativ prisutan je u istraživačkim aktivnostima iz više razloga i može se promatrati s više razina i aspekata: znanstvena zajednica; društvene i znanstvene institucije; proces stvaranja znanstvenog znanja; doseg znanstvenog znanja; i društveno – politički kontekst u kojem se istraživanje provodi.

Prvo, razlozi javljanja metodološkog imperativa mogu se promatrati na razini znanstvene zajednice. Postoji pretpostavka kod određenog dijela te zajednice da korištenje znanstvene metodologije (bez potrebe za kritičkim osvrtom) garantira objektivnost znanja (Ratner, 2011: 1178). Kao jedan od primjera takvog metodološkog imperativa, mogu se uzeti istraživači u odnosu na njihovo radno iskustvo. Naime, mladi istraživači zbog svog neiskustva često traže preveliki oslonac u istraživačkoj metodologiji koja im pruža osjećaj sigurnosti, pritom zanemarujući širi kontekst u kojem se neko istraživanje provodi, dok se kod iskusnijih istraživača, javlja bojazan od stavljanja prevelikog naglaska na metode, odnosno bojazan od bavljenja isključivo kritikom i opovrgavanjem tuđih metoda (Chamberlain, 2000: 287). Kao drugi primjer, može se uzeti Danzigerov opis praksi korištenja metodologije u znanstvenoj zajednici psihologa: „U periodu od

Drugog svjetskog rata u psihologijskoj metodologiji dominirala je praksa korištenja inferencijalne statistike. Ne postoji sumnja u praktičnu korisnost tih tehnika u različitim okolnostima u kojima je potrebno donijeti jasnu odluku ... (ali) ... u ovoj disciplini počelo se generalno pretpostavljati bez dodatnih pitanja da je jedini valjani način testiranja teorijskih tvrdnji kroz upotrebu inferencijalne statistike“ (Danziger, 1985: 3).

Druga razina prisutnosti metodološkog imperativa promatra se na razini rada društvenih i znanstvenih institucija. Različite institucije mogu nametati različite regulatorne norme za “pravilan“ odabir i korištenje metoda. Kao primjer za ovu razinu, mogu se uzeti metodološke norme koje trebaju biti zadovoljene da bi se radovi objavili u pojedinim časopisima koji djeluju u okviru neke institucije (Ratner, 2011: 1178). Prema Danzigeru (1985: 3), da bi autori istraživanja mogli objavljivati, trebaju slijediti i koristiti visoko institucionalizirane metodološke kriterije neke znanstvene institucije. Naravno, to se ne može smatrati lošom praksom, ali može dovesti do problema ako se u radovima počnu zapostavljati ostali aspekti istraživanja.

Treća razina prisutnosti metodološkog imperativa povezana je s procesom stvaranja znanstvenog znanja. Prema Kochu, proces dobivanja znanstvenog znanja u današnje se vrijeme smatra pukim analiziranjem podataka, bez sagledavanja šireg konteksta u kojem su ti podaci nastali. Do toga dolazi zato jer su istraživači na znanje počeli gledati kao na automatski rezultat korištenja (neupitne) metodologije (Koch, 1981: 259). U tom automatiziranom istraživačkom procesu, interpretacija rezultata izgubila je na svojoj važnosti. Chamberlain (2000: 285-296) je navedenu problematiku opisao na primjeru korištenja kvalitativne metodologije u istraživačkim postupcima, pritom ističući da se rezultati takvih istraživanja najčešće prijavljuju samo na deskriptivnoj razini, bez interpretacije njihovog dubljeg konteksta. Za ovakav način prijavljivanja rezultata, u literaturi postoji naziv “prerano zatvaranje“ (postupka prijavljivanja rezultata), (Wilson i Hutchinson, 1996: 122-124) koje se smatra problematičnim jer preskakanjem smislene interpretacije rezultata, dobivamo samo odgovor na pitanje “što“ se istražilo, ali ne i odgovore na pitanja “kako“ i “zbog čega“ se nešto istražilo (Chamberlain, 2000: 290).

Na kraju, četvrta razina prisutnosti metodološkog imperativa promatra se kroz utjecaj društveno – političkog konteksta u kojem se neko istraživanje provodi. Prema Ratneru (2011: 1178), društveno – politički kontekst može utjecati na razvoj i popularnost korištenja određenih metoda i tehnika zbog čega se te metode i tehnike mogu nekritički promicati kao neupitno objektivne i adekvatne za pojedina istraživanja. Chamberlain smatra da metodološki imperativ: „...

utječe na nas na način da ignoriramo pretpostavke koje se nalaze u pozadini našeg istraživanja ... To znači da kritička perspektiva (istraživača) ostaje eksterna razumijevanju njihovog istraživanja ...“ (Chamberlain, 2000: 293). Važno je osvijestiti da društveno – politički kontekst u kojem se istraživanje provodi utječe na način na koji istraživač percipira stvarnost koja ga okružuje, što utječe na njegove metodološke i teorijske prakse u istraživanju, bio on toga svjestan ili ne. Navedeno je opisao i Gouldner: „Ne može se dovoljno naglasiti kako u svojoj svakodnevnoj praksi sociolog za sebe smatra da može donositi racionalne odluke – odabir istraživačkih problema, formulacija pitanja, statističkih testova ili metoda uzorkovanja. Sociolog donošenje ovakvih odluka gleda kao tehničku aktivnost, a sebe promatra kao autonomnog donositelja odluka prema tehničkim standardima, umjesto da se promatra kao stvorenje modelirano u odnosu na društvene strukture i kulturu. Ako sociolog prepozna da je krenuo u krivom istraživačkom smjeru, on će takav razvoj situacije pokušati objasniti kroz pojavljivanje “pogreške“ u istraživanju koja nije nastala na temelju utjecaja društvene stvarnosti, nego na temelju nedostatka pažljivog promišljanja o istraživanju ili na temelju nedostatka rigoroznih istraživačkih procedura“ (Gouldner, 1970: 55).

U ovom poglavlju, predstavljeno je nekoliko razina i s njima povezanih razloga javljanja metodološkog imperativa u istraživačkom radu, s ciljem ukazivanja na raširenost takvog načina razmišljanja u znanstveno – istraživačkim aktivnostima. Uobičajeno je da istraživači teže što kvalitetnijim i što objektivnijim rezultatima istraživanja zbog čega je većina njihovih briga usmjerena ka odabiru valjanih metoda, no kada taj odabir postane sam sebi svrha (bio istraživač toga svjestan ili ne), onda dolazi do javljanja metodološkog imperativa i do zapostavljanja drugih jednako važnih segmenata istraživanja.

U dijelu disertacije koji se odnosi na rezultate istraživanja, obrazlažu se sve četiri razine na kojima se može pojaviti metodološki imperativ. Rezultati u ovoj disertaciji dobiveni su na temelju provedenih polu – strukturiranih intervju sa sociolozima, koji su dali uvid u prakse hrvatske sociološke zajednice za koje se može smatrati da u sebi sadrže određene elemente metodološkog imperativa. Detaljnija obrazloženja uvida u spomenute prakse prikazana su u dijelu disertacije u kojem se objašnjavaju rezultati istraživanja.

2.6.3.3. Kritika metodološkog imperativa u sociologiji

Kao što je prethodno navedeno, metodološki imperativ za posljedicu ima nekritičko naglašavanje objektivnosti i premoćnosti mjernih instrumenata neovisno o kontekstu provođenja

istraživanja (Danziger, 1990: 136-150), što može rezultirati stvaranjem spoznajno reduciranog znanstvenog znanja (Ratner, 2011: 1178).

Da bi se problem stvaranja spoznajno reduciranog znanja povezao sa sociologijom, može se predstaviti Emkeov (1996: 77-90) opis o podcijenjenosti imaginacije u sociološkim istraživanjima. Emke je kao primjer autora koji se bavio sociološkom imaginacijom, naveo Millsa, prema kojem sociološka imaginacija omogućuje „individui da razumije svoje vlastito iskustvo te da odmjeri vlastitu sudbinu preko stavljanja sebe u kontekst svog vremena. ... Sociološka imaginacija omogućuje nam da dokučimo povijest, biografiju i odnose između “dvoje“ u društvu.“ (Mills, 1961: 6). Prema Millsu, sociološka istraživanja trebaju se provoditi na način da se u uzme u obzir sociološka imaginacija jer istraživači pritom sami sebi postavljaju tri osnovna pitanja: (1) kakva je struktura nekog društva kao cjeline, tj. koji su glavni dijelovi tog društva i na koji su način povezani; (2) gdje se nalazi istraživano društvo u razvojnom smislu u ukupnoj ljudskoj povijesti; i (3) kolika je raznolikost ljudi koji žive u nekom društvu u danom trenutku (Mills, 1961: 6-7).

Nadalje, Mills je naveo da su se prethodno navedenim pitanjima, bavili klasični sociolozi, dok su istraživači u modernim društvenim znanostima, promatrano u vremenskom kontekstu nastanka djela, izgubili taj segment jer su se prvenstveno bavili rigidnim setom istraživačkih mehaničkih procedura: „Moja koncepcija je obrnuta od pogleda na društvene znanosti kao seta birokratskih tehnika koje kočje društvena istraživanja preko “metodoloških“ pretenzija ... i koje trivijaliziraju društvena istraživanja bavljenjem s trivijalnim problemima nepovezanim s istraživanom temom.“ (Mills, 1961: 20). Prema Millsu, sociologija je postala nerazdvojna od “malog mlina statističkih rituala“ (Mills, 1961: 72), dok sociološka imaginacija koja „...udaljava društvenog znanstvenika od običnog tehničara ...“ (Mills, 1961: 211) gubi na važnosti (Emke, 1996: 79). Iako Mills udaljavanje od sociološke imaginacije nije opisao kao istovremeno približavanje metodološkom imperativu, a s obzirom na njegov opis sociološke istraživačke prakse, može se zaključiti da bi se takva praksa danas uistinu mogla prikazati u kontekstu koncepta metodološkog imperativa.

Prema Emkeu (1996: 77-90), postoji nekoliko faktora koji mogu utjecati na smanjenje prisutnosti imaginacije u sociološkim istraživanjima, a to se istovremeno može promatrati i kao jačanje metodološkog imperativa.

Prvo, financijska ograničenja u radu znanstvenih zajednica često umanjuju mogućnosti i dosege istraživanja: „... postoji percepcija da je potrebno slijediti konvencionalnu mudrost kako bi se dobile financije. ... Uz navedene poteškoće postoji tendencija agencija (za financiranje istraživanja) da odrede istraživačke prioritete, a to usmjerava resurse prema odabranim temama, ciljevima te teorijskim i metodološkim pristupima.“ (Emke, 1996: 81). Financijska ograničenja s kojima se istraživači susreću često od istraživača zahtijevaju korištenje ograničenog spektra istraživačkih metoda i tehnika, onih čije si korištenje mogu priuštiti, što može dovesti do stvaranja reducirane slike o istraživanom fenomenu. Neovisno o navedenom, i u takvim situacijama, istraživači i dalje pokušavaju opravdati metodološku pozadinu svojih istraživanja zbog čega se dobiva dojam da metodologija uistinu postaje samoj sebi svrha neovisno o tome objasni li se njome ili ne objasni širi kontekst istraživanog fenomena.

Drugo, osim financijskih, postoje i vremenska ograničenja koja utječu na istraživačke prakse, a ogledaju se u tome da znanstvenici zbog potrebe za brzim provođenjem istraživanja neupitno prihvaćaju već uhodane i standardizirane istraživačke procedure, što ostavlja malo prostora za kreativnost u samom istraživanju (Emke, 1996: 81).

Treće, razinu sociološke imaginacije smanjuje potraga za objektivnošću u istraživanju onda kada ta potraga postane samoj sebi svrha (Emke, 1996: 81). Da bi se objasnila ova Emkeova teza, može se ponovno navesti Gouldnerovo (1970: 55) razmatranje da su se sociolozi u svojim istraživanjima počeli odvajati od onoga što istražuju upravo zato da bi zadržali svoju objektivnost i zbog toga su koristili konvencionalne istraživačke metode, koje onemogućuju sociologiji da osvijesti samu sebe (engl. *Self – obscuring methods*): „Ne može se dovoljno istaknuti da u svakodnevnoj praksi sociolozi vjeruju sami za sebe da su dovoljno sposobni donijeti čiste i racionalne odluke o istraživačkim problemima, formulacijama pitanja, statističkim testovima ili metodama uzorkovanja.“ (Gouldner, 1970: 55). Znači, Gouldner je opisao potrebu osvještavanja činjenice da su sociolozi, provodeći svoja istraživanja, također obilježeni društvenim strukturama i kulturom čiji su dio, a Mills je to opisao kao pitanje koje si sociolozi trebaju postaviti ako poštuju principe sociološke imaginacije: „gdje istraživano društvo (a time i sociolozi kao dijelovi tog društva) stoji u ukupnoj ljudskoj povijesti?“ (Mills, 1961: 6-7).

Prije nego što se navedu daljnji razlozi za koje Emke smatra da utječu na smanjenu prisutnost imaginacije u sociološkim istraživanjima, važno je detaljnije osvrnuti se na problem potrage za objektivnošću u takvim istraživanjima. Ovaj problem može se promatrati na temelju

usporedbe dviju teorijskih struja u sociologiji: pozitivizma i interpretativizma. Kada je riječ o pozitivizmu, prvi predstavnici pozitivizma zastupali su ideju da je sve društvene fenomene moguće empirijski istražiti i potvrditi jer je svijet objektivn, a zadaća istraživača je da analizira princip funkcioniranja takvog svijeta. Naravno, takav pristup doživljavao je preinake kroz povijest da bi se na kraju došlo do takozvanog post – pozitivističkog pristupa u kojem su olabavljene prvotno navedene stroge pretpostavke. Naime, prema modificiranom shvaćanju, svijet se i dalje smatra objektivnim, ali se odustalo od ideje da ga je moguće savršeno spoznati jer je nemoguće kvantificirati sve moguće kauzalnosti koje se javljaju između promatranih društvenih struktura i procesa. Za razliku od pozitivistički orijentirane istraživačke misli, u interpretativizmu se tvrdi da su objektivna i subjektivna značenja duboko povezana zbog čega su društvena istraživanja pod stalnim utjecajem ljudske volje i motiva (Porta i Keating, 2008: 21-25). Prema Alvessonu (2002: 1-4), govoreći u današnjem kontekstu, empirijska istraživanja i povezane metode više se ne mogu promatrati kao strogo objektivni procesi pomoću kojih se može ispitati društvena stvarnost samo na temelju korištenja nekoliko kvantificirajućih indikatora o istraživanoj pojavi. Navedeno više nije moguće zbog porasta osviještenosti istraživača o potrebi korištenja interpretativističkog pristupa u istraživanjima te zbog osvještavanja činjenice da postoje društveno – politički i vrijednosno vođeni utjecaji na proces spoznavanja u društvenim znanostima. Naime, Alvesson smatra da ovi procesi ostavljaju dubok utisak na istraživačku metodologiju i praksu istraživača, ali u konačnici i na rezultate koji se dobivaju korištenjem te metodologije.

Znači, glavni je aspekt prethodnog paragrafa taj da se istraživačka metodologija ne može promatrati odvojeno od šireg konteksta u kojem se koristi makar to narušilo pretpostavke o njezinoj stopostotnoj objektivnosti. Ova misao autoru disertacije poslužila je kao vodilja u provođenju istraživanja u kojem su se sve značajnije promjene u trendovima korištenja metodologije objasnile u odnosu na širi društveno – politički kontekst. Također, važno je naglasiti da se referiranjem na prethodno spomenute autore, ne tvrdi da objektivna spoznaja o istraživanim društvenim fenomenima nije moguća i da istraživači ne trebaju težiti ka ideji da istraživačka metodologija postigne određeni stupanj objektivnosti pomoću koje se može garantirati ispravnost rezultata, ali, kao što je naveo i Chamberlain (2000: 285-296), problem se javlja onda kada ta težnja postane samoj sebi svrha i kada istraživači počnu ignorirati kontekst u kojem su koristili metodologiju. Nadalje, Mannheim je naveo da je objektivna spoznaja moguća,

ali da ona nikada nije konačna, nego da ovisi o perspektivi određenog vremenskog okvira (Matić, 2013: 35-37). Naime, prema Mannheimu, u proučavanju društvenih fenomena, treba se krenuti od strukturalnog polazišta da istraživani fenomeni ne predstavljaju izolirane entitete, već su dio šire strukture, što ne znači da su esencijalno iracionalni i neprohodni za analizu, nego se treba pronaći strukturalna cjelina kojoj istraživani fenomen pripada da bi se mogla objasniti zakonitost razvoja tog fenomena (Mannheim, 1952: 9-12).

Ako se ponovno osvrnemo na stajališta Emkea, dolazi se do četvrtog razloga smanjene prisutnosti imaginacije u sociološkim istraživanjima, a manifestira se kao problem ograničene dostupnosti metodologija istraživanja s kojima neki istraživač raspolaže u odnosu na svoju poziciju u znanstvenoj zajednici (Emke, 1996: 81-83).

Peti i posljednji razlog koji može negativno utjecati na sociološku imaginaciju tiče se obrazovnog sustava u kojem se od sociologa očekuje da u što kraćem roku savladaju što je moguće više standardiziranih i specijaliziranih metodoloških i statističkih procedura, što ostavlja malo prostora za kreativnost i spoznavanje načina pomoću kojih je moguće stvoriti dovoljno široku sliku o istraživanom fenomenu (Emke, 1996: 81-83). Naime, studente se u obrazovnim institucijama najčešće uči kako riješiti određene standardizirane probleme, a u ovom slučaju, konkretno je riječ o problemima iz područja istraživanja i primjene metodologije. Takav pristup je, u jednu ruku, dobar jer studenti trebaju savladati uvažene istraživačke prakse koje su se pokazale primjerenima, ali, u drugu ruku, takav se pristup smatra lošim jer ne potiče kritičko razmišljanje kod studenata. Strogo slijedeći naučene procedure, studenti često ne razmišljaju da metodologija treba biti fleksibilna i da često zahtijeva kreativna rješenja i kombinaciju različitih istraživačkih pristupa da bi se adekvatno odgovorilo na istraživačka pitanja i da bi se objasnio širi kontekst istraživane teme. Slični problemi mogu se pronaći i u praksi samih istraživača.

Može se zaključiti da koncept metodološkog imperativa u današnjim sociološkim istraživanjima predstavlja koncept suprotan konceptu sociološke imaginacije jer istraživači, pod utjecajem tog imperativa, postaju tehničari koji odrađuju posao, pritom se koristeći konvencionalnim procedurama, čija je dostupnost ograničena financijama, vremenom i pitanjima o njihovoj trenutačnoj prihvaćenosti u istraživačkoj zajednici. Sve navedeno ostavlja malo prostora za brigu istraživača o interpretaciji rezultata i kontekstu u kojem je neko istraživanje provedeno. U ovoj disertaciji, proučavane su promjene u metodološkim obilježjima radova i pritom je ispitano jesu li se te promjene događale pod utjecajem nekog od prethodno spomenutih

ograničavajućih faktora. Odgovori na ovo pitanje mogu se pronaći u dijelu disertacije koji se odnosi na rezultate istraživanja.

2.6.3.4. Posljedice prisutnosti metodološkog imperativa u istraživačkom radu

Prisutnost metodološkog imperativa u istraživačkom radu znanstvenika može imati negativne posljedice na taj rad. Prvo, može doći do stvaranja nekritičkog i spoznajno reduciranog znanja o istraživanoj temi: „metodologizam (metodološki imperativ) proizvodi tehnički tip ... znanja koje otjelovljuje instrumentalnu racionalnost i koje je redukcionističko, mehaničko, kvantificirajuće i dekontekstualizirajuće.“ (Ratner, 2011: 1178). Smelser u svom opisu razvoja znanstvenog istraživanja (i znanstvenog znanja) također obrazlaže razloge zbog kojih se takvo znanje smatra problematičnim. Prema Smelseru, treba se uzeti u obzir činjenica da interni i eksterni faktori kontinuirano utječu na razvoj znanstvenog znanja (Smelser, 1989: 419-420). Eksterni faktori predstavljaju utjecaj društveno – političkog konteksta na stvaranje znanja, dok interni faktori dolaze u obliku “snage koja proizlazi iz neriješenih paradigmatičkih slagalica ... i koja navodi znanstvenu misao“ (Smelser, 1989: 419). Metodološki imperativ umanjuje važnost utjecaja internih i eksternih faktora i navodi istraživače na pomisao da se zadovolje reduciranom znanstvenom slikom o istraživanom fenomenu. Spomenuti problem, Danziger (1990: 151) je opisao na primjeru istraživačkih aktivnosti u psihologiji, ali se s pouzdanošću može ustvrditi da se (ne)zastupljenost ovog problema treba promatrati i u sociologiji. Naime, prema Danzigeru, u psihologiji je postalo najvažnije kvantificirati istraživani problem, bez puno preispitivanja o tome reducira li proces kvantifikacije kompleksnost stvarnog svijeta. Problem nastaje onda kada istraživači, uz nekritičku pretpostavku da je adekvatna primjena metodologije dovoljna za provedbu uspješnog istraživanja, počnu bezuvjetno prihvaćati reduciranu sliku o stvarnosti kao nešto što tu stvarnost može u potpunosti zamijeniti i objasniti: „Opasnost ... je ta da su psiholozi počeli zamjenjivati statistički konstruiranu stvarnost i psihološku stvarnost koju su istraživali.“ (Danziger, 1990: 151). Autori i istraživači koji su se borili protiv nekritičke upotrebe metodologije bili su u manjini (Danziger, 1990: 151-152) jer su se statističke metode počele promatrati kao: „... odvojene od teorije ili barem kao teorijski neutralne tehnike čija primjena nije problematična ako se uzme u obzir da su se tijekom vremena konvencije o njihovom korištenju usavršavale ... U

najvećem broju slučajeva, metode su predstavljane kao autonomne, bez ljudskih utjecaja ...“. Takav način razmišljanja postigao je status “metodološkog fetiša“ (Danziger, 1990: 154), a istraživači koji ne bi poštovali takav način rada bili bi isključeni iz glavnih istraživačkih tokova (Danziger, 1990: 152-154).

Nadalje, jedna od važnijih posljedica prisutnosti metodološkog imperativa u istraživačkom radu može se pronaći u stvaranju neravnopravnog odnosa između metodologije i teorijskih koncepata o istraživanom fenomenu. Taj odnos može se promatrati iz najmanje dvije perspektive. Kao prvo, metodologija može poslužiti za induktivan razvoj teorija, i kao drugo, metodologija može poslužiti za testiranje postojećih teorija. Prema prvoj perspektivi, teorije koje nastaju na temelju primjene određenih metodologija okarakterizirane su s barem dijelom metodoloških obilježja iz kojih su nastale. Navedeno znači da i prednosti i nedostaci određenih metodoloških pristupa utječu na doseg koji određene teorije mogu postići u tumačenju stvarnosti u odnosu na istraživanu tematiku. Prema Danzigeru (1985: 4-5), ovako objašnjen odnos između metodologije i teorijskih koncepata nije toliko problematičan kao što je problematična druga perspektiva prema kojoj metodologija služi testiranju postojećih teorija i u kojoj se može prepoznati prisutnost metodološkog imperativa. Naime, pri navedenom testiranju, često se polazi od pretpostavke: „...da se metodologija promatra kao *sine qua non* znanstvenosti što stavlja ogroman pritisak na teorijske strukture da ugone metodološkoj teoriji.“ (Danziger, 1985: 5). U citatu se polazi od pretpostavke da određeni teorijski koncepti nisu adekvatni za tumačenje proučavanog društvenog fenomena ukoliko se ne mogu metodološki potvrditi. Ova perspektiva vrši pritisak na teorije u smislu njihovog prilagođavanja dok god ne postanu metodološki provjerljive, pritom ne uzimajući u obzir činjenicu da ih se možda ne može provjeriti upravo zbog metodoloških ograničenja, a ne zbog toga što neadekvatno opisuju stvarnost.

U prethodnom opisu odnosa između metodologije i teorijskih koncepata, da bi se opisala prisutnost metodološkog imperativa, naglasak je stavljen na dominaciju metodološke nad teorijskom sferom. Ipak, važno je naglasiti da se odnos između dviju sfera ne mora uvijek promatrati na temelju ovako postavljene kauzalnosti o nadređenosti i podređenosti tih sfera. Naime, Ritzer je u svom djelu *Sociology: A Multiple Paradigm Science* opisao karakteristike triju bazičnih socioloških paradigmi (društvene činjenice, društvene definicije i društveno ponašanje) te je naveo da se svaka paradigma sastoji od četiri komponente: tipičan primjer (djelo) za paradigmu, glavno tematsko područje paradigme, korištene teorije u paradigmi te, na kraju, metodologija (Ritzer,

1975: 156-165). Prema Ritzerovom opisu, sociološke paradigme su one paradigme koje sa sobom povlače pitanja o primjerenosti metodologije za izučavanje određenih društvenih fenomena, što zapravo znači da je metodologija samo dio šire strukture, tj. paradigme, a nije samostalan entitet prema kojem se sve ravna.

Na temelju Danzigerovih i Ritzerovih primjera, može se zaključiti da istraživači u istraživanjima uvijek trebaju uzeti u obzir odnos između teorijskih koncepata i metodologije. Ovisno o perspektivi koja se odabere, može se govoriti o komplementarnom odnosu između dviju sfera, ali i o odnosu nadređenosti i podređenosti jedne sfere naspram druge. Jedan od oblika nadređenosti i podređenosti odnosi se na problem koji je prepoznat kao *metodološki imperativ*.

Neke od ostalih posljedica prisutnosti metodološkog imperativa u istraživačkom radu su sljedeće: umanjene važnosti ontološke⁴ potrage u istraživačkom radu, zanemarivanje pojedinih istraživačkih tema koje se ne mogu ispitati preferiranom metodologijom, limitiranje znanja i prakse, fragmentacija disciplina od strane pojedinih znanstvenika u odnosu na preferirane metodološke prakse i, na kraju, utjecaj imperativa na slobodu istraživanja (Ratner, 2011: 1179).

Za potrebe ove disertacije, sudionicima istraživanja, tj. sociolozima postavljeno je pitanje o tome da li smatraju da u sociologiji postoji problem metodološkog imperativa i, ako postoji, da li znaju koje su posljedice takvog razvoja situacije. Odgovori ispitanika mogu se pronaći u dijelu disertacije koji se odnosi na rezultate istraživanja te služe, između ostalog, za tumačenje onoga što je postignuto u sociologiji u odnosu na identificirani napredak u metodologiji.

2.6.3.5. Zaključna razmatranja na temu metodološkog imperativa

U ovom dijelu disertacije, opisani su neki od mogućih razloga javljanja, kao i posljedice prisutnosti metodološkog imperativa u društvenim (sociološkim) istraživanjima. Na kraju ovog pregleda o problemu javljanja metodološkog imperativa, preostaje obrazložiti razine rješavanja spomenutog problema. Iako ne postoji univerzalno rješenje, a s obzirom na širok spektar značenja koje metodološki imperativ može imati u istraživačkoj praksi, moguće razine rješavanja problema su sljedeće: razina promatranja društvenog konteksta u kojem se istraživanje provodi, razina

⁴ Pristupi u društvenim istraživanjima mogu se diferencirati na temelju ontoloških i epistemoloških razmatranja o istima. Prema ontološkim razmatranjima, postavljaju se pitanja o kategorijama stvarnosti koje se mogu istraživati, dok se prema epistemološkim razmatranjima, postavljaju pitanja o doseg objektivnosti istraživačkih postupaka, primjenjivanih u istraživanju neke teme (Bhattacharjee, 2012: 18-19).

promatranja metodologije kao instrumenta provođenja istraživanja i razina samosvijesti sociologa koji provodi istraživanje.

Kada je riječ o prvoj razini, tj. društvenom kontekstu, Koch (1981: 259-260) je predložio da se udaljavanje od “metodološkog fetišizma“ (Danziger, 1990: 154) može postići na način da se znanja koja se dobivaju u istraživanjima prestanu promatrati isključivo kao rezultat automatskog i strogog slijedenja pravila metodologije te da se počnu promatrati i kao rješenja koja su dobivena u odnosu na širi društveni kontekst u kojem se istraživani problem nalazi. Kada bi se Danzigerova teza povezala s Millsom (1961: 6-7), može se reći da je Mills dao isto rješenje problema, koristeći se opisom sociološke imaginacije, čije principe sociolozi mogu slijediti ako si postave pitanja o široj društvenoj strukturi u okviru koje promatraju istraživani fenomen.

Kada je riječ o drugoj razini, kao što je prethodno spomenuto u ovom poglavlju, može se zaključiti da metodološki imperativ nekritički naglašava objektivnost i premoćnost mjernih instrumenata neovisno o kontekstu u kojem je istraživanje provedeno (Danziger, 1990: 136-150). Činjenično stanje je da mjerni instrumenti trebaju biti dovoljno rigidni i robusni da dopuste razvoj i akumulaciju znanja, dobivenog u različitim istraživanjima. Međutim, postavlja se pitanje povlačenja granice u robusnosti mjernih instrumenata prije nego li robusnost postane samoj sebi svrha, odnosno prije nego što se pretvori u problem metodološkog imperativa. Fusari (2014: 16) je odgovor na ovo pitanje obrazložio na način da bi metodologija trebala biti dovoljno fleksibilna da istovremeno dopusti razvoj dvaju procesa. Jedan proces zastupa tezu da bi fleksibilnost metodologije trebala dopustiti razvoj kreativnosti kod istraživača, kao i improvizacije na temu istraživanja, dok bi metodologija, prema drugom procesu, trebala imati dovoljno rigidnosti da omogući dijalog između različitih istraživača, s ciljem postizanja akumulacije i usporedivosti njihovih spoznaja.

Na kraju, kada je riječ o trećoj razini koja može ponuditi rješenje za problem prisutnosti metodološkog imperativa, važno je istaknuti poziciju sociologa koji treba samo – osvijesti svoju ulogu istraživača kao osobe koja je izravno uključena u procese koje istražuje. Gouldner je udaljavanje istraživača od ove pretpostavke opisao na sljedeći način: “Smatra se da je funkcija metodologije u znanosti da proširi jaz između onoga što sociolog proučava i njegove osobne stvarnosti. Iako se može činiti kako to služi povećanju objektivnosti istraživača i smanjenju njegove pristranosti, to se događa pod cijenu smanjenja samosvijesti sociologa. Drugim riječima, čini se da vrijedi sljedeća (kriva) formula: što je metodologija rigoroznija, sociolog ima više zamračen um;

njegovi rezultati o društvenom svijetu su pouzdaniji i njegovo znanje o samome sebi je manje pronicavo“ (Gouldner, 1970: 56).

2.7. Dosadašnje spoznaje o istraživanjima metodologije

U prethodnim poglavljima, ukratko je opisan povijesni razvoj istraživačke metodologije, koja je s vremenom postajala sve raznolikija i sve kompleksnija. Prema Porti i Keatingu (2008: 320-322), takav razvoj metodologije rezultirao je potrebom istraživača za poznavanjem velikog broja bazičnih metodoloških vještina. S porastom obujma građe, tj. radova koji svjedoče o nastalim promjenama, pojavila se ideja o potrebi kvantifikacije i klasifikacije novonastalih trendova. Na temelju pregledane literature, predstavljene u nastavku teksta, vidljivo je da su različiti autori istraživali novonastale trendove još od 60 – ih godina prošlog stoljeća, a njihova istraživanja aktualna su i danas.

Dosadašnja istraživanja i radovi koji se bave temama sličnim temi ove disertacije mogu se razlikovati s obzirom na četiri parametra, koji govore o načinu na koji su autori provodili istraživanja: (1) ciljevi istraživanja koje su autori postavili; (2) metode koje su autori koristili; (3) doseg istraživanih populacija u radovima; i (4) izvori podataka u radovima. Na temelju navedenih parametara, u nastavku teksta slijedi pregled dostupne literature.

2.7.1. Istraživačka pitanja u proučavanju metodologije

Osnovni cilj ove disertacije tiče se proučavanja zastupljenosti metodoloških obilježja u sociološkim znanstvenim radovima u odnosu na određeni vremenski kontekst. U pregledu literature koji slijedi u nastavku teksta, ukratko će se predstaviti radovi nastali od 60 – ih godina prošlog stoljeća pa sve do danas. Pregledom dostupne literature, pronađeno je nekoliko slično usmjerenih istraživačkih ciljeva, koji se u određenoj mjeri, mogu povezati s istraživačkim ciljem ove disertacije. Slijedom navedenog, ustanovljeni istraživački ciljevi pobliže će se objasniti u nastavku teksta.

Najčešći cilj koji su brojni autori postavljali u svojim radovima ticao se **klasifikacije korištenih metodologija, teorija u radovima i vrste radova na temelju tih kriterija**. U ovoj disertaciji, također je napravljena klasifikacija metodologija, korištenih u analiziranim radovima te klasifikacija metodologija u odnosu na vrstu metodoloških paradigmi, zastupljenih u istima. Prvi primjer koji se može spomenuti rad je od Sekulića (1979: 48-56), koji je predstavio rezultate analize radova iz časopisa *Revija za sociologiju*. Na temelju dobivenih rezultata, autor je konstatirao da u promatranom razdoblju, nije bilo niti jednog istraživanja, tj. rada u kojem su na sistematičan način, analizirani empirijski radovi. Nadalje, autor je konstatirao da teorijska sociologija nije služila kao

vodilja za empirijska istraživanja, dok su empirijska istraživanja ostajala na deskriptivnoj razini i nisu bila vođena nekom sustavnom teorijom. Ipak, prema istraživanjima nekih autora, došlo je do promjena određenih trendova. Naime, Šporer (1990: 437-442) je u svom radu konstatala da je počeo opadati broj teorijskih radova i rasti broj istraživačkih radova (prvenstveno kvantitativnih, uz manju zastupljenost kvalitativnih analiza) te da je došlo do promjene u zastupljenosti tema od znanstvenog interesa u promatranom razdoblju. Šporer je zaključke donijela na temelju analize triju socioloških časopisa (816 članaka): *Sociologija*, *Sociologija sela* i *Revija za sociologiju*, objavljenih u razdoblju od 1972. do 1987. godine.

Nadalje, pronađeni su i primjeri radova stranih autora na temu klasifikacije socioloških radova u odnosu na (ne)korištenje metodologije u istima. Van de Vall i Ulrich (1986: 167-184) opisali su metodološku složenost analiziranih radova u odnosu na (ne)korištenje multivarijantnih pristupa, kvalitativnih ili kvantitativnih pristupa itd. Klasifikaciju analiziranih radova s obzirom na njihov empirijski status, korištene metodološke paradigme i dizajn istraživanja, napravili su i Du Toit, Boshoff i Mariette (2016: 1-10). Autori su dali pregled metodoloških članaka od 1986. do 1995. godine na temelju ključnih pojmova koji su korišteni kao kodovi u analizi sadržaja članaka. U rezultatima spomenutog rada, predstavljen je udio empirijskih i neempirijskih studija; kvalitativnih i kvantitativnih studija te udio radova u odnosu na opis različitih vrsta istraživanja u istima. Korištenje različitih metodoloških postupaka bilo je interesantno i Maxwellu (2016: 1-11), koji je proučavao publikacije u kojima je korištena mješovita metodologija. Neki od važnijih Maxwellovih zaključaka bili su zaključci da u analiziranim radovima, nisu pronađene naznake konflikta između kvalitativnog i kvantitativnog dijela metodologije i da autori analiziranih radova nisu opisavali i tipologizirali kombinacije različitih metodoloških pristupa koje su koristili.

Osim klasifikacije metodoloških pristupa, neki su autori kao cilj istraživanja postavili **opis društvenog konteksta u kojem se provode pojedina istraživanja te opis metodoloških pristupa koji su korišteni**. U ovoj disertaciji, na temelju provedenih intervjua s akterima iz sociološke znanstvene zajednice, također je istražen društveno – politički kontekst u kojem su analizirani radovi objavljeni.

Kada je riječ o autorima s ovih prostora, bavili su se jugoslavenskim i hrvatskim društvenim kontekstom. Na temelju jugoslavenskog konteksta, Kuvačić (1972: 100-106) je opisao povijesni proces razvoja sociologije kao empirijske znanosti. Prema Kuvačiću, usvajanje novih metoda na ovom području nije se odvijalo glatko zbog sukoba sa staljinskim dogmatizmom u kojem su nove

metode okarakterizirane kao buržuska antimarksistička diverzija. Društveni položaj sociologije počeo se mijenjati tek 60 – ih godina prošlog stoljeća uvođenjem sociologije u obrazovni sustav, posebice u nastavu srednjih škola. Za razliku od Kuvačića, koji je naglašavao problematiku probijanja metodologije u sociološke aktivnosti, Supek je 1978. godine problematizirao preveliku pozitivističku orijentaciju sociologije kao nešto što sociologija svakako treba prevladati. Neovisno o navedenom, Supek je ocijenio da je sociologija u to vrijeme, dobivala status sve potrebnije znanosti u društvenom angažmanu, što je potkrijepljeno podatkom da je postojao stalni porast istraživačkih kadrova usprkos tadašnjoj krizi empirijske sociologije (Supek, 1978: 5-14). Nastavno na temu razvoja sociologije kao empirijske znanosti, važno je predstaviti i rad autora Tadića (1979: 73-75). Prema Tadiću, 70 – ih godina prošlog stoljeća, sociologija se razvijala u odnosu na dvije bitne orijentacije. Prva orijentacija odnosi se na empirijsko – analitičku teoriju društva, dok druga orijentacija predstavlja marksističku teoriju društva. Prva orijentacija uzor je pronašla u prirodnim znanostima i bazirala se na idejama Comtea, dok je druga orijentacija bazirana na Marxovoj ideji društvenih promjena kroz revoluciju. Ako se spomenute orijentacije povežu sa znanstvenom produkcijom u tadašnjoj sociologiji, može se spomenuti i rad od Sekulića (1979: 48-56). Prema Sekuliću se, s jedne strane, događala hiperprodukcija teorijskih rasprava koje nisu bile stimulativne za empirijska istraživanja, dok je, s druge strane, prevladalo mišljenje da postoji velik broj empirijskih istraživanja koja nisu teorijski relevantna, tj. nemaju teorijsku fundiranost. Nadalje, utjecajem marksističke tradicije na sociologiju na ovom području, bavili su se i Županov i Šporer, koji su 1984. godine opisali teorijski razvoj sociologije kao razvoj koji je determiniran jugoslavenskim kontekstom i marksističkom ideologijom. Ovakvo teorijsko usmjerenje, prema mišljenju autora, služilo je kao kritika političke ekonomije, a sociolozi su stoga bili okarakterizirani kao revolucionari, humanisti i ljevičari, bez većih mogućnosti za izgradnjom metodološko – tehničkih instrumentarija. Do uključivanja jugoslavenske sociologije u međunarodne tokove, došlo je tek u poslijeratnom razdoblju kada se sociologija, 60 – ih godina prošlog stoljeća, počela uvoditi u obrazovne i istraživačke institucije. Neovisno o navedenom, autori su zaključili da istraživanja na ovom području, za razliku od istraživačkih praksi drugih zemalja, nisu bila usmjerena aplikativno, nego su prvenstveno bila povezana s internim djelatnostima institucija (Županov i Šporer, 1984: 11-46).

Nešto noviji autori, navedeni u nastavku teksta, također su proučavali stanje u hrvatskoj sociologiji, stavljajući naglasak na opis ograničenja, identificiranih za ovu disciplinu. 1993. godine,

Štulhofer i Murati propitivali su razloge zbog kojih hrvatska sociologija zaostaje za svjetskom sociologijom i zapitali su se što je potrebno napraviti da se takvo stanje promijeni. Neki od razloga zaostajanja za svjetskom sociologijom su sljedeći: siromaštvo teorije, ideološko nasljeđe, socioekonomski kontekst, deficit empirijskih istraživanja i, na kraju, problem neadekvatnog obrazovanja o sociološkim znanjima (Štulhofer i Murati, 1993: 203-212). Nastavno na temu kojom su se bavili Štulhofer i Murati, Letica je 1998. godine objavio rad u kojem je opisao velik broj problema i promjena s kojima se sociologija u Hrvatskoj susretala: promjena predmeta analize s jugoslavenskog na hrvatsko društvo, zamjena samoupravnog socijalizma sa zamecima demokracije, rat na ovom području, osnivanje novih institucija i zapošljavanje novih kadrova, promjene u vidljivosti različitih društvenih grupa, otvaranje prema zapadu itd. (Letica, 1998: 79-83). Kao relativno noviji rad u ovoj tematskoj skupini, vrijedno je spomenuti rad od Švarc i Lažnjak (2003: 93-114). Autorice su navele da se neki od važnijih razloga zaostajanja hrvatske znanosti mogu pronaći u činjenici da se (1) ulaganje u znanstveni sektor promatralo prvenstveno kao proračunsku potrošnju; i da (2) nije postojala adekvatna interakcija između znanstvenih istraživanja i tehnološkog i industrijskog razvoja. Jednom od mnogih posljedica slabijeg financiranja znanosti, smatra se i teza koju su naveli Lalić i Mustapić (2007: 133-149). Prema Laliću i Mustapiću, slabije financiranje znanosti rezultiralo je time da određeni društveni problemi toga doba uopće nisu bili istraženi na ovom području ili su provedene analize s teorijskim i metodološkim manjkavostima i s malo dobivenih rezultata.

U ovoj disertaciji, jednom od važnijih skupina radova s obzirom na njihov istraživački cilj, tj. istraživačko pitanje, smatraju se radovi autora koji su proučavali **karakteristike i znanstvenu produkciju istraživačkih zajednica**. Općenito se u literaturi mogu pronaći navodi u kojima su znanstvene zajednice okarakterizirane u kontekstu nekoliko problematičnih osobina kada je riječ o njihovim strukturama, radnim aktivnostima i karakteristikama znanstvenika. Pretpostavka je da znanstvena produkcija radova i metodološka obilježja istih mogu biti pod utjecajem karakteristika autora, što se smatra važnim u tumačenju radova i stoga je predmet proučavanja i u ovoj disertaciji. S tom pretpostavkom, u ovoj su disertaciji istražene karakteristike autora analiziranih radova, čime su dodatno empirijski potkrijepljeni opisi znanstvenih zajednica, dobiveni u intervjuima od strane sudionika ovog istraživanja. U nastavku teksta, slijedi pregled literature koja se smatra relevantnom za spomenutu problematiku.

Prvi potencijalni problem koji se javlja u znanstvenim zajednicama, kojim su se bavili različiti autori, promatra se u odnosu na spol istraživača. Šporer (1990: 437-442); Prpić (2003: 45-68); Erola i ostali (2015: 375-391) konstatirali su da postoji premala zastupljenost istraživačica u odnosu na istraživače.

Druga karakteristika znanstvenih zajednica koja se smatra potencijalno problematičnom ogleda se dobnj strukturi istraživača jer je ustanovljeno da se mlađi kadrovi nemaju priliku istaknuti kao stariji kadrovi. Drugim riječima, u literaturi se problematizira položaj i/ili uloga mladih znanstvenika u zajednici (Carter (1968: 5-40), Štulhofer i Murati (1993: 203-212) i Prpić (2000: 21-127)).

Treći potencijalni problem u radu znanstvenih zajednica, adresiran od strane različitih autora, tiče se institucija zaposlenja istraživača te akademske nevidljivosti istraživača koji provode i publiciraju istraživanja, a zaposleni su izvan okvira akademskih institucija. Neki od autora koji su se u svojim radovima dotaknuli ove teme su sljedeći: (1) Van De Vall i ostali (1976: 158-176) koji su uspoređivali vidljivost znanstvenih i sponzoriranih istraživanja; (2) Van den Hoonaard (2006: 77-86) koji je uspoređivao karakteristike akademskih i komercijalnih publikacija; i (3) Spalter – Roth (2007: 4-18) koja je uspoređivala rad u znanstvenim zajednicama s radom u ostalim sektorima.

Na kraju, kao četvrti potencijalni problem u radu znanstvenih zajednica, različiti autori naveli su problem znanstvene produkcije od strane tek manjeg broja članova tih zajednica. Neki od tih autora navode su u nastavku teksta: (1) Prpić (1992: 77-89) koja je opisala da postoji problem najveće koncentracije radova kod malog broja najaktivnijih znanstvenika; (2) Štulhofer i Murati (1993: 203-212) koji su opisali da postoji problem otežanog kritičkog dijaloga o znanstvenoj produkciji u hrvatskoj znanstvenoj zajednici; i (3) Prpić (2000: 21-127) koja je opisala da postoji trend da se istraživački kadar u hrvatskoj znanosti novijeg doba svodi samo na (naj)produktivnije znanstvenike.

U ovoj disertaciji, rezultati istraživanja dobiveni su na temelju korištenja više različitih pristupa: (1) analize sadržaja odabranih radova; (2) biografske analize autora radova; i (3) intervjua, provedenih sa sociolozima koji su dio hrvatske sociološke zajednice. Rezultati istraživanja u većoj ili manjoj mjeri obrazlažu prethodno spomenute probleme o funkcioniranju znanstvenih zajednica, pritom uzimajući u obzir kontekst hrvatske sociološke zajednice.

Nadalje, istraživački cilj dijela autora iz ovog pregleda literature bio je analiza i problematiziranje teme o **dosezima i potencijalnim ograničenjima metodologija, korištenih u znanstvenim radovima**. Ovako usmjeren istraživački cilj važan je i za potrebe ove disertacije jer se njime osvještava problematika dosega korištenih metoda i dobivenih rezultata u bilo kojem istraživanju, uključujući i ovo.

Različiti istraživački i metodološki postupci često imaju ograničen doseg zaključivanja o kompleksnoj stvarnosti. Temom ograničenog dosega zaključivanja o kompleksnoj stvarnosti, bavio se i Vujević (1986: 189-193), koji je zaključio da u društvenim istraživanjima dolazi do nepotrebnih praksi razdvajanja na prakse koje primarno koriste kvantitativne metode (kvantofreni) i na prakse koje primarno koriste kvalitativne metode (kvantofobi). Ovakva podjela smatra se problematičnom jer se njome umanjuje mogućnost dobivanja holističke slike o istraživanoj temi i mogućnost adekvatne verifikacije rezultata. Ubrzo nakon Vujevića, i Mežnarić (1990: 427-436) je napisala rad na temu kompleksnosti istraživane stvarnosti u kojem propituje spremnost empirijske sociologije da adekvatno opiše istraživanu stvarnost na temelju njezinog svođenja na puke brojeve i varijable. Da je često potreban jasniji i složeniji hipotetsko – metodološki okvir za istraživanja, smatra i Prpić (1992: 77-89). Na kraju, važno je spomenuti i Skledara (2006: 309-323) prema kojem metodologija u društvenim znanostima treba biti u stalnom odnosu s gnoseologijom da bi se dobio cjelovit odgovor na pitanje o granicama ljudske spoznaje. Međutim, pritom je potrebno izbjegavati isključivo pojavljivanje “sakupljačkog empirizma“ ili “hipotetičko – deduktivnog“ shvaćanja stvarnosti, precjenjivanjem teorije i/ili zanemarivanjem iskustvenih podataka.

Konkretno, kada je riječ o problemu ograničenja metodologija istraživanja u znanstvenim radovima, mogu se spomenuti autori Županov i Šporer (1985: 53-65), koji su naveli nekoliko razloga pada kvalitete metodologije, korištene u radovima. Dva bitna razloga, od nekoliko njih, odnose se na nedostatak vremena i nedostatak financija da se istraživanje provede kvalitetno. Problem nastaje zato što se tako ne može iskoristiti sav potencijal metodologije. Zatim, važno je spomenuti i autoricu Prpić (1996: 37-52) koja se u svojim istraživanjima, bavila temom sličnoj temi ove disertacije. Prpić je u istraživanjima opisala znanstvenu produktivnost u hrvatskoj sociologiji, s naglaskom na teorijsko – metodološka ograničenja takvih istraživanja. Prema Prpić, potencijalna teorijska ograničenja radova povezana su s nedostatkom teorija koje se mogu empirijski provjeriti, dok su metodološka ograničenja okarakterizirana činjenicom da se istraživanja na ovu temu provode prvenstveno uz korištenje bibliometrijskih analiza, bez

uspostavljanja izravnog kontakta s ispitanicima. Na kraju, može se spomenuti i rad od Lalića i Mustapića (2007: 133-149) koji su opisali teorijska, empirijska i metodološka ograničenja obrade društvenih problema u hrvatskoj sociologiji. Prema Laliću i Mustapiću, teorijska ograničenja povezana su s nepostojanjem jasnih definicija i teorijskih pristupa o društvenim problemima koje je potrebno istraživati. Zatim, Lalić i Mustapić empirijska su ograničenja opisali kao ograničenja koja su povezana s predmetnom usmjerenosti empirijskih istraživanja, odnosno takva su se istraživanja odnosila isključivo na specifične društvene probleme, pritom ignorirajući ostale probleme, što se u jugoslavenskoj znanosti zadržalo sve do sredine 80 – ih godina prošlog stoljeća. Na kraju, autori su naveli da su postojala i takozvana metodološka ograničenja u prethodnim radovima, koja se odnose na nepostojanje dovoljno dobro definirane metodološke prakse. Spoznaje iz ovog pregleda literature smatraju se važnima za potrebe ove disertacije jer ukazuju na smjer u kojem bi trebalo promišljati prilikom tumačenja konteksta metodoloških obilježja, korištenih u analiziranim radovima. U ovoj disertaciji, problemi slični problemu metodoloških ograničenja objašnjeni su uz pomoć teorijskog okvira o *metodološkom imperativu*.

2.7.2. Metodološki pristupi za proučavanje metodologije

Za potrebe ove disertacije, provedena je analiza sadržaja radova i provedeni su intervjui s akterima iz sociološke zajednice da bi se dobio što širi uvid u kompleksnu problematiku korištenja metodologije u sociološkim znanstvenim radovima. Ovakav istraživački pristup odabran je na temelju pretpostavke da istraživačka metodologija u znanstvenim radovima ili općenito u nekoj disciplini ne može biti odvojena od adekvatne teorijske podloge i šireg konteksta u kojem se koristi. Slične pretpostavke naveo je i Supek (1984: 3-9), koji je zaključio da u znanstvenom radu mora postojati stalan dijalog između korištenih analitičkih postupaka i predmeta proučavanja nekog istraživača. Stoga, istraživač stalno treba preispitivati svoje postupke i biti svjestan redukcionističkog karaktera svog istraživanja u odnosu na stvarnost koju istražuje. Slijedom navedenog, u nastavku se teksta daje pregled literature o metodama istraživanja koje su korištene od strane različitih autora u različitim radovima.

Većina autora proučavanih radova koristila je **analizu sadržaja** za dobivanje informacija o praksama korištenja metodologija u sociološkim radovima. Kao prvi primjer rada u kojem je korištena analiza sadržaja, može se spomenuti rad Boalta i Abrahamssona (1977: 101-125), koji su proučavali trendove u švedskoj sociologiji na temelju analize različitih studija iz područja

sociologije. Autori su predstavili dva trenda kao glavne rezultate istraživanja: jedan trend okarakteriziran je dominacijom historijsko – komparativnih analiza, dok je drugi trend okarakteriziran ahistorijskim, empirijskim analizama. Nadalje, Van den Hoonaard (2006: 77-86) analizirao je trendove u različitim istraživanjima koja su provodili studenti u Kanadi, s ciljem pisanja završnih socioloških radova. Analizu je proveo proučavajući sažetke i tablice sadržaja u 968 radova, objavljenih od 1995. godine pa sve do 2004. godine. Na kraju, u ovom pregledu literature, važno je spomenuti i autore Erola i ostali (2015: 375-391). Oni su analizirali 943 članka iz triju nordijskih časopisa (internacionalni, finski i danski). Autori su u člancima promatrali karakteristike autora kao što su spol, razina obrazovanja, mjesto zaposlenja itd.

Osim analize sadržaja, ustanovljeno je da su mnogi od prethodno spomenutih autora koristili **bibliometrijske analize** da bi istražili obilježja radova koje su istraživali. Bibliometrijska analiza promatranih radova provedena je i za potrebe ove disertacije. Kao primjer istraživanja ovog tipa, mogu se uzeti radovi autora Jokić i Zauder (2013: 331-349), koji su proveli bibliometrijsku analizu časopisa *Sociologija Sela/Sociologija i prostor*. Autori su u 676 radova spomenutog časopisa pratili oblike članaka, autorstvo, citirane izvore koje su koristili autori radova te vidljivost radova i njihovu otvorenost prema relevantnim međunarodnim časopisima. Nadalje, važno je spomenuti i rad Jokića i Bartulović – Barnjaka (2014: 479-505) koji su pregledali 497 radova, objavljenih između 1985. godine i 2013. godine u časopisima *Migracijske teme: časopis za istraživanje migracija i narodnosti* i *Migracijske i etničke teme*. U analizi, autori su promatrali vrste radova, godinu objave, informacije o autorima (broj autora, institucije), broj stranica i jezik na kojem su radovi napisani.

Kontakt s ispitanicima koji su stručnjaci u nekom znanstvenom polju ili s autorima radova može poslužiti kao važan izvor podataka u istraživanju ovoga tipa. Stoga, važno je predstaviti **metodu intervjua** kao istraživačkog pristupa koji je, između ostalog, korišten i u radovima u ovom pregledu literature, ali je također korišten i za potrebe ove disertacije. Isto su napravili i autori kao što su Greiffenhagen i ostali (2011: 94-105), koji su proveli intervjue s dvije skupine društvenih znanstvenika da bi saznali ponešto o istraživačkim metodama u praksi. Jedna skupina ispitanika primarno se bavila kvalitativnom metodologijom, dok se druga skupina ispitanika bavila statističkim modeliranjem. Obje skupine ispitanice su s ciljem donošenja zaključaka o intenzitetu zastupljenosti granice između kvalitativne i kvantitativne istraživačke paradigme. Intervjue su proveli i autori Boreham i ostali (2013: 781-804), koji su pritom ispitivali primjenu različitih

istraživačkih postupaka u društvenim znanostima u Australiji kod znanstvenika, akademskih predstavnika i predstavnika istraživačkih projekata.

Na kraju, u jednom radu koji se bavio temom sličnoj temi ove disertacije, pronađeno je korištenje **studije slučaja** kao metode. Naime, Wood (2013: 1-10) je proveo studiju slučaja na samo jednom, prema njemu, “tipičnom“ istraživačkom radu da bi otkrio obrasce korištenja statističkih postupaka. U tom radu, autor je, između ostalog, proučavao i detaljnost opisa postupaka testiranja hipoteza, povezanih s pojedinim istraživanjima.

2.7.3. Raznolikost populacija za proučavanje metodologije

Kada je riječ o doseg u istraživanju populacije, radovi su uglavnom ostajali na razini **nacionalnih publikacija i časopisa**, kao što je slučaj i u ovoj disertaciji. U nastavku teksta, slijedi opis nekoliko primjera takvih radova. Prvo, već spomenuti Boalt i Abrahamsson (1977: 101-125) posvetili su se otkrivanju metodoloških trendova u švedskim sociološkim studijama. Osim Boalta i Abrahamssona, i Lažnjak (1990: 467-474) je proučavala karakteristike doktorskih disertacija iz područja sociologije, obranjenih na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u razdoblju od 1965. godine pa sve do trenutka objave rada. Neki od rezultata koje je Lažnjak ponudila tiču se socio – demografskih karakteristika doktoranada, klasifikacije disertacija na teorijske ili istraživačke te klasifikacije analiza na deskriptivne ili kauzalne. Također, prethodno spomenuti autor Van den Hoonaard (2006: 77-86) proučavao je trendove u završnim radovima kanadskih studenata sociologije. Na kraju, može se zaključiti da su rijetki primjeri istraživanja u kojima se **populacija širila na radove izvan konteksta domaćih objava**, a jedan od primjera takvog rada je već spominjani rad Erole i ostalih u kojem su ispitivani metodološki trendovi u radovima triju nordijskih časopisa (internacionalnom, finskom i danskom) (Erola i ostali, 2015: 375-391).

2.7.4. Mogući izvori podataka za proučavanje metodologije

Kada je riječ o izvorima podataka koji su korišteni u radovima, predstavljenima u ovom pregledu literature, najčešći izvor podataka bio je **sadržaj znanstvenih radova** (uz primjenu analize sadržaja). Znanstveni radovi (izvorni znanstveni radovi i prethodna priopćenja) i sadržaj tih radova također su korišteni i u ovoj disertaciji kao jedan od izvora podataka za analizu. Odabir znanstvenih radova kao izvora podataka za analizu smatra se opravdanim ako se uzme u obzir teza

od Šporer (1990: 437-442) da znanstveno – profesionalni časopisi predstavljaju osnovni kanal znanstvene i stručne komunikacije, dok članci predstavljaju najsvježije informacije o nekoj istraživačkoj temi. Još 1979. godine, Sekulić je predstavio tipologizaciju znanstvenih radova koja je iskorištena i za potrebe ove disertacije.

Naravno, postoje i drugi izvori podataka koje su različiti autori koristili da bi istražili teme slične temi ove disertacije. U nastavku teksta, slijede neki od primjera tih izvora. Carter (1968: 5-40) je istraživao metodološke preference **sociologa znanstvenika** u Velikoj Britaniji te je **njihova iskustva i karakteristike** koristio kao glavni izvor podataka. Da bi dobio što više informacija o ispitanicima, istraživao je njihove godine rođenja, razinu obrazovanja, institucije zaposlenja itd. te ih je podijelio u određene skupine u odnosu na njihove preference u istraživanjima u smislu iskazanog interesa za korištenjem teorija i/ili metoda. Nadalje, Van De Vall, Bolas i Kang (1976: 158-176) istraživali su obrasce korištenja metodoloških postupaka, a kao glavni izvor informacija, poslužilo im je 120 **društveno – znanstvenih projekata**, provedenih za potrebe kreiranja promjena u nizozemskom društvu. Neki od problema, utvrđenih u ovom istraživanju tiču se pitanja primjenjivosti i upotrebe primarnih ili sekundarnih podataka te upotrebe kvalitativne ili kvantitativne analize u takvim projektima. Rad koji vrijedi spomenuti rad je Van der Zouwena (2001: 27-32), koji je napravio refleksiju na prošlih trideset godina upotrebe metodologije u društvenim znanostima, koristeći **izvještaje sa sesija i okruglih stolova kao glavni izvor informacija**. Na kraju, važno je spomenuti i autore koji su proučavali **citatne baze** kao izvor podataka da bi otkrili longitudinalne obrasce istraživačkih aktivnosti i produktivnosti kod hrvatskih sociologa (Prpić i Petrović, 2010: 437-459). Rezultati ove disertacije ukazuju na to da se spomenuta produktivnost može promatrati u odnosu na nekoliko razdoblja. Primjerice, 70 – ih godina i početkom 80 – ih godina prošlog stoljeća, zabilježena je povećana produktivnost društvenih znanstvenika u odnosu na znanstvenu produkciju istraživača iz ostalih polja. Petnaest godina kasnije, za vrijeme tranzicijskog perioda u kojem se Hrvatska nalazila, došlo je do pada istraživačke produktivnosti. Prema autorima Prpić i Petrović, taj je period bio obilježen snažnim političkim, ekonomskim i društvenim promjenama.

Izvori podataka spomenuti u ovom pregledu literature i njihova kombinacija ukazuju na činjenicu da postoji pregršt načina koji mogu poslužiti kao izvor informacija za istraživanje trendova i obrazaca korištenja metodologije u znanstvenim radovima. Slijedom navedenog, u ovoj

disertaciji, koristi se kombinacija različitih istraživačkih pristupa i izvora podataka da bi se dobila što potpunija slika o istraživanoj temi.

Na temelju dosadašnjih spoznaja o istraživanjima metodologije, može se zaključiti da je ta tema probudila interes pojedinih autora u hrvatskoj sociologiji. Ipak, pokazalo se sljedeće: (1) da su autori provodili istraživanja na ograničenim populacijama radova i u kratkim vremenskim intervalima; i/ili (2) da su njihovi radovi ostali na razini teorijskih pretpostavki i razmatranja. Ova konstatacija otvara plodonosan prostor za proučavanje istraživačkog problema, predstavljenog u ovoj disertaciji, čiji se opis može pronaći u narednom poglavlju pod nazivom *Ciljevi i hipoteze*.

3. CILJEVI I HIPOTEZE

3.1.1. Ciljevi istraživanja

Prvi cilj istraživanja: Analiza promjena metodoloških obilježja istraživačkih radova objavljenih od 60 – ih godina 20. stoljeća do danas u odabranim časopisima u Republici Hrvatskoj koji pokrivaju znanstveno polje sociologije.

Drugi cilj istraživanja: Analiza povezanosti promjena metodoloških obilježja istraživačkih radova s promjenama društveno – političkog konteksta i s promjenama tematskih i bibliografskih obilježja radova.

3.1.2. Hipoteze istraživanja

Prva hipoteza: Metodološka obilježja istraživačkih radova u promatranom razdoblju postala su raznovrsnija i empirijski kompleksnija, a opis njihova korištenja učestaliji i detaljniji.

Druga hipoteza: Promjene društveno – političkog konteksta na području Republike Hrvatske tijekom 90 – ih godina 20. stoljeća utjecale su na veću zastupljenost istraživačkih radova s raznovrsnijim tematskim usmjerenjima i s kompleksnijim metodologijama istraživanja.

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Na početku svakog istraživačkog procesa, potrebno je odrediti metodološke pristupe koji su najprimjereniji za dobivanje informacija o određenoj istraživačkoj temi. Za potrebe ove doktorske disertacije, odabrani su istraživački pristupi iz dviju metodoloških paradigmi, kvantitativne i kvalitativne, s ciljem davanja sveobuhvatnog odgovora na ciljeve i hipoteze koji su postavljeni u ovom radu.

Nakon odabira metodoloških pristupa, slijedi opis četiriju faza provedbe istraživanja koje su dovele do završnih rezultata i zaključaka, predstavljenih u ovoj disertaciji. Kada je riječ o hodogramu provedbe istraživanja, prvo je provedeno preliminarno istraživanje, s ciljem otkrivanja karakteristika populacije radova koji su odabrani za analizu. Zatim, nakon što je definirana točna populacija radova, istražene su biografske karakteristike određenog postotka autora tih radova. Dobivene informacije iskorištene su, između ostalog, za daljnju tipologizaciju radova na sociološke i nesociološke radove. U sljedećem koraku, provedena je kvantitativna analiza sadržaja svih radova. Na temelju provedene analize, dobiveni su podaci potrebni za izračun dvaju koeficijenata pomoću kojih su opisana metodološka obilježja radova. Zaključci o metodološkim obilježjima doneseni su za sociološku skupinu radova, ali uz povremene osvrte i na ostale, tj. nesociološke radove. U završnom koraku istraživanja, provedeni su polu – strukturirani intervjui sa sociolozima zaposlenima u znanstveno – istraživačkim institucijama. Saznanja dobivena iz provedenih intervjua poslužila su za obrazloženje društveno – političkog konteksta u kojem su analizirani radovi objavljeni.

4.1. Provedba istraživanja

4.1.1. Preliminarno istraživanje

U **prvoj fazi** istraživanja, provedeno je preliminarno istraživanje, s ciljem dobivanja osnovnog uvida u karakteristike populacije znanstvenih radova, objavljenih na središnjem portalu hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa Hrcak⁵ (www.hrcak.srce.hr). U ovoj disertaciji, važno je bilo provesti preliminarno istraživanje da bi se kasnije moglo provesti populacijsko istraživanje na uzorku radova koji su: (1) zastupljeni u odabranim časopisima u Republici Hrvatskoj u kojima se pokriva polje sociologije; (2) klasificirani kao izvorni znanstveni radovi ili kao prethodna priopćenja i (3) dostupni za pregledavanje na navedenom središnjem portalu.

⁵ Središnjem portalu hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa Hrcak, pristupljeno je 14. rujna 2017. godine.

Prema podacima dostupnima na središnjem portalu hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa Hrčak (www.hrčak.srce.hr), tematsko područje sociologije zastupljeno je u pedeset časopisa u Republici Hrvatskoj. Od spomenutih pedeset časopisa, za potrebe ove disertacije, odabrano je njih šest. Odabrani su časopisi koji prema broju radova zauzimaju prvu trećinu liste i koji su u trenutku preliminarnе analize sadržavali 42,6 % od svih dostupnih radova, a navedeni su u nastavku teksta: *Društvena istraživanja: časopis za društvena pitanja* (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar), *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* (Institut za društvena istraživanja u Zagrebu) (do 2007. godine izlazi pod nazivom *Sociologija sela*), *Revija za sociologiju* (Hrvatsko sociološko društvo), *Revija za socijalnu politiku* (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada), *Migracije i etničke teme* (Institut za migracije i narodnosti) i *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline* (Hrvatsko sociološko društvo).

U odnosu na dosad zadane kriterije, pronađeno je 2526 znanstvenih radova (izvorni znanstveni radovi i prethodna priopćenja) koji su predstavljali analiziranu populaciju radova u ovoj disertaciji. Kada je riječ o njihovim bibliografskim karakteristikama, svi radovi objavljeni su razdoblju od 1963. do 2017. godine. Nadalje, pregledom 2526 znanstvenih radova, ustanovljeno je da su u njima zastupljeni sljedeći jezici: hrvatski, engleski i s manjim udjelom njemački, francuski, talijanski, slovenski i srpski. Međutim, analizirani su samo radovi koji su napisani na hrvatskom, odnosno tadašnjem hrvatskosrpskom ili engleskom jeziku.

Rezultati o bibliografskim karakteristikama radova iskorišteni su u kasnijim dijelovima analize za detaljnije tumačenje promjena u metodološkim obilježjima tih radova te za detaljnije tumačenje rezultata o društveno – političkom kontekstu u kojem su ti radovi napisani.

4.1.2. Analiza biografskih obilježja autora radova

U **drugoj fazi** istraživanja, provedena je analiza biografskih obilježja autora radova prema sljedećim parametrima: (1) spol; (2) godina rođenja; (3) znanstveno područje u kojem je autor diplomirao/magistrirao; (4); znanstveno područje i godina stjecanja doktorata; te (5) institucija autorova zaposlenja. Preliminarna analiza ukazala je na zastupljenost 1771 individualnog autora, a otprilike njih trećina objavila je više od jednog rada. Biografska obilježja proučavana su samo za potonje, što se smatra opravdanim pristupom ako se uzme u obzir činjenica da se taj udio autora nalazi u 70 % od svih proučavanih radova.

Rezultati o biografskim karakteristikama autora analiziranih radova iskorišteni su u kasnijim dijelovima analize na isti način kao i rezultati o bibliografskim karakteristikama radova.

4.1.3. Kvantitativna analiza sadržaja promatranih radova

U **trećoj fazi** istraživanja, provedena je kvantitativna analiza sadržaja proučavanih znanstvenih radova. Analiza sadržaja predstavlja transparentnu i nenametljivu metodu pomoću koje se dobivaju materijali o istraživanoj tematici, koji predstavljaju ispravnu sliku te tematike (Ritzer, 2007: 776). Nadalje, prema Wolff (Ritzer, 2007: 776-778), jedna od danas najčešće korištenih definicija, ona je od Holstija (1969: 26) prema kojoj analiza sadržaja predstavlja istraživačku metodu u smislu bilo koje tehnike donošenja zaključaka na temelju sistematičnog i objektivnog identificiranja specifičnih karakteristika nekog materijala. Postoji velik broj autora koji se slaže s navedenom konstrukcijom o sistematičnosti i objektivnosti ove metode (Berelson, 1952: 18), ali određeni autori, kao što je Kracauer (1952: 631-642), smatraju da takvo viđenje nije u potpunosti ispravno ako se uzme u obzir činjenica da istraživani materijal može imati visoku razinu kompleksnosti, što posljedično može utjecati na postupak provedbe analize sadržaja zbog smanjene razine jednoznačnosti i manifestnosti istraživanog materijala.

S obzirom na složenost i manifestnost značenja istraživanih materijala, analiza sadržaja može se podijeliti na kvantitativnu i kvalitativnu analizu iako među autorima ne postoji potpuna suglasnost po pitanju takve dihotomije (Schreier, 2012: 14). Ipak, da bi se obrazložila opravdanost tvrdnje da je za potrebe ove disertacije, adekvatno korištena takozvana *kvantitativna* analiza sadržaja, ukratko će se objasniti glavne razlike između dviju analiza. Prema Schreier (2012: 16-17), kvantitativna analiza adekvatna je za proučavanje sadržaja s manifestnim značenjem kada u samoj analizi, nije potrebno uzeti u obzir širi kontekst istraživanih tekstualnih konstrukcija, dok je u kvalitativnoj analizi, nužno uzeti u obzir puno širi kontekst zbog potencijalne višeznačnosti istraživanog materijala. Kada je riječ o standardiziranosti procedure u provedbi analize, kvantitativna analiza, u odnosu na kvalitativnu, zahtjeva puno veću razloženost i slijedenje unaprijed definiranih koraka analize. U konačnici, u kvantitativnoj analizi, pouzdanost istraživanja puno je važnija od valjanosti tog istog istraživanja, dok se u kvalitativnoj analizi, jednak naglasak stavlja i na pouzdanost i na valjanost mjerenja i rezultata.

Za potrebe ove disertacije, provedena je kvantitativna analiza sadržaja odabranih materijala, tj. znanstvenih radova. Nadalje, važno je naglasiti da je proučavani sadržaj znanstvenih

radova imao manifestne karakteristike kada je riječ o značenju samog sadržaja jer je autor disertacije u procesu kodiranja jasno mogao odrediti je li neki od pronađenih rezultata, tj. pojmova metodološko – statistički ili nije.

Opširnija teorijska klasifikacija metode analize sadržaja, koja se može primijeniti i na istraživačku temu ove disertacije, dana je od strane Hsieh i Shannon (2005: 1277-1288), koji su opisali takozvanu direktnu analizu sadržaja u kojoj se kodni okvir i odnosi između kodova u analitičkoj matrici kreiraju na temelju postojeće literature i teorija. Nadalje, Potter i Levine – Donnerstein (1999: 258-284) opisali su takozvanu sumativnu, tj. manifestnu analizu sadržaja, koja prednost daje kvantifikaciji pojavljivanja istraživanih pojmova u nekom materijalu u odnosu na davanje značenja tim istim pojmovima. Slijedom navedenog, može se zaključiti da kvantitativna analiza sadržaja, odabrana za potrebe ove disertacije, predstavlja hibrid između direktne i manifestne analize. Naime, na temelju postojeće literature (Babbie, 2007; Cramer i Howitt, 2004; Milas, 2009 i; Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012), unaprijed su definirani metodološki i statistički pojmovi, dok je u analizi, proučavana frekventnost pojavljivanja spomenutih pojmova te uži kontekst u kojem su pojmovi korišteni da bi se dobio uvid u osnovnu svrhu njihove primjene u pojedinom radu.

Kada je riječ o postupku provedbe analize sadržaja, prvi dio analize proveden je uz pomoć programa za obradu kvalitativnih podataka *MAXQDA*. 410 metodoloških i statističkih pojmova⁶ uvedeno je u program, s ciljem dobivanja rezultata o učestalosti pojavljivanja pojmova u pojedinim proučavanim radovima. U drugom dijelu analize, autor disertacije pojedinačno je pregledao svaki dobiveni rezultat i potom odredio koji od rezultata imaju odgovarajući kontekst za potrebe ove disertacije.

Nadalje, autor disertacije je, u odnosu na pripremljeni kodni plan, kodirao sve rezultate koji su se pokazali korisnima. Da bi se osigurala visoka kvaliteta kodiranja, dva analitičara kodirala su 10 % od svih rezultata, a dobiveni kodovi zatim su međusobno uspoređivani na temelju *Cohenovog Kappa* koeficijenta, koji se smatra prikladnom mjernom jedinicom za usporedbu usklađenosti pojavljivanja određenih vrijednosti u kategorijalnim varijablama, nastalima tijekom procesa kodiranja istraživanog materijala od strane više analitičara (Mehta i Patel, 2010: 197; Gaur i Gaur,

⁶ 410 metodoloških i statističkih pojmova odabrano je na temelju konzultiranja domaće i strane literature o istraživanjima u društvenim znanostima (Babbie, 2007; Cramer i Howitt, 2004; Milas, 2009 i Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012)

2009: 32). U kodiranju rezultata, dobivenih u ovoj disertaciji, korištene su dvije varijable koje su predstavljale listu završnih kodova jednog i drugog analitičara, a vrijednost koeficijenta iznosila je $K=0,751$, što upućuje na visoku razinu usklađenosti analitičara kada je riječ o procesu kodiranja.

Općenito govoreći, svaki kodni plan sadrži glavne dimenzije ili kategorije. Te kategorije predstavljaju glavne aspekte analiziranih materijala na koje se analitičar fokusira. Da bi se osmislio opis tih kategorija, stvaraju se njihove potkategorije na temelju kojih se specificiraju relevantna značenja pojedinih dimenzija. U konstrukciji kategorija, najvažnije je postići balans između njihove konkretnosti i apstraktnosti. Iako se podizanjem razine apstraktnosti kategorija gube specifične informacije na individualnoj razini, istovremeno se dobivaju nove informacije na agregatnoj razini (Schreier, 2012: 58-60). Nadalje, kompleksnost kodnog plana ovisi o istraživačkom pitanju na temelju kojeg se određuje broj potrebnih kategorija i potkategorija da bi se moglo smatrati da je neko istraživačko pitanje dovoljno dobro opisano i obrazloženo. Kodni plan sastoji se od najmanje dvije razine kada je riječ o njegovom hijerarhijskom aspektu. Na višoj, tj. apstraktnijoj razini, nalaze se glavne kategorije, dok se na nižoj, tj. konkretnijoj razini, nalaze njihove potkategorije. Kada bi se ovi dijelovi kodnog plana doveli u različite odnose, kodni plan mogao bi se promatrati na temelju tri stupnja kompleksnosti. Prvi stupanj kompleksnosti je takozvani jednostavni kodni plan, s jednom glavnom kategorijom i njezinom potkategorijom. Drugi stupanj kompleksnosti odnosi se na takozvani kodni plan srednje kompleksnosti, koji se: (a) može sastojati od glavne kategorije i više potkategorija koje se granaju jedna iz druge ili (b) može sastojati od više glavnih kategorija s pripadajućim potkategorijama. Na kraju, treći stupanj kompleksnosti zove se kodni plan visoke kompleksnosti, koji se sastoji od više glavnih kategorija od kojih se najmanje jedna, sastoji od više razina potkategorija (Schreier, 2012: 63-67).

Konkretno, kodni plan osmišljen za potrebe ove disertacije pripada trećem stupnju visoke kompleksnosti (Schreier, 2012) jer su svi pojedinačni metodološki i statistički pojmovi bili klasificirani u odnosu na dvije glavne kategorije (pojmovi vezani uz metodologiju i pojmovi vezani uz statistiku), koje su sadržavale tri hijerarhijski niže potkategorije, koje su se granale jedna iz druge prema sljedećem redoslijedu: (1) faze provođenja istraživanja/statističke analize; (2) istraživačke/analitičke aktivnosti u pojedinim fazama; i (3) metodološki/statistički postupci/metode/tehnike/testovi u prethodno navedenim aktivnostima. Detaljniji opis kodnog plana može se pronaći u prilogu 1 ove disertacije. Na kraju, važno je spomenuti da je ovakva klasifikacija pojedinačnih metodoloških i statističkih pojmova osmišljena za potrebe izračuna

koeficijenata o metodološkim obilježjima radova (obrazloženje izračuna može se pronaći u poglavlju pod nazivom *Opis izračuna koeficijenata o metodološkim obilježjima promatranih radova*).

Nakon procesa kodiranja, svi kodovi uneseni su u analitičku matricu da bi se kasnije mogli iskoristiti za daljnju analizu. Kao što je već spomenuto u teorijskom dijelu disertacije, analitičku matricu moguće je opisati na nekoliko razina. Prva razina predstavlja podjelu matrice na jedinice analize, jedinice kodiranja i jedinice konteksta (Schreier, 2012: 129-133), korištene u toj matrici. Kada je riječ o ovoj disertaciji: (1) jedinicu analize predstavlja pojedini članak (izvorni znanstveni rad ili prethodno priopćenje); (2) jedinicu kodiranja predstavljaju pojedini dijelovi radova u kojima se spominju i opisuju analizirani metodološki i statistički pojmovi; i (3) jedinicu konteksta predstavlja kontekst u kojem se spominju pojmovi u pojedinom radu (npr. u tekstu, u referenci itd.).

Druga razina na kojoj se može opisati analitička matrica odnosi se na njezine tematske cjeline. Prva tematska cjelina analitičke matrice iz ove disertacije sadrži jedinice sadržaja o predmetu, tj. o temi svakog pojedinog rada. Rezultati za ovu cjelinu dobiveni su na temelju pregleda sažetaka radova, koje je iščitao autor disertacije. U drugoj tematskoj cjelini, nalaze se jedinice sadržaja o prethodno opisanim bibliografskim podacima radova, dok treća tematska cjelina sadrži jedinice sadržaja o biografskim karakteristikama autora. Četvrta i posljednja tematska cjelina sadrži jedinice sadržaja o zastupljenosti metodoloških i statističkih pojmova u radovima.

Obrada i prikaz podataka, dobivenih u analizi sadržaja napravljeni su pomoću statističkog programa *SPSS* (verzija 25) i *Microsoft Office Excel* programa (verzija 2013). Konkretno, statistička obrada podataka napravljena je pomoću različitih deskriptivnih pokazatelja i korelacijskih koeficijenata, dok je prikaz podataka napravljen pomoću različitih tablica (distribucije frekvencija, kros – tabulacijski prikazi) te pomoću linijskih grafikona.

4.1.4. Provođenje polu – strukturiranih intervjua

Četvrta faza istraživanja odnosi se na sedamnaest polu – strukturiranih intervjua, provedenih s dostupnim akterima u polju sociologije, zaposlenima u znanstvenim institutima ili na sveučilištima u Republici Hrvatskoj, koji se bave istraživačkim radom. Ovaj oblik intervjua odabran je zato da bi se sudionicima pružila sloboda u davanju odgovora i tako stvorila prilika za

otkrivanjem novih dimenzija istraživačke teme, onih koje prvotno možda nisu bile predviđene, ali su se pokazale korisnima za tumačenje dobivenih rezultata. Općenito, polu – strukturirani ili dubinski intervju (neka od ostalih imena u literaturi su: semi – standardizirani, vođeni – semi – strukturirani, fokusirani (Berg, 2001: 68)) otvoreni je oblik intervjuja u kojem intervjuer slijedi opću skriptu i popis određenih pitanja, povezanih s istraživačkom temom. Ovaj oblik intervjuiranja pogodan je u situacijama kada istraživač smatra da neće dobiti više od jedne prilike da ispita odabrane aktere. Opća skripta koju intervjuer koristi služi tome da se svi intervjui u nekom istraživanju provedu na isti način u odnosu na opće smjernice i tematske cjeline. Slijedom navedenog, takvim pristupom osigurava se dobivanje usporedivih informacija između provedenih intervjuja. Jedna od prednosti ovakvog oblika intervjuiranja odnosi se na mogućnost intervjuera da uspostavi kontrolu nad tijekom intervjuja zbog polu – strukturiranosti razgovora, dok se istovremeno, kroz razgovor, otvaraju nove teme i dobivaju novi tragovi i informacije, povezani s istraživačkom temom (Bernard, 2006: 210-212). Prema Bergu (2001: 70), u ovom obliku intervjuja, od intervjuera se čak i očekuje da otvara nove teme, dok se za sudionike pretpostavlja da su istraživani problem sposobni percipirati iz više perspektiva i da polu – otvorenost intervjuja omogućuje da se to i postigne.

U ovoj disertaciji, odabrani oblik intervjuja pokazao se opravdanim. Naime, sudionici intervjuja bili su sociolozi koji su zaposleni u institutima i na fakultetima i koji se nalaze u različitim fazama znanstvene karijere te imaju različite titule, što se pokazalo odličnom podlogom za dobivanje širokog spektra perspektiva na temu ove disertacije.

Kada je riječ o samim sudionicima u intervjuima, do njih se došlo pomoću namjernog uzorka (uzorak eksperata) na temelju početnih kontakata, a zatim se taj krug proširivao na temelju preporuka već stečenih kontakata. Kao što je prethodno spomenuto, uzorak eksperata u ovom slučaju podrazumijeva znanstvenike sociologe koji su zaposleni u institutima i/ili na sveučilištima i fakultetima i koji imaju određenu istraživačku praksu i iskustvo. Ukupno su kontaktirana 24 eksperta, a njih sedamnaest odazvalo se na poziv za sudjelovanjem. Od spomenutih sedamnaest eksperata, njih jedanaest bili su muškarci, dok se njih šest odnosilo na žene. Kada je riječ o instituciji njihova zaposlenja, sudionici su u trenutku provođenja intervjuja bili zaposleni u ukupno osam različitih znanstveno – istraživačkih institucija, pozicioniranih u Zagrebu, Osijeku i Zadru. Institucije poredane abecednim redom su sljedeće: *Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu* (HS); *Filozofski fakultet Osijek* (FFOS); *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu* (FFZG);

Hrvatsko katoličko sveučilište (HKS); Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (Pilar); Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ); Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (PF); i Sveučilište u Zadru (UNIZD). Nažalost, niti jedan zaposlenik *Instituta za migracije i narodnosti* kao relevantne istraživačke institucije nije sudjelovao u istraživanju. Svi sudionici koji su se odazvali pozivu za sudjelovanjem u istraživanju bili su upoznati s ciljevima istraživanja i potpisali su *Izjavu o sudjelovanju u istraživanju* (prilog 2).

Intervjui su vođeni na temelju unaprijed pripremljenog vodiča koji je sadržavao četiri tematske cjeline: (1) društveno – politički kontekst razvoja sociologije; (2) rezultati istraživanja dobiveni u disertaciji; (3) promjene u disciplini sociologije u odnosu na razvoj metodologije; i (4) smjernice u vezi daljnjeg razvoja discipline. Spomenuti vodič za intervju može se pronaći u prilogu 3 ove disertacije.

Za kraj, važno je naglasiti da su provedeni intervjui snimani, a snimke su potom transkribirane te su dijelovi transkripata kasnije upotrijebljeni kao rezultati u ovoj disertaciji.

4.1.5. Upotreba mješovite metodologije u istraživanju

Kao što je navedeno u prethodnim poglavljima, u ovoj disertaciji, istraživanje je provedeno u dvije faze. U prvoj fazi, provedena je analiza sadržaja istraživanih radova i statistička analiza dobivenih podataka (kvantitativna analiza) nakon čega su, u drugoj fazi, provedeni polu – strukturirani intervjui s akterima iz sociološke znanstvene zajednice (kvalitativna analiza). Budući da su rezultati dobiveni primjenom oba istraživačka pristupa i da su međusobno kombinirani na različite načine, može se reći da je u istraživanju, korištena mješovita metodologija i to u odnosu na dva istraživačka dizajna, predložena od strane Creswella i Plano Clarka (2007: 62-79).

Općenito, mješovita metodologija predstavlja paradigmu o mogućem korištenju većeg broja metoda u smislu upotrebe više od jedne metodološke paradigme (kvalitativne ili kvantitativne) ili upotrebe više od jedne konkretne metode (Tashakkori i Teddlie, 2003: 61-77). Creswell i Clark (2007: 62-79) predložili su četiri istraživačka dizajna u odnosu na upotrebu mješovite metodologije. Prvi dizajn zove se triangulacija i podrazumijeva spajanje kvalitativnih i kvantitativnih podataka. Drugi dizajn je takozvani “dizajn ugradnje“ (eng. *embedded*), koji se odnosi na korištenje kvantitativnih podataka u referiranju na istraživačko pitanje u nekom kvalitativnom istraživanju i obrnuto. Nadalje, treći dizajn je takozvani “dizajn obrazlaganja“ (eng. *explanatory*) u kojem se koriste kvalitativni podaci za tumačenje kvantitativnih rezultata. Na kraju,

četvrti dizajn ili takozvani “istraživački dizajn“ (eng. *exploratory*) odnosi se na prikupljanje kvantitativnih podataka, s ciljem testiranja odnosa koji su pronađeni u kvalitativnim podacima. Naravno, postoje i drugačije tipologije, ali svim tipologijama zajednička je klasifikacija podataka s obzirom na njihovu istovremenu ili sekvencijalnu upotrebu.

Prvi i najvažniji istraživački dizajn, korišten u ovoj disertaciji zove se *explanatory design* (Creswell i Plano Clark, 2007: 62-79). *Explanatory design* u kontekstu ove disertacije znači da je prvo provedena analiza sadržaja odabranih radova na temelju koje su istražena metodološka obilježja tih radova, a dobiveni rezultati zatim su naknadno predstavljani sudionicima koji su sudjelovali u intervjuima. Odgovori sudionika poslužili su kao nadopuna i dodatno objašnjenje kvantitativnih rezultata, dobivenih analizom sadržaja. Koristeći se navedenim pristupom, autor disertacije želio je dati odgovor na prvu hipotezu, postavljenu u ovoj disertaciji.

Drugi istraživački dizajn, korišten u ovoj disertaciji zove se *exploratory design* (Creswell i Plano Clark, 2007: 62-79). U kontekstu ove disertacije, *exploratory design* znači da je sudionicima u intervjuima postavljen niz pitanja o društveno – političkom kontekstu i vremenu u kojem su analizirani radovi napisani. Odgovori koji su dobiveni na temelju provedenih intervjuja naknadno su dodatno potvrđeni kvantitativnim podacima o bibliografskim karakteristikama radova i biografskim karakteristikama autora tih radova. Glavna svrha ove skupine rezultata bila je dati odgovor na drugu hipotezu, postavljenu u ovoj disertaciji.

4.2. Opis izračuna koeficijenata o metodološkim obilježjima promatranih radova

Da bi se što uspješnije odgovorilo na prvu postavljenu hipotezu u ovoj disertaciji, nije bilo dovoljno frekvencijski pobrojati učestalost pojavljivanja pojedinih metodoloških i statističkih pojmova u analiziranim radovima i na temelju toga odrediti metodološka obilježja tih radova. Uvažavajući ovu napomenu, autor disertacije izračunao je dva koeficijenta pomoću kojih su opisana glavna metodološka obilježja analiziranih radova: (1) kompleksnost korištene metodologije u radovima; i (2) detaljnost opisa korištene metodologije u radovima. U nastavku teksta, slijedi opis izračuna navedenih koeficijenata.

4.2.1. Koeficijent o kompleksnosti metodoloških obilježja

Koeficijent o *kompleksnosti metodoloških obilježja* znanstvenih radova prvi je od dvaju koeficijenata koji je odabran za potrebe ove disertacije da bi se pomoću njega, odgovorilo na prvu postavljenu hipotezu. Osnovna misao iz koje je proizašla ideja o potrebi kreiranja ovog koeficijenta može se pronaći u istraživačkom pitanju autora disertacije, koji se zapitao: (1) postaje li istraživačka metodologija u društvenim znanostima s vremenom sve raznovrsnija; (2) dolazi li do pojave novih i složenijih izvora podataka, iskoristivih za društvene teme; i (3) postaju li različiti statistički i metodološki pristupi sve složeniji? Izračunati koeficijent poslužit će za kvantificiranje intenziteta proučavanih promjena u nekom razdoblju i zbog toga se može definirati kao **koeficijent za opis razine složenosti korištenja različitih metodoloških i statističkih pristupa u istraživanjima**.

Za izračun koeficijenta, korišteno je sljedećih pet indikatora o promatranim radovima:

Prvi indikator nazvan je *statistički pristupi* i taj se indikator odnosi na raspodjelu pojedinih statističkih pojmova u različite forme korištenja statistike. Kao što se može vidjeti u tablici 3.1, raspodjela pojmova moguća je na pet razina: opća statistika, univarijatna analiza, bivarijatna analiza, multivarijatna analiza i statistički programi. Osnovna logika upotrebe ovog indikatora za izračun promatranog koeficijenta leži u pretpostavci da veći broj pronađenih statističkih postupaka u radovima može upućivati na porast razine metodološko – statističke kompleksnosti tih radova.

Tablica 3.1. Struktura metodološko – statističkih pojmova u tekstovima radova u odnosu na njihovu opću metodološko – statističku podjelu

	f_{soc}	%
Opća metodologija	271	28,1
Kvantitativna metodologija	343	35,5
Kvalitativna metodologija	15	1,6
Mješovita metodologija	0	0,0
Eksperimentalna metodologija	24	2,5
Neeksperimentalna metodologija	0	0,0
Opća statistika	189	19,6
Univarijatna analiza	46	4,8
Bivarijatna analiza	42	4,3

Multivarijatna analiza	36	3,7
Statistički programi	0	0,0
Ostalo	0	0,0
Ukupno	966	100,0

Drugi indikator koji je korišten za izračun koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja radova nazvan je *metodološki pristupi* i taj se indikator odnosi na različite forme metodologije na koje se pojedini metodološki pojmovi mogu klasificirati. Indikator *metodoloških pristupa* slijedi istu logiku kao i indikator *statističkih pristupa* i služi za raspodjelu metodoloških pojmova, tj. kodova na šest razina: opća, kvantitativna, kvalitativna, mješovita, eksperimentalna i neeksperimentalna metodologija (tablica 3.1). Kao i kod indikatora *statističkih pristupa*, i kod ovog indikatora, polazi se od pretpostavke da veći broj različitih metodoloških pristupa u radovima može upućivati na veću metodološku kompleksnost istih.

Treći indikator koji je potreban za izračun promatranog koeficijenta nazvan je *faze provođenja istraživanja/faze provođenja statističke analize*. Prvi korak u izračunu ovog indikatora bio je proces raspodjele metodološko – statističkih kodova (410 pojmova) u deset općenitijih kategorija pomoću kojih se mogu opisati različite faze provođenja istraživanja ili analiziranja podataka, koje su prikazane u tablici 3.2. Nakon raspodjele pojmova u općenitije kategorije, u svakom pojedinom radu, proučavan je broj takvih kategorija u odnosu na pojmove koji su u njima pronađeni. Primjerice, ukoliko se jedan pojam, pronađen u radu, mogao svrstati u kategoriju *konceptualizacija istraživanja*, a drugi pojam u kategoriju *operacionalizacija istraživanja* itd., to je indikativno označavalo porast kompleksnosti korištene metodologije u tom radu. Na kraju, važno je naglasiti da je, na temelju ovog indikatora, svaki rad mogao dobiti do najviše deset bodova.

Tablica 3.2. Klasifikacija kodova u odnosu na faze provođenja istraživanja/faze provođenja statističke analize

	f _{svi}	%	f _{soc}	%
Konceptualizacija istraživanja	4209	3,0	55	5,7
Operacionalizacija istraživanja	25414	18,0	437	45,2
Realizacija istraživanja	16539	11,7	148	15,3
Podaci - određivanje karakteristika	3836	2,7	35	3,6
Podaci - priprema za analizu	6568	4,7	41	4,2
Podaci - transformacija/kodiranje	275	0,2	0	0,0
Podaci - statistička analiza	45584	32,3	151	15,6
Podaci - statistička analiza (klasifikacija)	11287	8,0	29	3,0
Rezultati - grupiranje i prikazivanje	14456	10,2	20	2,1
Rezultati - statističko zaključivanje	12998	9,2	50	5,2
Ostalo	66	0,0	0	0,0
Ukupno	141232	100,0	966	100,0

Četvrti indikator koji je potreban za izračun promatranog koeficijenta nazvan je *istraživačke/statističke/analitičke aktivnosti*. Da bi se mogao izračunati spomenuti indikator, prvo se pojedinačni metodološko – statistički kodovi (410 pojmova) trebaju raspodijeliti u trideset općenitijih kategorija pomoću kojih se opisuju aktivnosti koje se mogu provoditi u nekom istraživanju ili analizi podataka. Kategorije raspodjele pojmova prikazane su u tablici 3.3. Na temelju predložene raspodjele, u svakom pojedinom radu, proučavan je broj utvrđenih općenitijih kategorija u odnosu na pojmove koji su pronađeni u tom radu. Navedeno znači da je svaki rad, na temelju ovog indikatora, mogao dobiti do najviše trideset bodova.

Tablica 3.3. Klasifikacija kodova u odnosu na istraživačke/statističke/analitičke aktivnosti

	f _{svi}	%	f _{soc}	%
Analiza - struktura statističkog skupa	9526	6,7	4	0,4
Analiza - središnje vrijednosti skupova	1787	1,3	37	3,8

Analiza - varijabilnost podataka	4578	3,2	4	0,4
Analiza - položaj pojedinog rezultata u grupi	55	0,0	0	0,0
Analiza - vjerojatnost pojavljivanja različitih ishoda nekog eksperimenta	197	0,1	1	0,1
Analiza - povezanost između varijabli	6619	4,7	18	1,9
Analiza - statistički značajna razlika između grupa/uzoraka u odnosu na statistički parametar	3613	2,6	8	0,8
Analiza - vjerojatnost povezanosti između kategorija varijabli	1084	0,8	13	1,3
Analiza - prognoziranje iz jedne varijable u drugu	4832	3,4	9	0,9
Analiza - prognoziranje s uzorka na populaciju	72	0,1	0	0,0
Analiza - grupiranje multivarijantnih podataka na temelju karakteristika jedinica analize/varijabli	11287	8,0	29	3,0
Analiza - predviđanje ponašanja složenih sustava	1	0,0	0	0,0
Analiza - vremenski/geografski trendovi	83	0,1	1	0,1
Definiranje ciljeva istraživanja	882	0,6	17	1,8
Formuliranje hipoteza	2570	1,8	31	3,2
Izbor i definiranje predmeta istraživanja	590	0,4	6	0,6
Izbor metode i tehnike istraživanja	20166	14,3	430	44,5
Izrada istraživačkog instrumenta	1827	1,3	5	0,5
Izrada plana uzorka	3323	2,4	2	0,2
Konstrukcija - baza podataka	6568	4,7	41	4,2
Određivanje - mjerne vrijednosti statističkih obilježja	3176	2,2	8	0,8
Određivanje svojstava istraživačkog postupka	1205	0,9	2	0,2
Provođenje orijentacijskog istraživanja	152	0,1	1	0,1
Provođenje pilot istraživanja	123	0,1	0	0,0

Prikupljanje podataka	15242	10,8	146	15,1
Transformiranje – ponderiranje	275	0,2	0	0,0
Prikazivanje - tablično/grafičko	11141	7,9	19	2,0
Zaključivanje – inferencijalno	12989	9,2	50	5,2
Interpretacija rezultata	47	0,0	0	0,0
Općenito	17157	12,1	84	8,7
Ostalo	66	0,0	0	0,0
Ukupno	141232	100,0	966	100,0

Peti i posljednji indikator koji je korišten za izračun promatranog koeficijenta nazvan je *pojedinačne istraživačke aktivnosti/statistički postupci i testovi*. Kao i do sada, da bi se mogao izračunati spomenuti indikator, prvo je potrebno pojedinačne metodološko – statističke kodove (410 pojmova) raspodijeliti u 41 općenitiju kategoriju pomoću kojih se opisuju pojedini postupci i testovi koji se provode ili ih je potrebno provesti u istraživanju, analizi i/ili interpretaciji rezultata. Kategorije raspodjele prikazane su u tablici 3.4. Svakom pojedinom radu dodijeljen je određen broj bodova ovisno o broju pronađenih kategorija u tom radu, što znači da je svaki rad, na temelju ovog indikatora, mogao dobiti do najviše 41 bod.

Tablica 3.4. Klasifikacija kodova u odnosu na istraživačke aktivnosti/statističke testove i postupke

	f_{svi}	%	f_{soc}	%
Definiranje - glavni predmet istraživanja (postupak)	590	0,4	6	0,6
Definiranje - osnovni i specifični ciljevi (postupak)	882	0,6	17	1,8
Definiranje - osnovne i specifične hipoteze (postupak)	2570	1,8	31	3,2
Definiranje - populacija i plan uzorka (postupak)	420	0,3	2	0,2
Određivanje - metoda prikupljanja podataka (postupak)	11015	7,8	97	10,0
Određivanje - vrsta istraživanja s obzirom na različite parametre (postupak)	152	0,1	1	0,1
Određivanje - tehnika provedbe istraživanja (postupak)	894	0,6	14	1,4

Određivanje - metrijske karakteristike istraživanja (postupak)	1205	0,9	2	0,2
Određivanje - karakteristike mjernog instrumenta (postupak)	1817	1,3	5	0,5
Analitička matrica (pojam)	779	0,6	13	1,3
Konstrukcija - analitička matrica (postupak)	10	0,0	0	0,0
Skala (pojam)	40	0,0	0	0,0
Mjerna ljestvica (pojam)	116	0,1	0	0,0
Varijabla (pojam)	3020	2,1	8	0,8
Podjela niza podataka (postupak)	34	0,0	0	0,0
Relativni brojevi (pojam)	9606	6,8	5	0,5
Središnje vrijednosti (pojam)	1787	1,3	37	3,8
Mjere varijabilnosti (pojam)	4568	3,2	4	0,4
Raspršenost/varijabilnost podataka (pojam)	10	0,0	0	0,0
Vjerojatnosti (pojam)	9	0,0	0	0,0
Distribucija vjerojatnosti (pojam)	197	0,1	1	0,1
Određivanje - položaj pojedinog rezultata u grupi (postupak)	21	0,0	0	0,0
Testiranje hipoteza - općenito (postupak)	1360	1,0	1	0,1
Testiranje razlike - aritmetička sredina (test)	286	0,2	0	0,0
Testiranje razlike - rangovi (test)	77	0,1	0	0,0
Testiranje razlike - varijabilitet (test)	5	0,0	0	0,0
Korelacijska analiza (test)	6619	4,7	18	1,9
HI-kvadrat test (test)	1084	0,8	13	1,3
Grafičko prikazivanje (postupak)	22	0,0	0	0,0
Tablično prikazivanje (postupak)	3907	2,8	8	0,8
Utežavanje podataka (postupak)	275	0,2	0	0,0
Procjena parametara populacije (postupak)	72	0,1	0	0,0
Određivanje - vjerojatnost pogreške u zaključivanju (postupak)	3168	2,2	6	0,6

Zaključivanje s uzorka na populaciju (postupak)	9797	6,9	44	4,6
Analiza varijance (test)	1837	1,3	7	0,7
Regresijska analiza (test)	4832	3,4	9	0,9
Diskriminacijska analiza (test)	778	0,6	2	0,2
Faktorska analiza (test)	10134	7,2	26	2,7
Klaster analiza (test)	375	0,3	1	0,1
Statističke simulacije (postupak)	1	0,0	0	0,0
Testiranje trendova (postupak)	3	0,0	0	0,0
Ostalo	66	0,0	0	0,0
Općenito	56792	40,2	588	60,9
Ukupno	141232	100,0	966	100,0

U nastavku teksta, slijedi kratak opis postupka izračuna koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja radova, ali prije toga, važno je navesti da je interna konzistentnost dovođenja u odnos pet prethodno opisanih indikatora ispitana pomoću Cronbachovog alfa koeficijenta, a vrijednost koeficijenta iznosila je 0,907, što upućuje na visoku razinu pouzdanosti ovog instrumenta.

U **prvom** koraku, izračunat je koeficijent od interesa za svaki pojedini rad i to pomoću sljedeće formule:

$$K_K = I_{SP} + I_{MP} + I_{MF} + I_{MA} + I_{AT}$$

K_K – koeficijent kompleksnosti metodoloških obilježja

I_{SP} – statistički pristupi

I_{MP} – metodološki pristupi

I_{MF} – faze provođenja istraživanja/faze provođenja statističke analize I_{VP} – izvori korištenih podataka

I_{MA} – istraživačke/statističke/analitičke aktivnosti

I_{AT} – pojedinačne istraživačke aktivnosti/statistički postupci i testovi

U **drugom** koraku, nakon izračuna koeficijenta za svaki pojedini rad, zbrojene su vrijednosti koeficijenata svih radova u svakoj pojedinoj godini. Navedeno je napravljeno s namjerom da osnovna vremenska jedinica praćenja promjena, zabilježenih za ovaj koeficijent postane jedna godina (npr. rad *A* je u 1990. godini dobio vrijednost koeficijenta deset, a rad *B* je u toj istoj godini dobio vrijednost koeficijenta petnaest, što znači da zbroj svih vrijednosti promatranog koeficijenta za te radove u 1990. godini iznosi 25). Formula:

$$\sum (K_R)$$

$\Sigma(K_R)$ – zbroj vrijednosti koeficijenata metodološke kompleksnosti svih radova u pojedinoj godini

U **trećem** koraku, rezultati koji su dobiveni u drugom koraku (postignuti bodovi koeficijenata za svaku pojedinu godinu) podijeljeni su s brojem radova u svakoj godini. Navedeno je napravljeno s namjerom da se spriječi situacija u kojoj bi broj bodova koeficijenta u svakoj godini automatski pratio broj radova u svakoj godini. Drugim riječima, može se reći da su rezultati utežani na taj način i da su kao takvi, bili spremni za upotrebu, tj. za daljnju analizu. Formula:

$$\frac{\sum(K_R)}{BR}$$

BR – broj radova u svakoj godini

U tablici 3.5 prikazan je hipotetski primjer izračuna koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja radova u odnosu na predstavljenih pet koraka izračuna. Izračun je prikazan na temelju triju vremenskih odrednica: od 1990. godine do 1992. godine. U 1990. godini, vrijednost koeficijenta iznosila je 8,0, što je izračunato na temelju samo jednog pronađenog rada. U sljedećoj godini, pronađena su dva rada s identičnim metodološkim obilježjima kao što su obilježja rada iz prethodne godine zbog čega je vrijednost koeficijenta ostala identična. Navedeni primjer pokazuje da se ovakvim izračunom, uspjelo spriječiti da povećanje broja radova automatski podiže vrijednost koeficijenta. Na kraju, u 1992. godini, ponovno je pronađen samo

jedan rad, kojemu je dodijeljen veći broj bodova na temelju pojedinih indikatora (deset bodova) zbog čega se vrijednost koeficijenta povećala u odnosu na prethodnu godinu.

Tablica 3.5. Hipotetski primjer izračuna vrijednosti koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja radova

Indikatori	1. korak		2. korak	3. korak
	Zbroj bodova za svaki pojedini rad		Zbroj bodova za sve radove u pojedinoj godini	Zbroj bodova podijeljen s brojem radova u svakoj godini
1990. godina	Rad A	/	Svi radovi u pojedinoj godini	
I(SP)	1			
I(MP)	2			
I(MF)	3	/	8	8,0
I(MA)	2			
I(AT)	0			
1991. godina	Rad B	Rad C	Svi radovi u pojedinoj godini	
I(SP)	1	1		
I(MP)	2	2		
I(MF)	3	3	16	8,0
I(MA)	2	2		
I(AT)	0	0		
1992. godina	Rad D	/	Svi radovi u pojedinoj godini	
I(SP)	2			
I(MP)	2			
I(MF)	4	/	10	10,0
I(MA)	2			
I(AT)	0			
PR. izračuna vrijednosti koeficijenta u 1990. godini			1+2+3+2+0=8	(8/1)=8

4.2.2. Koeficijent o detaljnosti opisa metodoloških obilježja radova

Koeficijent o *detaljnosti opisa metodoloških obilježja* znanstvenih radova drugi je koeficijent čiji je izračun osmišljen za potrebe ove disertacije, s namjerom da se odgovori na prvu postavljenu hipotezu. Osnovna ideja o važnosti i potrebi analize detaljnosti opisa metodoloških obilježja radova može se pronaći u pretpostavci autora disertacije da s porastom metodološke kompleksnosti, treba porasti i detaljnost opisa metodologije, korištene u radovima, s ciljem adekvatnog obrazloženja navedene kompleksnosti, tj. s ciljem da autori radova adekvatno opišu svoje istraživačke ideje, koncepte i zaključke. Zahtjevi za detaljnijim opisom korištene metodologije mogu dolaziti iz različitih izvora, a saznanja o istima objašnjena su u dijelu disertacije koji se odnosi na rezultate istraživanja.

Za konstrukciju ovog koeficijenta, korišteni su rezultati o učestalosti pojavljivanja jedinstvenih metodološko – statističkih pojmova u radovima. U konstrukciju koeficijenta, krenulo se s pretpostavkom da je za uspješan opis metodologije istraživanja, potrebno identificirati širok spektar stručne terminologije koja se može koristiti u nekom radu. Izračunati koeficijent poslužit će za kvantificiranje intenziteta dosad opisanih promjena u nekom razdoblju i zbog toga se može definirati kao **koeficijent za opis učestalosti pojavljivanja jedinstvenih metodološko – statističkih pojmova unutar pojedinog rada**. Općenito govoreći, pod jedinstvenim pojmovima (nakon kodiranja *jedinstveni potkodovi* i *jedinstveni kodovi*), misli se na pojedine metodološke ili statističke pojmove, pronađene u analiziranim radovima, koji se pritom razlikuju od ostalih pronađenih metodoloških i statističkih pojmova. Primjerice, ako se u radu pronađe pojam *aritmetička sredina*, on se proglašava jedinstvenim i njemu se dodjeljuje jedan bod (potreban za izračun koeficijenta) neovisno o tome koliko je puta taj pojam korišten od strane autora rada.

Prvi indikator koji je korišten u izračunu koeficijenta nazvan je *broj jedinstvenih potkodova* u svakom radu. Da bi se došlo do ovog indikatora, prvo se trebaju identificirati svi metodološki ili statistički pojmovi koji se pojavljuju u pojedinim radovima. Svaki proučavani rad analiziran je na način da se u njemu, pomoću *MAXQDA* programa, tražila zastupljenost nekog od 410 metodoloških ili statističkih pojmova i njihovih izvedenica, koji su prije početka analize bili odabrani kao najvažniji pojmovi za istraživačku temu ove disertacije. U prvom koraku, u program je uvezeno 410 pojmova da bi se pomoću tih pojmova, došlo do rezultata o učestalosti njihovog pojavljivanja u pojedinom analiziranom radu. Pomoću *MAXQDA*, pronađeno je ukupno 218764 rezultata. Rezultati su prikazani u obliku popisa pojmova, čiji je kontekst određen s petnaest riječi

koje prethode samom pojmu, ali i s petnaest riječi koje su navedene nakon promatranog pojma. Autor disertacije proučio je sve pojmove s popisa, uzimajući u obzir kontekst svakog pojedinog rezultata da bi odredio je li riječ o rezultatima koji su upotrebljivi za potrebe ove disertacije. Pokazalo se da je od početnog broja rezultata, upotrebljivo njih 97833, tj. da su ti rezultati predstavljali neki metodološki ili statistički pojam, dok se njih 1449 smatralo jedinstvenim rezultatima u pojedinim radovima. U radovima koji su klasificirani kao sociološki, pronađeno je ukupno 733 pojmova, tj. 117 jedinstvenih pojmova. Nakon identificiranja, pomoću *MAXQDA* programa, određenog broja metodoloških ili statističkih rezultata u obliku pojedinih pojmova i njihovih izvedenica, autor disertacije pristupio je kodiranju⁷ tih rezultata, s namjerom da sirove podatke pretvori u upotrebljive metodološke ili statističke pojmove. Primjerice, u nekom radu, tri puta se pojavio rezultat *istraživ* (anje). Postupak kodiranja pokazao je da ti rezultati predstavljaju konstrukcije kao što su *metoda istraživanja*, *kvalitativno istraživanje* i *cilj istraživanja*. Znači, jedan te isti rezultat *istraživ* (anje) pojavio se tri puta i na temelju tog rezultata, identificirana su tri jedinstvena potkoda u analiziranom radu. Kada je riječ o općoj statistici o potkodovima, pronađeno je ukupno 97833 potkodova (od toga 6208 jedinstvenih) u svim analiziranim radovima, dok je u radovima koji su klasificirani kao sociološki, pronađeno ukupno 733 potkodova (od toga 195 jedinstvenih). Kao što je vidljivo iz prethodno navedenog, broj jedinstvenih potkodova veći je od broja jedinstvenih (nekodiranih) rezultata, tj. pojmova upravo zbog procesa kodiranja, opisanog u ovom paragrafu, tj. od jednog nekodiranog rezultata, moglo je nastati više potkodova. **Broj jedinstvenih potkodova u svakom radu predstavlja završni rezultat ovog indikatora i služi za daljnji izračun ukupnog koeficijenta.**

Drugi indikator nazvan je *broj jedinstvenih kodova* u svakom radu. Kodovi su proizašli iz potkodova (prvi indikator) na način da su ti potkodovi dodatno diferencirani od strane analitičara da bi se mogli uklopiti u neki od 410 metodološko – statističkih pojmova s kojima se krenulo u analizu. Uzimajući kao primjer prethodno spomenuti rezultat *istraživ* (anje), može se reći da je nekodirani početni rezultat *istraživ* (anje) u prvoj fazi kodiranja, postao jedan od potkodova

⁷10 % pojmova, dobivenih na temelju nasumičnog uzorka iz populacije svih pojmova, analizirano je od strane dvaju analitičara te je izračunat *Cohen's kappa* koeficijent pomoću kojeg je moguće odrediti usporedivost rezultata procesa kodiranja od strane dvaju analitičara. Vrijednost koeficijenta iznosi $K = 0,751$ i kao takva, smatra se prihvatljivom da se može tvrditi da je proces kodiranja bio dovoljno ujednačen.

metoda istraživanja da bi u fazi pretvaranja potkodova u kodove, taj pojam bio pretvoren u dva koda: *metoda* i *istraživanje*. Navedeno pretvaranje potkodova u kodove predstavljalo je važan korak u istraživanju i to iz dva razloga. Prvo, na taj način, potkodovi su standardizirani u odnosu na 410 metodološko – statističkih pojmova s kojima se krenulo u analizu. Jedan od primjera koji ukazuje na važnost standardiziranja potkodova na ovaj način može se vidjeti u pronađenom potkodu *pouzdanost unutarnje konzistencije*. Ovaj potkod sveden je na kodove *Cronbach alfa* i *pouzdanost* (dva od 410 metodološko – statističkih pojmova s kojima se krenulo u analizu). Na primjeru navedenog potkoda, vidljivo je da su različite izvedenice (potkodovi) nekog statističkog pojma svedene na jedan statistički pojam (kod), koji te izvedenice objedinjuje. Standardizacija potkodova napravljena je zato jer bi, u protivnome, bilo jako otežano koristiti nestandardizirane potkodove za klasifikacije radova kao što su statistički radovi, metodološki radovi, radovi s kvalitativnom metodologijom, radovi s univarijatom statistikom itd. Drugi razlog svođenja potkodova na kodove može se pronaći u činjenici da su određeni potkodovi bili metodološko – statistički kompleksniji u smislu pružanja informacija za daljnju analizu. Primjer takvog potkoda je *bivarijatna korelacijska analiza*. Na temelju ovog potkoda, nastala su tri koda: *analiza/analitičko*, *bivarijatna* i *korelacija*. Svaki od triju kodova donosi informacije za sebe i što je više informacija dobiveno iz tih kodova, smatra se da su opisi korištene statistike ili metodologije detaljniji. Primjer manje detaljnog potkoda “iste” vrste jest *korelacijska analiza* jer se u tom potkodu, ne nude sve dodatne informacije koje nalazimo u prethodnom primjeru.

Kada je riječ o općoj statistici o kodovima, u svim analiziranim radovima, pronađeno je ukupno 141232 koda (od toga 295 jedinstvenih), dok je u radovima koji su klasificirani kao sociološki, pronađeno ukupno 966 kodova (od toga 79 jedinstvenih). Kao što je vidljivo, ukupan broj kodova veći je od ukupnog broja potkodova jer je svaki potkod mogao biti kodiran u više kodova. **Broj jedinstvenih kodova u svakom radu predstavlja završni rezultat ovog indikatora i služi za daljnji izračun ukupnog koeficijenta.** Vrijednost Pearsonovog koeficijenta korelacije između ova dva indikatora iznosi $r=0,5$.

Kada je riječ o samom izračunu, u prvom koraku, izračunat je koeficijent za svaki pojedini rad i to pomoću sljedeće formule:

$$K_R = I_{JPK} + I_{JK}$$

K_R – koeficijent o raznovrsnosti metodoloških obilježja

I_{JPK} – indikator o broju jedinstvenih potkodova u pojedinom radu

I_{JK} – indikator o broju jedinstvenih kodova u pojedinom radu

Drugi i treći korak izračuna ovog koeficijenta istovjetni su koracima izračuna prethodnog koeficijenta.

Iako se može reći da prvi indikator (potkodovi) i drugi indikator (kodovi) predstavljaju sličan izvor informacija za konstrukciju koeficijenta od interesa, na temelju prethodnih primjera, objašnjeni su razlozi zbog kojih je u izračunu, bilo potrebno koristiti i jedan i drugi indikator. Drugi indikator predstavlja standardizirane, usklađene i međusobno usporedive metodološke ili statističke pojmove, koji su poslužili za daljnju klasifikaciju rezultata. Za razliku od ovog indikatora, prvi indikator, zbog prethodno opisanih razloga, nije u potpunosti primjenjiv za daljnju klasifikaciju rezultata. Prvi razlog odnosi se na činjenicu da su pojedini potkodovi predstavljali više izvedenica jednog metodološkog ili statističkog pojma, dok se drugi razlog odnosi na saznanje da su pojedini potkodovi po svojoj konstrukciji bili previše kompleksni za daljnje korištenje. Iako se prethodno opisane karakteristike ovog indikatora smatraju njegovom “slabom“ točkom, one su u istraživanju iskorištene kao vrijedan izvor informacija za konstrukciju koeficijenta od interesa. Naime, autor disertacije smatra da bi se kodirani rezultati istraživanja trebali što manje udaljavati od originalnih rezultata da bi se mogle prikazati sve nijanse i specifičnosti tih rezultata i da bi se na taj način adekvatno opisala detaljnost korištene metodologije ili statistike u radovima.

Ovaj dio obrazloženja može se završiti općim zaključkom. Prvi indikator (potkodovi) nudi kodirane informacije o izvornim podacima, a da se pritom ne narušava slika o svim specifičnostima i nijansama koje su usko povezane s tim podacima. Drugi indikator nudi standardizirane i međusobno usporedive informacije o izvornim podacima. Navedeno omogućuje da se izračunati koeficijent konceptualno približi metodološko – statističkoj terminologiji iz službene literature i

da na taj način stekne veću primjenjivost u drugim analizama, izvan okvira ove disertacije. Može se reći da ovako izračunat koeficijent o detaljnosti opisa metodoloških obilježja radova predstavlja svojevrsan balans između standardiziranih i nestandardiziranih informacija o korištenoj metodologiji i statistici u analiziranim radovima.

U tablici 3.6, prikazan je primjer kodiranja metodološko – statističkih rezultata, tj. pojmova, pronađenih u pojedinom radu (rad A). Prva kolona (*Rezultat/pojam*) sadrži sirove podatke koji su poslužili kao početna točka za konstrukciju koeficijenta i koji su bili potrebni za izračun prvog indikatora na temelju kojeg je kasnije kreiran predmetni koeficijent. Može se vidjeti da je u radu A, pronađeno ukupno osam rezultata, tj. pojmova, a njih pet smatraju se jedinstvenima. Broj pet predstavlja vrijednost prvog indikatora. U drugoj koloni (*Potkod*), mogu se vidjeti potkodovi, nastali na temelju nekodiranih podataka. Primjerice, može se vidjeti da je od osam potkodova, njih sedam bilo jedinstvenih u analiziranom radu. Broj sedam predstavlja vrijednost prvog indikatora. Na kraju, posljednjih šest kolona u tablici (*Kod 1* do *Kod 6*) sadrže podatke, potrebne za izračun vrijednosti drugog indikatora. U tim kolonama, može se vidjeti da se pojedini potkod u završnoj fazi kodiranja mogao raščlaniti na više kodova, do maksimalno šest kodova. Što je teorijska kompleksnost potkoda bila veća, više je kodova bilo potrebno da ga se opiše. Primjerice, na temelju osam potkodova, pronađeno je četrnaest kodova, a od toga, njih devet bilo je jedinstvenih. Broj devet predstavlja vrijednost drugog indikatora.

Tablica 3.6. Primjer procesa kodiranja metodološko – statističkih pojmova u pojedinom radu

PRVI INDIKATOR		DRUGI INDIKATOR					
Rezultat/pojam	Potkod	Kod 1	Kod 2	Kod 3	Kod 4	Kod 5	Kod 6
Anket	Anketa (općenito)	Anketa					
Istraživ	Rezultati iz istraživanja	Rezultati	istraživanje				
Istraživ	Metoda istraživanja	metodologija/metoda	istraživanje				
Istraživ	Cilj istraživanja	istraživanje	cilj istraživanja				
Kvalitat	Kvalitativni podaci	kvalitativno	podaci				
Kvalitat	Kvalitativna tehnika	kvalitativno	tehnike istraživanja				
Kvantita	Kvalitativna tehnika	kvalitativno	tehnike istraživanja				
Uzorak	Konačni uzorak	uzorak (neprobabilistički /probabilistički)					

4.3. Etički aspekti istraživanja

Dio istraživanja koji se odnosi na provedbu polu – strukturiranih intervjua s akterima iz sociološke zajednice odobren je od strane Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (datum: 6. srpnja 2018. godine, broj odluke: 2018 – 19). Sudionici su bili upoznati s ciljevima istraživanja te su potpisali izjavu kojom su pristali sudjelovati u provedbi intervjua te su ustupili svoje izjave kao podlogu za donošenje rezultata za potrebe ove disertacije.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

U ovom poglavlju, predstaviti će se rezultati dobiveni na temelju provedene kvantitativne analize sadržaja proučavanih radova, kao i rezultati dobiveni na temelju provedenih polu – strukturiranih intervjua s akterima iz polja sociologije, koji se bave istraživačkim radom i koji su zaposleni u znanstvenim institutima ili na sveučilištima u Republici Hrvatskoj.

Tumačenje rezultata kvantitativne analize sadržaja podijeljeno je u dva dijela. U prvom dijelu, ponudit će se kratak deskriptivan opis karakteristika analiziranih radova i prikaz njihove zastupljenosti u promatranom razdoblju. U drugom dijelu, predstaviti će se rezultati o metodološkim obilježjima analiziranih radova da bi se mogao ponuditi odgovor na prvu postavljenu hipotezu iz ove disertacije.

Rezultati dobiveni na temelju provedenih polu – strukturiranih intervjua također će biti predstavljeni u dva dijela. Prvi dio rezultata poslužit će kao nadopuna rezultatima iz analize sadržaja. Naime, da bi se detaljnije objasnili rezultati o vremenskom kontekstu kao generatoru promjena u metodološkim obilježjima radova, tumačenje rezultata upotpunit će se stavovima ispitanih stručnjaka o mogućim razlozima takvih kretanja. Drugi dio kvalitativnih rezultata, dobivenih u polu – strukturiranim intervjuima, predstaviti će se kao zasebna cjelina jer se odnosi na stavove sociologa o utjecaju društvenog konteksta na upotrebu metodologije u sociologiji općenito, ali s naglaskom na 90 – e godine prošlog stoljeća. Na temelju kvalitativnih rezultata, pokušat će se odgovoriti na drugu postavljenu hipotezu iz ove disertacije.

5.1. Opis karakteristika i vremenskog kretanja populacije analiziranih radova

Kada je riječ o općim karakteristikama populacije analiziranih radova u promatranom razdoblju od 54 godine (od 1963. godine do 2017. godine), pronađeno je i analizirano 2526 radova (izvorni znanstveni radovi $N = 2223$ i prethodna priopćenja $N = 303$), a od tog broja, 702 rada predstavljala su radove u kojima su prvi autori diplomirani sociolozi (27,8 % od svih analiziranih radova). U tablici 5.1.1., može se vidjeti da je prosječan broj objavljenih radova u pojedinoj godini iznosio 46, dok je za sociologe ta vrijednost iznosila petnaest radova. Nadalje, ako se promatrano razdoblje podijeli na dva razdoblja (za potrebe odgovaranja na drugu hipotezu), u istoj prethodno spomenutoj tablici, može se vidjeti da su do 90 – ih godina prošlog stoljeća, prosječno objavljena 23 rada po godini, da bi nakon 90 – ih godina prošlog stoljeća, ta brojka porasla na prosječno 70 radova, objavljenih u jednoj godini. Sociolozi su do 90 – ih godina prošlog stoljeća, prosječno

objavljivali sedam radova po godini, a nakon tog razdoblja, brojka se popela na 21 rad (tablica 5.1.1.). Opisana statistika o povećanju objavljenih radova nakon 90 – ih godina prošlog stoljeća kasnije će poslužiti kao potencijalno objašnjenje za pronađene promjene u metodološkim obilježjima analiziranih radova.

Kada se govori o časopisima u kojima su radovi pronađeni, u tablici 5.1.2., može se vidjeti da je za analizu radova, korišteno šest časopisa i da je najviše radova pronađeno u časopisu *Revija za sociologiju* (28,1 % od svih radova) nakon čega slijedi časopis *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, s udjelom radova od 20,1 %.

Što se tiče jezika na kojem su radovi napisani, njih 2181, tj. 86 % napisano je na hrvatskom jeziku, dok je njih 345, tj. oko 14 % napisano na engleskom jeziku. Iako navedeni postotak ne predstavlja veliki udio radova, napisanih na stranom jeziku na temelju njega, može se govoriti o određenoj razini otvorenosti hrvatskih časopisa prema stranim autorima, ali i o otvorenosti naših autora prema međunarodnoj publici. Navedeni trendovi detaljnije su opisani u dijelu rezultata u kojem se tumači utjecaj vanjskih faktora na hrvatsku sociologiju.

Na kraju ovog dijela, može se predstaviti osnovna statistika o autorima analiziranih radova. Pronađeno je ukupno 1771 jedinstveni autor i od tog broja, za njih 572, tj. 32 % pronađeno je da su napisali više od jednog rada. Biografske karakteristike autora određene su samo za potonju skupinu. Sve pronađene informacije o karakteristikama autora radova smatraju se važnim rezultatima iz dvaju razloga. Kao prvo, Bourdieu i Wacquant (1992: 69) konstatirali su da istraživanje karakteristika istraživača predstavlja čin refleksivnosti prema disciplini sociologije jer on pomaže u postizanju jasnije slike o onome što se istražuje. Prema autorima, na temelju poznavanja karakteristika istraživača, moguće je lakše objasniti odnos između istraživača i predmeta njihovog istraživanja. Ova konstatacija smatra se važnom jer će se dio rezultata o metodološkim i tematskim usmjerenjima radova objasniti u odnosu na karakteristike autora tih radova. Kao drugo, biografske informacije o karakteristikama autora radova pokazale su se važnim indikatorom za klasifikaciju proučavanih radova na sociološke i nesociološke. Kada je riječ o samim rezultatima, pokazalo se da je od 572 navedena autora, njih 145 imalo diplomu sociologa. Svi radovi u kojima je prvi autor sociolog proglašeni su sociološkim radovima.

Tablica 5.1.1. Deskriptivna statistika o broju radova u časopisima ($N_{\text{godina}} = 55$)

		Broj radova			Prosječna vrijednost			Standardna devijacija		
		1963.- 2017.	1963.- 1990.	1991.- 2017.	1963.- 2017.	1963.- 1990.	1991.- 2017.	1963.- 2017.	1963.- 1990.	1991.- 2017.
Broj radova - svi autori		2526	633	1893	45,9	22,6	70,1	29,8	18,7	17,3
Broj radova - sociolozi		702	140	562	14,6	6,7	20,8	10,5	6,5	8,7
Broj časopisa	Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja	778	0	778	28,8		29,8	10,0		8,7
	Migracijske i etničke teme	344	98	246	10,4	16,3	9,1	6,7	9,2	5,1
	Revija za socijalnu politiku	196	0	196	8,2		8,2	2,4		2,4
	Revija za sociologiju	443	222	221	9,4	11,1	8,2	6,7	9,1	3,8
	Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline	219	0	219	8,4		8,7	3,7		3,4
	Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja	546	310	236	9,9	11,1	8,7	4,4	4,4	4,2

Tablica 5.1.2. Struktura korpusa analiziranih radova u promatranim časopisima

Časopis	f _{soc}	%
Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja	141	20,1
Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja	120	17,1
Revija za sociologiju	197	28,1
Migracijske i etničke teme	73	10,4
Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline	124	17,7
Revija za socijalnu politiku	47	6,7
Ukupno	702	100,0

Tablica 5.1.3. Struktura autora sociologa u odnosu na spol

Broj autora u odnosu na spol	f _{soc}	%
Muškarci	86	59,3
Žene	59	40,7
Spol nije određen	0	-
Ukupno	145	100,0

U nastavku teksta, slijedi prikaz rezultata o vremenskom kretanju zastupljenosti različitih vrsta radova u kojima su sociolozi prvi autori (N = 702 rada), nakon čega slijedi prikaz rezultata o metodološkim obilježjima tih radova. Autor disertacije odlučio je da će u ovom dijelu rada, prikazati rezultate samo za skupinu radova u kojima su sociolozi prvi autori, s obzirom na stav autora da su sociolozi i njihova znanstvena produkcija od primarnog interesa za ovu disertaciju.

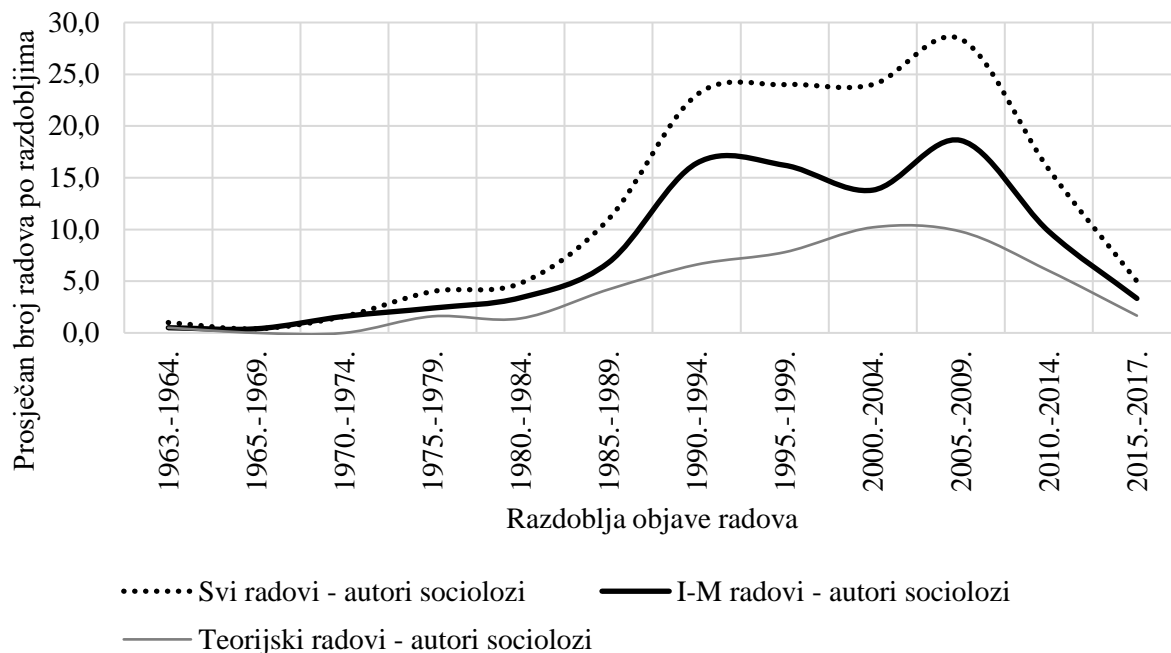
U ovoj disertaciji, važno je prikazati vremensko kretanje zastupljenosti različitih vrsta radova i to iz triju razloga. Prvi razlog odnosi se na metodološku nužnost da se dobije detaljan opis istraživane populacije radova. Drugi razlog je taj da se čitatelja disertacije uputi na glavna metodološka ograničenja ove disertacije, koja su vezana prvenstveno uz karakteristike istraživane populacije radova. Treći razlog može se pronaći u ideji da se čitatelju disertacije ponudi što širi kontekst o potencijalnim faktorima koji su mogli utjecati na pojavljivanje specifičnih metodološko – statističkih obilježja radova. Naime, prema teorijskim konceptima iz sociologije znanosti, važno

je objasniti širi društveni kontekst u kojem nastaje neko znanstveno znanje, a pošto se metodološka obilježja radova mogu smatrati znanstvenim znanjem, reproduciranim od strane autora tih radova, nužno je promatrati i kontekst nastanka tih obilježja. Ovi koncepti detaljnije će se objasniti i prikazati u ostalim dijelovima rezultata.

5.1.1. Klasifikacija radova na istraživačko – metodološke i na teorijske

Budući da su promjene u metodološkim obilježjima radova, glavna tema ove disertacije u grafikonu 5.1.1, može se vidjeti klasifikacija analiziranih radova na istraživačko – metodološke (dalje u tekstu I-M radovi) i na teorijske radove. Navedena klasifikacija radova napravljena je u odnosu na teorijski okvir, ponuđen od Sekulića (1979: 48-56), koji je istraživačke radove definirao kao radove u kojima se prikazuju rezultati, dobiveni u nekom istraživanju, dok je metodološke radove definirao kao radove u kojima se ispituje logika metodoloških i istraživačkih postupaka i instrumenata. Klasifikacija je napravljena na način da je svaki rad pregledan od strane autora disertacije da bi se otkrilo jesu li se u radovima našli opisi nekog istraživanja i/ili rezultati istog. Ako bi se takvi elementi pronašli, rad bi bio proglašen istraživačko – metodološkim, dok su teorijskim radovima, proglašavani oni radovi kod kojih nije bio pronađen niti jedan od navedenih elemenata i koji su sadržavali samo teorijske opise i/ili diskusije na temu kojom se autor nekog rada bavio. Sam Sekulić (1979: 48-56) teorijske je radove definirao kao radove u kojima se analizira neka pojava na temelju tipologizacije, traženja veza među pojavama itd., ali bez vršenja provjere teorijske elaboracije.

I-M radovi od primarnog su interesa za ovu disertaciju, a u analizi radova, pronađeno je njih 65 % od početnih 702 sociološka rada. Neovisno o navedenom, većina daljnjih prikaza rezultata napravljena je u odnosu na kategoriju “svi radovi“ i “I-M radovi“. Ako se uzme u obzir tema ove disertacije, opravdano je da se u disertaciji naglasak stavlja na radove u kojima je zastupljena metodologija istraživanja, ali kao što je naveo Ritzer (1975: 156-165) u svom opisu znanstvenih paradigmi, sva istraživanja moraju se promatrati u odnosu na više aspekata odjednom: teme istraživanja, korištene teorije i korištena metodologija. Ovi aspekti čine cjelinu, nazvanu znanstvena paradigma, koja usmjerava istraživača u njegovom radu, koji se može uistinu razumjeti ako se uzmu u obzir sva tri aspekta. U ovoj disertaciji, u svakom promatranom I-M radu, analizirana su dva od triju navedenih aspekata: teme istraživanja i korištena metodologija. Aspekt o korištenim teorijama zbog svoje je kompleksnosti ostao neistražen i taj podatak se stoga treba voditi kao metodološka napomena za ovu disertaciju te kao prostor za daljnje rasprave.

Grafikon 5.1.1. Vremensko kretanje zastupljenosti radova, klasificiranih kao istraživačko – metodoloških ili teorijskih (sociolozi kao prvi autori)

Prije opisa rezultata iz grafikona 5.1.1., potrebno je objasniti način izračuna tih rezultata. Rezultati su raščlanjeni na periode od pet godina (os X), a takva vremenska raščlamba odabrana je zbog lakše i intuitivnije interpretacije rezultata. Naime, vremenska raščlamba rezultata omogućava da se lakše odgovori na drugu postavljenu hipotezu iz ove disertacije, koja kaže da su se tijekom 90 – ih godina prošlog stoljeća, događale promjene koje su mogle utjecati na veću zastupljenost istraživačkih radova u hrvatskoj sociologiji. Kao što se može vidjeti iz druge hipoteze, referentna točka za proučavanje promjena odnosi se na jedno desetljeće, ali za adekvatno tumačenje rezultata, nužno je bilo ograničiti se na uži period od pet godina jer je ustanovljeno da su se zamjetnije oscilacije u rezultatima događale i unutar pojedinog desetljeća (npr. grafikon 5.1.1., razdoblje od 2000. godine do 2010. godine – I-M radovi). Potreba za ograničenjem na uži period postala je još izraženija nakon što su provedeni intervjui sa sociolozima. Naime, sudionici iz istraživanja iznosili su svoja razmišljanja i argumente o ispitivanim temama, koristeći desetljeća kao razdoblja u kojima su zabilježene određene promjene u sociologiji i društvu, ali su se često referirali i na pojedine segmente tih desetljeća (npr. prva polovica 80 – ih godina). Ovakva vremenska raščlamba primijenjena je na sve grafikone, prikazane u ovoj disertaciji. Kada se govori o osi Y u grafikonu 5.1.1., na toj su osi prikazane vrijednosti prosječnog broja radova, pronađene u pojedinim

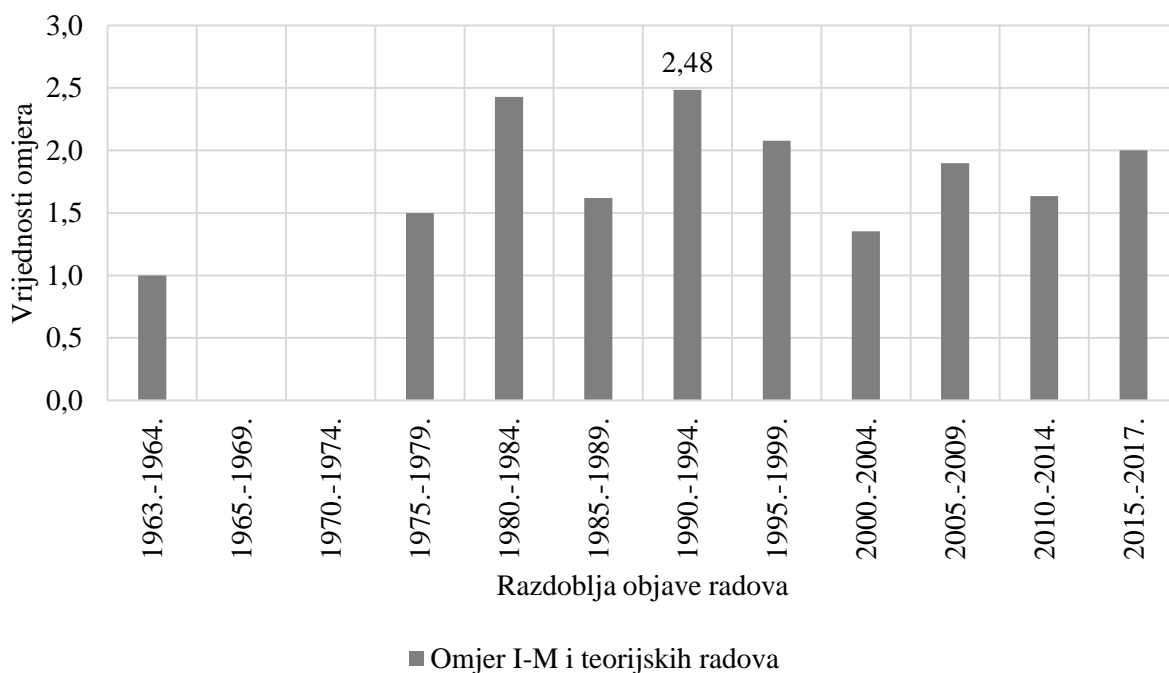
razdobljima. Prosječna vrijednost izračunata je na način da se ukupan broj radova u pojedinom razdoblju podijelio s brojem godina u tom razdoblju (npr. prvo razdoblje traje dvije godine radi čega se broj radova podijelio s dva; drugo razdoblje traje pet godina radi čega se broj radova podijelio s pet itd.).

Što se tiče samog opisa rezultata, u grafikonu 5.1.1., prikazana je zastupljenost triju skupina radova čiji su autori sociolozi (svi radovi, I-M radovi i teorijski radovi). Može se vidjeti da je do sredine 80 – ih godina prošlog stoljeća, zastupljenost svih triju skupina radova bila niska i podjednaka. Jedan od razloga ovako malog broja radova na početku promatranog razdoblja može se pronaći u činjenici da je, 60 – ih godina prošlog stoljeća, djelovao samo jedan od ukupno šest proučavanih časopisa (*Sociologija i prostor* – prije *Sociologija sela*). U 70 – im godinama prošlog stoljeća, pojavila se *Revija za sociologiju*, a ostali proučavani časopisi osnovani su tek u 80 – im godinama 20. stoljeća i kasnije. Detaljniji opis razloga koji su utjecali na pojavu ovakvog trenda u broju radova na početku promatranog razdoblja može se pronaći u dijelu rezultata koji će uslijediti kasnije, ali i na kraju disertacije u poglavlju pod nazivom *Metodološke napomene*.

Nadalje, od sredine 80 – ih godina prošlog stoljeća pa na ovamo, uočena je izraženija razlika u zastupljenosti I-M i teorijskih radova. Naime, i jedna i druga skupina krenule su uzlaznom putanjom, tj. došlo je do porasta u njihovoj zastupljenosti iako je zastupljenost I-M radova rasla brže. Vrhunac zastupljenosti I-M radova dogodio se u dvama razdobljima: (1) između 1990. i 1994. godine (u prosjeku 16,4 radova po godini) i (2) između 2005. i 2009. godine (u prosjeku 18,6 radova po godini). Za razliku od I-M radova, vrhunac zastupljenosti teorijskih radova pronađen je u kratkom razdoblju od 2000. godine do 2004. godine (u prosjeku 10,2 rada po godini). Od sredine prvog desetljeća 21. stoljeća pa na ovamo dogodio se pad u zastupljenosti svih skupina radova. Potencijalni razlozi pojave opisanih trendova mogu se pronaći u dijelovima rezultata koji slijede nakon tablice **5.1.1.**

Detaljnija deskriptivna statistika o zastupljenosti I-M radova u promatranom razdoblju može se pronaći u tablici **5.1.1.**, ali prije toga, potrebno je pobliže objasniti **odnos između I-M i teorijskih radova po pitanju njihove zastupljenosti** (grafikon 5.1.2.). U grafikonu 5.1.2., prikazan je omjer zastupljenosti I-M radova u odnosu na teorijske radove. Omjer je izračunat na način da se broj I-M radova podijelio s brojem teorijskih radova u svakom pojedinom razdoblju. Grafikon se iščitava na način da visina stupaca prikazuje koliko su puta I-M radovi više ili manje zastupljeni od teorijskih radova. Ako se stupac nalazi na vrijednosti 1,0 na osi Y, onda to znači da

je broj i jedne i druge skupine radova bio podjednak (npr. razdoblje od 1963. godine do 1964. godine). Ako je visina stupca ispod vrijednosti 1,0 na osi Y, onda to znači da je zastupljenost I-M radova bila manja od zastupljenosti teorijskih radova. Na kraju, ako je visina stupca iznad vrijednosti 1,0 na osi Y, onda to znači da je zastupljenost I-M radova bila veća od zastupljenosti teorijskih radova. Od 1975. godine pa na ovamo, može se vidjeti da je udio I-M radova bio veći od udjela teorijskih radova, a najveća diskrepancija pronađena je početkom 80 – ih i početkom 90 – ih godina prošlog stoljeća (2,5 puta veća zastupljenost I-M radova). Za razdoblje od 1965. godine do 1974. godine, omjeri se nisu mogli izračunati jer u tom razdoblju, nije pronađen niti jedan rad ili skupina radova.

Grafikon 5.1.2. Omjeri u zastupljenosti radova, klasificiranih kao I-M ili kao teorijski radovi (sociolozi kao prvi autori)

Tablica 5.1.1. Osnovna deskriptivna statistika o zastupljenosti I-M radova (sociolozi kao prvi autori)

Razdoblje	Broj radova	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Medijan
1963.-1964.	1	0,5	0,5	1
1965.-1969.	2	0,4	0,8	0
1970.-1974.	8	1,6	1,4	2
1975.-1979.	12	2,4	1,2	3
1980.-1984.	17	3,4	1,6	3
1985.-1989.	34	6,8	3,5	5
1990.-1994.	82	16,4	4,5	19
1995.-1999.	81	16,2	2,1	16
2000.-2004.	69	13,8	6,2	12
2005.-2009.	93	18,6	6,3	19
2010.-2014.	49	9,8	2,0	10
2015.-2017.	10	3,3	0,5	3

Ponovnim osvrtom na grafikon 5.1.1. i detaljnijom analizom dobivenih rezultata, postavlja se pitanje o **razlozima koji su mogli dovesti do zabilježenih oscilacija** u vremenskom kretanju pojedinih vrsta radova u promatranom razdoblju. Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, slijedi prikaz rezultata, dobivenih na temelju provedenih intervjua sa sociolozima, zaposlenima u znanstveno – istraživačkim institucijama u Republici Hrvatskoj. Važno je naglasiti da dobiveni odgovori predstavljaju subjektivna mišljenja sudionika i ne predstavljaju provjerene činjenice o proučavanoj problematici. Pojedini odgovori eventualno će biti potkrijepljeni rezultatima, dobivenima na temelju proučavanja biografskih karakteristika autora i/ili bibliografskih karakteristika radova. Na kraju, potrebno je naglasiti da će izjave sudionika biti kronološki podijeljene u odnosu na pojedina razdoblja, prikazana u grafikonu.

Prvo razdoblje, spomenuto od strane pojedinih sudionika intervjua odnosi se na 70 – e godine prošlog stoljeća. Prema mišljenju dijela sudionika, već u to vrijeme, došlo je do razvoja empirije u hrvatskoj sociologiji (C1.1), ali se svejedno nije moglo govoriti o korištenju sofisticiranih metodoloških i statističkih pristupa (C1.2). Jedan od faktora koji je doprinijeo takvom razvoju situacije bili su **vanjski utjecaji na hrvatsku sociologiju**. Ti utjecaji usmjeravali su disciplinu prema kompetitivnijoj i utilitarnijoj znanosti na način da više nije bilo dovoljno samo

teoretizirati o društvenim pojavama, nego su istraživači trebali potvrditi donesene zaključke (C1.3). Navedeno je moglo utjecati na početno usmjeravanje sociologije prema većoj zastupljenosti I-M radova. Slovenska sociologija jedan je od primjera toga da su se sociološka istraživanja razvijala i izvan hrvatskog konteksta i da je taj kontekst mogao utjecati na hrvatsku sociologiju. U Sloveniji, krajem 60 – ih godina prošlog stoljeća, istraživači su provodili redovita istraživanja javnog mnijenja. Iako navedena istraživanja nisu bila metodološki sofisticirana, takva je praksa pomogla u stvaranju jasnije empirijske utemeljenosti struke u to vrijeme (C1.4).

„Međutim, već 70 – ih, 80 – ih se razvijaju neka empirijska istraživanja, ali još uvijek socijalno – filozofski ili teorijski ili kritički pristup, kako se već naziva u raznim žargonima, jest bio vrlo značajan, ali mislim da se već 70 – ih pojavljuju empirijska istraživanja i pojedini autori koji svoja istraživanja temelje na empiriji, tj. na nekoj vrsti podataka i činjenica i onda dalje na njima izvode neke zaključke i tako.“

(C1.1: sudionik 6, FFZG)

*„Vi ste imali ta neka istraživanja koja, ja bih rekao, ne možemo gledati iz današnje perspektive. Iz današnje perspektive, to bila su legitimna, metodološki korektna istraživanja. **To nisu bila sofisticirana istraživanja iz današnje perspektive, ali onda ih nije niti bilo ili ih je bilo vrlo malo u sociologiji i u svijetu.**“*

(C1.2: sudionik 11, PF)

„To je paradigma u razvoju znanosti koja se mijenja od rata na ovamo i negdje 70 – ih godina imamo zaokret prema jednoj kompetitivnoj i utilitarnoj znanosti. Znači, ne može se više samo lamentirati o stvarima, već trebamo sva ta naša istraživanja empirijski potvrditi. Od istraživanja se traži da budu egzaktna i na neki način društveno korisna. Naravno da u takvim situacijama više nije dovoljno samo kritički promatrati društvene promjene, nego teoriju moramo i empirijski provjeriti.“

(C1.3: sudionica 17, Pilar)

„Recimo...naša sociologija je bila manje empirijska od slovenske sociologije, ja sam tada dosta pratio to. Velika stvar kod Slovenaca je bilo da su još od 68 – e provodili

redovita istraživanja javnog mnijenja svake godine. Na temelju tih istraživanja su objavljivali različite studije. Opet nisu to bile nikakve sofisticirane kvantitativne obrade, ali su zapravo trendovi bili vrlo jasni. Svake godine su se objavljivali rezultati. To su bile frekvencije, neke sitne analize, ali u principu je bila jasnija empirijska utemeljenost.

Zašto?

Teško mogu reći zašto. Ja naprosto mislim da je možda riječ o više liberalnijem društvenom kontekstu koji je onda to omogućio. Naravno, Slovenci su bili nešto malo bogatiji. Ja bih rekao da se tu radilo o kombinaciji nešto malo više novaca i da su bili u liberalnijem društvenom kontekstu jer, naravno, ta istraživanja nisu bila bezopasna. Ona su pokazivala neke podatke i neke rezultate koji recimo nisu bili previše po volji ili su bili kritični. U Sloveniji je postojala neka društvena kritična masa koja je, bez obzira na sve nelagode, osporavanja, probleme, omogućavala da oni redovito vrše istraživanja i da objavljuju rezultate tih istraživanja. U Hrvatskoj to nije bilo. I onda su imali neka druga empirijska istraživanja koja su bila jače empirijski usmjerena.“

(C1.4: sudionik 11, PF)

Sljedeće razdoblje na koje su se pojedini sudionici osvrnuli bile se 80 – e godine prošlog stoljeća, ali je isto tako važno spomenuti da su se određeni komentari sudionika odnosili i na novija razdoblja. 80 – ih godina prošlog stoljeća, došlo je do **izraženijeg razdvajanja teorijskih i I-M radova u smislu njihove zastupljenosti**. I-M radovi postali su zastupljeniji, a prema mišljenju sudionika, na razvoj takve situacije, moglo je utjecati nekoliko faktora.

Prvi takav faktor tiče se kompetencija i iskustava istraživača da mogu objaviti I-M ili teorijski rad. Neki sudionici naveli su da **pisanje teorijskih radova zahtjeva visoku razinu znanja i iskustva**, što može demotivirati istraživače i znanstvenike da se upuštaju u takve poduhvate (Citati 1 i 2 – oznake C2.1 i C2.2). Iako se na temelju tvrdnji pojedinih sudionika moglo zaključiti da teorijski radovi imaju veliku znanstvenu vrijednost, jedan dio sudionika smatra da se **takvi radovi više ne cijene kao prije jer nisu adekvatni za potrebe znanstvenog napredovanja u novijem, tj. današnjem kontekstu**, s obzirom na zahtjeve koji se postavljaju pred istraživače.

Prethodno navedeno, smatra se drugim faktorom koji je mogao utjecati na manju zastupljenost teorijskih u odnosu na I-M radove (C2.3). Nadalje, kada je riječ o trećem faktoru, sudionici istraživanja krenuli su od činjenice da je u promatranom razdoblju, došlo do **porasta broja znanstvenika u sustavu** (tablica 5.1.2.1.). U navedenoj tablici, može se vidjeti da je od 2001. godine (od kada su podaci dostupni) pa do 2017. godine, rastao broj zaposlenih osoba u istraživačko – razvojnoj djelatnosti (klasifikacija Državnog zavoda za statistiku) u visokom obrazovanju na području društvenih znanosti (podaci koji se odnose na sociologiju nisu dostupni). Porast broja znanstvenika u sustavu mogao je utjecati na veću zastupljenost I-M radova zbog pretpostavke da se od znanstvenika očekuje da se prvenstveno posvete empirijskim radovima da bi ostvarili uvjete za napredovanjem (C2.4) pa stoga veći broj znanstvenika znači i veći broj I-M radova. Kao posljednji faktor koji je mogao utjecati na izraženije razdvajanje dvaju vrsta radova, pojedini sudionici spomenuli su **proces internacionalizacije hrvatske znanosti**. Naime, prema riječima pojedinih sudionika, pojavila se praksa da su hrvatski autori počeli preuzimati obrasce pisanja radova od vanjskih autora, kod kojih je empirija često sastavni dio radova (C2.5). Naravno, s ovom tvrdnjom, ne slažu se svi sudionici istraživanja (C2.6).

Ako se ponovno osvrnemo na ovo razdoblje, mogu se ponuditi i teorijska objašnjenja za opisane trendove u zastupljenosti I-M i teorijskih radova. Naime, Crothers (2010: 57-60) je napravio kratak povijesni pregled razvoja metodologije na svjetskoj razini i prema njemu, prijelaz iz 70 – ih godina u 80 – e godine prošlog stoljeća tranzicijsko je razdoblje prema *suvremenom stanju* u razvoju metodologije. Jedan od razloga prijelaza prema suvremenom stanju očituje se u sve jasnijoj uravnoteženosti upotrebe različitih metodoloških pristupa, dok se drugi razlog odnosi na pojavljivanje takozvane treće generacije statističara, koja je koristila nove izvore podataka. Pretpostavka je da se jedan dio tih trendova mogao odraziti i na sociologe na ovom području.

Neovisno o tome koji je od opisanih faktora više ili manje utjecao na veću zastupljenost I-M radova u 80 – im godinama prošlog stoljeća, taj se porast smatra pozitivnim jer se jedino tako mogla ostvariti dovoljna akumulacija informacija koje su sada iskorištene za otkrivanje praksa korištenja metodoloških procedura od strane sociologa. Međutim, s druge strane, treba se uvažiti bojazan određenog broja sudionika istraživanja od pojavljivanja trenda smanjenog intenziteta u rastu zastupljenosti teorijskih radova u tako ranom razdoblju. Naime, teorijski radovi uistinu mogu predstavljati izvor sustavnih promišljanja o sociološkim teorijama, koje su neizostavan dio svake

znanstvene paradigme u sociologiji (Ritzer, 1975: 156-165). Stoga se na njihovu smanjenu zastupljenost, može gledati kao na određen gubitak vrijednih izvora znanja.

*„To nekakvo razdvajanje vezano je za rane 80 – e i onda se ono zbiva tijekom 80 – ih, vjerojatno jer se otvaraju novi instituti pa su ljudi u situaciji da objavljuju empirijske radove. Što se tiče novih koji se zapošljavaju u obrazovnim institucijama, oni su prošli prethodno neki trening pa su u stanju raditi, ako ništa drugo, empirijske radove. Moguće da se i sve manji broj ljudi usuđuje raditi teorijske radove jer se očekivanja, u smislu povećanja **standardna teorijske ili empirijske znanstvene produkcije, raste. Urednicima više nije prihvatljivo pod teorijsku analizu, tj. pod teorijski rad objaviti bilo kakvo naklapanje...kafanske rasprave.**“*

(C2.1: sudionik 1, FFZG)

*„Oduvijek je bilo teorijskih radova, ali onog trenutka kad se pojavila mogućnost da pišemo i empirijske radove, onda je dobar dio sociologa odustao od čisto teorijskih. **Na kraju krajeva, i teorijski radovi su izrazito zahtjevni. Vi isto morate proći kroz puno literature da bi dokazali neke svoje teze i radne hipoteze.**“*

(C2.2: sudionik 5, FFZG)

*„Teorijski dio je vrijedan. Ja mislim da mi sad imamo jedan drugi problem, a to je šizoidna situacija koju smo spomenuli na početku. Prvo uopće empirije nije bilo, a sada smo ostali na strani da je **empiriya jedino što se priznaje.**“*

(C2.3: sudionik 9, HKS)

*„Razlika koja se dogodila između empirijskih i teorijskih radova je nešto što pokazuje promjenu i u disciplini, institucionalnu promjenu te pokazuje da imate puno veću populaciju znanstvenika. Ako **raste populacija znanstvenika** kojima su uvjeti opstanka u sustavu znanosti publiciranje, to je jednostavno logična posljedica. Ti ljudi umnožavaju produkciju koja se mora vidjeti.“*

(C2.4: sudionica 3, FFZG)

Tablica 5.1.2.1. Osobe zaposlene na puno i nepuno radno vrijeme na poslovima istraživanja i razvoja u visokom obrazovanju u području društvenih znanosti (tablica povezana s komentarom C2.4)

Broj zaposlenih	Ukupno	Istraživači			Stručno /tehničko osoblje	Ostali
		Ukupno	Od toga: doktori znanosti	Od toga: ostali		
2001.	1202	859	588	271	56	287
2002.	1597	1117	629	488	68	412
2003.	815				42	123
2004.	842	701	698	3	36	105
2005.	1118	867	512	355	175	76
2006.	1233	963	573	390	175	95
2007.	1420	1137	622	515	140	143
2008.	1557	1281	646	635	136	140
2009.	1401	1186	575	611	91	124
2010.	1604	1316	697	619	152	136
2011.	1821	1470	866	604	160	191
2012.	1406	1226	786	440	99	81
2013.	1567	1351	930	421	82	134
2014.	1566	1315	1002	313	88	162
2015.	1520	1320	1060	260	79	121
2016.	1903	1639	1276	363	118	146
2017.	1967	1731	1373	358	133	103
Prosjek	1443	1217	802	415	108	152

Izvor: DZS (“Istraživanje i razvoj“, 2001. – 2017.)

„...vjerojatno to što smo govorili o internacionalizaciji znanosti. **Ljudi su počeli gledati što se radi vani i to je dosta utjecalo na njih da se orijentiraju prema empirijskim istraživanjima.** Mislim da je definitivno bio i utjecaj paradigme znanosti koja je zahtijevala kompetitivnu i utilitarnu znanost koju možete postići ako empirijski potkrijepite svoja istraživanja.“

(C2.5: sudionica 17, Pilar)

*„Ne iznenađuje me da su relativno blizu (radovi) ovo cijelo razdoblje upravo zbog temeljnog obrazovanja. **Znači da međunarodni utjecaji nisu bili toliko izraženi na nacionalni okvir.**“*

(C2.6: sudionik 8, HKS)

Sljedeće razdoblje koje se spominje u grafikonu 5.1.1. odnosi se na 90 – e godine prošlog stoljeća. U tom razdoblju, važno je obratiti pažnju na nekoliko odrednica koje su utjecale na zastupljenost I-M i/ili teorijskih radova, kao i obrazložiti potencijalne faktore koji su prema mišljenju sudionika istraživanja, mogli doprinijeti tom utjecaju.

Prvo, pojedini sudionici slažu se s tvrdnjom da se u promatranom razdoblju, može govoriti o **izraženijem rastu u zastupljenosti svih vrsta radova** (C3.2). Međutim, ne slažu se svi sudionici s tom izjavom jer smatraju da je riječ o stagnacijskom trendu koji je započeo krajem 80 – ih godina prošlog stoljeća i koji je trajao do kraja promatranog razdoblja (C3.1). Kada se govori o potencijalnim faktorima koji su utjecali na porast produkcije radova (neovisno o intenzitetu rasta), dva faktora koja je važno navesti su **porast broja znanstvenih institucija i porast broja ljudi, zaposlenih u tim institucijama** (sudionik koji je naveo spomenute faktore ne smatra da je došlo do značajnijeg porasta broja radova) (C3.1). Naime, pretpostavka je da veći broj znanstvenika omogućava intenzivniju produkciju znanstvenih radova. Sljedeći faktor koji je mogao utjecati na porast produkcije radova jest **porast broja različitih časopisa**, što je, između ostalog, posljedica porasta broja znanstvenih institucija (C3.2). U tablici 5.1.2.2., može se vidjeti da su četiri od šest analiziranih časopisa osnovani u 80 – im godinama prošlog stoljeća ili negdje sredinom 90 – ih godina prošlog stoljeća, što može objasniti nagli skok u broju radova u tom razdoblju.

*„Imamo nešto više empirijskih radova u odnosu na teorijske, **ali stagniraju od nekih kasnih 80 – ih do zadnjeg razdoblja. Stagnira broj jednih i drugih.** Tu stagnaciju bi bilo interesantno objasniti jer u tom razdoblju imamo **rast broja ljudi koji se bave istraživanjem, otvorili su se novi studiji i osnovan je Pilar.** Jednostavno, više ljudi radi u sociologiji u ovom znanstveno – istraživačkom smislu, ali se ne mijenjaju apsolutne brojke.“*

(C3.1: sudionik 1, FFZG)

„Imate rast produkcije općenito, empirijskih i teorijskih radova, a to se može objasniti rastom časopisa i pritiskom na publiciranje. Svi ti faktori su na neki način djelovali, a koji više, mislim da će se to jako teško razlučiti. To je sigurno jedan jako sinergijski učinak koji se dogodio.“

(C3.2: sudionica 3, FFZG)

Tablica 5.1.2.2. Analizirani časopisi u odnosu na instituciju izdavanja i u odnosu na godinu prvog izdanja

Časopis	Institucija	Prva publikacija
Društvena istraživanja: časopis za društvena pitanja	Institut društvenih znanosti Ivo Pilar	1992.
Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja	Institut za društvena istraživanja u Zagrebu	1963.
Revija za sociologiju	Hrvatsko sociološko društvo	1971.
Revija za socijalnu politiku	Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu	1994.
Migracije i etničke teme	Institut za migracije i narodnosti	1985.
Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline	Hrvatsko sociološko društvo	1992.

Izvor: Središnji portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa Hrčak

Osim što je došlo do izraženijeg rasta u zastupljenosti svih vrsta radova u promatranom razdoblju, može se reći da je u to vrijeme, zabilježen i **prvi pik u broju I-M radova** (grafikon 5.1.1.), neposredno prije zabilježenog pada u njihovoj zastupljenosti. Prema mišljenju sudionika istraživanja, postoji nekoliko mogućih faktora koji su utjecali na postizanje pika. Kao prvi faktor, može se navesti prethodno opisan proces **osnivanja novih znanstvenih institucija** kao što je *Institut društvenih znanosti Ivo Pilar*, koji je osnovan 26. studenoga 1991. godine. Specifičnost novih institucija bila je u tome da su se istraživači, zaposleni u tim institucijama, bavili istraživačkim pitanjima o tada aktualnim nacionalnim problemima (C3.3 do C3.5) ili o razlozima raspada Jugoslavije (C3.6), što je moglo utjecati na daljnji porast hrvatske produkcije socioloških empirijskih radova. U grafikonu 5.1.3., može se vidjeti da su teme o Jugoslaviji analizirane još od 80 – ih godina prošlog stoljeća pa sve do prvog desetljeća 21. stoljeća, a slično se može reći i za

teme o ratu, koje su postale predmet istraživanja već krajem 80 – ih godina prošlog stoljeća. Kao drugi potencijalni faktor koji je utjecao na postizanje pika u promatranom razdoblju, može se uzeti proces **profesionalizacije struke**, koji se odvijao pod utjecajem rada novih institucija, istraživanja praktičnih tema (C3.7) i razvoja tehnologije, što je omogućilo lakše provođenje složenih istraživanja i analiza te daljnji napredak metodologije (C3.8). Kao posljednji mogući faktor, mogu se uzeti **promjene u znanstvenim politikama** u smislu provođenja kolektivnih istraživačkih projekata na razini pojedinih institucija, što je dodatno stimuliralo znanstvenu produkciju (C3.9).

Svi opisani faktori smatraju se pozitivnim pokazateljima koji su mogli utjecati na veću zastupljenost I-M radova, ali i na razvoj sociologije kao discipline u smislu njezine profesionalizacije. Ove promjene mogu se povezati s Kuhnovim (2002: 75) opisom funkcioniranja znanstvenih disciplina. Kuhn je naveo da profesionalizacija neke znanosti predstavlja razvoj njezinih praksi i korištenih istraživačkih instrumenata, što se smatra važnim za jačanje paradigme koja neku disciplinu vodi prema stanju normalne znanosti i koja toj disciplini pruža mogućnost davanja preciznih odgovora na postavljene probleme. Ako je uistinu došlo do profesionalizacije sociologije u 90 – im godinama prošlog stoljeća (C3.7), onda se veća produkcija empirijskih radova može smatrati njezinom pozitivnom manifestacijom.

„90 – ih godina su osnovani novi instituti i jako puno ljudi je zaposleno, osnovani su novi fakulteti i broj sociologa je narastao. 90 – ih godina osnovani su Hrvatski studiji, a najvažniji faktor, osnovan je državni institut za društvene znanosti Ivo Pilar koji je masovno reproducirao i imao od države naručena istraživanja oko javnog mnijenja Hrvata itd... Rađene su i neke ankete među pobunjenim Srbima u Krajini i tako to. U biti je bio veliki broj radova do kraja života Franje Tuđmana.“

(C3.3: sudionik 10, HS)

„...umnožio se broj institucija s ljudima koji su ipak imali malo više razumijevanja za društvene znanosti i davali su više novaca za istraživanja. Tu je i Pilar već osnovan. Jačala je potreba i nacionalna svijest da se pokaže da postoji nešto što se zove hrvatsko društvo koje je suprotstavljeno tadašnjim tekućim okolnostima.“

(C3.4: sudionik 4, FFZG)

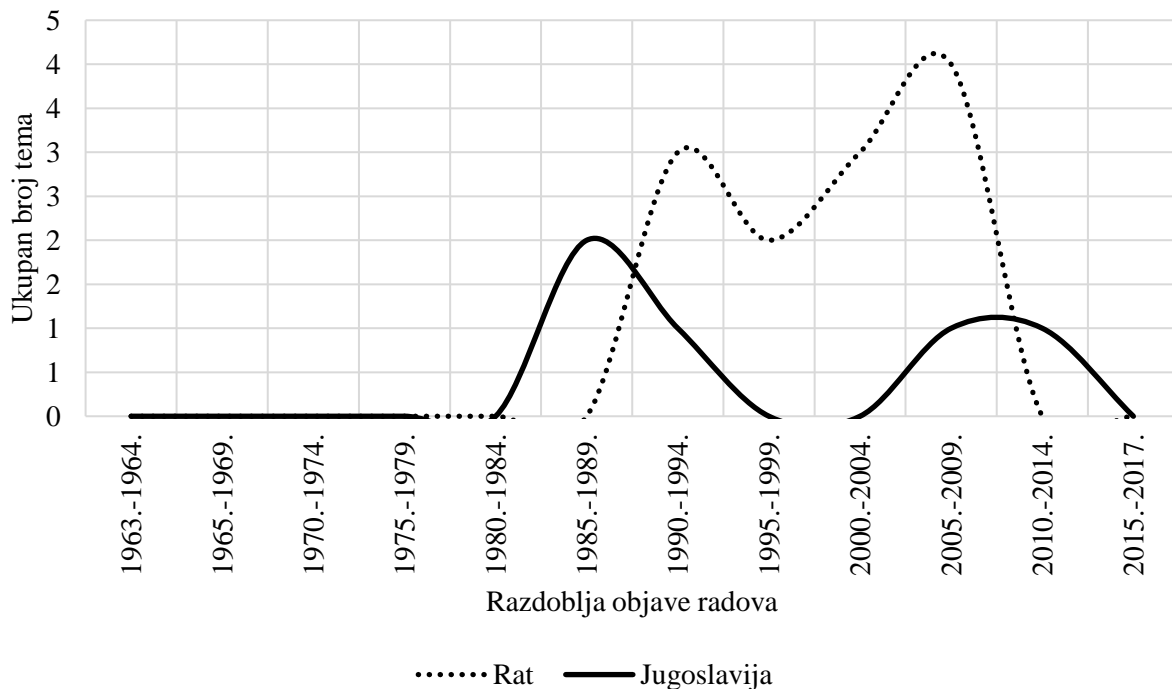
„Početkom 90 – ih su se dogodile demokratske promjene i **tu se počinje empirijski istraživati hrvatsko društvo jer se otvorio jedan prostor za istraživanje**. Bilo je prostora i za istraživanje u doba Jugoslavije, ali bilo je jako puno poželjnih odgovora. Mislim da je 89 – e bilo vrijednosti jugoslavenske omladine, pa bratstvo i jedinstvo kao jedna od najznačajnijih vrijednosti dobiveno tada. Dakle, 90 – e počinju i istraživanja javnog mnijenja.“

(C3.5: sudionik 9, HKS)

„Ja bi mogao izvući hipotezu da je tada u tom periodu od 10 – ak godina nastupilo vrijeme gdje je počela bivati jasna potreba da se sazna što se dešava s društvom. Već je bio rat i raspad Jugoslavije. **To je prije svega jedna prirodna potreba da se objasni što se događa s društvom, da se analiziraju elementi raspada.**“

(C3.6: sudionik 4, FFZG)

Grafikon 5.1.3. Vremensko kretanje zastupljenosti radova, klasificiranih kao istraživačko – metodološki ili teorijski (sociolozi kao prvi autori) – teme radova: rat, Jugoslavija i nacionalizam

„I konačno možemo reći da je došao jedan profesionalni razlog, a to je jačanje **profesionalizacije sociologije koja je počela raditi praktične analize**. Recimo, ona serija knjiga što je Pilar izdao...selo i grad...pa srednji gradovi...to su sve primijenjene analize koje su trebale.“

(C3.7: sudionik 4, FFZG)

„**Razvoj tehnologije, razvoj metodologije i naravno financiranje ministarstva da uopće imamo izvor podataka za razvoj podataka, onda bi u tom smislu (objasnio)**“

(C3.8: sudionik 5, FFZG)

„Što se tiče početka 90 – ih, ono čega se sjećam da su se tada **nastavili kolektivni istraživački projekti**. Svaki odsjek, svaka znanstvena institucija je dobila kolektivni projekt gdje bi svatko nešto radio svoje i za to bio dodatno stimuliran. Znači, bili su to baš istraživački radovi. Mislim da je tu jedan razlog za to povećanje.“

(C3.9: sudionik 2, FFZG)

Ako se nastavi s promatranjem promjena u 90 – im godinama prošlog stoljeća, ali s naglaskom na drugu polovicu tog desetljeća, može se reći da su zabilježene nove promjene. Naime, početkom 90 – ih godina prošlog stoljeća, zabilježen je prethodno spomenuti prvi pik u zastupljenosti I-M radova, ali već **sredinom tog desetljeća, zabilježen je blagi pad u njihovoj zastupljenosti**. Prema mišljenjima sudionika istraživanja, postoji nekoliko potencijalnih faktora koji su doveli do tog pada. Prvi faktor pronađen je na makro društvenoj razini i ticao se posljedica **ratnog stanja u Hrvatskoj**, koje je društvene znanosti, ali i znanost općenito stavilo u drugi plan (C3.10 do C3.11). Naime, u takvom sveopćem stanju društva, došlo je do **raspada sustava financiranja znanosti**, što se smatra drugim potencijalnim faktorom koji je utjecao na pad u zastupljenosti I-M radova (C3.12 do C3.13). Kao treći potencijalni faktor, može se uzeti javljanje **institucionalne krize znanosti** upravo zbog smanjenih mogućnosti financiranja djelovanja tih institucija (C3.14).

Također, potrebno je naglasiti da se pojedini sudionici istraživanja nisu složili s tvrdnjom da se u ovom razdoblju, može govoriti o drastičnom padu broja I-M radova. Oni smatraju da je riječ o povratku znanstvene produkcije na njezine uobičajeno niske grane (C3.12 i C3.15).

Na kraju, kada se govori o teorijskim radovima, kod njih nisu zabilježene oscilacije kao kod I-M radova, a sudionici istraživanja uglavnom su to pripisali činjenici da je produkcija teorijskih radova najčešće nezavisna od izravnog financiranja (C3.16).

Neovisno o tome koji je od opisanih faktora utjecao na pad u produkciji I-M radova ili na povratak produkcije radova na “normalnu razinu“, takav trend smatra se problematičnim jer osvjetljava nepobitnu činjenicu da je aktivnost znanstvene produkcije osjetljiva na negativan utjecaj vanjskih, tj. društveno – političkih čimbenika. Naravno, pretpostavka je da vanjski utjecaj uvijek postoji, bio on pozitivan ili negativan, ali se svejedno otvara prostor za daljnje rasprave na temu obrambenih mehanizama znanstvenih zajednica, tj. sociologije za pružanjem adekvatnog odgovora na jedan dio negativnih utjecaja.

*„Tijekom rata to naprosto nije bila tema i **nije se moglo doći do ispitanika.**“*

(C3.10: sudionik 9, HKS)

*„Naravno da samo istraživanje nije bilo u fokusu. **Druge stvari su bile u fokusu, tu je bio rat i ljudi su bili prestrašeni te su manje razmišljali o znanosti.** Tu su definitivno ratna previranja i previranja u društvu.“*

(C3.11: sudionica 17, Pilar)

*„**Model financiranja koji je postojao u 80 – ima, možda i 91 – e, je prestao postojati i još se nije ustrojio novi.** Meni se čini da je taj pad toliko mali i ne predstavlja neki trend jer se opet dogodio rast. Ja se uopće na ovaj pad ne bi osobno obazirao. Ako i postoji taj pad, potpuno bi se složio da su to čisto različite okolnosti bile: financiranje, projekti ministarstva znanosti, novački sustavi itd...“*

(C3.12: sudionik 1, FFZG)

*„**To je druga polovina 90 – ih kada postoje ozbiljni financijski problemi.** Osobito s financiranjem znanstvenih istraživanja itd. Vjerojatno jedna relativno siva situacija u društvu nakon oslobođenja, demokratski deficit itd., ali nemam neko jasno tumačenje.“*

(C3.13: sudionik 2, FFZG)

„A gledajte, kraj 90 – ih je možda period jedne krize financiranja znanosti i **institucionalne krize znanosti u Hrvatskoj općenito**, to treba imati na umu. To je period općenito društveno – ekonomske krize od Oluje pa do 2000 – ih. Hrvatska općenito stagnira i ima puno problema kao država i to nije period cvjetanja hrvatske znanosti i taj pad se može objasniti pomoću tih makro čimbenika.“

(C3.14: sudionik 6, FFZG)

„Prije bi rekao da imamo dva pika koja su povećala uobičajenu produktivnost, tako da ovo možda nije pad nego **vraćanje u neku uobičajeno nisku produktivnost**.“

(C3.15: sudionik 2, FFZG)

„Teorijski radovi naravno da neće imati velike pikove jer ne ovise o financiranju projekata, toliko. Ne ovise o dostupnosti empirijskih podataka.“

(C3.16: sudionica 3, FFZG)

U nastavku teksta, slijedi opis promjena koje su se događale od samog početka 21. stoljeća pa na ovamo. Do 2005. godine, zabilježen je **drugi pik u zastupljenosti I-M radova** i prema riječima sudionika istraživanja, glavni faktori koji su utjecali na postizanje drugog pika bili su razni **dogadjaji i promjene u znanstvenim politikama** u tom razdoblju. Naime, u to vrijeme, na snazi su bili posljednji ciklusi financiranja znanstvenih projekata od strane *Ministarstva znanosti i obrazovanja*, a takvo financiranje bilo je relativno lako dobiti (*Nacionalna zaklada za znanost* osniva se u prosincu 2001. godine i preuzima tu ulogu na sebe). Navedeno se može smatrati prvim faktorom koji je utjecao na postizanje drugog pika u promatranom razdoblju (C4.1 do C4.3). Drugi faktor tiče se **institucionalizacije projekata** jer su projekti u to vrijeme postali jedan od najčešće odabiranih kanala znanstvenog rada i provođenja istraživanja (C4.4), koji rezultira publiciranjem rezultata.

„Drugi pik mislim da bi mogao biti vezan uz **posljednje cikluse znanstvenih projekata ministarstva**. Recimo, u toj fazi 2004 – e negdje, možda ranije, kad je bio taj zadnji ciklus. Mislim da je tada prolaznost u području sociologije bila negdje 70 %. **Dakle, apsolutno svatko je dobio neki novac i tu su ljudi nešto napravili. Najčešće taj novac**

nije bio dovoljan za ozbiljna istraživanja, ali svatko je dobio tu simboličku počast. Vrlo vjerojatno su djelomično i ti neki financijsko – organizacijski razlozi prisutni u tim pikovima.“

(C4.1: sudionik 2, FFZG)

„Mislim da se tu ne mogu ignorirati znanstvene politike u smislu većeg broja koeficijenata, zapošljavanja većeg broja ljudi, osnaživanje znanstvenih istraživanja i pretpostavljam. Bez nekih podataka govorim, ali čini mi se da su tada bili izdašniji. **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa financiralo je projekte koji nisu bili toliko zahtjevni za dobiti, a koji su osiguravali sasvim pristojna sredstva za istraživanje.** Znači, dosta ih je bilo i bilo ih je relativno lakše dobiti za razliku od danas od Hrvatske zaklade za znanost ili od međunarodnih projekata. Događaju se projekti ministarstva te se **javila određena svijest da se treba i u znanost ulagati**, a onda se sistemom lijevka to prelilo i u društvene znanosti. Možda je input bio za prirodne znanosti, ali smo i mi dobili dio kolača.“

(C4.2: sudionik 8, HKS)

„Istraživanja se počinju otvarati 2000 – ih s **ministarstvom znanosti koje ima vrlo blagu politiku**, ali daje neke novce. Ne znam, 50 – 60 tisuća kuna za puno manjih projekata. Svatko je mogao prijaviti projekt. Nije ga bilo teško dobiti. Nisu bili neki veliki zahtjevi kod evaluacije itd. i tu imamo mogućnost istraživanja. ... Taj sustav financiranja očito daje neke rezultate. On počinje 2000 – ih i čini mi se traje cijelo desetljeće.“

(C4.3: sudionik 11, PF)

„Početkom 2000 – ih **imamo jedan novi bum i institucionalizaciju projekata**, jedan jasan i stabilan sustav financiranja koji je onda povezan i s pomlatkom znanstvenih generacija. Taj rast početkom 2000 – ih mi se čini objašnjiv s tom makro – znanstvenom politikom.“

(C4.4: sudionik 6, FFZG)

Kada se govori o razdoblju od sredine 2000 – ih godina pa na ovamo (nakon javljanja pika u zastupljenosti I-M radova), dolazi do **javljanja pada u zastupljenosti svih vrsta radova** (grafikon 5.1.1.) i prema mišljenju sudionika istraživanja, postoji nekoliko mogućih faktora koji su utjecali na takav trend. Prvi potencijalni faktor je već spomenuta **promjena u izvorima financiranja znanstvenih projekata**. Naime, u prosincu 2001. godine, osnovana je *Nacionalna zaklada za znanost*, što je oslabilo i naposljetku zamijenilo ulogu *Ministarstva znanosti i obrazovanja* kada je riječ o financiranju znanstvenih projekata. Osnivanjem zaklade, postalo je teže ostvariti financiranje projekata zbog strožih uvjeta natječaja, a posljedice toga postajale su s vremenom sve izraženije, što je naposljetku moglo utjecati na smanjenu znanstvenu produkciju radova (C4.5 i C4.6). Drugi otežavajući faktor za znanstvenu produkciju u tom razdoblju može se pronaći u **izlasku određenog broja znanstvenika iz sustava** i to pojedinaца koji nisu ispunili postavljene uvjete za napredovanjem ili produljenjem ugovora (C4.7). U tablici 5.1.2.1., u 2003. i 2004. godini, može se vidjeti pad broja ljudi, zaposlenih u istraživačko – razvojnoj djelatnosti u visokom obrazovanju u području društvenih znanosti. Osim što je postojao trend izlaska znanstvenika iz sustava, također je bilo teško i ući u taj isti sustav zbog nemogućnosti financiranja i dobivanja novih projekata. Navedeno predstavlja treći faktor koji je mogao utjecati na pad u zastupljenosti radova, a može se svesti pod naziv javljanja **generacijske rupe** (C4.8). Na kraju, potrebno je spomenuti i četvrti potencijalni faktor koji se odnosi na javljanje **tendencije autora da sve više radova objavljuju u vanjskim časopisima**, pogotovo ako je riječ o radovima koji sadrže kvalitetnije podatke i koji mogu ponuditi kvalitetnije analize. Uzimajući u obzir prethodno spomenuti faktor, može se zaključiti da zapravo nije došlo do općeg pada u znanstvenoj produkciji hrvatskih sociologa kao što to pokazuje grafikon 5.1.1., nego da se znanstvena produkcija jednostavno preraspodijelila i na vanjske časopise, koji nisu obuhvaćeni ovom analizom (C4.9 i C4.10).

„Nakon 2006 – e, 2007 – e, Hrvatska polako ulazi u tu jednu ekonomsku stagnaciju. Projekata ministarstva više nema. Nakon toga će se formirati zaklada i zaklada zapravo posluje kao što posluju sve ozbiljne bazične znanstvene institucije. U razvijenom svijetu (takve institucije) su visoko selektivne. U društvenim znanostima je još uvijek prolaznost iznad 30 %, što je jako puno zapravo u usporedbi sa SAD – om,

ali to je očigledna razlika u odnosu na nekadašnje projekte ministarstva gdje je zapravo više od 2/3 prolazilo. Od jednom sada puno ljudi nema više novaca za istraživanje.“

(C4.5: sudionik 2, FFZG)

*„Prije je bilo više tih projekata od ministarstva i nekako je bilo relaksiranije. Ne kažem da je bilo kvalitetnije, ali je više ljudi moglo dobiti manje novca i to se odražavalo na produkciji, a možda ne toliko na kvaliteti. **Nekako tog sustavnijeg financiranja, kao što je bilo u tom periodu, definitivno nema.** Ja mislim da je to zapravo loše jer nije dugoročno održivo. Pogotovo za te naše domaće časopise.“*

(C4.9: sudionica 7, FFZG)

*„...od 2008 – e se dogodio veliki izlazak ljudi iz sustava. S jedne strane, ljudi koji su ušli u sustav (asistenti, novaci), a, s **druge strane, postojala je njihova preopterećenost nastavom zbog čega nisu uspjeli doktorirati. Nisu mogli to sve pratiti i jednostavno nisu uspijevali...** ljudi su jednostavno izlazili iz sustava. **Plus, u tom razdoblju, izlazi i dio ljudi, uvjetno rečeno ovih starijih generacija sociologa.** Znači, pošto je došlo i do pada teorijskih radova. Jednostavno se događa u svim kategorijama pad i onda to jedino mogu objasniti sa smanjenjem samog broja sociologa unutar sustava znanosti. Mislim da su same kvote ostale iste, ali ti **sociolozi su možda otišli u druge sektore, npr. istraživanje tržišta.** Ali ono što jesam siguran jest da su ljudi izašli. Na osobnoj razini znam da su neki ljudi bili u sustavu koji više nisu u sustavu. Za hrvatsku sociologiju dovoljno je da je to petnaest ljudi i da se to osjeti u broju znanstvenih radova.“*

(C4.7: sudionik 8, HKS)

*„Ja bi to objasnila s tim generacijskim promjenama, tj. rupama. Ono što se dogodilo krajem 90 – ih jest da je strašno puno mladih ljudi i znanstvenih novaka ušlo u sustav (između 2000 – ih i 2005 – e). Tada se već počela osjećati generacijska rupa je nije bilo srednje generacije. Tada su bili ovi najstariji u odnosu na vrlo mlade ljude i ja bi rekla da se tu počela osjećati generacijska rupa u sociologiji. **Nedostaje niz generacija i to se mora negdje osjetiti.** Ako su najstariji otišli u mirovinu i mora to*

*negdje puknuti. Što se tiče produktivne dobi, kada je znanstvenik najproduktivniji? Nekad su znanstvenici bili produktivni u drugoj dobi nego što su danas. Nekad su kasno doktorirali i kasno su pisali radove. Puno manje su pisali radove. Danas pišu puno više. Ali opet, onda ove starije generacije koje su puno pisale i koje već znaju pisati danas isto pišu dosta. Kažu da je najproduktivnija dob oko 40 – ih i to je nekakva znanstvena zrelost. Od 40 – e do 60 – e. U 40 – ima ste najjači i početkom 50 – ih. **E sada, ako vi nemate ljudi te dobi, naravno da morate osjetiti rupu ili ako ih imate malo.***

(C4.8: sudionica 15, IDIZ)

*„...ja bi ovaj blagi pad osobno protumačio time što ljudi koji nešto znaju, a takvih je sve više u ovom razdoblju, **sve više objavljuju vani.**“*

(C4.9: sudionik 1, FFZG)

*„To je zadnjih 10 – ak, 15 – ak godina. Radovi se počinju objavljivati u inozemstvu i manje u hrvatskim časopisima. Ne znam, ja gledam po sebi. **Ja dok sam počeo pisati ja sam 90 % objavljavao u hrvatskim časopisima, a 10 % u inozemstvu. Sada je možda obrnuto, tako da meni se čini da to neko otvaranje.**“*

Zašto?

*„Ako počinjete participirati u nekim međunarodnim projektima, onda dobivate mogućnost objavljivanja u međunarodnim časopisima i knjigama. To je dio vašeg rada. Objavljuju se tematski brojevi ili vas netko pozove da objavite na neku temu, da objavite u nekoj knjizi. Kada se jako puno objavljuje, onda vas netko i traži da napišete nešto o tome i tome. To je jedno. Kao drugo, počela negdje 2000 – ih ili zadnjih deset godina ta svijest da nije dovoljno objavljivati samo u hrvatskim časopisima, da će kad – tad doći to da morate objavljivati u inozemnim časopisima itd. **Ja mislim da to na mlađe utječe.** Vi danas ne morate objavljivati tako jer možete dovoljno bodova skupiti i objavljujući u domaćim časopisima. Ali, barem sam ja čuo od ljudi da oni imaju taj neki psihološki pritisak da se stvari mijenjaju, da se kriteriji pooštravaju i da će postati*

važno da vi objavite u inozemnim časopisima. Tako da bih ja otprilike rekao da je to neki razlog za objavljivanje u inozemnim časopisima. Ja ne bih rekao da je sad produkcija manja, nego naprosto hrvatski sociolozi sada objavljuju i u inozemstvu. ... Znaite, ako vi objavite dva teksta godišnje u nekom inozemnom časopisu, to je posao. Nije to samo tako štancati te tekstove.“

(C4.10: sudionik 11, PF)

Ako se još neko vrijeme zadržimo na promatranju promjena, ustanovljenih za sredinu 2000 – ih godina, može se reći da su na temelju provedenih intervjua, identificirani i potencijalni razlozi pada u zastupljenosti teorijskih radova. Naime, unatoč činjenici da se u različitim znanstvenim radovima, koriste preciznije definirani teorijski modeli, prilagođeni pojedinačnim istraživačkim temama i problemima (C4.11), pojedini sudionici istraživanja smatraju da **dan danas postoji problem sve manjeg broja pravih teoretičara** (C4.12) i da se sukladno tome, rijetko mogu pronaći izvorni teorijski radovi jer većina radova ostaje na razini preglednih radova (C4.13). Teorijske radove postalo je teško napisati (C4.14), dok se empirijski radovi smatraju standardom, što potvrđuje i činjenica da su se počeli pisati u odnosu na otprije zadane šablone (C4.15).

„Čini mi se da smo u 90 – ima imali, uvjetno rečeno, jedan neosvijesteni empirizam. Dakle, teorijski koncept je bio ili puka forma ili ga nije bilo. Zapravo ti empirijski radovi su značili nekakav upitnik, obrada nekih varijabli i onda nešto ispričati o tim rezultatima. Ono što sada viđam praktički postaje standard, da ljudi kreću od nekog teorijskog modela i to teorijskog modela koji je usko modeliran i specifično vezan za fenomen koji se onda istražuje. ... Ono što mi se čini još da nedostaje je često način na koji se postavljaju hipoteze. Hipoteze su često zapravo jedno nužno zlo, te se hipoteze vjerojatno formuliraju na temelju uvida u rezultate i na temelju preliminarnih analiza gdje ne vidimo prvo kako su te hipoteze povezane s konceptualnim modelom, odnosno na temelju čega postavljamo baš takvu hipotezu.“

(C4.11: sudionik 2, FFZG)

„Od novijih generacija nema baš puno onih koji su teorijski orijentirani i sada se već može diskutirati postaje li to neka vrsta deficita tako da mislim da sociologija je dominantno empirijska disciplina. Taj empirijski pristup znači da radovi primarno polaze od nekih podataka i društvenih činjenica koje mogu biti utvrđene na različite načine.“

(C4.12: sudionik 6, FFZG)

„Apsolutno više empirijski. Puno su više empirijski orijentirane nego teorijski. Čak mi se čini da postoji manjak teorijske sociologije i manjak takvih radova, a naročito nekih originalnih teorijskih radova, više ima preglednih radova, nego što ima neke teorijske misli.“

(C4.13: sudionica 15, IDIZ)

„Ja mislim da je puno teže napraviti nekakav izvještaj, nekakav kritički pogled na nekakvu teoriju, da tako kažem, nego napraviti neku više ili manje sostificiranu analizu podataka. Mislim da je to onaj element društvene znanosti sociologije gdje dolazi do nekog razvoja. Postoji mali broj teoretičara koji su zainteresirali svjetsku sociološku javnost kao što su, po mom mišljenju, recimo Castells, Giddens i još dosta njih...“

(C4.14: sudionik 4, FFZG)

„Stavljen je naglasak na istraživanja i onda je došlo do trendova da sam znanstveni rad, da bi bio izvorni znanstveni rad, mora imati određeno istraživanje. To je usko vezano i uz težinu objavljivanja teorijskih radova jer je jako teško objaviti teorijski rad i, koliko sam ja upoznat, malo tko u hrvatskoj sociologiji uspije objaviti teorijski rad na međunarodnoj razini, tako da je empirijski rad postao, ajmo reći, ne standard, ali šablona po kojoj se uobičajeno „stampaju“, namjerno koristim tu riječ „stampaju“, radovi u Hrvatskoj.“

(C4.15: sudionik 10, HS)

Sljedeće razdoblje koje se može promatrati u grafikonu 5.1.1. odnosi se na drugo desetljeće 21. stoljeća pa na ovamo. Trend pada u zastupljenosti radova, koji je zabilježen još od polovice 2000 – ih, nastavljen je i u ovom razdoblju. Postoji nekoliko mogućih faktora koji su utjecali na nastavak ovakvog trenda. Prvi faktor još uvijek se odnosi na sve jači utjecaj promjena u politici financiranja projekata zbog osnivanja zaklade za znanost, koja je osnovana 2001. godine, a 2010. godine preimenovana je u **Hrvatsku zakladu za znanost** (C5.1). Pojedini sudionici istraživanja naveli su i drugi potencijalni faktor koji je doveo do trenda pada u zastupljenosti radova, a odnosi se na sve veće **probleme u financiranju rada znanstvenih časopisa**, publiciranja knjiga itd. (C5.2 i C5.3). Na kraju, kao posljednji faktor, može se navesti stav pojedinih sudionika da se u tom razdoblju, počeo **gubiti interes za proučavanjem tranzicijskih procesa u zemljama jugoistočne Europe, uključujući i Hrvatsku**. Navedeno je također moglo utjecati na smanjeno financiranje istraživanja takve tematike, kao i na smanjenu produkciju znanstvenih radova na tu temu (C5.4).

„Nakon što je zaklada došla, društvene znanosti su definitivno ostale jako zakinute s programskim financiranjem kroz koji se sredstva „upumpavaju“ u sustav, što nije bilo dovoljno za neka ozbiljnija istraživanja. Prirodne i biomedicinske znanosti jesu one koje vuku sa sobom puno više sredstava, imaju opremu, kemikalije, strojeve, ali mislim da to dijelom održava ugled i status koji društveno – humanističke znanosti imaju općenito u našem društvu, gdje se one doživljavaju kao: “je li to znanost ili nije?”

(C5.1: sudionica 14, IDIZ)

*„Ja sam bio par godina urednik časopisa Revija za sociologiju. Znam koja je to bitka kada se raspiše natječaj. **Politika je uvijek bila oscilatorna prema časopisima. Knjiška produkcija se počela klimati.** Knjige koje su se objavljivale u sociologiji su imale sve manje naklade i sve skupa je to došlo u jednu minorizaciju sociologije i njezine uloge. Ja mislim da je problem zapravo u tome što se stjecajem okolnosti, politika vjerojatno počela interesirati na drugi način za društvene znanosti.“*

(C5.2: sudionik 4, FFZG)

„Nema se novaca za časopise. Vi ste kao časopis ovisni. Ja sam uređivala [ime znanstvenog časopisa] i bila izvršna urednica. Dakle, vi nemate drugi izvor. Znanstveni

časopisi prvo ne žive od prodaje, drugo ne žive od nekakvih marketinških prihoda. Jedini izvor prihoda, odnosno jedini tko vam daje novac za publiciranje časopisa je ministarstvo. Ministarstvo je drastično smanjilo financiranje. Kada sam ja uređivala, to je svake godine bilo sve manje i manje. Vi dobijete na godišnjoj razini, ako se ja dobro sjećam, 15 – 20 tisuća kuna. Vi jedva platite tiskaru, a kamo li da platite, ne znam, lektore, prijelom itd..“

(C5.3: sudionica 7, FFZG)

„...sigurno da u nekom ranom razdoblju tranzicije smo bili zanimljivi Europi i svijetu pa i europskim projektima. Kako se ratno stanje smiruje, kako tranzicija prolazi i kako postajemo post – tranzicijska zemlja te se javljaju nova svjetska žarišta može se reći da danas Hrvatska nije u fokusu interesa.“

(C5.4: sudionica 3, FFZG)

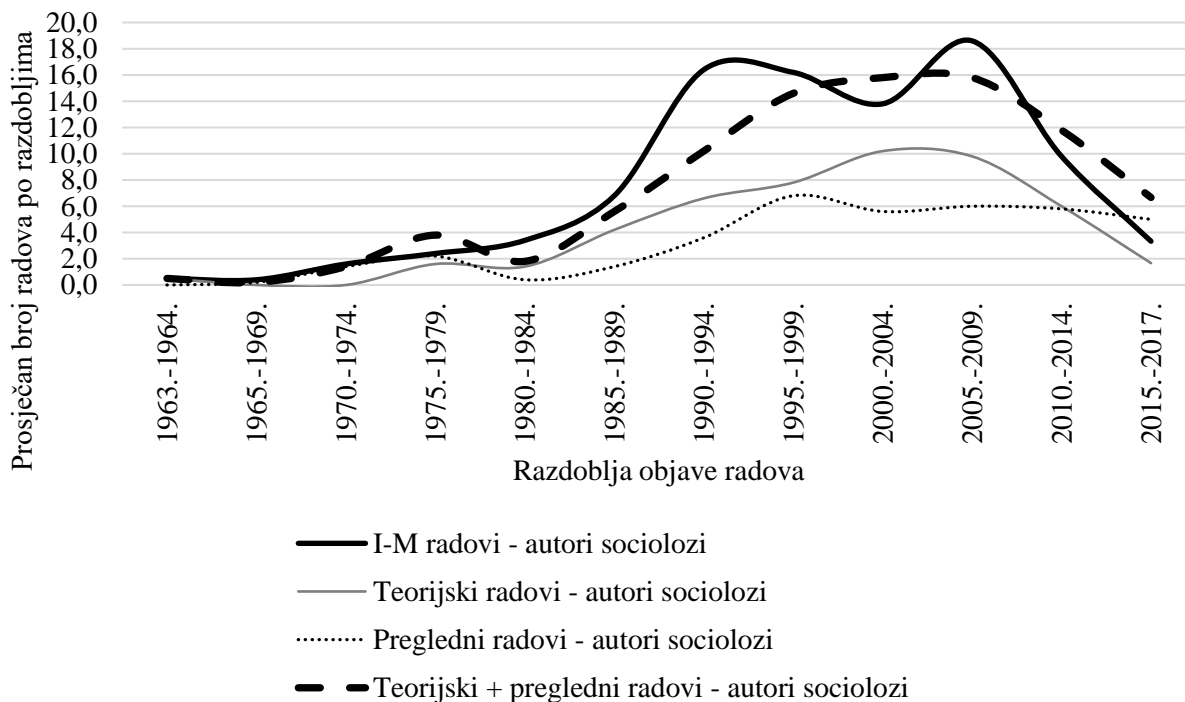
Na kraju, može se spomenuti i razdoblje nakon 2010. godine, koje je u grafikonu 5.1.1., prikazano kao nastavak trenda pada u zastupljenosti svih radova. Za ovo razdoblje, važno je navesti metodološku napomenu da su posljednji radovi, analizirani za potrebe ove disertacije pronađeni u rujnu 2017. godine, što znači da tekuća godina nije bila zatvorena. Navedeno je moglo utjecati na izraženiji pad u broju radova na samom kraju promatranog razdoblja i taj bi se pad trebao tumačiti pomoću metodološke napomene.

Pred kraj ovog poglavlja, korisno je opisati vremensko kretanje još jedne vrste radova, koji nisu bili od primarnog interesa za potrebe ove disertacije, a to su pregledni radovi. Ovim opisom, želi se obrazložiti zbog čega ti radovi nisu bili uključeni u analizu. U grafikonu 5.1.4., moguće je iščitati nekoliko informacija o preglednim radovima. Prvo, može se vidjeti da je zastupljenost preglednih radova manja u odnosu na ostale vrste radova u gotovo cijelom promatranom razdoblju. Ipak, zanimljiva je činjenica da u odnosu na ostale vrste radova, zastupljenost preglednih radova raste do sredine 90 – ih godina prošlog stoljeća nakon čega ne pokazuje niti znakove pada niti znakove rasta (tanja točkasta linija). Druga važna informacija koja se može iščitati iz grafikona prikazana je debljom isprekidanom linijom. Ta se linija odnosi na hipotetsku situaciju i prikazuje kako bi izgledalo vremensko kretanje teorijskih radova da su u njih uvršteni i pregledni radovi. Može se vidjeti da bi trend kretanja teorijskih radova u tom slučaju ostao jako sličan trendu cijelog

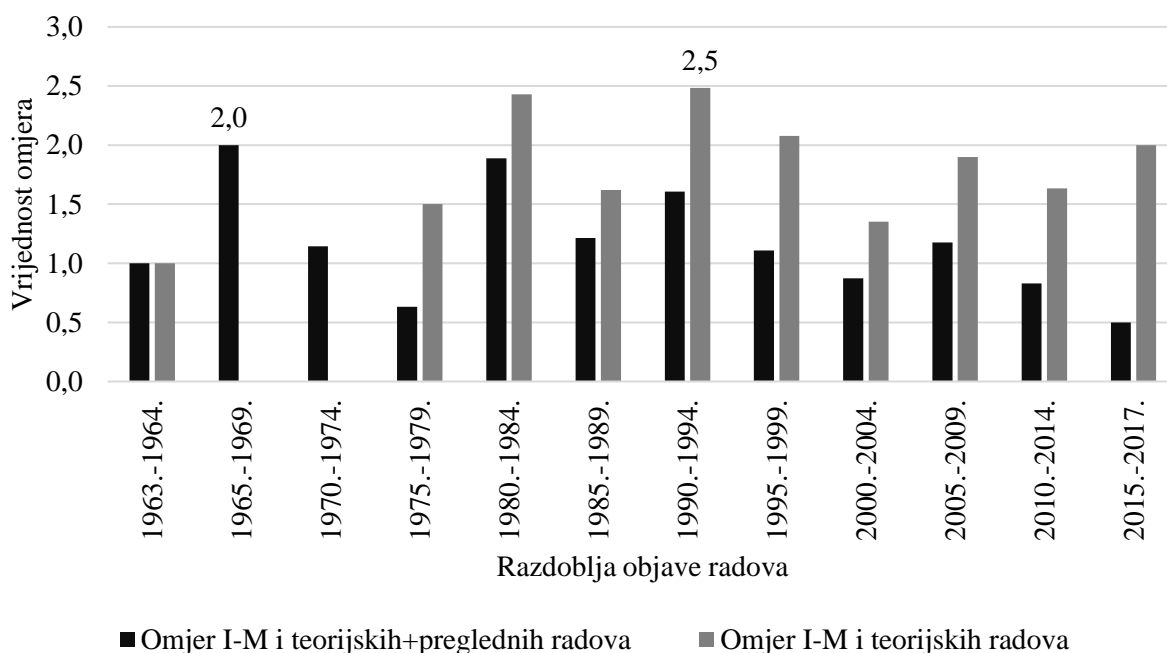
promatranog razdoblja (usporedba kretanja između *teorijskih radova* i *teorijskih + preglednih radova*), a jedino bi došlo do porasta broja takve vrste radova, što je samorazumljivo.

Ako se uzme u obzir prethodno spomenuta činjenica koja kaže da bi trendovi (kao najvažnija informacija proizašla iz grafikona) ostali slični da su pregledni radovi uključeni u analizu i ako se krene od pretpostavke da pregledni radovi ne nude informacije koje su od primarnog interesa za potrebe ove disertacije, smatra se opravdanom tvrdnja da neuvrštavanjem preglednih radova u analizu, nisu izgubljene informacije potrebne za adekvatno donošenje zaključaka o prvoj postavljenoj hipotezi u ovoj disertaciji.

Dodatan prikaz relativno niske zastupljenosti preglednih radova ($N = 180$ u cijelom promatranom razdoblju) u odnosu na ostale vrste radova može se vidjeti u grafikonu 5.1.5. u kojem su prikazani omjeri u zastupljenosti I-M radova u odnosu na teorijske radove (isto kao i kod grafikona 5.1.2.), ali i omjeri I-M radova u odnosu na kombinaciju teorijskih i preglednih radova. Omjeri su izračunati tako da je broj I-M radova podijeljen s brojem ostalih vrsta radova u svakom pojedinom razdoblju. U grafikonu je vidljivo da je udio I-M radova u najvećem broju promatranih razdoblja (osam od njih dvanaest) i dalje veći od udjela kombinacije teorijskih i preglednih radova (visina crnih stupaca nalazi se iznad vrijednosti 1,0 na osi Y). Kada bi se promatrali samo teorijski radovi, bez njihove kombinacije s preglednim radovima (grafikoni 5.1.2. i 5.1.5.), I-M radovi bili bi zastupljeniji s udjelom u deset od dvanaest promatranih razdoblja, što je za samo dva razdoblja više u odnosu na kombinaciju teorijskih i preglednih radova. Ova informacija čitatelju govori da bi došlo do određenih promjena u omjerima između zastupljenosti I-M radova i teorijskih radova da su u njih uvršteni i pregledni radovi, ali da svejedno ne bi došlo do javljanja bitno drugačijih trendova u odnosu na trendove, pronađene u isključivo teorijskim radovima.

Grafikon 5.1.4. Vremensko kretanje zastupljenosti radova, klasificiranih kao pregledni radovi (sociolozi kao prvi autori)

Grafikon 5.1.5. Omjeri u zastupljenosti radova, klasificiranih kao pregledni radovi i radova, klasificiranih kao teorijski + pregledni radovi (sociolozi kao prvi autori)

Ako se sumiraju svi rezultati, spomenuti u ovom poglavlju, može se zaključiti da je uistinu nužno proučavati utjecaj šireg konteksta na rad znanstvenih zajednica da bi se moglo razumjeti njihovo djelovanje. Kada je riječ o ovoj disertaciji, može se tvrditi da su pronađeni elementi koji idu u prilog tome da je širi društveno – politički kontekst imao pozitivan, ali ujedno i negativan utjecaj na intenzitet publiciranja različitih vrsta radova u sociologiji. Ovaj zaključak može poslužiti kao referentna točka za otvaranje daljnjih rasprava o izloženoj problematici. Do sada su opisani različiti faktori koji su mogli utjecati na rad sociološke znanstvene zajednice, ali jedno od pitanja koje se treba postaviti tiče se istraživanja mehanizama pomoću kojih znanstvena zajednica stvara odgovore na vanjske utjecaje. Odgovor na ovo pitanje donekle se može pronaći u teorijskim konceptima iz refleksivne sociologije, koja tvrdi da sociolog samostalno odlučuje hoće li biti refleksivan prema svom radu ili radu drugih autora i da na taj način postaje svjestan svih utjecaja koji utječu direktno na njega, ali i na njegov predmet istraživanja.

U prethodnim dijelovima rezultata, autor disertacije naveo je prijedlog da se istraže mehanizmi koje neka sociološka zajednica koristi da bi se mogla nositi s negativnim društvenim utjecajima, ali sada se taj prijedlog može proširiti i na istraživanje karakteristika i mehanizama općeg “odgovora“ sociološke zajednice prema utjecaju nekog društvenog konteksta.

5.2. Metodološka obilježja radova

U nastavku disertacije, slijedi drugi dio rezultata o analiziranim radovima, tj. slijede rezultati o metodološkim obilježjima analiziranih radova da bi se na temelju tih rezultata odgovorilo na prvu postavljenu hipotezu u ovoj disertaciji. Naime, prema prvom postavljenom cilju istraživanja, bilo je potrebno provesti analizu o promjenama metodoloških obilježja istraživačkih radova, objavljenih od 60 – ih godina 20. stoljeća pa do danas u odabranim časopisima u Republici Hrvatskoj, koji pokrivaju znanstveno polje sociologije. Hipoteza koja je povezana s ovim istraživačkim ciljem kaže da su metodološka obilježja istraživačkih radova u promatranom razdoblju postala raznovrsnija i empirijski kompleksnija, a opisi njihova korištenja učestaliji i detaljniji.

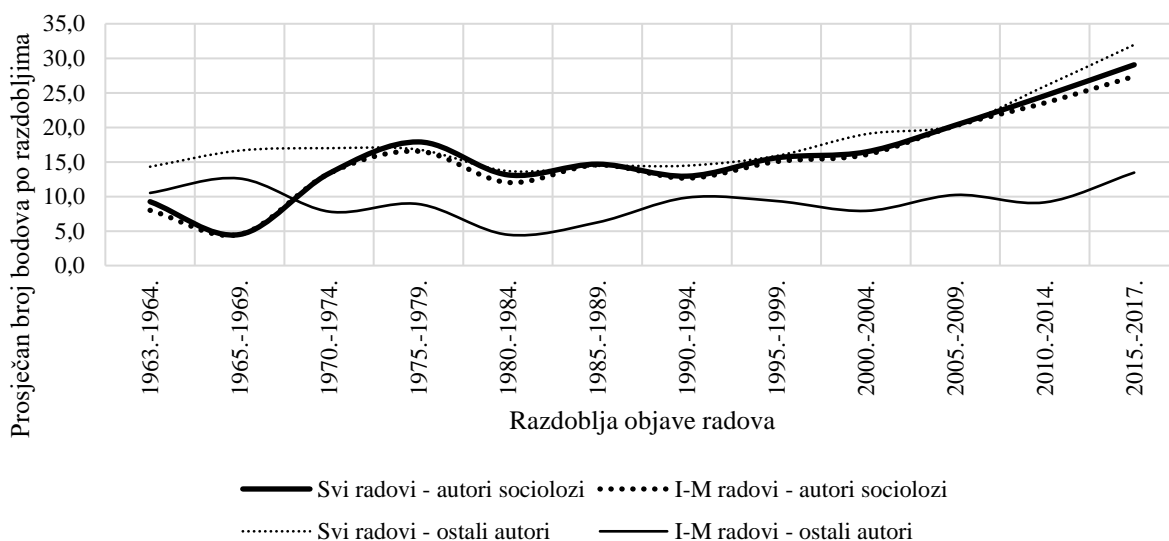
Rezultati, prikazani u sljedećim dijelovima disertacije poslužit će kao temelj za detaljno tumačenje dvaju dijelova ove hipoteze: (1) metodološka obilježja postaju raznovrsnija i empirijski kompleksnija; i (2) opis korištenja metodoloških obilježja postaje učestaliji i detaljniji. Za svaki od navedenih dijelova hipoteze, izračunat je zaseban koeficijent⁸ pomoću kojeg je prikazano vremensko kretanje zastupljenosti radova u odnosu na njihove metodološke karakteristike. Detaljan opis izračuna svakog koeficijenta može se pronaći u trećem poglavlju disertacije pod nazivom *Metodologija istraživanja*.

⁸ Karakteristike metodoloških obilježja radova izračunate su pomoću *koeficijenata*, što se smatra opravdanim ako se uzme u obzir definicija koeficijenta kao *broja koji predstavlja količinu/iznos nekog svojstva/karakteristike* (Tavakoli, 2012: 73). Za potrebe ove disertacije, pomoću koeficijenata, mjeri se zastupljenost različitih metodoloških obilježja u radovima.

5.2.1. Kompleksnost metodoloških obilježja radova

Kada je riječ o svim grafikonima koji slijede u nastavku disertacije, prije početka njihovog tumačenja, potrebno je dotaknuti se nekoliko točaka. Prvo, rezultati u grafikonima prikazani su u odnosu na četiri skupine radova: (1) svi radovi – sociolozi, (2) istraživačko –metodološki radovi – sociolozi, (3) svi radovi – ostali autori i (3) istraživačko – metodološki radovi – ostali autori. Drugo, I-M radovi predstavljaju radove u kojima je zabilježen neki od indikatora pomoću kojih se mogao izračunati jedan od dvaju promatranih koeficijenata za opis karakteristika metodoloških obilježja analiziranih radova. Treće, prosječan broj bodova na osi Y dobiven je na način da se ukupan broj ostvarenih bodova u pojedinom razdoblju podijelio s brojem godina u tom istom razdoblju (detaljnija deskriptivna statistika o koeficijentu od interesa nalazi se u tablici 5.2.1.). Četvrto, svi grafikoni u ovom dijelu rezultata bit će objašnjeni u odnosu na metodologiju izračuna koja je korištena za izradu grafikona i/ili u odnosu na rezultate, dobivene u provedenim intervjuima sa sociolozima, zaposlenima na fakultetima ili u znanstvenim institutima.

U nastavku teksta, slijede rezultati koji se odnose na dio prve hipoteze, koji kaže da metodološka obilježja radova postaju raznovrsnija i empirijski kompleksnija. Za potrebe odgovaranja na ovaj dio hipoteze, izračunat je koeficijent o kompleksnosti metodoloških obilježja radova. Opis izračuna nalazi se u dijelu disertacije pod naslovom *Metodologija istraživanja*.

Grafikon 5.2.1. Vremensko kretanje koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja analiziranih radova

U grafikonu 5.2.1., može se vidjeti da se dobiveni rezultati o koeficijentu o kompleksnosti metodoloških obilježja radova mogu podijeliti u tri vremenska segmenta.

Prvi vremenski segment, naveden u grafikonu 5.2.1., započinje 60 – ih godina prošlog stoljeća i traje do 70 – ih godina prošlog stoljeća. U ovom vremenskom segmentu, kod radova sa sociolozima (dvije deblje linije), može se vidjeti da je empirijska kompleksnost radova bila na dosta nižoj razini 60 – ih godina prošlog stoljeća nego 70 – ih godina tog istog stoljeća nakon čega slijedi period određene stagnacije po pitanju rasta kompleksnosti. Međutim, kod ostalih autora, ovaj trend nije naglašen, tj. metodološka kompleksnost njihovih radova ima stagnacijski trend u ovom vremenskom segmentu. Opisani rezultati sa sociolozima mogu se metodološki objasniti na temelju činjenice da su u prvih deset godina promatranja radova, zabilježene samo četiri vremenske točke, tj. četiri godine u kojima su pronađeni radovi koji se smatraju sociološkima i koji su mogli ući u analizu s obzirom na zadane parametre. Ovako zadani parametri rezultirali su time da se prosječan broj bodova u početnom dijelu ovog razdoblja računao s manjim brojem podataka, što je moglo izravno utjecati na prikaz manjih oscilacija u trendu kao izraženijih.

Kada se govori o drugom vremenskom segmentu, on započinje početkom 70 – ih godina prošlog stoljeća i traje do 90 – ih godina tog istog stoljeća. U tom razdoblju, može se vidjeti stagnacija u vremenskom kretanju kompleksnosti metodoloških obilježja radova.

Treći i posljednji vremenski segment započinje 90 – ih godina prošlog stoljeća i traje do kraja promatranog razdoblja. U tom segmentu, vidi se jasna uzlazna putanja u smislu rasta kompleksnosti metodoloških obilježja analiziranih radova s autorima sociolozima i to s razine od prosječno 12,7 ostvarenih bodova u 90 – im godinama prošlog stoljeća do prosječno 27,4 boda na kraju promatranog razdoblja (bazni indeks između dvije vremenske točke: +115,7 %). Za razliku od socioloških radova, metodološka kompleksnost I-M radova ostalih autora nastavila je stagnacijski trend iz prethodnog razdoblja. Jedno od objašnjenja ove stagnacije može se pronaći u pretpostavci da je visoka razina heterogenosti autora iz različitih znanstvenih polja uvjetovala korištenje heterogenijih pristupa u metodologiji i statistici, od onih jednostavnijih do složenijih.

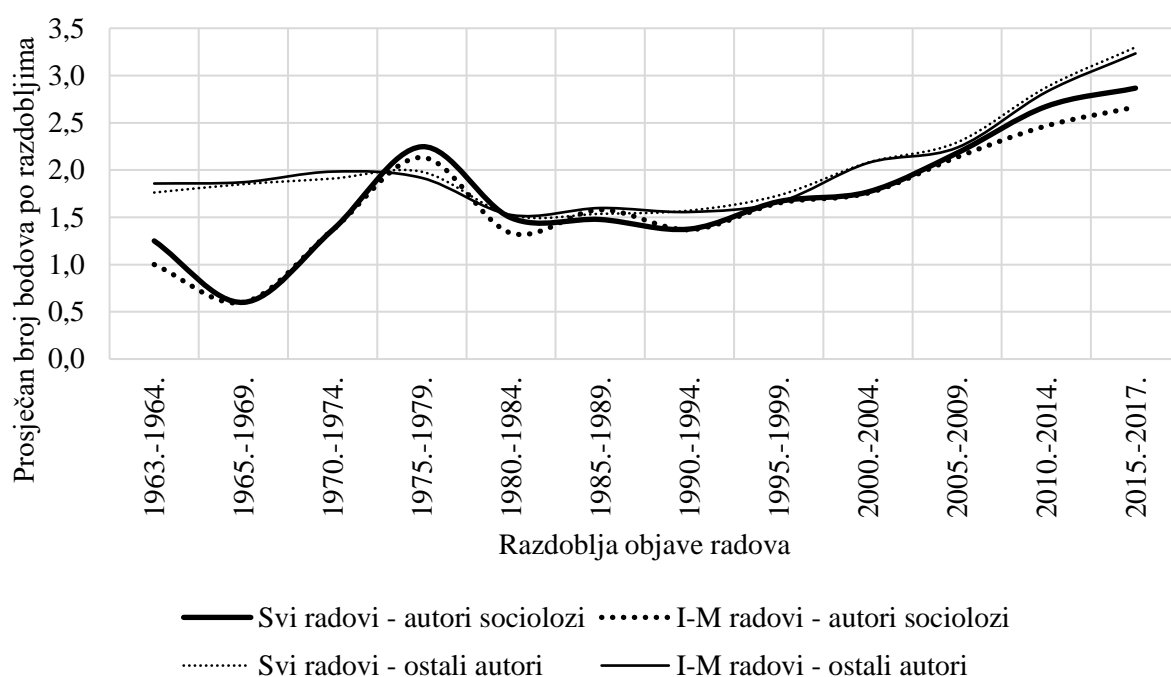
Uzimajući u obzir tvrdnje iz trećeg vremenskog segmenta, može se reći da dobiveni rezultati **idu u prilog prvoj hipotezi**, tj. njezinom dijelu o rastu kompleksnosti metodoloških obilježja istraživačkih radova: metodološka obilježja istraživačkih radova u promatranom razdoblju postala su **raznovrsnija i empirijski kompleksnija**, a opis njihova korištenja učestaliji i detaljniji.

U tablici 5.2.1. nalazi se detaljniji deskriptivan opis kretanja ovog koeficijenta u svim promatranim razdobljima. Ipak, najinformativniji dio tablice posljednja su dva reda u kojima se vidi da je prelaskom iz razdoblja do 90 – ih godina prošlog stoljeća u razdoblje nakon toga, narastao ukupan i prosječan broj bodova za koeficijent o kompleksnosti metodoloških obilježja radova ($\bar{x}_{DO\ 90-ih} = 12,2$; $\bar{x}_{NAKON\ 90-ih} = 18,5$). Ovaj rezultat također ide u prilog prvoj hipotezi.

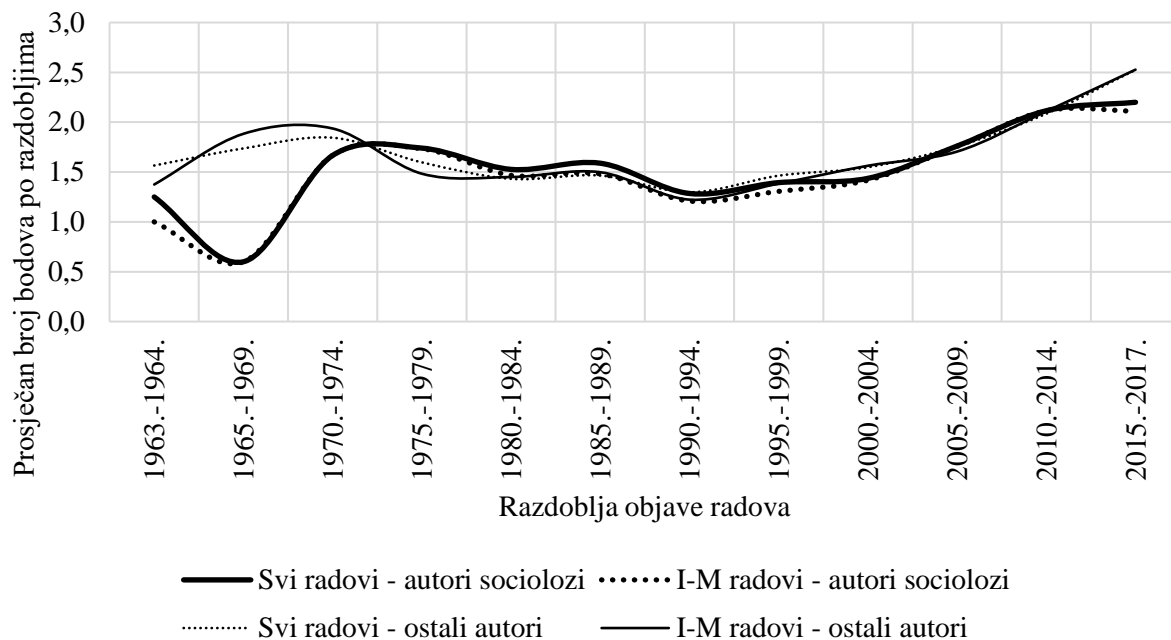
Tablica 5.2.1. Deskriptivna statistika o vremenskom kretanju koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja radova (I-M radovi – sociolozi)

Razdoblja	Ukupan bodova u pojedinom razdoblju	Minimalan broj bodova u pojedinoj godini	Maksimalan broj bodova u pojedinoj godini	Aritmetička sredina u pojedinom razdoblju	Verižni indeks za aritmetičku sredinu	Standardna devijacija u pojedinom razdoblju	Medijan u pojedinom razdoblju
1963.-1964.	16,0	0,0	16,0	8,0	-	8,0	8,0
1965.-1969.	22,5	0,0	22,5	4,5	-43,8	9,0	0,0
1970.-1974.	66,7	0,0	26,0	13,3	196,3	11,1	19,7
1975.-1979.	82,8	12,0	18,8	16,6	24,1	2,4	17,7
1980.-1984.	60,2	5,0	18,8	12,0	-27,3	4,4	11,7
1985.-1989.	72,9	9,0	18,0	14,6	21,1	3,0	15,6
1990.-1994.	63,3	8,7	19,7	12,7	-13,2	4,0	12,3
1995.-1999.	75,2	12,7	18,3	15,0	18,9	2,4	13,9
2000.-2004.	80,2	11,2	21,2	16,0	6,6	3,4	16,7
2005.-2009.	101,2	15,1	23,9	20,2	26,2	3,2	20,4
2010.-2014.	117,7	19,6	28,0	23,5	16,3	3,2	22,0
2015.-2017.	82,2	13,3	36,3	27,4	16,3	10,1	32,5
Usporedba razdoblja prije i poslije 90 – ih godina prošlog stoljeća							
1963.-1990.	340,6	0,0	26,0	12,2	-	8,1	14,9
1991.-2017.	500,1	8,7	36,3	18,5	52,3	6,7	17,4

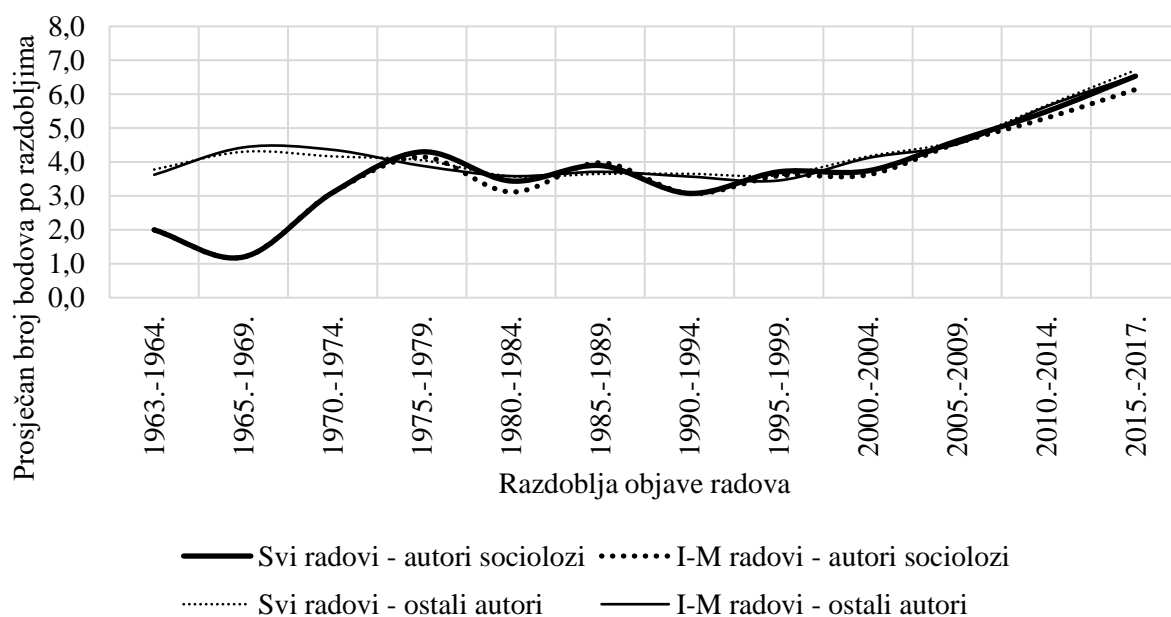
S ciljem dodatnog objašnjenja dobivenih rezultata, potrebno je objasniti vremensko kretanje pojedinih indikatora na temelju kojih je izračunat koeficijent. U grafikonima 5.2.2. do 5.2.6. zabilježena je uzlazna putanja vremenskog kretanja pojedinih indikatora od početka 90 – ih godina prošlog stoljeća pa do kraja promatranog razdoblja, što ide u prilog prvoj hipotezi. Također, intenzitet uzlaznog rasta krivulje za svih pet indikatora je podjednak, što znači da svi indikatori podjednako doprinose tumačenju vremenskog kretanja koeficijenta, ali je vidljivo da postoji razlika u rasponu bodova koji su ostvareni sa svakim indikatorom. Detaljniji opis raspona rezultata za svaki pojedini indikator nalazi se u tablici 5.2.2.

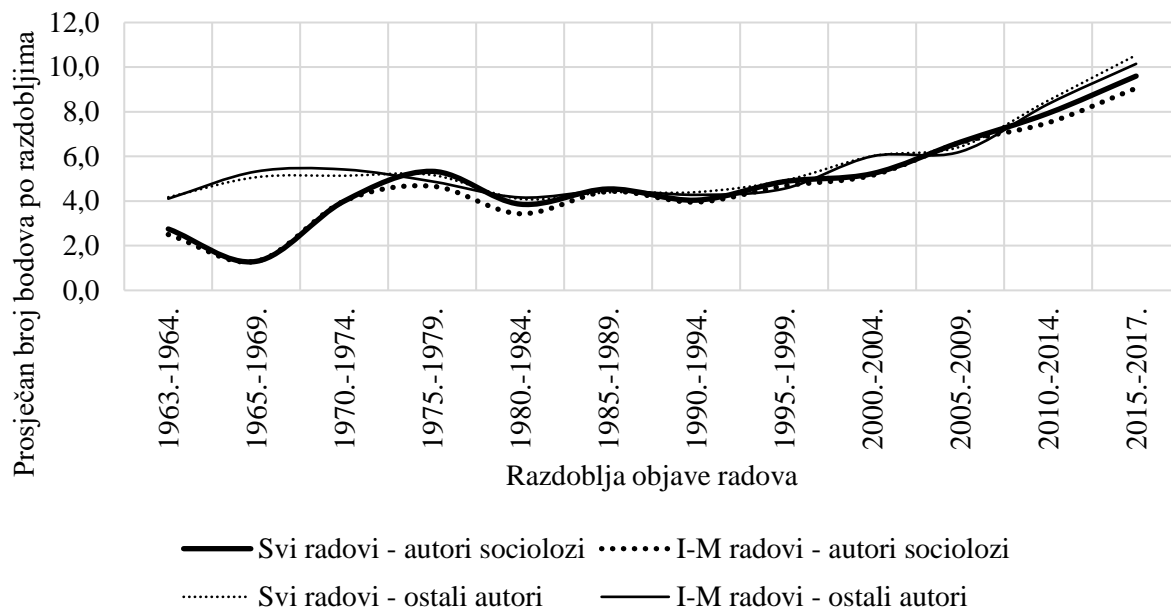
Grafikon 5.2.2. Vremensko kretanje prvog indikatora za izračun koeficijenta kompleksnosti metodoloških obilježja analiziranih radova (statistički pristupi na koje su statistički pojmovi mogli biti raspodijeljeni)

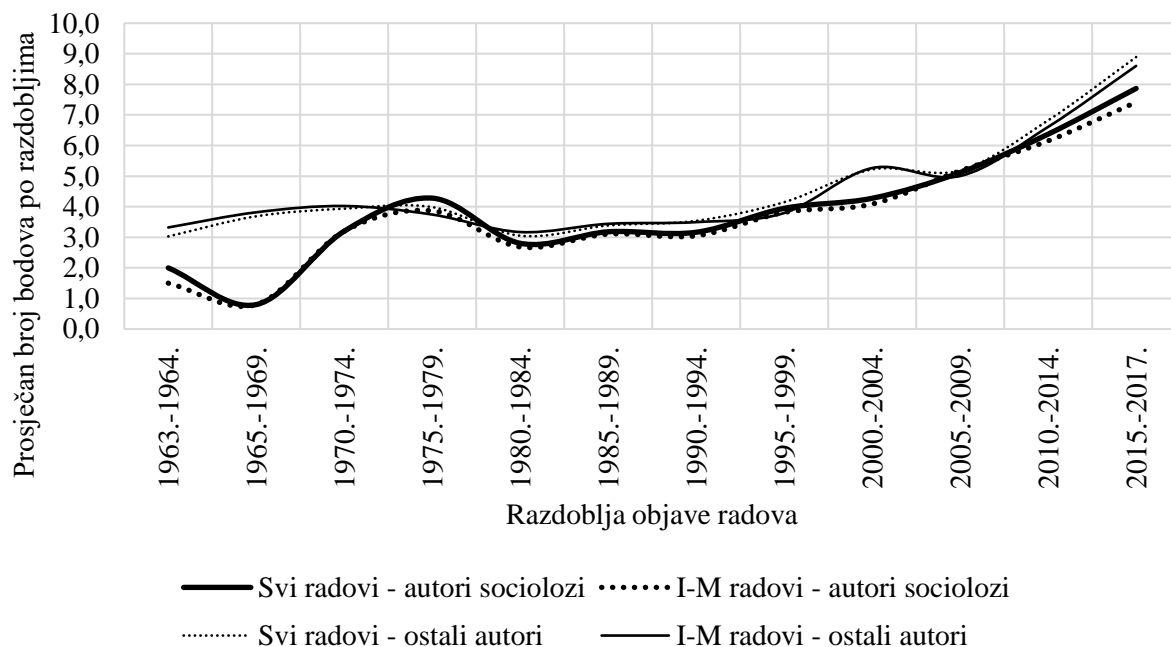
Grafikon 5.2.3. Vremensko kretanje drugog indikatora za izračun koeficijenta kompleksnosti metodoloških obilježja analiziranih radova (metodološki pristupi na koje su metodološki pojmovi mogli biti raspodijeljeni)

Grafikon 5.2.4. Vremensko kretanje trećeg indikatora za izračun koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja analiziranih radova (10 podjela – faze provođenja istraživanja/faze provođenja statističke analize)

Grafikon 5.2.5. Vremensko kretanje četvrtog indikatora za izračun koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja analiziranih radova (31 podjela – istraživačke/statističke/analitičke aktivnosti)

Grafikon 5.2.6. Vremensko kretanje petog indikatora za izračun koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja analiziranih radova (43 podjele – pojedinačne istraživačke aktivnosti/statistički postupci i testovi)

U prethodnom dijelu ovog poglavlja, prikazan je doprinos pojedinih indikatora u tumačenju koeficijenta o kompleksnosti metodoloških obilježja, a u nastavku disertacije, korisno je prikazati i osnovnu deskriptivnu statistiku pomoću koje se opisuju promjene vezane uz pojedini indikator (tablica 5.2.2.). U tablici su prikazana tri razdoblja: cijelo razdoblje; razdoblje od 1963. do 1990. godine i razdoblje od 1991. do 2017. godine. Ovakva podjela na razdoblja bila je potrebna jer se u drugoj hipotezi, postavljenoj u ovoj disertaciji, navodi da su 90 – e godine prošlog stoljeća bile prijelaz između dvaju razdoblja kada se govori o obrascima korištenja metodologije u znanstvenim radovima.

U tablici 5.2.2., može se vidjeti da je najveći broj bodova ostvaren za indikator *istraživačke/statističke/analitičke aktivnosti* (suma bodova jednaka je 260,9 bodova, dok je prosječna vrijednost bodova za taj indikator jednaka 4,7). Ipak, najinformativniji rezultati u tablici odnose se na rezultate koji ukazuju na promjene u bodovima između dvaju razdoblja, do 90 – ih godina prošlog stoljeća i nakon toga. Vidljivo je da je ukupan i prosječan broj bodova za svaki indikator narastao njegovim prelaskom iz prvog u drugo razdoblje. Ovakvi rezultati idu u prilog prvoj hipotezi, postavljenoj u ovoj disertaciji.

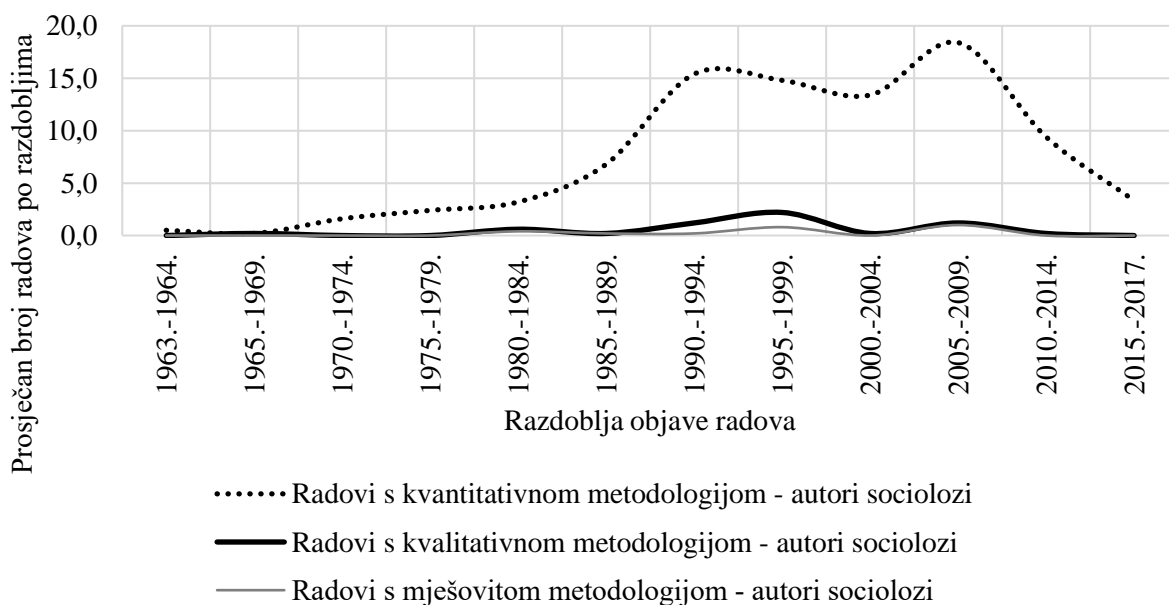
Može se zaključiti da su metodološka obilježja radova bivala sve kompleksnija, pogotovo od 90 – ih godina prošlog stoljeća pa na ovamo. Ovakav zaključak ide u prilog potvrđivanju prve hipoteze, ali istovremeno otvara novi prostor za daljnju raspravu. Naime, logično bi bilo krenuti od pretpostavke da je porast metodološke kompleksnosti omogućio bolje razumijevanje kompleksne društvene stvarnosti. Ovu pretpostavku teško je dokazati ili opovrgnuti, ali zato se može staviti teorijska napomena koja upozorava da je ovoj problematici, potrebno pristupiti s oprezom. Naime, Bourdieu i Wacquant (1992: 28 – 30) naveli su da metodologiju često prati “akademska sterilnost“, koja smanjuje njezinu mogućnost opisivanja kompleksne društvene stvarnosti neovisno o kompleksnosti same metodologije, ali je zato na istraživačima da metodologiju koriste reflektivno i kritički. Ovu konstataciju potrebno je uvažiti i zato se rezultati o rastu metodološke kompleksnosti trebaju promatrati kao pozitivan trend, ali i kao trend koji sam po sebi nije dovoljan za cjelovit opis razvoja istraživačkih mogućnosti u sociologiji. Slijedom navedenog, u kasnijim dijelovima disertacije, predstaviti će se i rezultati o društveno – političkom kontekstu u kojem je istraživačka metodologija mogla postati kompleksnija.

Tablica 5.2.2. Deskriptivna stat. o vremenskom kretanju pojedinih indikatora za koeficijent o kompleksnosti (I-M radovi – sociolozi)

INDIKATORI	Ukupan bodova u razdoblju	Minimalan broj bodova u pojedinoj godini	Maksimalan broj bodova u pojedinoj godini	Aritmetička sredina u razdoblju	Standardna devijacija u razdoblju	Medijan u razdoblju
Cijelo razdoblje						
1	92,0	0,0	3,7	1,7	0,9	1,7
2	82,1	0,0	3,0	1,5	0,8	1,5
3	200,8	0,0	8,0	3,7	1,9	4,0
4	260,9	0,0	12,0	4,7	2,6	4,8
5	204,9	0,0	10,0	3,7	2,1	3,7
1963. – 1990.						
1	39,2	0,0	3,0	1,4	1,0	1,5
2	38,5	0,0	3,0	1,4	1,0	1,4
3	86,3	0,0	6,0	3,1	2,1	3,8
4	100,3	0,0	8,7	3,6	2,5	4,4
5	76,2	0,0	6,0	2,7	1,8	3,1
1991. – 2017.						
1	52,7	0,8	3,7	2,0	0,7	1,8
2	43,6	0,7	3,0	1,6	0,6	1,6
3	114,5	2,2	8,0	4,2	1,4	4,1
4	160,6	2,5	12,0	5,9	2,2	5,6
5	128,7	1,8	10,0	4,8	1,9	4,4

- 1 - Indikator - statistički pristupi na koje su statistički pojmovi mogli biti raspodijeljeni
 2 - Indikator - metodološki pristupi na koje su metodološki pojmovi mogli biti raspodijeljeni
 3 - Indikator - faze provođenja istraživanja/faze provođenja statističke analize
 4 - Indikator - istraživačke/statističke/analitičke aktivnosti
 5 - Indikator - pojedinačne istraživačke aktivnosti/statistički postupci i testovi

Na kraju ovog poglavlja, može se spomenuti zanimljiv detalj, vidljiv u tablici 5.2.2., a to je da indikator o korištenim metodološkim pristupima u radovima ima relativno najslabiji utjecaj na tumačenje promjena u metodološkoj kompleksnosti radova. Razlozi tome mogu se pronaći u objašnjenju grafikona 5.2.7. u kojem je prikazana vremenska zastupljenost analiziranih radova, klasificiranih u odnosu na jednu od triju metodoloških paradigmi: kvantitativnu, kvalitativnu i mješovitu. Klasifikacija je napravljena na način da je svaki rad pregledan od strane autora disertacije da bi se pronašli elementi, specifični za upotrebu pojedinih metodologija. Ako su u radovima pronađeni različiti oblici izračuna, tablice, statistički grafikoni, jednadžbe i slični elementi, onda su ti radovi proglašeni kvantitativnim radovima. Nadalje, ako su u radovima pronađeni transkripti i citati, nastali na temelju bilo koje vrste kvalitativnog istraživanja ili ako su pronađeni etnografski ili antropološki opisi istraživane teme, onda su takvi radovi proglašeni kvalitativnim radovima. Na kraju, ako je u radovima pronađena kombinacija svih dosad navedenih oblika rezultata, onda su takvi radovi proglašeni radovima sa zastupljenom mješovitom metodologijom. Kada je riječ o izračunu vrijednosti u grafikonu, na osi Y prikazane su prosječne vrijednosti broja radova po razdobljima, a navedene vrijednosti dobivene su na način da se ukupan broj promatranih radova u svakom razdoblju podijelio s brojem godina u tom istom razdoblju.

Grafikon 5.2.7. Vremensko kretanje zastupljenosti radova, klasificiranih kao radovi s kvalitativnom, kvantitativnom ili mješovitom metodologijom (sociolozi kao prvi autori)

U grafikonu 5.2.7., može se vidjeti da postoji tek mala zastupljenost radova s kvalitativnom ili mješovitom metodologijom i da prevladavaju radovi sa zastupljenim postupcima i izračunima iz kvantitativne metodološke paradigme. Ako se uzme u obzir da drugi indikator za tumačenje metodološke kompleksnosti radova ovisi o raznolikosti pristupa iz triju navedenih metodoloških paradigmi, jasno je zašto je taj indikator imao najmanji utjecaj.

Kada je riječ o detaljnijem promatranju vremenskih oscilacija, vidljivih u grafikonu 5.2.7., one se mogu objasniti na temelju saznanja, dobivenih u provedenim intervjuima sa sociolozima. Prva opservacija iz grafikona 5.2.7. odnosi se na cijelo promatrano razdoblje i tiče se manje – više stabilne putanje zastupljenosti kvalitativnih radova, bez izraženijih uspona ili padova. Pojedini sudionici istraživanja ostali su iznenađeni tako malom zastupljenošću kvalitativnih radova, ali opisano stanje može se objasniti odgovorom jedne sudionice, koji ujedno može poslužiti i kao metodološka napomena za ovu disertaciju. Naime, prema mišljenju sudionice, hrvatski sociološki časopisi ne predstavljaju dovoljno opsežan izvor podataka o zastupljenosti kvalitativnih radova (C6.1) jer se **autori koji se bave kvalitativnom metodologijom najčešće odlučuju za objavljivanje svojih radova u vanjskim časopisima**. Razlozi su mnogi, a neki od njih tehničke su prirode kao što je ograničen broj znakova itd. u našim časopisima, koji nisu specijalizirani za objavljivanje rezultata iz ove vrste istraživanja (C7.1-C7.2).

*„Ja mislim da vi nemate baš dobar podatak o kvalitativi. To ste dobro i sami primijetili da zbog načina na koji se pišu kvalitativni radovi, domaći časopisu nisu prijateljski orijentirani prema takvim radovima jer dozvoljavaju točno određeni broj znakova. Ja sve što sam objavila u kvalitativi, a što su i druge kolegice koje su sa mnom osnovale sekciju za kvalitativne metode, **nisu u hrvatskim časopisima ili bar nisu u časopisima, u knjigama ili u zbornicima radova**. Samo ja imam šest – sedam radova izvan tih priča, a da ne kažem i ostale kolegice koje su objavljivale vani, ili u knjigama ili u zbornicima radova. To je jedan problem s kvalitativnom, ta kvantifikacija je očito neko odredište od kuda prolaze hrvatski časopisi. U svom razmišljanju što bi jedan znanstveni članak trebao biti i kako bi trebao izgledati, to zapravo nije primjereno prirodi kvalitativne metodologije i da ovi podaci ne pokazuju vjerno koliko se kvalitativa ojačala.“*

Zašto je tome tako?

„Ne postoji još kritična skupina. Možda sad postoji, ali tko bi se bavio još i time. Jedva vodimo Reviju za sociologiju jer treba novaca i ljudi za časopis. Jedan sociološki časopis je, čini se, i previše sociolozima. Ja ne bi rekla da je Revija neprijateljska jer je, na kraju krajeva, urednica kvalitativka, ali je naprosto drugačije jer postoji određena mlada generacija koja predstavlja kritičnu masu.“

(C6.1: sudionica 15, IDIZ)

„Mnogi autori koji imaju tu kvalitativu i koji žele teorijski nešto reći imaju velikih problema. Neke radove smo izgubili jer su ljudi rekli da ne žele skratiti, da im to osiromašuje rad. Naprosto odu u drugi časopis, što je ogromna šteta.“

(C7.1: sudionica 17, Pilar)

*„Ono što sam već spomenula, a to je da je u dispoziciji kriterija časopisa kvalitativa nešto što se ne može generalizirati. Mislim da je to bila i dijelom politika uredništava i da je trebalo neko vrijeme da se probije taj led. **Ja sam isto mislila da će toga biti više i rekla bi da je toga više, samo je pitanje gdje se objavljuje i u kojem formatu se objavljuje.** Mislim da, kada bi se odredio broj knjiga i članaka, tj. kada bi se uzela ukupna produkcija, možda bi onda u kvalitativi odnos bio drugačiji, em zbog formata, em zbog uredničkih politika časopisa.“*

(C7.2: sudionica 7, FFZG)

Druga opservacija iz grafikona 5.2.7. tiče se javljanja **malog, ali primjetnog pika u zastupljenosti kvalitativnih radova u 90 – im godinama prošlog stoljeća**, a sudionici istraživanja naveli su dva moguća faktora koji su doprinijeli toj oscilaciji. Prvi faktor je **nepovoljna financijska situacija za provođenje bilo kakvih složenijih kvantitativnih istraživanja u tom razdoblju** zbog čega su se kvalitativne analize promatrale kao analize koje su bile dostupnije (C8.1). Kao drugi faktor, pojedini sudionici istraživanja naveli su **odabir specifičnih istraživačkih tema u promatranom razdoblju**. Naime, pojedini sudionici naveli su da su sociolozi u to vrijeme istraživali teme i skupine kao što su branitelji, Srbi, mirna reintegracija itd., a kvalitativna istraživanja smatrala su se primjerenijom vrstom istraživanja za navedene istraživačke probleme

(C9.1). Na temelju analize sadržaja odabranih radova, pokazalo se da su neke od tema kvalitativnih radova u 90 – im godinama prošlog stoljeća uistinu bile *političke aktivnosti, prognaništvo i jezik*.

„Znači da je empirijski zaokret u 90 – ima bio prvenstveno izvediv kroz jačanje kvalitativne metodologije i kvalitativnih istraživanja, koja su resursno manje zahtjevna, a to nije naročito povoljan period za financiranje nekih velikih kvantitativnih istraživanja.“

(C8.1: sudionik 6, FFZG)

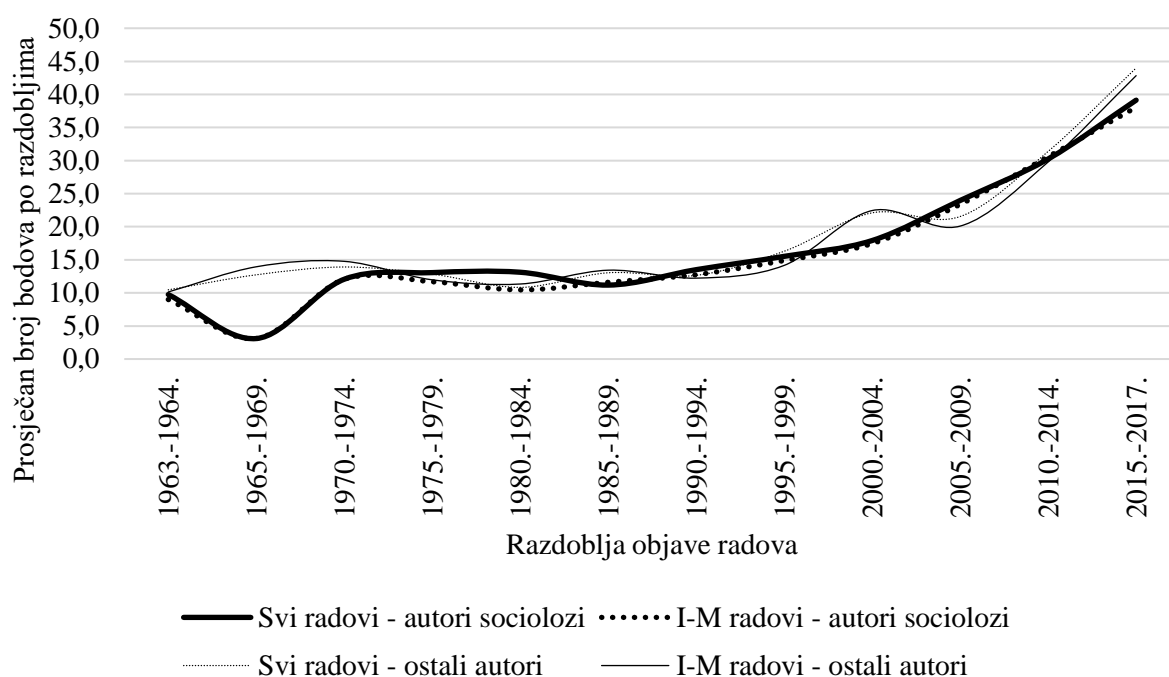

„...mogući razlog je da je to doba mirne reintegracije Podunavlja – Dunava gdje su rađena eksplorativna kvalitativna istraživanja s određenom skupinom ljudi. To je doba velikih promjena. S jedne strane, Hrvatska je opet spojena nakon rata i moguće je da je (nisam još bio znanstveno aktivan pa ne znam), ali da je započet veliki val projekata što po pitanju branitelja, što po pitanju Srba, što po pitanju mirne reintegracije. Ta sva istraživanja koja su u početku nepoznata moraju poći s kvalitativom.“

(C9.1: sudionik 10, HS)

5.2.2. Detaljnost opisa metodoloških obilježja

U nastavku disertacije, slijede rezultati koji se odnose na dio prve hipoteze, koji kaže da opis metodoloških obilježja u radovima postaje učestaliji i detaljniji. Za potrebe odgovaranja na ovaj dio hipoteze, izračunat je koeficijent o detaljnosti opisa metodoloških obilježja. U grafikonu 5.2.8., može se vidjeti da se na osi Y nalaze vrijednosti prosječnog broja bodova, ostvarenih za koeficijent o detaljnosti opisa metodoloških obilježja radova. Prosječna vrijednost izračunata je na način da je zbroj svih ostvarenih bodova u pojedinom razdoblju podijeljen s brojem godina u tom istom razdoblju. Detaljnije deskriptivne informacije o ovom koeficijentu nalaze se u tablici 5.2.3.

Grafikon 5.2.8. Vremensko kretanje koeficijenta o detaljnosti metodoloških obilježja analiziranih radova

U grafikonu 5.2.8., može se vidjeti da se dobiveni rezultati o koeficijentu o detaljnosti metodoloških obilježja analiziranih radova mogu podijeliti na tri vremenska segmenta. Prvi vremenski segment kreće se od početka promatranog razdoblja, odnosno od 60 – ih godina prošlog stoljeća pa do početka 70 – ih godina tog istog stoljeća. U ovom segmentu, može se vidjeti silazna pa uzlazna putanja za detaljnost opisa radova (deblje linije), ali potrebno je uzeti u obzir metodološku napomenu koja vrijedi i za prvi koeficijent.

Drugi vremenski segment kreće se od početka 70 – ih godina prošlog stoljeća sve do početka 90 – ih godina tog istog stoljeća. U tom dijelu, vidi se stabilna putanja vremenskog kretanja promatranog koeficijenta s tek slabo izraženom tendencijom rasta, a navedeno znači da u tom razdoblju, nije došlo do većih promjena po pitanju rasta detaljnosti opisa metodoloških obilježja radova.

Treći i posljednji vremenski segment, promatran u grafikonu 5.2.8. tiče se razdoblja s početkom u 90 – im godinama prošlog stoljeća i sa završetkom do kraja promatranog razdoblja, tj. do 2017. godine. U tom segmentu, može se vidjeti izražena i stabilna uzlazna putanja kretanja detaljnosti opisa metodologije u radovima i takav rezultat **ide u prilog dijelu prve hipoteze**: metodološka obilježja istraživačkih radova u promatranom razdoblju postala su raznovrsnija i empirijski kompleksnija, a **opis njihova korištenja učestaliji i detaljniji**.

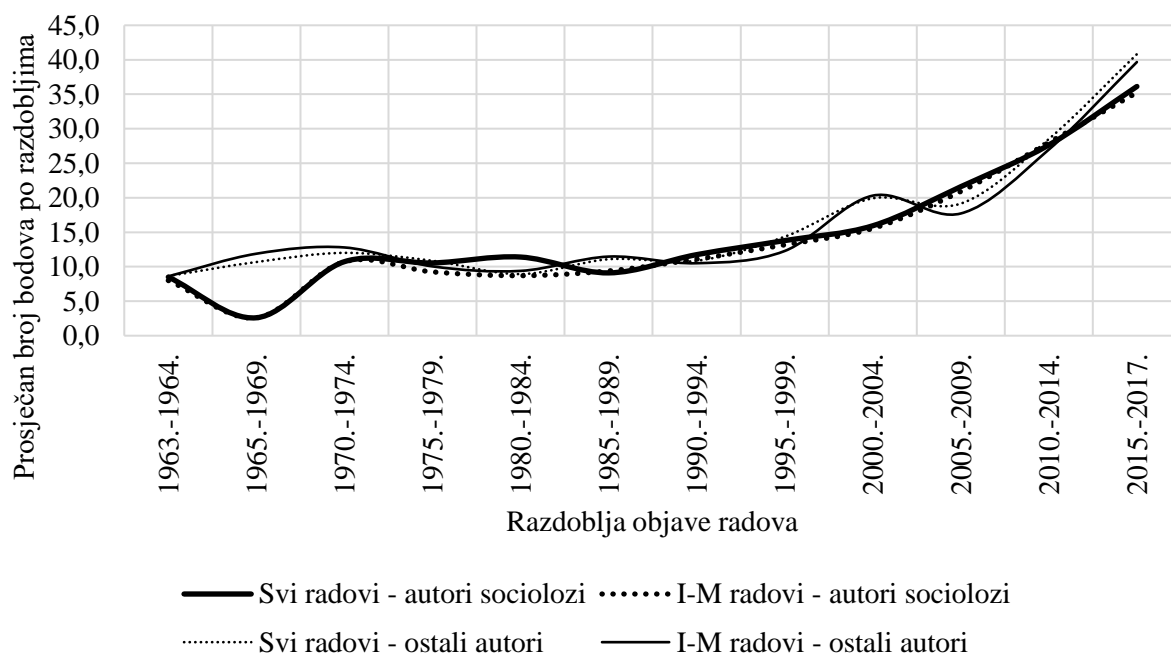
U tablici 5.2.3. nalazi se detaljniji deskriptivan opis kretanja ovog koeficijenta u svim promatranim razdobljima. Ipak, najinformativniji dio tablice posljednja su dva reda u kojima se vidi da je prelaskom iz razdoblja do 90 – ih godina prošlog stoljeća u razdoblje nakon toga, narastao ukupan i prosječan broj bodova za koeficijent o detaljnosti opisa metodoloških obilježja radova ($\bar{x}_{DO\ 90-ih} = 10,1$; $\bar{x}_{NAKON\ 90-ih} = 21,8$). Ovaj rezultat također ide u prilog prvoj hipotezi.

Tablica 5.2.3. Deskriptivna statistika o vremenskom kretanju koeficijenta o detaljnosti opisa metodoloških obilježja radova (I-M radovi – sociolozi)

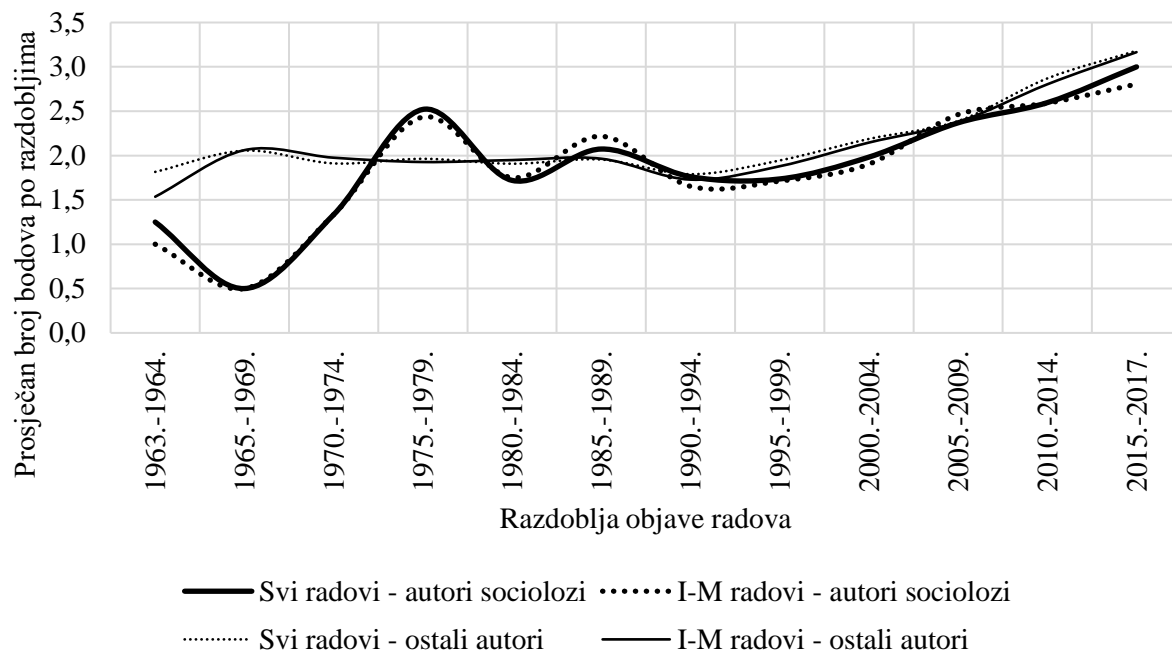
Razdoblja	Ukupan bodova u pojedinom razdoblju	Minimalan broj bodova u pojedinoj godini	Maksimalan broj bodova u pojedinoj godini	Aritmetička sredina u pojedinom razdoblju	Verižni indeks za aritmetičku sredinu	Standardna devijacija u pojedinom razdoblju	Medijan u pojedinom razdoblju
1963.-1964.	18,0	0,0	18,0	9,0	-	9,0	9,0
1965.-1969.	15,5	0,0	15,5	3,1	-65,6	6,2	0,0
1970.-1974.	60,3	0,0	25,0	12,1	289,2	10,2	17,3
1975.-1979.	58,4	6,0	17,7	11,7	-3,2	3,8	12,0
1980.-1984.	52,3	3,0	29,8	10,5	-10,6	9,8	6,3
1985.-1989.	58,0	7,0	14,0	11,6	11,1	2,6	12,6
1990.-1994.	63,8	7,6	21,1	12,8	9,8	5,2	11,2
1995.-1999.	74,4	10,8	20,9	14,9	16,7	4,0	12,2
2000.-2004.	87,3	11,3	24,7	17,5	17,3	4,3	17,0
2005.-2009.	116,9	12,9	33,1	23,4	33,9	7,2	22,8
2010.-2014.	153,0	22,9	43,3	30,6	30,9	7,0	27,6
2015.-2017.	114,2	14,0	55,7	38,1	24,4	17,6	44,5
Usporedba razdoblja prije i poslije 90 – ih godina prošlog stoljeća							
1963.-1990.	283,6	0,0	29,8	10,1	-	8,2	10,4
1991.-2017.	588,3	7,6	55,7	21,8	115,1	11,7	18,4

Ako se opisani koeficijent rastavi na indikatore na temelju kojih je izračunat i ako se promatra njihovo vremensko kretanje (grafikoni 5.2.9. i 5.2.10.), može se vidjeti da je indikator *broj jedinstvenih potkodova u svakom radu* (grafikon 5.2.9.) ponajviše doprinijeo uzlaznoj putanji koja je zabilježena kod navedenog koeficijenta. Detaljniji deskriptivan opis vremenskog kretanja za svaki indikator može se pronaći u tablici 5.2.4. Naime, u toj tablici, vidi se da je ukupan i prosječan broj bodova rastao za promatrane indikatore ako se uspoređuju dva razdoblja (do 90 – ih godina prošlog stoljeća i nakon toga). Također, može se vidjeti da je veći prosječan broj bodova ostvaren za prvi indikator (potkodovi: $\bar{x}_{CIJELO\ RAZDOBLJE} = 51,7$) u odnosu na drugi indikator (kodovi: $\bar{x}_{CIJELO\ RAZDOBLJE} = 4,0$), što dodatno objašnjava relativno veći pozitivan nagib linije u grafikonu 5.2.9. u odnosu na nagib linije u grafikonu 5.2.10.

Može se zaključiti da, neovisno o jačini doprinosa pojedinih indikatora za objašnjenje koeficijenta, promjene u njihovom vremenskom kretanju govore **u prilog prvoj hipotezi, postavljenoj u ovoj disertaciji.**

Grafikon 5.2.9. Vremensko kretanje prvog indikatora za izračun koeficijenta o detaljnosti metodoloških obilježja analiziranih radova (broj jedinstvenih potkodova u svakom radu)

Grafikon 5.2.10. Vremensko kretanje drugog indikatora za izračun koeficijenta o detaljnosti metodoloških obilježja analiziranih radova (broj jedinstvenih kodova u svakom radu)

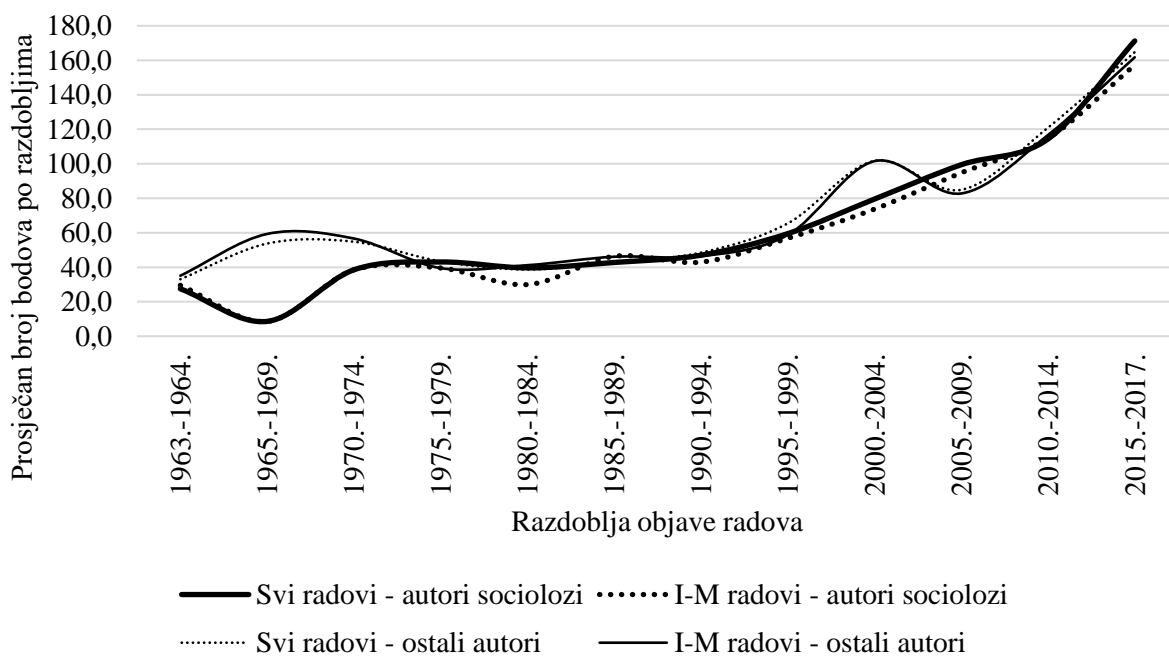
Tablica 5.2.4. Deskriptivna statistika o vremenskom kretanju pojedinih indikatora za koeficijent o detaljnosti opisa metodoloških obilježja (I-M radovi – sociolozi)

INDIKATORI	Ukupan bodova u razdoblju	Minimalan broj bodova u pojedinoj godini	Maksimalan broj bodova u pojedinoj godini	Aritmetička sredina u razdoblju	Standardna devijacija u razdoblju	Medijan u razdoblju
Cijelo razdoblje						
1	768,8	0,0	51,7	14,0	11,0	11,7
2	103,2	0,0	4,0	1,9	0,9	2,0
1963. – 1990.						
1	238,3	0,0	27,5	8,5	7,5	7,4
2	45,4	0,0	4,0	1,6	1,1	2,0
1991. – 2017.						
1	530,5	6,3	51,7	19,6	11,1	16,3
2	57,8	1,2	4,0	2,1	0,6	1,9

1 - Indikator - broj jedinstvenih potkodova u svakom radu

2 - Indikator - broj jedinstvenih kodova u svakom radu

Dosad je opisano u više navrata da su za izračun koeficijenata, korišteni jedinstveni potkodovi i kodovi pronađeni u radovima. Kao što je već spominjano u ovoj diertaciji, jedinstveni potkodovi/kodovi predstavljaju sve jedinstvene metodološke ili statističke pojmove, pronađene u radovima, koji su se promatrali samo jedanput neovisno o učestalosti njihovog pojavljivanja u tim radovima. Primjerice, ako je autor rada pet puta upotrijebio pojam *aritmetička sredina*, taj se pojam promatrao samo jednom i kao takav, činio je jedinstveni kod u tom radu. Za razliku od navedenog, ukupan broj potkodova i kodova predstavlja sve pronađene kodove u nekom radu neovisno o učestalosti njihovog pojavljivanja (detalnije objašnjenje jedinstvenih potkodova i kodova u pojedinim radovima može se pronaći u poglavlju pod nazivom *Metodologija istraživanja*). Ovaj podsjetnik važan je za sva buduća istraživanja na ovu temu u kojima istraživači odluče krenuti od teorijske pretpostavke da je za detaljnost opisa metodologije, potrebno gledati ukupan umjesto jedinstveni broj potkodova/kodova koji se pojavljuju u radu. U grafikonu 5.2.11., može se vidjeti da bi se takvim pristupom, došlo do sličnih rezultata kao da su korišteni jedinstveni potkodovi/kodovi, što je slučaj u ovoj disertaciji. Trendovi su ostali praktički identični (usporedba s grafikonom 5.2.8.), samo je porastao broj ostvarenih bodova za promatrani koeficijent o detaljnosti opisa metodoloških obilježja.

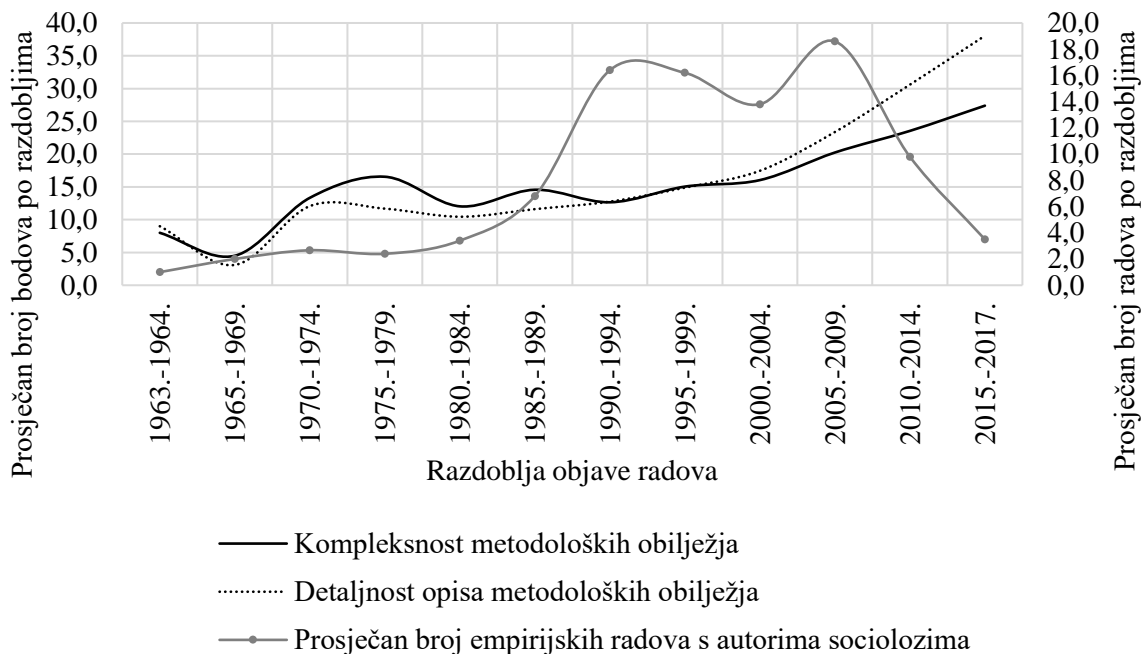
Grafikon 5.2.11. Vremensko kretanje koeficijenta o detaljnosti metodoloških obilježja analiziranih radova – ukupan broj potkodova/kodova

Na kraju ovog dijela rezultata, može se zaključiti da je tijekom promatranog razdoblja, došlo do porasta u detaljnosti opisa metodoloških obilježja radova, što ide u prilog prvoj hipotezi. Takav trend treba se promatrati kao pozitivan pomak u razvoju sociologije. Teorijska elaboracija ove konstatacije može se pronaći u Kuhnovom (2002: 75) opisu razvoja i egzistencije istraživačkih paradigmi u nekoj znanstvenoj zajednici. Navedene paradigme razvijaju se, između ostalog, pod utjecajem razvoja alata, rječnika i vještina, potrebnih za rad te discipline. Tu se polazi od pretpostavke da su detaljniji opisi metodologije mogli nastati zbog korištenja razvijenijeg i raznovrsnijeg metodološkog rječnika s kojim sociologija raspolaže, a o čemu govori i koeficijent o kompleksnosti metodoloških obilježja radova.

Kada se govori o negativnim stranama ovakvog razvoja, ponovno se nameće pitanje o metodologiji koja postaje samoj sebi svrha (metodološki imperativ) zbog činjenice da forsiranje detaljnosti u opisivanju metodologije ostavlja malo prostora za opise drugih segmenata u istraživanju. Odgovor na ovo pitanje može se pronaći u dijelu rezultata koji se odnosi na saznanja, dobivena na temelju provedenih intervjua sa sociolozima, koje se pitalo za njihovo viđenje ovakvog razvoja situacije. Također, kao druga negativna posljedica ovakvog razvoja, može se uzeti Kuhnova (2002: 75) napomena da razvoj specifičnih alata i rječnika često vodi do rigidnosti neke discipline, što smanjuje njezinu mogućnost prilagodbe različitim promjenama (koncepti iz sociologije znanosti). Iako opisana napomena može predstavljati određenu opasnost za sociologiju u smislu manje fleksibilnosti prema različitim promjenama, smatra se da ta opasnost ipak ne može značajno utjecati na sociologiju kao disciplinu, barem ne na području metodologije. Naime, metodološka i statistička terminologija smatra se dovoljno univerzalnom da sociologiji otvori vrata prema drugim disciplinama te da sociologiju potiče da se bavi različitim temama unatoč upotrebi specifičnih metodoloških ili statističkih pojmova s kojima raspolaže.

5.3. Usporedba vremenskog kretanja koeficijenta o metodološkim obilježjima radova

Posljednji dio rezultata iz kvantitativne analize sadržaja radova uključuje usporedbu vremenskog kretanja koeficijenta pomoću kojih su opisane promjene u metodološkim obilježjima tih radova (grafikon 5.3.1.).

Grafikon 5.3.1. Usporedba vremenskog kretanja izračunatih koeficijenta o metodološkim obilježjima radova

U interpretaciji rezultata iz grafikona 5.3.1. i tablice 5.3.1., važno je istaknuti nekoliko najvažnijih rezultata.

Prvo, postoji visoka razina povezanosti između dvaju izračunatih koeficijenta ($r = 0,91$ u cijelom promatranom razdoblju), što znači da su podjednako doprinijeli objašnjenju vremenskog kretanja metodoloških obilježja radova (tablica 5.3.1.).

Drugo, od početka 90 – ih godina prošlog stoljeća pa na ovamo, vide se stabilne uzlazne putanje krivulja koeficijenta o metodološkim obilježjima radova, a navedeni rezultati **idu u prilog prvoj hipotezi, postavljenoj u ovoj disertaciji** (grafikon 5.3.1.).

Treće, unatoč zaključku iz prve točke o sličnom doprinosu koeficijenta, može se vidjeti da je od druge polovice 90 – ih godina prošlog stoljeća pa do negdje početka 21. stoljeća, došlo do

preokreta u relativnim snagama, tj. utjecajima koeficijenata na sliku o metodološkim obilježjima radova. Do ovog razdoblja, metodološka kompleksnost radova imala je veći doprinos od detaljnosti opisa metodologije, ali nakon toga, odnosi su se promijenili (grafikon 5.3.1.). Navedeno se može objasniti s pretpostavkom da je metodološka kompleksnost dosegla određenu točku zasićenja, dok je detaljnost opisa korištene metodologije i dalje ostala imuna na eventualna ograničenja u dosezima metodologije. Osim što ovaj rezultat govori o promjenama u relativnom utjecaju dvaju koeficijenata na metodološku sliku promatranih radova, pomoću njega se opravdava i potreba za izračunom tih koeficijenata neovisno o sličnosti njihovih putanja.

Četvrto, ako se promatraju korelacijski odnosi između koeficijenata i zastupljenosti radova (tablica 5.3.1.), može se vidjeti da je povezanost između dvaju pokazatelja načelno slaba ($r = 0,24$ za sve odnose), ali ti se odnosi mijenjaju ako se promatrano razdoblje podijeli na dva vremenska segmenta. U vremenskom segmentu do 90 – ih godina prošlog stoljeća, korelacijski odnosi između dvaju pokazatelja nalaze se na umjerenj razini oko 0,5. Nakon 90 – ih godina prošlog stoljeća, korelacijske vrijednosti ostaju slične vrijednostima prije 90 – ih godina prošlog stoljeća, ali ovaj put s negativnim predznakom. Navedeno znači da je broj radova u promatranom razdoblju opadao, dok su kompleksnost i detaljnost opisa metodoloških obilježja tih radova i dalje rasle (vidljivo u grafikonu 5.3.1.).

Tablica 5.3.1. Korelacijski odnosi između koeficijenata o metodološkim obilježjima radova

	Broj radova I-M radova (sociolozi autori)	Bodovi - metodološka kompleksnost	Bodovi - detaljnost opisa metodologije
Cijelo razdoblje			
Broj I-M radova (sociolozi autori)	1,00	0,24	0,24
Bodovi - metodološka kompleksnost		1,00	0,91
Bodovi - detaljnost opisa metodologije			1,00
1963.-1990.			
Broj I-M radova (sociolozi autori)	1,00	0,45	0,49
Bodovi - metodološka kompleksnost		1,00	0,88
Bodovi - detaljnost opisa metodologije			1,00
1991.-2017.			
Broj I-M radova (sociolozi autori)	1,00	-0,46	-0,48
Bodovi - metodološka kompleksnost		1,00	0,97
Bodovi - detaljnost opisa metodologije			1,00

Svi opisani rezultati o međusobnim odnosima koeficijenata u promatranom razdoblju mogu se svesti pod zajednički nazivnik koji glasi da svaki koeficijent pojedinačno doprinosi stvaranju slike o metodologiji, korištenoj u radovima. Također, moguće je vidjeti da svaki pojedini koeficijent, a relativno u odnosu na drugi, na svoj način doprinosi stvaranju navedene slike. Svi ti rezultati idu u korist potvrđivanju, ali i detaljnom obrazloženju pretpostavki iz prve hipoteze, postavljene u ovoj disertaciji.

Raspravu o prethodno predstavljenim rezultatima o usporedbi vremenskog kretanja koeficijenata moguće je započeti Millsovom konstatacijom da je sociologija postala nerazdvojna od “malog mlina statističkih rituala“ (Mills, 1961: 72). Prema Millsu, došlo je do trivijaliziranja istraživačkih predmeta zbog slijepog slijeđenja rigidnih i mehaničkih istraživačkih procedura od strane znanstvenika. Sličan problem opisan je i pomoću teorijskih koncepata o posljedicama javljanja metodološkog imperativa u istraživanjima. Taj pojam označava nekritičko privilegiranje istraživačkih metoda, što za posljedicu ima zapostavljanje drugih aspekata istraživanja (Ratner, 2011: 1176).

Ovi autori navedeni su kao teorijska podloga za odgovor na pitanje “što je dobiveno napretkom metodologije?“ ako se rast vrijednosti promatranih koeficijenata gleda kao napredak. Ako se opisani napredak promatra kao pobjeda metodologije, a ujedno i kao napredak sociologije, postignut isključivo na krilima empirije, onda može doći do javljanja metodološkog imperativa, stanja u kojem metodologija postaje samoj sebi svrha. Koch (1981: 259-260) smatra da se “metodološki fetišizam“ može izbjeći jedino onda kada se rezultati nekog istraživanja prestanu promatrati kao produkt automatskog slijeđenja pravila metodologije i kada se počnu promatrati kao produkt utjecaja šireg društvenog konteksta. Na temelju svega navedenog, može se konstatirati da je dobivene rezultate o promjenama u metodološkim obilježjima radova potrebno promatrati kao rezultate s ograničenim spoznajnim dosegom o ukupnoj slici istraživanja u sociologiji i da ih kao takve, treba i interpretirati.

Jedan od načina na koji se može povećati spoznajni doseg ovih rezultata odnosi se na prikaz saznanja o društvenim utjecajima koji su mogli dovesti do rasta vrijednosti koeficijenata o metodološkim obilježjima radova u promatranom razdoblju (grafikon 5.3.1.). Da bi se ponudili mogući odgovori na ova pitanja, u nastavku disertacije, slijedi prikaz rezultata, dobivenih na temelju provedenih intervjua s akterima sociolozima, zaposlenima u znanstveno – istraživačkim institucijama u Republici Hrvatskoj.

Prvo razdoblje koje se može promatrati u grafikonu 5.3.1., te objasniti na temelju kvalitativnog dijela istraživanja jest razdoblje od 90 – ih godina prošlog stoljeća pa do kraja promatranog razdoblja. U grafikonu 5.3.1., može se vidjeti rast vrijednosti koeficijenata o metodološkoj kompleksnosti i o detaljnosti opisa metodologija, korištenih u radovima. Sudionici su u intervjuima iznijeli nekoliko potencijalnih faktora koji su mogli utjecati na takav trend. Prvi potencijalni faktor smatra se najopćenitijim i predstavlja opći razvoj discipline sociologije (C10.1) u smjeru korištenja naprednijih metodološko – statističkih znanja i postupaka (C10.2) za istraživanje društvene stvarnosti, a takav napredak mogao se dogoditi, između ostalog, pod utjecajem tehnološkog napretka (razvoj jačih računala, statističkih programa itd.) (C10.3). Drugi potencijalni faktor koji je mogao utjecati na unaprjeđenje metodoloških obilježja radova kreće od pretpostavke da su autori analiziranih radova bili pod stalnim utjecajem različitih aktera i događaja, koji su ih motivirali da unaprjeđuju svoja istraživačka znanja i način pisanja radova: (1) uredništva časopisa (C10.4 do C10.5); (2) recenzenti i postupci recenziranja (C10.6 i C10.7); (3) struktura radova i njihov sadržaj kod vanjskih i međunarodnih časopisa (C10.8 do C10.10); i (4) utjecaj znanstvenih dosega na druga znanstvena polja i područja (C10.11 do C10.12).

*„Vidi se i rast načina na koji se opisuje, a koji je **pod utjecajem isto tako disciplinarnih razvoja i globalnih promjena**. Ljudi jednostavno čitaju kako pisati radove, čitajući tuđe radove i načine kako ćete opisati faktorsku analizu, hoćete li detaljnije govoriti o ekstrakciji faktora. Hoćete li govoriti o jedinstvenim vrijednostima, više ili manje. Naravno, ima veze i s razvojem discipline.“*

(C10.1: sudionica 3, FFZG)

*„Negdje početkom 90 – ih je bila faktorska analiza. **Vi možete vidjeti evoluciju korištenja statističkih analiza koje se koriste**. Prvo ste imali nekakvu deskriptivnu statistiku, vrlo primitivnu deskriptivnu statistiku gdje ste baratali eventualno s korelacijama i HI-kvadrat testom, pa onda ste dobili nešto regresijske analize koja je bila obična regresija itd. Onda ste došli nakon toga do faktorske analize. Moj dojam je da je do prije nekakvih 10 – ak godina, dominirale su u našim domaćim istraživanjima faktorske analize tog tipa i da su se ti kvantitativni podaci najčešće obrađivali tako da ste radili redukciju dimenzija i onda eventualno nekakve regresije možda. Sada je*

daleko više prisutna regresija kao statistička metoda te su prisutne različite logističke regresije.“

(C10.2: sudionica 3, FFZG)

*„Kompleksnost raste s **upotrebom kompjutera**. Prije nije bilo lagano napraviti tako neku analizu, npr. multivarijatnu. Bilo je teško bilo što napraviti. S kompjuterima je lagano vrtiti stvari pa svi vrte sve. Porast kompleksnosti samih istraživanja vidim uz **razvoj IT tehnologije** da možeš povezati kvalitativu, kvantitativu, možeš izmiješati sve. Nešto što si nekada morao raditi godinu dana, danas napraviš u jednom danu. To nije samo u sociologiji, nego u svim društvenim znanostima, i u ekonomiji i u politologiji i u svemu, i imaš kompjutere i naravno da je puno lakše spajati podatke, povezivati, da kompjuter sam računa, izbacuje podatke u SPSS – u. Prije si morao sve raditi ručno. Neki nisu znali, neki nisu mogli, neki nisu htjeli, a danas svi vrte. Zbog te lakoće se to smatra obavezom učiti programe za statističku obradu u okviru sociologije. Do 2005. – 2006. nije niti postojalo kao obaveza. Danas je neozbiljno imati studij sociologije bez programa za statističku obradu podataka. 2005. to je još bilo onako, da su svi radili s kemijskom olovkom.“*

(C10.3: sudionik 10, HS)

*„Ja bi rekao da tu urednička politika ima veliki utjecaj. Većina radova koje smo primili, ako ne i svi radovi koje smo primili, **za sve njih smo prvo ukazali na očite nedostatke ako je rad kod primanja imao ikakvih potencijala za objavljivanje, dali smo u startu neke primjedbe za neke elemente znanstvenog rada i osnovne stvari u metodologiji**. I nakon recenzije je u pravilu ostalo puno toga za ispraviti, čak i u prikazu rezultata istraživanja jer su recenzentima i autorima promakle neke greške u računicama. Ja se ne sjećam da smo za mojeg mandata (moguće da je tada objavljeno oko 35 empirijskih radova) imali ijedan rad u kojem se nije tražilo da se u opisu metodologije barem nešto doda, a u dobrom dijelu je trebalo nadodati većinu stvari. Znači, proširiti za jednu stranicu, stranicu i pol. To smo imali liste od deset, dvanaest, petnaest stvari koje smo ljudima morali navesti da moraju opisati za metodologiju da bi to bio neki standard. Moraju navesti kako su štitili anonimnost ili povjerljivost*

podataka. Moraju navesti tko je uopće proveo istraživanje. Nije bilo jasno jesu li to autori koji su potpisali rad, jesu li to bili anketari. Koji im je izvor financiranja, da li su tražili dopuštenja itd.“

(C10.4: sudionik 1, FFZG)

„Možda je to posljedica karaktera gdje se objavljivalo i kakvi su bili časopisi. Danas je norma objavljivanje u znanstvenim časopisima koji imaju neke svoje uzuse koji su se izjednačili s međunarodnim uzusima. **U to doba, dakle 70 – ih i 80 – ih pa još i 90 – ih godina ste imali časopise koji su imali drugačiji karakter. Oni su imali više možda karakter javnog foruma za javne rasprave o nekim temama, nego strogo znanstvenih časopisa u današnjem smislu.** Tako da možda naprosto urednička očekivanja ili standardi objavljivanja nisu bili u tolikoj mjeri fokusirani na proces znanstvenog istraživanja, što uključuje i metodu, nego na poantu, na neku poruku.“

(C10.5: sudionik 6, FFZG)

„Na početku 90 – ih, kada se sjetim procesa recenziranja, kako su ljudi pisali recenzije i kako su ljudi odgovarali na recenzije. **Nekad su stariji autori bili potpuno indignirani kada bi dobili uopće recenzentske primjedbe i smatrali su to osobnim napadom.** Danas je svima jasno da je to jedna velika pomoć, koliko god se ne slažem s nekim stvarima. Moj rad će sigurno biti bolji. Promijenio se pogled na te stvari. Ne samo da ih trpimo (recenzije), nego i sami sebi postavljamo veće zahtjeve. Više smo informirani kako kvalitetna znanost izvan naših granica izgleda.“

(C10.6: sudionik 2, FFZG)

„Ljudi zapravo uče čitajući radove i repliciraju to što su naučili. Kada dobijete recenziju svog rada kojeg ste poslali van (u međunarodni časopis), definitivno je da će vas naučiti još neke stvari u smislu „niste napravili ovo, mogli ste još ovo i ovo“. Naravno, **ako ste iole reflektivni, nastojat ćete, makar ne objavili u tom časopisu, pokušati poboljšati svoj rad.**“

(C10.7: sudionica 14, IDIZ)

„...zato što možda povremeno radove objavljuju (kod nas) i oni koji objavljuju vani, oni koji znaju kako radovi trebaju biti opremljeni i možda zato što **ljudi jednostavno više čitaju inozemne radove** pa onda vide, kopiraju i slično.“

(C10.8: sudionik 1, FFZG)

„Više smo uključeni u međunarodnu znanost u smislu da više pratimo, čitamo, više učimo iz dobrih međunarodnih časopisa i članaka. Što moramo sve navesti, što je tamo navedeno i što tamo urednička politika traži. To ćemo tražiti i ovdje.“

(C10.9: sudionik 2, FFZG)

„Sa željom da se publicira međunarodno su se morali prihvatiti i obrasci jasnog načina kako rad mora biti strukturiran, od uvodnog dijela, ciljeva, metodologije, rasprave, rezultata itd. **Sa željom da se pokuša biti konkurentan i na “međunarodnom znanstvenom tržištu“ je došlo i do jasnoće kako to treba izgledati.** U psihologiji se to u potpunosti prepisalo da mora biti APA standard. Niti lijevo niti desno. Ne mogu napisati niti jedan rad koji imalo odskaače od standarda koji je propisan u okviru psihologijske komore. Isti trend prate i sociolozi, što svjesno, što podsvjesno, što namjerno, što nenamjerno, ali se teži tome da se standardizira u određenom okviru. Sve sa željom vjerojatno jer je to takva praksa vani.“

(C10.10: sudionik 10, HS)

„(korištenje različitih pristupa na temelju)...onoga što dolazi iz **ekonomije** i iz **psihologije**...**sociometrija** se razvija i onda prodire u znanost. Može se možda vidjeti kako na neki način slijedimo taj obrazac.“

(C10.11: sudionica 3, FFZG)

„To nije samo kod nas, to se dogodilo i u svijetu. Statistika i sve ostalo postaje sve sličnije standardima koji bi bili **bliski prirodnim znanostima**. Tako nastojimo biti što više „znanstveni“.“

(C10.12: sudionica 14, IDIZ)

Prethodno je opisano da su metodološka obilježja analiziranih radova u promatranom razdoblju postajala kompleksnija i da ih se u tom razdoblju, sve detaljnije opisivalo (grafikon 5.3.1.). Ako se promatra odnos između koeficijenata pomoću kojih se opisuju metodološka obilježja, može se vidjeti da postoji visoka povezanost između tih koeficijenata ($r = 0,91$) (tablica 5.3.1.), a navedeno može se objasniti na temelju pretpostavke da korištenje kompleksnije metodologije zahtjeva njezin detaljniji opis u radovima (C11.1).

*„S porastom kompleksnosti same metodologije, koja je napredovala s mogućnosti korištenja kompjutera, dolazi do toga da se **više pojmova mora objašnjavati unutar samoga rada**, ne samo kod sociologa, nego i kod drugih društvenih znanosti. Postavljanjem ljestvice više ako je moguće napraviti neku težu analizu, sada ciljamo i u ta modeliranja razno razna koja su prije bila apsolutno nemoguća za napraviti bez kompjutera. Ako se želi napraviti bilo kakvo modeliranje, potrebno je opisati hrpu pojmova unutar tog modela. Izvana isto dolazi trend da se ljestvica podigne i naravno da onda raste i kompliciranost metodologije i pojašnjavanje toga što radiš.“*

(C11.1: sudionik 10, HS)

Na kraju ovog dijela rezultata, važno je osvrnuti se i na drugu polovicu 2000 – ih godina (grafikon 5.3.1.). Naime, u tom razdoblju, zabilježeno je usporavanje rasta metodološke kompleksnosti radova i ubrzavanje rasta detaljnosti opisa metodologije, a sudionici istraživanja naveli su nekoliko mogućih faktora koji su doveli do toga. Prvi potencijalni faktor koji je mogao utjecati na povećanje detaljnosti opisa metodoloških obilježja jest praksa javljanja sve zahtjevnijih recenzija radova u kojima se traže sve detaljniji opisi (C12.1). Nadalje, drugi potencijalni faktor za opisani trend može biti proces postepene standardizacije opisivanja metodologije u znanstvenim radovima jer se u to vrijeme, od autora radova tražilo da navode unaprijed zadane aspekte korištenih analiza i/ili metodoloških postupaka (C12.2). Kada se govori o usporavanju rasta metodološke kompleksnosti radova, jedan od potencijalnih faktora koji je mogao utjecati na taj trend jest nedostatak vremena, mogućnosti ili kapaciteta samih istraživača, ali i institucija da ubuduće razvijaju svoje metodološke pristupe i prakse prema kompleksnijim razinama (C12.3), dok se drugi potencijalni faktor može pronaći u pragmatičnosti autora radova koji ne odabiru

pretjerano kompleksne metodološko – statističke pristupe da bi tako mogli što lakše objaviti svoje radove (C12.4) – *publish or perish* sustav znanstvenog rada.

*„Ta zamjena mjesta kompleksnosti i detaljnosti prikaza metodologije, tu ne vidim nekakvu ogromnu razliku, ali na samom kraju ona postaje sve veća. **Ako išta, možda bi pripisao tome da se sve preciznije opisuje metodologija i postoji sve kvalitetniji postupci recenzije i uređivanja.** Ne moramo zaboraviti da su recenzenti sve više mladih ljudi koji ulaze (kao recenzenti) s odgovarajućim metodološko – statističkim znanjem.“*

(C12.1: sudionik 1, FFZG)

*„Ja bi ovu zamjenu protumačila na način da se promijenio način pisanja i opisivanja metodologije i istraživanja. **Ono se na neki način standardizira.** Vjerojatno se kod empirijskih, pogotovo kvantitativnih metodologija, radi po uzoru na razvijeniju psihologijsku metodologiju koja onda drži utjecaj.“*

(C12.2: sudionica 3, FFZG)

*„Mislim da smo mi u razvoju metodologije i u svom znanju kako se istražuje, došli do neke granice i dalje nismo išli. Jednostavno smo došli do neke granice, ali ne zato što ne možemo, nego jednostavno nemamo vremena više za to. **Došli smo do nekog plafona, do stropa.** Ne bi ga bilo problem probiti, ali to je sada stvar i vremena i osobne motivacije te ulaganja institucija u software. Ono što je isto važno, da se pošalje nekoliko ljudi van na šest mjeseci, da nauče, dođu tu, objasne i da idemo dalje raditi.“*

(C12.3: sudionik 5, FFZG)

*„Kad se čovjek, recimo, stavi u neku poziciju, ono što nas gura, s **jedne strane, to je intrinzična motivacija u smislu da želim istražiti neku pojavu, a, s druge strane, praktična strana u smislu da možda ne želim ići u tako složene metodološke postupke.** Ne želim se zapetljati, nego uzet ću jedan manji segment i onda ću ići samo kroz taj moment radi lakše recenzije. Tako se lakše prođe postupak objave. Možda su ljudi jednostavno postali praktični u smislu da žele u taj i taj časopis i žele da im rad prođe.“*

U prethodnom pregledu rezultata, navedeno je nekoliko važnijih faktora koji mogu poslužiti kao potencijalno objašnjenje promjena u metodološkim obilježjima radova u promatranom razdoblju. Ako se navedeni faktori povežu s teorijskim okvirom, važno je spomenuti Smelsera (1989: 419), koji kaže da na razvoj znanstvenog znanja utječu eksterni i interni faktori. Eksterni faktori dolaze u obliku društveno – političkih utjecaja na proizvodnju znanja, dok interni faktori dolaze u obliku snage i motivacije istraživača, koja usmjerava njihovu znanstvenu misao. U ovom konkretnom slučaju, metodološka obilježja radova mogu se promatrati kao znanstvena znanja, reproducirana od strane istraživača, a opisani faktori u rezultatima mogu se svrstati u Smelserovu teorijsku klasifikaciju. Većina predstavljenih faktora može se smatrati eksternima, ali takvi rezultati ne trebaju čuditi jer je riječ o “opipljivim“ razlozima na temelju kojih je moglo doći do promjena u metodološkim obilježjima radova. Za razliku od njih, interni faktori najčešće ostaju u osobnoj sferi promišljanja istraživača o svojim znanstvenim aktivnostima. Iako ta promišljanja ostaju u toj manje opipljivoj sferi, ona predstavljaju potrebnu i korisnu aktivnost svakog znanstvenika pod uvjetom da se prihvate koncepti iz refleksivne sociologije.

5.4. Društveno – politički kontekst razvoja sociološke discipline

U ovoj doktorskoj disertaciji, drugi postavljeni cilj istraživanja glasi: **analiza povezanosti promjena u metodološkim obilježjima istraživačkih radova s društveno – političkim promjenama i s promjenama tematskih i bibliografskih obilježja radova**. Pripadajuća hipoteza, navedena **uz postavljeni cilj glasi: društveno – političke promjene u Republici Hrvatskoj tijekom 90 – ih godina 20. stoljeća utjecale su na veću zastupljenost istraživačkih radova s raznovrsnijim tematskim usmjerenjima i kompleksnijim metodologijama istraživanja**.

Kao što se može vidjeti, glavni naglasak stavljen je na društveno – politički kontekst u kojem se razvijala hrvatska sociologija u 90 – im godinama prošlog stoljeća i sukladno tome, prikazat će se rezultati, dobiveni na temelju provedenih sedamnaest polu – strukturiranih intervjua sa sociolozima koji su zaposleni ili su bili zaposleni u znanstveno – istraživačkim institucijama u Republici Hrvatskoj.

U intervjuima se raspravljalo o mnogim temama, a u ovom dijelu disertacije, predstaviti će se rezultati tematske cjeline u kojoj se raspravljalo o širem društveno – političkom kontekstu u kojem su objavljeni analizirani radovi, s naglaskom na 90 – e godine prošlog stoljeća. Sudionicima istraživanja bio je predstavljen jedan glavni faktor koji je mogao izravno utjecati na promatrani politički kontekst i nekoliko dodatnih potencijalnih faktora koji su mogli posredno utjecati na širi društveni kontekst: **političke promjene** kao glavni faktor te **institucionalne promjene, generacijske promjene i utjecaj vanjskih faktora** kao dodatni čimbenici za tumačenje šireg društvenog konteksta. Svrha intervjua bila je objasniti izravni i/ili posredni doprinos svakog pojedinog faktora u širem društveno – političkom kontekstu i doći do odgovora o načinu na koji je svaki pojedini faktor povezan s ustanovljenim promjenama u tematskim ili metodološkim orijentacijama analiziranih radova.

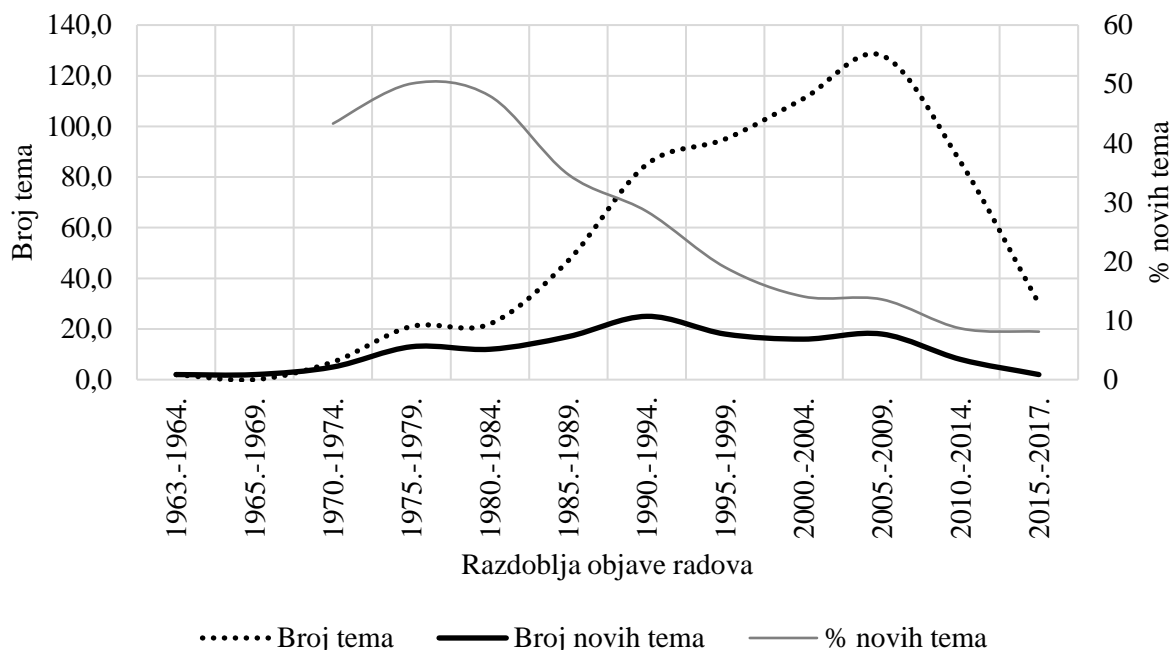
5.4.1. Političke promjene

U nastavku disertacije, slijedi pregled dijela rezultata koji se smatraju važnima za donošenje zaključaka o drugoj hipotezi, postavljenoj u ovoj disertaciji. Naime, u pokušaju da se objasni društveno – politički kontekst u kojem su objavljeni analizirani radovi, sa sudionicima istraživanja raspravljalo se o nekoliko faktora koji su mogli utjecati na taj kontekst: političke promjene, generacijske promjene, institucionalne promjene i vanjski utjecaji. U ovom poglavlju, predstaviti će se rezultati o faktoru koji se smatra najvažnijim za tumačenje **političkog** konteksta, a to su **političke promjene** kao dio šireg društvenog konteksta u kojem se razvijala jugoslavenska i hrvatska sociologija.

S obzirom na to da je većina sudionika samoinicijativno primarno povezala tadašnje i današnje političke promjene s tematskim i teorijskim promjenama u disciplini sociologije, ali ne i s metodološkim promjenama, dio rezultata koji slijedi u nastavku teksta bit će usmjeren upravo na taj tematski aspekt. Navedeni rezultati autoru disertacije omogućit će odgovaranje na jedan dio iz druge hipoteze, postavljene u ovoj disertaciji, koji glasi da je tijekom 90 – ih godina prošlog stoljeća, došlo do pojavljivanja **raznovrsnijih tematskih usmjerenja** u istraživačkim radovima.

Prije nego što se predstave rezultati iz provedenih intervjua, treba se obratiti pažnja na rezultate iz grafikona 5.4.1. u kojem je prikazana zastupljenost novih tema u sociološkim radovima tijekom promatranog razdoblja (N = 702, sociološki radovi). U grafikonu, može se vidjeti nekoliko ključnih informacija. Točkasta linija prikazuje broj tema, pronađenih u svakom pojedinom vremenskom segmentu neovisno o tome jesu li te teme bile nove ili nisu. Može se vidjeti da ova linija otprilike prati broj I-M radova, što je očekivano jer veći broj radova znači i veći broj tema koje se obrađuju. Deblja linija punog profila prikazuje broj novih tema, pronađenih u radovima u promatranom razdoblju. Kao što se može vidjeti, 90 – e godine prošlog stoljeća predstavljaju vremensku točku u kojoj je pronađeno najviše novih tema. Konkretno, početkom 90 – ih godina prošlog stoljeća, pronađeno je 25 novih tema koje se do tada nisu obrađivale u sociološkim radovima. Nakon tog razdoblja, zastupljenost novih tema ponovno počinje opadati. Posljednja linija u grafikonu čije se vremensko kretanje može protumačiti jest siva tanja linija punog profila. Navedena linija predstavlja postotak novih tema u odnosu na ukupan broj tema u svakom od promatranih vremenskih segmenata. Može se vidjeti da udio novih tema u odnosu na ukupan broj tema pada tijekom cijelog promatranog razdoblja, što se može smatrati očekivanim jer se od

početka pa do kraja promatranog razdoblja, jednostavno potrošio bazen mogućih tema kojima su se sociolozi bavili u svojim istraživanjima.

Grafikon 5.4.1. Zastupljenost novih tema u sociološkim radovima u promatranom razdoblju

Da bi se dodatno objasnilo kretanje krivulja iz grafikona 5.4.1., prvenstveno od 90 – ih godina prošlog stoljeća pa nadalje, potrebno je protumačiti rezultate dobivene u tablici 5.4.1. U navedenoj tablici, prikazano je 36 tematskih blokova, pronađenih u radovima u cijelom promatranom razdoblju (u prilogu 4 nalazi se detaljan opis svih tematskih blokova). Može se primijetiti da se od početka pa prema kraju promatranog razdoblja, povećava broj jedinstvenih tematskih blokova, s vrhuncem oko 90 – ih godina 20. stoljeća. Do 90 – ih godina prošlog stoljeća, pronađeno je prosječno devet tematskih blokova u svakom pojedinom vremenskom razredu da bi nakon tog razdoblja, prosječan broj tematskih blokova skočio na njih 25. Također, u tablici 5.4.1., može se vidjeti da su se autori radova od 90 – ih godina prošlog stoljeća počeli baviti s četrnaest novih tematskih blokova u odnosu na ranija razdoblja, a neki od najzastupljenijih blokova bili su: religija, rat, seksualnost te zdravstvo i zdravlje. **Ako se uzmu u obzir svi predstavljeni rezultati, može se govoriti o potvrđivanju pretpostavki iz druge hipoteze da je došlo do povećanja raznovrsnosti tematskih usmjerenja u radovima** jer je zabilježen blagi, ali prisutan porast u broju novih tema, s vrhuncem u 90 – im godinama prošlog stoljeća. Međutim, otvaranje velikog

broja novih tematskih blokova koji prije nisu bili zastupljeni može se smatrati još važnijom potvrdom druge hipoteze, postavljene u ovoj disertaciji.

Tablica 5.4.1. Zastupljenost tematskih blokova u sociološkim radovima u odnosu na promatrano razdoblje

Tematski blokovi	1960.-1964.	1965.-1969.	1970.-1974.	1975.-1979.	1980.-1984.	1985.-1989.	1990.-1994.	1995.-1999.	2000.-2004.	2005.-2009.	2010.-2014.	2015.-2019.
Ostalo	0	0	0	0	1	2	7	3	2	3	2	0
Poljoprivreda i agronomija	1	0	3	1	0	1	1	0	0	0	0	0
Prostor	1	0	1	2	3	1	5	4	4	7	1	2
Zdravstvo i zdravlje	0	0	0	0	0	0	1	2	1	4	3	0
Dobne skupine	0	0	0	2	1	0	4	4	7	2	6	3
Rat	0	0	0	0	0	0	3	2	3	4	0	0
Obrazovanje	0	0	0	1	0	0	1	2	0	6	4	1
Ovisnost	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0
Društveni pokreti	0	0	0	1	0	2	1	4	3	2	1	0
Metodologija	0	0	0	1	2	2	1	1	2	1	1	0
Partnerstvo	0	0	0	0	0	0	1	3	5	1	2	0
Religija	0	0	0	0	0	0	5	5	3	3	3	0
Različiti oblici ponašanja	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	1	0
Gospodarstvo	0	0	2	1	1	4	4	6	5	10	5	1
Politika	0	1	0	1	0	4	4	4	3	6	4	2
Mediji	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Društvene skupine	0	0	0	0	0	1	1	0	1	4	1	0
IT i informatika	0	0	0	1	0	2	0	2	1	1	0	0
Europa	0	0	0	0	0	1	3	0	4	3	1	0
Populacijsko-dem. pitanja	0	0	0	1	1	3	6	3	2	1	3	0
Sport	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Društvo	0	0	0	4	4	8	7	12	9	12	8	2
Država	0	0	0	0	0	3	4	2	5	5	4	0
Priroda, ekologija i okoliš	0	0	1	1	0	3	7	5	2	6	3	0
Kultura	0	0	0	0	3	1	5	4	5	3	2	2
Znanost	0	0	1	1	3	4	11	14	9	12	5	1
Umjetnost	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0
Uprava i poslovi upravljanja	0	0	0	0	0	1	1	2	4	3	1	0

Seksualnost	0	0	0	0	0	0	0	2	5	4	1	0
Psihološki koncepti	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1
Globalizacija	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1	2	0
Otoci	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0
Pravni sustav	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0
Kvaliteta življenja	0	0	0	0	0	0	2	1	2	1	1	0
Stanovanje i stamb. pitanje	0	0	0	1	0	0	1	2	1	2	0	0
Sociološki koncepti	0	1	0	0	0	2	0	1	5	6	0	0
Broj jedinstvenih tematskih blokova	2	2	5	15	9	18	26	26	30	32	29	9

Nakon što su prethodni rezultati potvrdili da je došlo do otvaranja novih tematskih blokova, tj. da je došlo do povećanja tematske raznovrsnosti radova u 90 –im godinama prošlog stoljeća, u nastavku disertacije, važno je obrazložiti postoji li povezanost između opisanih promjena i političkog konteksta u kojem su objavljivani radovi (dio druge hipoteze). U nastavku teksta, slijede rezultati, dobiveni na temelju provedenih intervjua sa sociolozima iz znanstvene zajednice.

Pojedini sudionici istraživanja započeli su tumačenje političkog konteksta, dotaknuvši se 70 – ih godina prošlog stoljeća. Prema mišljenju jednog od sudionika, **već u tom razdoblju, nije bilo cenzure “problematičnih“ tema unatoč uvriježenom mišljenju da su određene teme u socijalizmu zabranjene.** Primjerice, u tom razdoblju, bile su prisutne i teme o *odnosu građana prema višestranačkoj demokraciji*, što bi se moglo smatrati „problematičnom“ temom u odnosu na tadašnji politički sustav (C13.1). Ako se krene od pretpostavke da nisu postojale zabranjene teme, onda je razumljivo zbog čega u kasnijim razdobljima, nije došlo do drastičnog povećanja u raznovrsnosti novih tema, na što ukazuju i rezultati iz grafikona 5.4.1. te tablice 5.4.1.

„Mislim da u hrvatskoj ili jugoslavenskoj sociologiji takvog ograničenja nije bilo, a ako je i bilo nekakvog ograničenja, ono sigurno nije bilo na razini političkog dekreta da bi se nešto zabranilo. Vjerojatno nije bilo lako istraživati odnos građana prema višestranačkoj demokraciji još u 70 – ima ili 80 – ima. **Ja sam se iznenadio da je 85 – e godine primijenjen instrument koji je istraživao odnos građana prema višestranačkoj demokraciji. Vjerojatno je upitna valjanost tih istraživanja u smislu kako je ono provedeno i koliko su se ljudi autocenzurirali, ali činjenica je da se moglo. Ako gledamo političku osjetljivost i potrebu sistema da cenzurira istraživanje određenih tema, to bi vjerojatno bila top tema koju bi cenzurirali da jesu.**“

(C13.1: sudionik 1, FFZG)

80 – e godine prošlog stoljeća sljedeće su razdoblje, spomenuto od strane pojedinih sudionika istraživanja. U to vrijeme, jedan dio društvenih istraživanja bio je financiran od strane vladajućih struktura, a primarna svrha takvih istraživanja bila je kako poboljšati samoupravno socijalističko odlučivanje (C13.2), **ali neovisno o tome, već tada je postojala sloboda kritike socijalističkih praksi (npr. Županov i egalitarni sindrom) (C13.3).** Iz navedenog, može se zaključiti da ni u 80 – im godinama prošlog stoljeća, nisu postojale striktno zabranjene teme istraživanja i stoga nisu pronađene veće oscilacije u povećanju ili smanjenju raznolikosti tema u odnosu na razdoblja prije i poslije tog razdoblja (grafikon 5.4.1.). Naime, jednostavno nije postojala podloga za značajnije promjene u zastupljenosti određenih tema, barem kada je riječ o političkom kontekstu.

„Imali ste sustav koji je isključivo ovisio o financiranju koje je bilo iz javnih sredstava. Ta javna sredstva su bila vezana uz određene ideološke i teorijske orijentacije koje su bile vezane uz marksizam i marksističku paradigmu i sva istraživanja su, naravno, bila pod kišobranom samoupravljanja. Dakle, svi ti veliki projekti i veliki projektni programi koji su obuhvaćali sve znanstvenike, možete vidjeti da imate nekoliko velikih tematskih cjelina. Unutar samoupravljanja, to je tako funkcioniralo. **Sva istraživanja su se uključivala u izgradnju samoupravnog sustava, u poboljšanje samoupravnog socijalističkog odlučivanja, sudjelovanja itd. Dakle, na taj način, po jednom sasvim drugom ključu, oni jesu imali jednu narativnu agendu.**“

(C13.2: sudionica 3, FFZG)

„Tu su rasprave da li se već 80 – ih otvorilo to polje slobode kritike. **Imali ste ove rasprave oko Županova i egalitarnog sindroma.** Već 80 – ih, dolazi do kritike nekih socijalističkih praksi. 80 – e su se otvorile i to se vidi u knjigama koje se izdaju i u medijima su te neke rasprave bile.“

(C13.3: sudionik 16, IDIZ)

Razdoblje koje je od izrazite važnosti za ovu disertaciju odnosi se na 90 – e godine prošlog stoljeća. Kao što je već navedeno, tek 90 –ih godina prošlog stoljeća, dolazi do izraženije uzlazne putanje u rastu raznovrsnosti tematskih usmjerenja u analiziranim radovima, ali taj rast je još uvijek relativno slab (grafikon 5.4.1.). Postoji nekoliko mogućih objašnjenja za ovakve rezultate.

90 – ih godina prošlog stoljeća, došlo je do izraženijih društveno – političkih promjena kao što su početak Domovinskog rata, raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (27. travnja 1992. godine), napuštanje socijalizma i osamostaljenje Hrvatske. Pod utjecajem spomenutih promjena, došlo je do raspada udruženja sociologa u Jugoslaviji (C13.4) i do slabljenja frakcija grupe *Praxis*, koja je držala na okupu sociologe iz tadašnjih federativnih republika (C13.5). Osim s prethodno opisanim problemima, hrvatska sociologija susrela se i s novim problemima nakon osamostaljenja. Naime, prelaskom iz 80 – ih godina u 90 – e godine prošlog stoljeća, **nastavio se proces izoliranja hrvatske sociologije od šireg konteksta u kojem je funkcionirala za vrijeme Jugoslavije jer je došlo do dodatnog slabljenja komunikacije među sociolozima iz različitih zemalja** (Hrvatska, Slovenija, Srbija) (C13.6).

„Zadnjih dekada 70 – ih godina, tamo 80 – ih je jugoslavenska sociologija počela da se klima kao neka cjelina fenomena koju se isplati proučavati, mjeriti itd. **Ključni problem koji se pojavio je bio odlazak Tita sa scene i polagani raspad jugoslavenskog udruženja i veza koje su postavljene među sociolozima.** Ja mislim da je to jedan vrlo bitan element koji se pojavio. A ključni teorijski pojam **samoupravljanja** je zapravo isto polako nestao jer ne smije se zaboraviti da su sociolozi (njemački, američki, jugoslavenski itd.) vrlo intenzivno proučavali fenomen *mitbestimmung*, *participacije*

samoupravljanja u političkoj dimenziji donošenja odluka. To je poslije nestalo kao tema istraživanja. Jugoslavensko sociološko zajedništvo se dosta brzo raspalo.“

(C13.4: sudionik 4, FFZG)

(sociologe na okupu) ... „Držale su ih te međusobne suradnje između pojedinih frakcija. Recimo frakcija Praxis koja je bila nešto vrlo interesantno, a po čemu se ta bivša jugoslavenska sociologija i filozofija poznavala. Kao takva je ona prestala postojati na neki način. U Hrvatskoj je ostala cjelina s Rudi Supekom i s profesorima sa zagrebačkog faksa s odsjeka za filozofiju i sociologiju. U Ljubljani je bila grupa istraživača, recimo Mlinar i neki mlađi kolege. U Beogradu je bila druga ekipa. Kada se politička struktura počela klimati u Beogradu, Slovenci su se izdvojili, ja bi rekao, malo više. Ta suradnja između Instituta društvenih nauka u Beogradu i u Ljubljani nije se baš razvijala iako je tamo bio jaki centar, pogotovo za industrijsku sociologiju.“

(C13.5: sudionik 4, FFZG)

„90 – ih kada se dogodio raspad Jugoslavije, došlo je i do rastakanja. Ako se recimo bavite sa sociologijom znanosti, prije su se s time bavili sociolozi znanosti iz Hrvatske, Srbije, Slovenije. U 90 – ima je, u tim nekim kritičnim godinama, došlo do situacije da više nemate toliko intenzivnu komunikaciju (između znanstvenika iz tih zemalja). Poslije se to, naravno, pokušalo uspostaviti, tako da mislim da je došlo do nekakve parcijalizacije, zatvaranja. U tom trenutku je to bilo neizbježno.“

(C13.6: sudionica 14, IDIZ)

U ovom razdoblju, došlo je i do promjena u preferencijama istraživača kada se govori o istraživačkim temama zato što je do tada zastupljeni **socijalno – filozofsko – kritički pristup u sociologiji, izgubio svoju legitimaciju** (C13.7) i autori su bili prisiljeni baviti se drugim temama (C13.8). Ovaj zaključak može se potvrditi i rezultatom iz grafikona 5.4.1. da je u 90 – im godinama prošlog stoljeća, pronađen vrhunac u javljanju novih istraživačkih tema (grafikon 5.4.1). Naime, promjene u temama istraživanja bile su nužne da bi se hrvatska sociologija nakon osamostaljenja Hrvatske, mogla boriti protiv stigme marksističke (C13.9) i kritičke znanosti (C13.10) te protiv

žiga suspektne znanosti (C13.11). Stigma je postojala unatoč tome što su u sociologiji, u to vrijeme, bile zastupljene i druge teme i paradigme kojima se sociologija bavila (C13.9). Oni istraživači i znanstvenici ili skupine istih koji se ne bi prilagodili, u smislu slabije kritike sustava, bili su izolirani (C13.12), a razlog tomu može biti taj da ih se nije smatralo dovoljno nacionalno osviještenima i podupirućima za “hrvatsko“ (C13.13). Na kraju ovog paragrafa, važno je spomenuti još jednu pretpostavku o mogućim razlozima zbog kojih nije došlo do značajnijeg povećanja u broju novih tema u ovom razdoblju. Naime, hrvatska sociologija kao društvena znanost nalazila se u prijelaznoj fazi zbog promjena koje su se događale na političkom planu. U to vrijeme, uistinu je dolazilo do otvaranja novih tema, što se vidi i u tablici 5.4.1., ali politička previranja i sukobi, posebice Domovinski rat, smanjili su ukupnu produkciju radova (opisano u poglavlju *Opis karakteristika i vremenskog kretanja analiziranih radova*), što je automatski moglo utjecati i na smanjenje potencijala za bavljenjem novim temama od strane različitih istraživača.

*„Političke promjene krajem 80 – ih i početkom 90 – ih su na neki način izmahnule čvrsto tlo za ovaj **socijalno – filozofski – kritički pristup**, koji je dominantno bio oslonjen na marksističku tradiciju. To ne znači da je taj pristup nestao, ali na neki način, njegova pozicija je delegitimirana i to je sigurno u nekoj mjeri utjecalo na slabljenje tog pristupa. Ne kažem da je taj pristup nestao, ali čini mi se da je to utjecalo na slabljenje tog pristupa i da je drugi pristup, koji je više empirijski, postao dominantniji.“*

(C13.7: sudionik 6, FFZG)

*„Raspada se Jugoslavija i imamo migraciju iz marksizma u nešto drugo. Sociologija je bila prilično obilježena marksistički, ali ne toliko koliko na političkim naukama, gdje je marksizam baš bio studij. Sociologija je imala jedan odmak, ali odmak unutar socijalne filozofije, nego unutar empirijskog dijela. **Budući da više nije bilo popularno biti marksist, to je išlo ili u fenomenologiju...recimo to tako...ili je išlo u neke pravce sociologije u kojim se tragalo za nekim novim teorijskim modelom koji ne bi bio obilježen, npr. funkcionalizma, postmoderna koja je bila objeručke prihvaćena. Tu se odškrinuo prostor i za empiriju i meni se čini da je to nekakav ulaz, tj. otvorio se***

prostor za to da se sociologija više empirijski opremi i posloži i da se opravda njezina znanstvenost pošto se taj ideološki prostor raspao, barem za neko vrijeme.“

(C13.8: sudionik 9, HKS)

*„Upravo 90 – e i uopće orijentacija sociologija i promjena koja se dogodila u Hrvatskoj je jedna specifična promjena. Čak možda i specifična u odnosu na druge republike Jugoslavije. Možda su se neke stvari slično dogodile, ali je Hrvatska zbog rata za samostalnost, zbog načina na koji je izašla iz Jugoslavije i zbog nekih svojih povijesnih elemenata koje možda nisu na taj način imale druge republike unutar bivše Jugoslavije, imala tu svoju specifičnost koja je sigurno utjecala na način na koji su se društvene znanosti (ponašale). **S jedne strane, sociologija je bila stigmatizirana da je marksistički orijentirana i 90 –ih, baš u toj tranziciji. Ona se našla u situaciji u kojoj je nakon raspada Jugoslavije i nakon naših prvih višestranačkih izbora, nosila stigmu znanosti koja je bila marksistička, što je zaista i bila. Neke druge teorijske paradigme su bile prisutne, ali zaista se generalna paradigma razvijala unutar marksizma. Njezina orijentacija kao Praxis...ona je bila kritična i gdje je razumijevala društveno – humanističke znanosti kao kritičke...a ne kao režimske. Unutar socijalizma, sociologija je imala status jako kritične prema službenoj vlasti, prema savezu komunista. Sociolozi su direktno bili prozvani kao neprijatelji socijalizma. Dakle, nosili smo tu stigmu kritičnosti i neke neprijateljske djelatnosti. Sociolozi su zajedno s migracijom bili prozvani neprijateljima socijalizma.“***

(C13.9: sudionica 3, FFZG)

*„Sociologija od Kuvačića pa nadalje mi je bila nekako kritička znanost. **Mislim da je sociologija uvijek zadržala tu neku kritičku notu prema društvu, čak i u socijalizmu. Čak možda mislim da je bila više kritička nego danas kad imamo ono što sam spominjala, jednu autocenzuru. Onda smo barem ideološki bili ujednačeni pa smo mogli kritizirati ovo ili ono, tj. manje segmente društva.“***

(C13.10: sudionica 17, Pilar)

„U 90 – ima se događa nekoliko stvari koje ograničavaju sociologiju kao znanost. **Prvo, ona ima žig suspektности kao neke znanosti koja je branila ondašnji poredak neovisno o tome što to nije bilo posve istina** i što prije je i prijašnjem poretku do neke mjere bila suspektna, ali je imala taj neki pečat, tj. biljeg marksističke orijentacije.“

(C13.11: sudionik 11, PF)

„U tom političkom kontekstu 90 – ih, to je isto vjerojatno utjecalo da ta kritička, tj. lijeva škola nije nastavljena. **Neki sociolozi koji su bili dosta jaki u tom vremenu u toj lijevoj misli su bili i izolirani, pogotovo s filozofskog fakulteta su bili ugušeni četiri, pet, šest godina u svom djelovanju.** Radovi koji su tada prolazili, koliko sam ja pratio i vidio, su uglavnom radovi koje su naši mladi, danas stare kolege, pisali, a to je bilo rizik i takve stvari, tako da je cijela sociologija rizika kao škola osnovana iliti smjer na filozofskom fakultetu. **Ipak, nije moglo biti nastavljeno takvo tradicionalno i kritičko pisanje jer su došle takve političke okolnosti da više nije bilo poželjno takve stavove izražavati.**“

(C13.12: sudionik 10, HS)

„Kada smo došli u 90 – e, nosili smo stigmatu marksistički orijentiranih jer smo bili izrazito kritični nacionalističkim pokretima i tendencijama. (Sociolozi) su zadržavali jednu vrstu rezerve prema novom tipu vlasti koje su demokratski (odabrane). Znači, kritičnost je možda išla prema konzervativno desekularizirajućem učinku, dakle prema Crkvi kao novom vrlo važnom elementu. **Sociologija je nosila tu stigmatu nedovoljno nacionalno osviještene, nedovoljno podupiruće hrvatskoj stvari, netko tko je jugonostalgija pod navodnicima. Dakle, te neke ljevičarske jugonostalgijačke sjene su pratile sociologiju 90 – ih godina, a od kojih se ona morala na neki način ograditi, braniti ili se ne ograditi.** Sociologija je oduvijek nosila tu stigmatu nekog tko je vrlo kritičan prema društvu u kojem živi.“

(C13.13: sudionica 3, FFZG)

Zadnje razdoblje na koje su se sudionici istraživanja osvrnuli jest današnje vrijeme. Budući da u intervjuima nije jednoznačno definirano što podrazumijeva taj pojam, za potrebe ove

disertacije, današnje vrijeme predstavlja razdoblje od početka 21. stoljeća pa do kraja promatranog razdoblja. U ovom razdoblju, odvija se nekoliko paralelnih procesa pomoću kojih se može objasniti slabljenje u intenzitetu rasta zastupljenosti novih tema nakon 90 – ih godina prošlog stoljeća (grafikon 5.4.1.). Sociologija je u ovom razdoblju postala prvenstveno empirijski orijentirana disciplina (C13.14), što bi trebalo predstavljati dobar preduvjet za rast broja empirijskih radova i posljedično bi trebalo stvoriti priliku za veću tematsku raznovrsnost radova. Ipak, u poglavlju *Opis karakteristika i vremenskog kretanja analiziranih radova*, objašnjeno je da je u ovom periodu, broj objavljenih radova u analiziranim časopisima počeo opadati zbog mnogih razloga koji su također objašnjeni u tom istom poglavlju. Može se postaviti radna pretpostavka da je **zabilježeni pad u broju radova mogao utjecati i na smanjenje potencijala za povećanim rastom raznovrsnosti istraživanih tema** u hrvatskoj sociologiji. Nadalje, pojedini sudionici istraživanja iznijeli su tvrdnje da u današnjoj sociologiji, ne postoji pravi pluralizam tema i to iz dva razloga. Prvi razlog krije se u činjenici da se ograničeni broj istraživača bavi ograničenim brojem tema (C13.15), dok se drugi razlog može smatrati manje benignim. Naime, jedna sudionica istraživanja iznijela je tvrdnju da u današnje vrijeme, čak i više nego prije, postoji **autocenzura od strane autora ili časopisa kada je riječ o društveno osjetljivim temama** zbog čega se određene teme jednostavno izbjegavaju (C13.16) jer ih je teško empirijski dokazati, a danas se empirijsko potkrepljenje očekuje za sve tvrdnje i zaključke (C13.17). Svi navedeni događaji i procesi mogu se smatrati potencijalnim razlozima usporenog rasta raznovrsnosti tematika radova u promatranom razdoblju.

*„Mislim da je ono što je danas dominantno obilježje hrvatske sociologije, a to je da se tu radi o **dominantno empirijskoj disciplini u kojoj je teorijski i društveno – kritički dio marginalan**, kao trend počelo nastajati od 70 – ih, 80 – ih godina, ali zato postaje dominantna od druge polovice 90 – ih. E, sada, po meni su utjecale i generacijske promjene i političke promjene.“*

(C13.14: sudionik 6, FFZG)

*„Opet se generira iz samog razvoja sociologije u hrvatskom društvu. Sociologija se razvija, prije svega, preko odsjeka za sociologiju, ovdje kod nas na filozofskom. **Od 60 – ih godina, stariji profesori su jednostavno razvijali te teme i nisu se neke druge teme razvijale.** Jedna od važnijih stvari je i kadrovska pitanje. Mi imamo velike rupe*

koje se odnose na desetljeća u kojima uopće nisu dolazili novi ljudi. Kad gledate sustavno riješeno kadrovska pitanje, vi nemate zapošljavanje i nas je jednostavno premalo. Nas je sad premalo, a sad ima pet – šest studija sociologije u Hrvatskoj. Nekad je bio jedan, odnosno dva od 70 – ih godina u Zadru. Jednostavno se ne možete baviti sa svime. Možete se baviti s jednom, dvije teme i zato je to jako važno. Stari profesori su pokrenuli neke stvari. Founding fathers su pokrenuli nekakve teme i oni su to razvijali, a mi koji smo došli kasnije smo odrastali i našli smo neke nove teme. Recimo, nevjerojatno je da mi kao društvo koje obiluje korupcijom i cijelim nizom devijantnih ponašanja, da mi uopće ne razvijamo sociologiju devijantnosti.“

(C13.15: sudionik 5, FFZG)

„Dakle s jedne strane, imamo tu potrebu da cijela znanost bude kompetitivna i utilitarna, a, s druge strane, imamo i **jednu ideološku prepreku** koja se posebno javlja u zadnje vrijeme. Recimo, (promatrano) s uredničke strane, imamo jednu autocenzuru **tako da se nastoji, u stvari, izbjegavati neke društveno osjetljive teme.**“

Danas?

„Apsolutno, možda čak i više. Recimo, ako imate takvu temu, onda ljudi koji o tome pišu moraju imati jako, jako dobro potkrijepljene rezultate. **U principu, i autori i urednici izbjegavaju određene teme da se ne bi izložili društvenoj kritici i imali probleme.** Naravno da onda takvi radovi koji bi bili nekakve teorijske, esejističke prirode nemaju prodor, tj. nemate plodno tlo da o njima pišete.“

...

„Danas imamo tu strahovitu ideološku podjelu i vrlo agresivne grupe ljudi. Obično su to oni desni, što stvara na drugoj strani autocenzuru jer se ne želite izlagati takvom stresu i mogućoj medijskoj hajki. Nekako mi se čak čini da smo i manje kritički, da je sociologija manje kritička, nego što je bila prije. Kritika je, čini mi se, otupjela malo. S jedne strane, zbog same atmosfere u društvu i zbog straha, ako hoćete, da se ne

sukobite s drugim dijelovima društva i zbog toga što nema većih istraživanja i financijskih sredstva koji bi vam omogućili pravu empiriju i dali pravi temelj za provjeru teza.“

(C13.16: sudionica 17, Pilar)

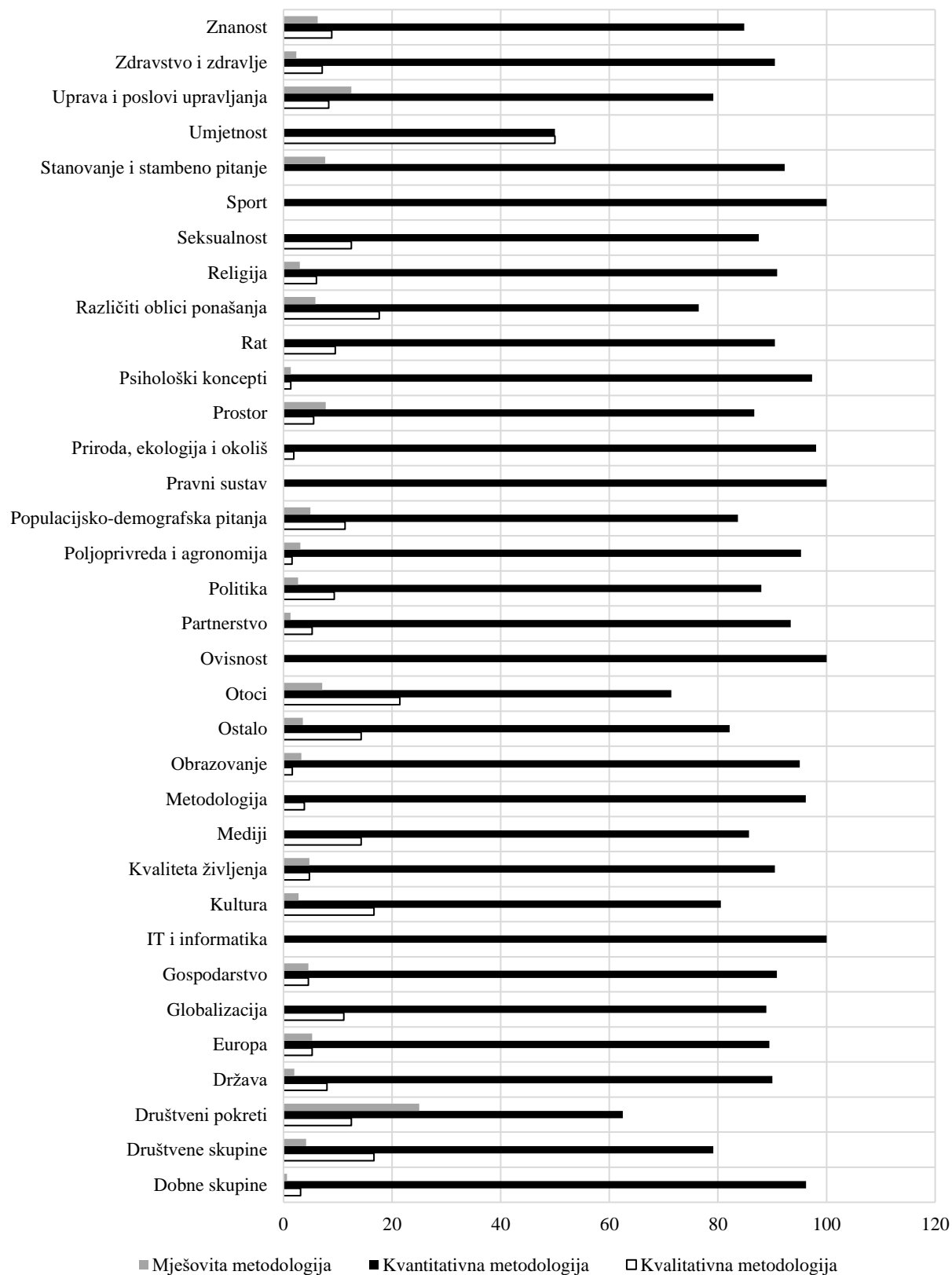
„To je jedna stvar koja me užasno smeta i mislim da je dosta generacija hrvatskih sociologa odškolovalo na toj ideji da ne treba nešto puno istraživati, nego si ti aktivist i društveni kritičar. Naravno da mi trebamo biti to, ali to mora biti utemeljeno na nekakvim stvarnim, realnim spoznajama i na nekoj ekspertizi. Mnogo sociologa samo promatra stvari oko sebe i misli da ima neki povlašteni uvid u društvo. **Ako pronađemo nešto što može mijenjati stvari, onda možemo biti društveni kritičari te možemo davati i preporuke. Možemo biti i politički aktivisti, koristeći te spoznaje. To već izlazi iz okvira znanosti, ali imamo pravo na to. Ali moramo imati neku ekspertizu, ne može se samo promatrati društvo, mora ga se istraživati.**“

(C13.17: sudionik 13, UNIOS)

Kao što je navedeno na početku ovog poglavlja, druga hipoteza, postavljena u ovoj disertaciji glasi da su društveno – **političke promjene** u Republici Hrvatskoj tijekom 90 – ih godina 20. stoljeća utjecale na veću zastupljenost istraživačkih radova s **raznovrsnijim tematskim usmjerenjima** i kompleksnijim metodologijama istraživanja. Stoga, može se zaključiti da rezultati predstavljeni u ovom poglavlju pružaju osnovne informacije o potencijalnim političkim razlozima zbog kojih je tijekom 90 – ih godina prošlog stoljeća, a u odnosu na prethodna razdoblja, zabilježeno povećanje u raznovrsnosti tema, ali su objašnjeni i razlozi zbog kojih je to povećanje bilo relativno slabo.

Rezultati o tematskim usmjerenjima analiziranih radova smatraju se izuzetno važnima za dobivanje što potpunije slike o istraživačkim aktivnostima u sociologiji. Naime, nije dovoljno promatrati razvoj metodoloških obilježja radova kao nešto što je izolirano od šireg konteksta te izolirano od ostalih aspekata pojedinog istraživačkog rada. Takav način promatranja bio bi pogrešan jer se trebaju uzeti u obzir i drugi aspekti kao što su tematska i teorijska usmjerenja pojedinog istraživanja (Ritzer, 1975: 156-165). Samo onda kada postoje podaci o razvoju svih

navedenih aspekata može se govoriti o dobivanju potpune slike o istraživačkim aktivnostima u sociologiji. Djelomični prikaz paralelnog promatranja više aspekata istraživanja može se vidjeti u grafikonu 5.4.2. u kojem je prikazana zastupljenost tematskih blokova (tematski aspekt istraživanja) u odnosu na tri metodološke paradigme (metodološki aspekt istraživanja). Naime, u grafikonu, može se vidjeti da su skoro svi tematski blokovi obrađivani korištenjem metodološko – statističkih pristupa iz svih triju paradigmi, ali da postoje i oni tematski blokovi koji su analizirani dominantno u odnosu na pojedine vrste metodoloških paradigmi (npr. umjetnost). Opisani rezultati idu u korist Ritzerovoj pretpostavci da se u sociologiji, može očekivati da će pojedine istraživačke teme biti povezane sa specifičnim metodološkim pristupima (i teorijama), ali da se ne može govoriti o postojanju jasne granice između istraživačkih paradigmi.

Grafikon 5.4.2. Zastupljenost tematskih blokova u odnosu na metodološke paradigme.

5.4.2. Generacijske promjene

U prethodnom poglavlju, navedeno je da postoji nekoliko faktora koji su mogli utjecati na društveni kontekst u kojem su objavljeni proučavani radovi. U ovom poglavlju, objasniti će se faktor **generacijskih promjena** u kadrovima sociologa, zaposlenih u znanstveno – istraživačkim institucijama. Ovaj faktor važno je za uzeti u obzir ako se pogleda druga hipoteza, postavljena u ovoj disertaciji koja glasi da su **društveno** – političke promjene u Republici Hrvatskoj tijekom 90 – ih godina 20. stoljeća utjecale na veću zastupljenost istraživačkih radova s raznovrsnijim tematskim usmjerenjima i **kompleksnijim metodologijama istraživanja**. Promjene će se promatrati u kontekstu generacijskih smjena i na temelju razvijanja novih znanja i kompetencija kadrova, posebice metodoloških znanja.

Prvo razdoblje koje su pojedini sudionici istraživanja spomenuli bile su 60 – e godine prošlog stoljeća. U tom periodu, **“osnivači“ sociologije kakvu znamo danas predstavljaju tek mladi znanstveni kadar, zaposlen na fakultetima i/ili u institutima**. Ti ljudi bili su orijentirani prvenstveno na socijalno – filozofsko – kritičku perspektivu sociologije, s tragovima empirijskih istraživanja. Za potrebe ove disertacije, za ovu generaciju, iskoristit će se naziv jednog od sudionika istraživanja, koji ih je nazvao 1. generacijom sociologa (C14.1).

„Generacijski imate oce, osnivače koji ulaze u disciplinu 60 – ih i 70 – ih godina i oni jesu dominantno socijalizirani u tom socijalno – filozofskom – kritičkom miljeu. Neki od njih počinju se baviti ili empirijskim istraživanjima ili u toj generaciji već postoje elementi toga.“

(C14.1: sudionik 6, FFZG)

U 70 – im godinama prošlog stoljeća, dolazi do profiliranja 2. generacije sociologa. To su uglavnom bili mladi asistenti od “osnivača“ iz 1. generacije. Karakteristika ove generacije može se pronaći u tome da je došlo **do veće orijentiranosti kadrova prema empiriji i istraživanjima u disciplini sociologije** (C14.2). U kasnijim dijelovima disertacije, navest će se faktori koji su mogli utjecati na ove promjene.

„Znači, dolazi druga generacija koja je puno više empirijski i istraživački orijentirana i ona nastoji oznanstvenit (recimo to tako) sociologiju i onda imamo koegzistenciju

onih primarno fokusiranih na društvenu teoriju i kritiku u okviru marksističke paradigme i, s druge strane, onih koji se pokušavaju fokusirati na istraživanja, podatke i empiriju.“

(C14.2: sudionik 6, FFZG)

Nadalje, u 80 – im godinama prošlog stoljeća, dolazi do **vala zapošljavanja novih ljudi i znanstvenika na fakultetima**, konkretno na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (C14.3), što je automatski značilo i pomlađivanje kadrova. Znanstvenici i istraživači iz ovog desetljeća mogu se nazvati 3. generacijom sociologa, koju karakterizira još veća usmjerenost prema empiriji (C14.4). Dodatno jačanje na području empirije bilo je moguće upravo zbog zapošljavanja novih kadrova na fakultetima i u institutima. Među tim kadrovima, našli su se pojedinci koji su prema osobnim preferencijama, bili usmjereni prema empiriji (C14.5) i koji su poticali promjene u nastavnim planovima sociologije u smjeru njezine veće metodološke usmjerenosti (C14.6). Ipak, prema mišljenju pojedinih sudionika istraživanja, još uvijek **se nije moglo govoriti o sustavnom planu i o jasnoj slici uvođenja metodologije u sociologiju**, nego je bila riječ o spletu okolnosti da je na fakultetu djelovalo nekoliko pojedinaca s preferencijama prema metodologiji (C14.7). Također, osim što je zapošljavanje novih kadrova moglo utjecati na opisane promjene, jedan od sudionika istraživanja smatra da je u ovom razdoblju, kod mladih sociologa, došlo do brušenja i stavljanja naglaska na metodološka znanja procesa u kojem se sociologija tada nalazila, a on glasi da je lagano **počela gubiti svoj predmet istraživanja** zbog političkih promjena koje su se događale u socijalizmu (C14.8).

„Ne mogu reći da sada imamo nekakvo sustavno znanje o tome, ali, recimo, krajem 80 – ih, početkom 90 – ih je bio prvi val zapošljavanja. Tada su došli na fakultet ljudi koji sada imaju 57 – 58 godina. To su ljudi koji su sada redovni profesori, u trajnom zvanju itd. Oni su tu došli kao asistenti. Negdje 80 – ih godina su se otvorili poslijediplomski studiji i onda od tih 90 – ih godina do prije početka rata nije bilo nekakvog zapošljavanja sve negdje do 2001 – e, 2002 – e, 2003 – e...kad se krenulo sa sustavom znanstvenih novaka. Znači, trebalo je proći dvanaest – trinaest godina da dođe jedan novi ciklus. Između toga nije bilo ništa. A nakon toga, opet nije bilo, pa je bilo negdje prije krize možda malo, ali jednostavno nema sustavnog zapošljavanja, pogotovo sada

s tim sustavom koeficijenata. Dok netko ne umre ili ne ode u mirovinu, ne možete zaposliti. Ne može se dobiti koeficijente. Mislim, to je jedan veliki problem da biste se bavili s nečim. Da skratim, znanost zahtjeva vrijeme. **Znanost ne trpi brzinu, ne može biti brža. Vi morate postaviti temu, napraviti istraživanje i onda ćete to pokazati da je to tako ili da to nije tako, a za to trebate ljude koji će se s time baviti godinama, a ne par mjeseci.** Ako se znanost, recimo, promatra samo kao trošak, onda je jasno zašto postoje ti veliki generacijski odmaci i nesustavno zapošljavanje.“

(C14.3: sudionik 5, FFZG)

„**Nakon toga dolazi do treće generacije koja ulazi u sustav u 80 – ima, koja je isto dominantno orijentirana na istraživačke pristupe i onda početkom 90 – ih, nema nekog velikog ulaska ljudi zbog ukupne situacije (imate rat).**“

(C14.4: sudionik 6, FFZG)

„Možda su se neke stvari mijenjale s obzirom na širenje različitih metodologija, tj. tog naprednijeg analitičkog pristupa. Pritom, recimo kod nas, ja mislim 81 – e ili 82 – e, na našem odsjeku je počeo predavati Benjamin Čulig koji je prvi u hrvatskoj sociologiji počeo statistiku i neke druge predmete, statistiku na uvodnoj razini i neke napredne predmete, predavati kako spada.“

(C14.5: sudionik 1, FFZG)

„**Ali, zapravo, to je sigurno povezano i s promjenama u sociološkom kurikulumu 80 – ih godina na ovom odsjeku koji je bio središnje mjesto obrazovanja mladih sociologa.** Još onda kada sam ja počela studirati, kasne 70 – e, vi ste imali jednopredmetni smjer sociologije koji je bio istraživački, daleko više metodologije i daleko više istraživanja. U kasnim 80 – ima, vi imate samo jednopredmetni studij. Više prostora za metodologiju, za istraživanje. Mora se nužno provesti više orijentacije prema empiriji, a to je radio dio mojih profesora. **Ono što mislim da je obilježilo odsjek za sociologiju ovog fakulteta jest snažna kvantitativna metodološka usmjerenost zbog katedre i zbog profesora koji su ovdje bili.** Konkretno, da nije prof. Čulig došao na

poziv mojih profesora koji su željeli ojačati statistička znanja i metodološke predmete...i prof. Čulig koji je sigurno granao i jačao (statistiku) uz prof. Kufrina.“

(C14.6: sudionica 3, FFZG)

*„Mislim da je to stjecaj okolnosti. Dobri ljudi koji su kod nas radili i koji su osposobljavali ljude, a ne utjecaj nekog šireg konteksta ili nešto što je struka kao cjelina definirala. **Jednostavno, nemamo struku kao cjelinu. Imamo sociološko društvo i nekakve sekcije.** Nemamo niti komoru kakvu imaju psiholozi, a koja bi diktirala određena pravila za određene profile. Ali, mislim da je to jednostavno stjecaj okolnosti prije nego jasna vizija domaće struke.“*

(C14.7: sudionik 1, FFZG)

*„...Praxis je kao časopis objavljivao različite radove koji su bili vrlo inovativni, koji su bili kritika postojećega, ništa nije savršeno da se ne može kritizirati što je bilo revolucionarno, ali dobro, to su sve odlike 60 – ih, 70 – ih godina koje su bile uhvatile svijet. **Može se reći da je srednja generacija kasnije imala manjak mogućnosti da se bavi s predmetom koji je polako nestajao i ja mislim da je to možda dalo neki impuls za dublje cijedenje metodoloških varijacija.** Ili se u nedostatku realnog istraživanja mogla brusiti nekakva teorijska sociologija bazirana na nekim novim empirijskim otkrićima.“*

(C14.8: sudionik 4, FFZG)

Sljedeće razdoblje na koje je potrebno obratiti pažnju odnosi se na 90 – e godine prošlog stoljeća. Ovo razdoblje je ujedno i vremenska točka od primarnog interesa za drugu hipotezu, postavljenu u ovoj disertaciji. U odnosu na prošlo desetljeće, u ovom desetljeću, **nije bilo većih zapošljavanja novih kadrova u znanstveno – istraživačkim institucijama**, barem ne u onim postojećim (C14.3 – citat je već prethodno naveden). Opisana politika (ne)zapošljavanja znanstvenog kadra dovela je do stvaranja prve generacijske rupe (C14.9) i C14.10) u sociološkoj zajednici, što, općenito gledajući, predstavlja veliki problem jer se time gubi pedagoški kontinuitet. Važnost pedagoškog kontinuiteta može se ilustrirati na temelju rezultata iz tablice 5.4.2. U tablici, prikazano je vremensko kretanje zastupljenosti 568 socioloških radova (od njih 702) u odnosu na

godinu objave radova i u odnosu na desetljeće rođenja autora tih radova. Tablica se sastoji od tri dijela. U prvom dijelu tablice, može se vidjeti da se najveća koncentracija socioloških radova mogla pronaći u 90 – im godinama prošlog stoljeća i da su te radove uglavnom pisali autori rođeni 40 – ih godina tog istog stoljeća, a navedeno znači da se njihova najveća znanstvena produkcija odvijala dok su bili u 50 – im godinama svog života. U drugom dijelu tablice, može se vidjeti usporedba vremenskih razreda u kojima su objavljeni radovi i to za svaku pojedinu skupinu autora u odnosu na desetljeće u kojem su rođeni. Primjerice, može se vidjeti da su autori rođeni 20 – ih godina prošlog stoljeća svoj vrhunac u objavljivanju radova doživjeli tek u 80 – im godinama prošlog stoljeća, dok su autori rođeni 70 – ih godina prošlog stoljeća svoj vrhunac u objavljivanju radova počeli doživljavati u prvom desetljeću 21. stoljeća. Dobiveni rezultat može se objasniti ako se uzme u obzir izjava jednog od sudionika istraživanja da su današnjim, tj. mlađim generacijama, izvori informacija puno dostupniji, što može ubrzati njihovo – akademsko sazrijevanje u odnosu na starije generacije (C14.11). Na kraju, u trećem dijelu tablice, može se jasno vidjeti zbog čega je važna potreba za kontinuitetom u zapošljavanju mladih znanstvenika. Naime, u tom dijelu tablice, prikazano je koje su skupine autora bile najaktivnije u pojedinim razdobljima. Skupine autora međusobno su uspoređivane u odnosu na desetljeće njihovog rođenja. Primjerice, može se vidjeti da su među svim skupinama autora, dugo vremena najaktivniji bili autori rođeni 40 –ih godina pa prema 50 – im godinama prošlog stoljeća jer ih cijelo to vrijeme nije imao tko zamijeniti. Tek oko 2000 – ih godina, dolazi do izjednačavanja ili čak prevage autora, rođenih u kasnijim razdobljima, tj. u 50 – im godinama prošlog stoljeća ili kasnije.

*„Ima taj specifičan problem da je 90 – ih za sociologiju, ali i za druge discipline u Hrvatskoj, bilo je zabranjeno zapošljavanje. U javnom sektoru još uvijek je. **Tu je napravljena i prva generacijska rupa jer nitko nije bio priman. Ja mislim da od 92 – e do 95 – e, tri godine ili čak i duže, niste nikoga zapošljavali u IDIZ – u. Znači, sada imam najstarije i onda su prvi mlađi oko 45 godina. Znači, imamo rupu od dvadeset godina. Mi nemamo nikoga između. Tako je napravljeno u mnogim disciplinama i to se sada opet radi. To je šteta za instituciju i za sociologiju kao disciplinu jer nema pedagoškog kontinuiteta. Onda dolazi do kriznih perioda kada ne znate uopće tko bi mogao upravljati časopisom i tko bi mogao raditi nešto novo.“***

(C14.9: sudionica 15, IDIZ)

Tablica 5.4.2. Zastupljenost socioloških radova u odnosu na razdoblje objave i u odnosu na desetljeće rođenja autora radova

Godina objave rada	Desetljeća rođenja autora (f)						
	20-e	30-e	40-e	50-e	60-e	70-e	80-e
1963.-1964.	0	1	0	0	0	0	0
1965.-1969.	0	2	0	0	0	0	0
1970.-1974.	2	0	2	0	0	0	0
1975.-1979.	1	1	15	0	0	0	0
1980.-1984.	2	2	16	3	0	0	0
1985.-1989.	4	4	21	10	2	0	0
1990.-1994.	1	2	49	23	17	1	0
1995.-1999.	1	0	61	27	19	1	0
2000.-2004.	0	0	35	26	18	18	0
2005.-2009.	0	1	38	21	30	19	2
2010.-2014.	0	0	12	12	17	10	3
2015.-2017.	0	0	1	4	5	6	0
Usporedba vremenskih razreda objave radova za svaku pojedinu skupinu autora (%)							
1963.-1964.	0	8	0	0	0	0	0
1965.-1969.	0	15	0	0	0	0	0
1970.-1974.	18	0	1	0	0	0	0
1975.-1979.	9	8	6	0	0	0	0
1980.-1984.	18	15	6	2	0	0	0
1985.-1989.	36	31	8	8	2	0	0
1990.-1994.	9	15	20	18	16	2	0
1995.-1999.	9	0	24	21	18	2	0
2000.-2004.	0	0	14	21	17	33	0
2005.-2009.	0	8	15	17	28	35	40
2010.-2014.	0	0	5	10	16	18	60
2015.-2017.	0	0	0	3	5	11	0
Usporedba skupina autora unutar svakog pojedinog vremenskog razreda (%)							
1963.-1964.	0	100	0	0	0	0	0
1965.-1969.	0	100	0	0	0	0	0
1970.-1974.	50	0	50	0	0	0	0
1975.-1979.	6	6	88	0	0	0	0
1980.-1984.	9	9	70	13	0	0	0
1985.-1989.	10	10	51	24	5	0	0
1990.-1994.	1	2	53	25	18	1	0
1995.-1999.	1	0	56	25	17	1	0
2000.-2004.	0	0	36	27	19	19	0

2005.-2009.	0	1	34	19	27	17	2
2010.-2014.	0	0	22	22	31	19	6
2015.-2017.	0	0	6	25	31	38	0

„Jedan problem koji smo mi često uočili u istraživanjima općenito za hrvatsku znanost je **problem generacijske rupe**. Kada se gleda, znači početkom 90 – ih je bilo loše stanje u znanosti prouzročeno širim društvenim okvirom, ratom i ekonomskom krizom. Znači, bile su male plaće i nije se zapošljavalo. Kada gledate te neke kohorte znanstvene, nedostaje taj dio i postoji rupa u hrvatskoj znanosti općenito i u sociologiji. Početkom 90 – ih se slabo zapošljavalo, vjerojatno je dosta ljudi i otišlo van i ta smjena generacija je bila malo usporena. U dosta institucija postoji ta baš rupa generacija. Znači, rođeni 40 – ih do 60 – ih i onda neka rupa i onda mlađe generacije.“

(C14.10: sudionik 16, IDIZ)

„Naravno da smo mi nešto naučili na studiju. Ja osobno sam stekao solidna znanja. Ja sam 90 – ih i statistiku i metodologiju učio najviše od prof. Čuliga i pokojnog prof. Kufrina. Naravno, bilo je na onoj razini koja je tada bila dostupna i njima i nama. **Danas su stvari dostupnije.** Ako želite učiti (možete jer su) napredovala računala i software. Napredovale su i metode u smislu sostificiranosti metoda koje se primjenjuju i kriteriji su se stalno dizali. Ja sam, zapravo, najviše napredovao zadnjih godina, iako sam već u nekoj srednjoj dobi. To je možda teško objasniti ljudima koji nisu 90 – ih studirali. Ja sam išao iz Vinkovaca u Zagreb po jednu knjigu i tako lako izgubio cijeli dan. A da ne govorim da su to bila velika lutanja. Vi tražite knjigu, a ona je možda preteška, prelagana itd.. To je bio jedan proces lutanja i mukotrpnog učenja. Danas istraživači, pogotovo mladi, doista imaju na raspolaganju literaturu o svemu i doista možete napredovati jako brzo. Nama je to onako bilo puno teže i taj proces napredovanja je bio puno sporiji.“

(14.11: sudionik 13, UNIOS)

Ponovnim osvrtom na rezultate, dobivene na temelju provedenih intervjuja, može se reći da su u 90 – im godinama prošlog stoljeća, postojeći kadrovi u sustavu kontinuirano pokušavali razvijati svoja metodološka znanja neovisno o nedostatku novih kadrova. Ipak, protekom vremena,

mladi znanstvenici bili su prisiljeni tražiti **nova metodološka znanja izvan okvira formalnog obrazovanja** jer je već u tom razdoblju, dosegnut plafon po pitanju stjecanja institucionalnih znanja zbog ograničenih mogućnosti prijenosa znanja u takvim institucijama, tj. na fakultetima (C14.12) i zbog izoliranosti sredine u kojoj su se nalazili znanstvenici (C14.13). Navedeno se pogotovo odnosi na prijenos i stjecanje novih znanja iz kvalitativne metodologije (C14.14). Može se reći da su pojedinci, zainteresirani za metodologiju, u to vrijeme, postali samouki u smislu da su svoja početna znanja nadopunjavali vanjskim izvorima informacija, a kao jedan od vanjskih poticaja, može se navesti povećani pristup Internetu, koji se tada također nalazio u začecima (C14.15). Nadalje, kao važan izvor informacija za stjecanje novih znanja, koji se zadržao i danas, bilo je jačanje i razvijanje akademskih praksi odlazaka na međunarodna stručna putovanja te izgradnja odnosa sa stručnjacima iz drugih zemalja (C14.16) u kontekstu stjecanja metodoloških znanja.

*„...mi imamo određeni plafon koji u obrazovanju dostižemo i koji studentima nudimo. I tako još od kasnih 80 – ih, tu se nije, nažalost, mnogo promijenilo. **Dakle, mi jednostavno ljudima nudimo deskriptivnu, bivarijatnu i multivarijatnu statističku analizu, a koja se svodi, kao što znate, na multiplu regresijsku analizu i na faktorsku analizu. To se radi već dugo i to se radi dobro i to je fantastičan temelj za gomilu većinom konvencionalnih statističkih modela. Druga stvar je što nemamo bajezijansku statistiku, to ima rijetko tko u svijetu. Ali mi tu definitivno dostižemo plafon i zapravo nismo u stanju u programu naći dovoljno bodova.**“*

(C14.12: sudionik 1, FFZG)

*„**Ne samo kako nešto napraviti, nego i gdje naučiti nešto, s obzirom na ograničeni kapacitet sredine.** Mislim da je to urodilo s jednom ambicijom da se napravi nešto novo, da se bude malo drugačiji istraživač, nego što su moji profesori bili. Mislim da je to neka prirodna znatiželja. Mladi pokušavaju organizirati i stvoriti neku nišu koju će iskazivati.“*

(C14.13: sudionik 2, FFZG)

„Ja mislim da su danas, što se tiče kvalitativne metodologije., na brojnim institucijama u Hrvatskoj, ljudi samouki. Mi znamo da u brojnim institucijama u Hrvatskoj nije bilo sistematičnog usavršavanja u kvalitativnoj metodologiji do unazad 10 – ak godina. Kako provoditi intervjue, fokusne grupe itd. je, prema meni, bilo samouko i bilo je podcjenjivanja, prema meni, što to zapravo znači. A što se tiče kvantitativne metodologije, zapravo, to ne znam. Za potrebe nečega što te zanima, onda si krenuo učiti.“

(C14.14: sudionica 12, UNIZD)

„Mislim da su se teme širile, ali ne zbog političke represije, nego jednostavno je bilo više mladih koji se bave s promjenama koje su se zbivale. Također, zbog utjecaja interneta te zbog toga što su ljudi putovali više na stipendije i slično.

...

*Mi koji se jesmo sami u tome obrazovali, mi jesmo bili dosta samouki u smislu da smo se usmjerili ili na literaturu, na tutorijale ili na odlaske vani ako smo si to mogli financirati. **To definitivno nije dio formalnog sociološkog obrazovanja u Hrvatskoj.** Tome nije tako jer postoji strah društva ili struke da to nije potrebno, nego su jednostavno praktični razlozi.“*

(C14.15: sudionik 1, FFZG)

Mlađe generacije ... „...su zapravo učili od međunarodnih kolega s kojima nužno nisu imali stvarni, nego virtualni kontakt. Učilo se od većeg broja nastavnika, većeg broja istraživača do kojih su imali fizički pristup. U tom smislu je to, čini mi se, različito. ...“

(C14.16: sudionik 2, FFZG)

Sljedeće razdoblje koje pruža interesantan uvid u generacijske promjene jest početak 21. stoljeća. Prema mišljenju pojedinih sudionika istraživanja, ovo se razdoblje čak smatra važnijim od 90 –ih godina prošlog stoljeća. Za početak, došlo je do **nove ekspanzije u zapošljavanju u**

institutima (C14.17) kada je riječ o sustavu znanstvenih novaka (C14.3 – citat je već prethodno naveden). Generacija sociologa koja je djelovala u institutima u to vrijeme predstavlja važnu okosnicu današnje hrvatske sociologije, koja je sada, kao nikada prije, usmjerena prema empiriji (C14.18). Može se reći da je ova generacija sociologa pod velikim utjecajem znanstvene prakse publiciranja radova u međunarodnim časopisima, što je omogućilo dodatno poboljšanje metodoloških znanja (C14.19).

*„Ja ne bih rekao da se neka **generacijska smjena, koja je bitno odredila neke nove pravce ili istraživanja**, dogodila 90 – ih. Ja mislim da je to došlo kasnije, u 2000 – im i nekima, ali (te promjene) su onda bile povezane s ekspanzijom zapošljavanja na institutima jer smo mi u 90 – ima, imali jako malo zapošljavanja.*

...

*Onda, u 2000 – im, imamo neku ekspanziju zapošljavanja, ja bi rekao na institutima i na fakultetima. Tada dolaze mlađe generacije i onda **dolazi do otvaranja prema međunarodnim vodama i jačanja svijesti o novim metodama, metodologiji i rigoroznosti metodologije i statistike**. Ja vidim tu negdje, rekao bih možda od sredine 2000 – ih, da se vidi neki pomak u smislu metodološke rigoroznosti, u smislu upotrebe nekih novih metoda i sostificiranosti statističke obrade, a to je povezano s institucionalnom mogućnosti zapošljavanja.“*

(C14.17: sudionik 5, PF)

*„Nakon toga, krajem 90 – ih i početkom 2000 – ih, imate ulazak novih generacija koje su slabo povezane s izvornim generacijama otaca osnivača koji su orijentirani na socijalno – filozofski – kritički pristup i tu imamo veliki generacijski odmak. **Ta (posljednje navedena) generacija postaje, zapravo, dominantan dio hrvatske sociologije**. To su ljudi koji su se školovali, recimo, krajem 80 – ih i tijekom 90 – ih i koji su u sustav ušli krajem 90 – ih i početkom 2000 – ih i koji su onda negdje od 2010 – e do danas, ušli u viša zvanja i zapravo preuzeli središnje mjesto u većini institucija.“*

(C14.18: sudionik 6, FFZG)

„...prije nije bilo potrebe da internacionaliziramo naše radove i da objavljujemo vani i da uopće čitamo vanjske radove. Ali, negdje od 90 – ih pa nadalje, posebno od 2000 – ih, da ne govorimo s promjenom znanstvene politike 2013 – e, definitivno je došlo do utjecaja stranih radova i stranih časopisa na naše sociologe, odnosno došlo je do javljanja potrebe da objavljujete vani i da gledate što su svjetski trendovi. Ne možete objavljivati na druge načine, nego što se vani objavljuje. Definitivno je došlo i kod nas do neke internacionalizacije znanosti i mislim da će to biti daljnji trend. Pomalo me i plaši što će biti s domaćim časopisima.“

(C14.19: sudionica 17, Pilar)

Danas je ponovno vidljiva praksa zapošljavanja jako malog broja ljudi (C14.20) i upravo takvo ciklusno zapošljavanje predstavlja važan problem za sociologiju kao disciplinu jer se gubi sustavnost koju znanost zahtijeva da bi se mogla neometano razvijati (C14.3.– citat je već prethodno naveden).

„Sad opet otvaraju radna mjesta „na kapaljku“, pa će se opet stvoriti (generacijska) rupa i onda ćemo je opet popunjavati. Tada je to bilo možda politički i ekonomski motivirano. Sada može biti ekonomski, ali mislim da je više rezultat naših nepromišljanja i znanstvene politike koja se sustavno ne razvija. Sada svatko tko dođe pomisli: „Idemo ispočetka, sve ovo što se prije napravilo ne valja. Ja sada znam sve i krenut ću ispočetka.““

(C14.20: sudionica 14, IDIZ)

Na kraju ovog poglavlja, može se zaključiti da su identificirani određeni elementi koji govore u prilog postojanja veze između generacijskih promjena kod sociologa (dio šireg društvenog konteksta) i promjena po pitanju razvoja metodološke kompleksnosti proučavanih radova. Naime, iako je u 90 – im godinama prošlog stoljeća zabilježeno javljanje generacijskih rupa zbog nesustavnog zapošljavanja kadrova, istovremeno je došlo do pomlađivanja kadrova i zapošljavanja pojedinaca s izraženim preferencijama prema metodologiji, koji su stečena znanja potom proširivali i prosljeđivali na nove generacije. Ipak, naglasak se stavlja na

zapošljavanje pojedinaca, zainteresiranih za metodologiju umjesto na sustavno zapošljavanje mladih i obrazovanih metodologa.

Vjerojatno će biti potreban određeni odmak od današnjeg stanja prije nego što na vidjelo izađu posljedice nesustavnog zapošljavanja te posljedice javljanja generacijskih rupa u struci sociologije. Crothers (2010: 44-60) je u svom opisu povijesnog razvoja metodologije dao pregled stasanja nekoliko generacija statističara s obzirom na nove mogućnosti istraživanja te izvora podataka. Pitanje je hoće li se isto moći napraviti i za hrvatske sociologe. Budući da rezultati, predstavljeni u ovom poglavlju nude tek osnovnu sliku o generacijskim promjenama kod sociologa, oni mogu poslužiti kao početna točka za daljnja i usmjerenija istraživanja na tu temu.

5.4.3. Institucionalne promjene

U ovom poglavlju, slijedi pregled rezultata na temelju kojih je obrazložen važan faktor koji se može smatrati adekvatnim za opis **društvenog** konteksta u kojem se razvijala disciplina sociologije, a to su **znanstveno – istraživačke institucije** i njihov razvoj u promatranom razdoblju.

Ovaj faktor važno je uzeti u obzir ako se pogleda druga hipoteza, postavljena u ovoj disertaciji, koja glasi da su **društveno – političke promjene** u Republici Hrvatskoj tijekom 90 – ih godina 20. stoljeća utjecale na veću zastupljenost istraživačkih radova s raznovrsnijim **tematskim usmjerenjima i kompleksnijim metodologijama istraživanja**. Naime, kao što će biti vidljivo u rezultatima koji slijede u nastavku disertacije, 90 – ih godina prošlog stoljeća, osnovane su dvije nove znanstveno – istraživačke institucije, čije je postojanje u velikoj mjeri moglo utjecati na promjene u tematskoj i metodološkoj usmjerenosti discipline sociologije.

Pregled rezultata može se započeti konstatacijom da **do 90 – ih godina prošlog stoljeća, nije postojao veliki broj institucija koje su se bavile društvenim problemima iz perspektive sociologije** (tablica 5.4.3.1.) (C15.1) zbog čega se tek ograničeni broj ljudi mogao baviti ograničenim spektrom istraživačkih tema.

*„Danas imamo mnogo više obrazovnih institucija za obrazovanje profesionalnih sociologa u odnosu na 90 – e i na mnogo ranije. **Do 90 – ih smo imali samo dvije.** Mislim da su 76 – e u Zadru krenuli s tim, ali vjerojatno ne s pretjeranim naglaskom na metodologiju. To je krenulo kod njih tek prije 10 – ak, 15 – ak godina.*

Mislim da stanje sad jest bolje, nego prije. Vjerujem da to nije nekakav linearan rast, ali nije da smo imali nešto bolje ranije i da se u međuvremenu dogodio neki prazni hod ili čak neki pad u smislu odljeva kadrova ili da su studiji promijenili neke obrazovne prioritete pa da je manji naglasak na metodologiju. Zaista mislim da imamo to tijekom vremena.“

(C15.1: sudionik 1, FFZG)

Tablica 5.4.3.1. Znanstveno – istraživačke institucije u odnosu na godinu osnutka

Institucija	Godina osnutka
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - odsjek za sociologiju	1963.
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu	1964.
Sveučilište u Zadru - odjel za sociologiju	1976.
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar	1992.
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu - odsjek za sociologiju	1996.
Filozofski fakultet u Splitu - smjer sociologije	2005.
Hrvatsko katoličko sveučilište - odjel za sociologiju	2008.
Filozofski fakultet Osijek - studij sociologije	2017.

Nadalje, u 90 – im godinama prošlog stoljeća, došlo je do društveno – političkih promjena koje su se odnosile na izlazak Hrvatske iz Savezne Federativne Republike Jugoslavije i stjecanje vlastite samostalnosti, što je otvorilo vrata prema osnivanju novih znanstveno – istraživačkih institucija. Prema mišljenju sudionika istraživanja, postoji nekoliko razloga za takav razvoj situacije. Jedan od važnijih razloga za **osnivanje novih institucija bila je ideja o novom početku u odnosu na postojeće fakultete i institute u smislu odmicanja od marksističke ideologije** (C15.2) i početka **bavljenja novim temama** (C15.3) kao što su teme o migrantima, integraciji, povratnicima itd. (C15.4). Jedan od sudionika istraživanja nazvao je to početkom bavljenja “hrvatskim kontekstom“ (C15.5).

„Novi instituti koji su bili osmišljeni da naprave jedan novi početak i odmak, jedan clean start bez marksističkih tereta koje su imale stare institucije, stari fakulteti, filozofski fakultet i odsjek za sociologiju. Nove institucije su, zapravo, trebale značiti novi početak. Ljudi koji su ih osnivali su osnivali institucije koje neće biti opterećene prošlošću. To je značio odmak od marksističke paradigme koja je postojala i unutar koje je sociologija funkcionirala. To je kontekst koji bi ja možda na taj način opisala.“

(C15.2: sudionica 3, FFZG)

*„Pilar je proizveden kao rezultat, kako bi se reklo, jednog napora politike, ekonomije da se zanemarena područja društvenog studiranja **nečega vrate natrag i od tada imate teme koje su se počele objavljivati, a prije nisu postojale.**“*

(C15.3: sudionik 4, FFZG)

*„Znači, aktualizirale su se neke teme 90 – ih, a to su: **migranti, integracija, reintegracija, povratak itd.** Čini mi se da je sociologija tada bila dosta aktualna i da je pratila ono što se doista događalo. Dakle, pokušavala je popratiti sve te fenomene. Postojali su i projekti na koje su se nadovezivali ljudi. Također, i prostor koji se otvarao za usavršavanje ljudi na institutima u ovom metodološkom smislu.“*

(C15.4: sudionik 8, HKS)

*„Vjerujem da je osnivanje instituta moglo utjecati. Kada je Pilar osnovan početkom 90 – ih godina, dogodio se i prijelaz iz jednog sustava u drugi. **Osnovan je institut kojem je zapravo fokus trebao biti istraživanje tog novog hrvatskog konteksta ili hrvatskih tema kroz povijest.**“*

(C15.5: sudionica 12, UNIZD)

Nakon osnutka novih institucija, postojeće institucije nisu ostale imune na promijenjene okolnosti. Nekoliko sudionika istraživanja izjavilo je da je osnivanjem novih institucija, došlo do prestanka redovnog financiranja postojećih instituta kao što je IDIZ (C15.6 i C15.7), što je ostavilo traga kako u znanstvenoj produkciji, tako i u razvoju istraživačke metodologije na razini tih institucija. Najlošije razdoblje u odnosima između starih i novih institucija bilo je između 90 –ih godina prošlog stoljeća i 2000 – ih godina (C15.8). U tom periodu, smanjena je komunikacija između “starih“ i “novih“ (C15.9) te je došlo do njihove podjele na frakcije, bez pokretanja otvorenih sukoba, no to je svejedno otežalo razvoj sociologije kao discipline (C15.10).

*„U 90 – ima je Pilar dobio pozornost u smislu novaca, infrastrukture i nekih mogućnosti koje tada IDIZ nije imao. **Početkom 90 – ih, IDIZ je bio u teškoj situaciji s manje novaca.**“*

(C15.6: sudionik 11, PF)

„Početkom 90 – ih jednostavno je došlo do smanjenja kvota na filozofskom fakultetu ili na odsjeku za sociologiju. Osnivao se novi institut i **to je razdoblje u kojem je za stari institut bilo pitanje njegovog opstanka zbog financiranja, ljudi i projekata, što im je na neki način bilo uskraćeno.** Na neki način, profesionalno je postojao neki tip solidarnosti i uspjelo se i s prilagodbama i s promjenama, spasiti stare institucije. Te institucije su, naravno, imale svoju tradiciju i svoju važnost i sigurno su se prilagodile novim uvjetima, ali tek nakon tog nekog prvog razdoblja. Sigurno je bilo tog početnog previranja i traženja modusa suživota svih novih i starih institucija. Sigurno je bilo i neprijateljstava i problema i jedna nova kompetitivna situacija koja se nije uvijek od svih sudionika percipirala kao fer situacija.“

(C15.7: sudionica 3, FFZG)

„...ja mislim da je razdoblje od 90 – ih do 2000 – ih bilo najgore. Možda čak ne i te prve ratne godine. U ratnim godinama, normalni život stane, nego negdje od 95 – e do 2000 – e je sigurno bilo to najgore razdoblje. Ja bi ga tako, po svom sjećanju, opisala. **Znajući da su se sve institucionalne promjene u Hrvatskoj počele događati tek nakon 95 – e, nakon što je rat prestao i nakon što smo došli u nekakvo mirno stanje na većini hrvatskog teritorija i kada se onda moglo razmišljati.** Nakon 2000 – ih, možda ne uvijek, možda čak i kasnije, stvari su se polako svele u jedne okvire koji su omogućavali svima (rad). Tu su, naravno, i promjene vezane uz znanstvene politike, što je sigurno utjecalo i na institute i na poziciju i studija i instituta.“

(C15.8: sudionica 3, FFZG)

„To definitivno je jako utjecalo. Za ono što se događalo 90 – ih, još uvijek postoje posljedice do danas. Otvaranje novih instituta koji su posvađali ljude. Prvo je IDIZ pretrpio strašne štete u razdoblju 90 – ih. Doživljavao je kao komunistički institut koji je kao bio blizak prošloj vlasti. IDIZ nikad nije bio blizak niti jednoj vlasti, ali to je tako. **Vi ste onda imali situaciju stvaranja nove sociologije, hrvatske sociologije koja je valjda očišćena od marksizma.** Stvaranje nove institucije i istovremeno zatvaranje

pipe, tj. praktički nedavanje projekata i novaca IDIZ – u, gdje su ljudi bili u jako lošoj situaciji godinama. Onda su neki ljudi iz IDIZ – a prešli u taj novi institut (Pilar) koji se otvorio kao direktna konkurencija. Tu je došlo do prekidanja veza. U Pilaru se godinama zapošljavalo puno ljudi. IDIZ, osim centra za obrazovanje koji se proširio, tu se ništa nije dogodilo. Znači, prekinute su te istraživačke veze.“

(C15.9: sudionica 15, IDIZ)

*„Na tom tragu, dolazi do neke frakcije unutar znanstvene infrastrukture u smislu osnivanja Pilara i Hrvatskih studija gdje nije bilo jasno to rečeno, ali je ispod površine bilo jasno da je to sada nova sociologija, a ona je stara sociologija. Ona nije izazvala neki sukob među sociolozima, ali je u ovom infrastrukturnom smislu, zapravo izazvala neku frakciju koja je postojala i koja je nekima **otežala razvoj sociologije.**“*

(C15.10: sudionik 11, PF)

Dvije osnovne vrste institucija koje se bave društvenim problemima iz perspektive sociologije u današnje vrijeme jesu fakulteti i instituti. Jedna od tema koja se nametnula u intervjuima tiče se znanstvenog i metodološkog doprinosa jedne ili druge vrste institucije, s naglaskom na institute.

Kada je riječ o znanstvenim institutima kao što su IDIZ, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar itd., pojedini sudionici istraživanja naveli su nekoliko negativnih, ali i nekoliko pozitivnih točaka, povezanih s načinom njihovog poslovanja. Kada se govori o negativnim točkama, pojedini sudionici istraživanja doveli su u pitanje znanstvenu produktivnost pojedinih instituta (C15.11 i C15.12) u smislu da ti **instituti ne predstavljaju dovoljno jak generator stvaranja znanstvene produkcije (C15.13) i unaprjeđenja istraživačke metodologije (C15.11)**, što bi trebala biti njihova primarna svrha. Navedena tvrdnja može se djelomično kvantificirati na temelju dobivenih rezultata o biografskim karakteristikama autora. Naime, u tablici 5.4.3.2., prikazana je struktura znanstveno – istraživačkih institucija u kojima su zaposleni autori analiziranih socioloških radova ili su tamo nekada bili zaposleni. Može se vidjeti da 74 % od svih pronađenih rezultata o mjestu zaposlenja autora čine fakulteti, ali je potrebno naglasiti da su pojedini autori mogli biti ili jesu zaposleni u više institucija odjednom.

„...svima nam je lako doći do imena istraživača na institutima i pogledati što oni rade i kako rade, kakvu metodologiju primjenjuju i slično. Ali moj dojam, tj. moje iskustvo iz uredništva i to što čitam iz vlastitog istraživačkog interesa neke radove, ne mislim da se na našim institutima radi išta bolje ili išta više u ovom metodološko – analitičkom smislu u odnosu što se radi na raznim odsjecima. Mislim da oni ne rade ništa više. ... Mislim da ih je na to, nažalost, motivirao u negativnom smislu sustav napredovanja, ista stvar je kao i u znanstveno – nastavnim zvanjima u smislu količine produkcije i kvalitete. Oni imaju po kolektivnim ugovorima definirano radno opterećenje i oni imaju 50 % manje radnog opterećenja u odnosu na one u nastavnim zvanjima, a ne očekuje se od njih apsolutne ništa više.“

(C15.11: sudionik 1, FFZG)

„Kod nas je ideja bila da se osnivaju institucije zato što ih nije bilo. To je načelno dobra ideja. Onda je bila ideja da se osnuju fakulteti, instituti i u manjim mjestima i u regionalnim centrima zato što je život u Zagrebu sve skuplji. Sad se opet postavlja pitanje: „okej imamo puno ljudi po institutima itd., ali pitanje je kvalitete“. Pitanje je kriterija, kako su ti ljudi došli, što rade. To je pitanje po kojem se kriteriju zapošljava. Nažalost, kod nas kad se osnuje nova institucija, onda se to često puta svodi na... “aha, super, sad se osnuje nova institucija, sad idemo zaposlit svoje kćeri i sinove i tko god može“.“

(C15.12: sudionik 5, FFZG)

„Ako gledate evaluaciju instituta, usprkos onome što bi trebalo biti, u društvenim znanostima nisu generatori produkcije, a trebali bi biti. U svakom slučaju, instituti su (utjecali) time što su otvorili istraživačka mjesta, što su se zaposlili mladi ljudi, što su projektne aktivnosti stalno prisutne na institutima. Kroz projekte, a osobito kroz kompetitivne projekte, uvijek je to neki kontakt sa strancima. Sigurno je da su oni povećali broj članova zajednice i na taj način su postavili gušću mrežu, intenzivniju komunikaciju, veće natjecanje i veće međusobno ispomaganje. Naravno, (tu je i) određena veća tehnološko – materijalna podrška koju institucije pružaju.“

(C15.13: sudionik 2, FFZG)

Tablica 5.4.3.2. Autori sociolozi u odnosu na strukturu znanstveno – istraživačkih institucija u kojima su zaposleni ili su tamo nekada bili zaposleni

Vrste institucija	f	%
Fakulteti	508	73,5
Instituti	177	25,6
Ostalo	6	0,9
Ukupno	691	100,0

Kada se govori o pozitivnim stranama vezanim uz poslovanje znanstvenih instituta, pojedini sudionici istraživanja smatraju da su **instituti pomogli u stvaranju gušće komunikacijske mreže među znanstvenicima** (C15.13 – citat je već prethodno naveden), pogotovo 2000 – ih godina kada je došlo do omasovljenja istraživačke zajednice, orijentirane prema empirijskoj strani sociologije (C15.14) i prema istraživanju novih tema (C15.15). **Empirijski orijentirana zajednica istraživača svojim radom utjecala je na oblikovanje percepcije o sociologiji kroz primarno metodološku i istraživačku prizmu, a manje kroz teorijsku** (C15.16). Također, sa željom da opravdaju svrhu svog osnivanja, u novim je institutima došlo do stvaranja **tržišne orijentiranosti sociologije provođenjem različitih tržišnih projekata od strane sociologa i ostalih zaposlenika u institutima** (C15.17), što je sociologiju dodatno usmjerilo prema empiriji.

*„Krajem 90 – ih i početkom 2000 – ih počinje taj val, možemo reći, **omasovljenja hrvatske sociologije u institucionalnom smislu**. Čini mi se da osim IDIZ – a i filozofskog fakulteta, bilo je malo sociologije do početka 2000 – ih. Dobro, Zadar je egzistirao, ali nije imao svojih kadrova i od 2000 – ih počinje jačati. Počinje jačati i Split, Pilar, pa IDIZ i možemo reći da imamo omasovljenje istraživačke zajednice u sociologiji s **tom novom generacijom koja je dominantno orijentirana na empirijski pristup**.“*

(C15.14: sudionik 6, FFZG)

*„**Došlo je do pluralizma u sociologiji**...novi časopisi, novi instituti, novi odsjeci. Ja mislim da je pluralizam uvijek dobar u svakoj znanosti.“*

(C15.15: sudionik 16, IDIZ)

„Mislim da je Pilar tu imao jednu izvanrednu ulogu. U jednom periodu je imao jako veliku ulogu u potpunom razvoju društvenih znanosti i u premještanju akcenta s teoretiziranja i ideološki zasadenoga prema istraživanju, promišljanju, razumijevanju i zaključivanju o hrvatskom društvu na temelju empirijskih podataka i u usvajanju novih metoda u skladu s onim vremenom. To je sigurno prijelomnica sredinom 90 – ih godina. Tada se događa taj jedan lom gdje onda i drugi instituti, ali i fakulteti moraju slijediti taj razvoj te moraju odgovoriti na taj izazov. Nije više bilo dovoljno da radiš HI-kvadrata i da na osnovu toga zaključuješ o postanku svemira, nego si ipak morao uzeti neke složenije analize, modele i naučiti. Nije to tako komplicirano, ali si se morao potruditi.“

(C15.16: sudionik 9, HKS)

„Ne promatrajući samo fakultete, nego i javne institute gdje su zaposleni sociolozi, dio njih je imao istraživačke projekte koji nisu samo znanstvene naravi, nego i tržišne pa je možda i ta potreba prema tržišnom usmjeravanju usmjerila, tj. primorala sociologiju u tom zajedničkom dijelu s psiholozima i nekima drugima na taj pomak prema empirijskom.“

(C15.17: sudionik 8, HKS)

U odnosu na institute, sudionici istraživanja nisu se previše osvrtni na znanstveni rad fakulteta. Međutim, važno je spomenuti napomenu jednog sudionika istraživanja da je osnivanje poslijediplomskih studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu bio važan moment za razvoj metodologije u sociologiji jer se osnivanjem poslijediplomskih studija, omogućio formalan i sustavan prijenos znanja o novim metodološkim sadržajima prema mladim znanstvenicima, tj. doktorandima (C15.18), koji su ulaskom u znanstvenu zajednicu, počeli oblikovati metodološku sliku sociologije kakvu znamo i danas.

„Nastanak nove generacije bio je vezan uz poslijediplomske studije. Nije bilo doktorskih studija. Tu su bili magistarski/znanstveni studiji i oni (doktorski studiji)

zapravo produciraju nove generacije. To je dakle bilo pitanje kada je u nekoj disciplini nastao doktorski studij i koje rezultate je imao.

*...onda polako ide i doktorski studij kao neka doktorska škola i to je, zapravo, dalo **mogućnost da vi donesete neke važne metodološke sadržaje** kojih prije nije bilo kada ste sami pisali svoj doktorat sa svojim mentorom bez puno mentoriranja i bez nekog koncentriranog rada i učenja. Meni se čini da to onda ide s time, s povećanjem mogućnosti zapošljavanja, počinje neko financiranje znanstvenih projekata i osnivanje doktorskih studija.“*

(C15.18: sudionik 5, PF)

Kao zaseban dio ovog poglavlja, važno je navesti potencijalni utjecaj rada uredništava znanstvenih časopisa. Uredništva i uredničke politike mogu se smatrati dijelom šireg institucionalnog utjecaja s obzirom da predstavljaju važnu kariku u procesu objavljivanja znanstvenih radova od strane instituta ili fakulteta.

Citati koji slijede u nastavku disertacije dolaze uglavnom od sudionika istraživanja koji jesu ili su bili urednici pojedinih znanstvenih časopisa. Većina sudionika smatra da je u posljednjih desetak godina, došlo do strožih recenzentskih postupaka te strožeg filtriranja radova koji će biti objavljeni (C15.19) iako još uvijek postoji prostor za napredovanjem na teorijskoj i metodološkoj razini pisanja radova (C15.20). Suprotno od toga, jedna sudionica istraživanja smatra da uredništva ne čine dovoljno po pitanju unaprjeđenja kvalitete radova jer se previše toga prepušta u ruke recenzenata, koji često mogu imati neujednačene kriterije ocjenjivanja kvalitete radova, što za sobom povlači pitanje objektivnosti tih postupaka (C15.21). Na kraju ovog dijela, može se spomenuti i napomena jedne sudionice istraživanja na temelju koje se otvara novo područje promišljanja o publiciranju znanstvenih radova i na temelju koje se mogu objasniti dobiveni rezultati o padu broja objavljenih socioloških radova u hrvatskim časopisima od 2000 – ih godina pa na ovamo. Naime, sudionica smatra da se danas paralelno odvijaju dva procesa. S jedne strane, kontinuirano rastu kriteriji koji se moraju ispuniti da bi se neki rad objavio u pojedinim časopisima, što potencijalno odbija „slabije“ autore da prijavljuju svoje radove u tim časopisima, a, s druge strane, autori s dovoljno znanja radije odabiru međunarodne časopise za svoje objave. Na temelju navedenog, sudionica je zaključila da je budućnost hrvatskih znanstvenih časopisa stavljena pod

upitnik i da trenutačno ne postoji sretno rješenje na temelju kojeg bi se poboljšala situacija (C15.22).

„Mislim da se uređivačka praksa (popravila) u dijelu naših časopisa unazad deset godina. Ti časopisi se doista uređuju kako treba, za razliku od prije. Urednik i uredništvo su takvi da nisu objavljivali svašta, a što se događalo i prije. Ako usporedite količinu radova za časopise koje sam spomenuo, a koji su objavljivani zadnjih deset godina u odnosu na količinu radova koji su objavljivani desetljeće ili dva ranije, postoji ogroman nesrazmjer. Recimo, u Reviji za sociologiju se u zadnjih deset godina, godišnje objavljivalo između osam i dvanaest radova. Prije ih se objavljivalo trideset, četrdeset, pa čak i pedeset. Sve što je predano je praktički objavljeno, vjerojatno uz minimalne korekcije, tragom recenzentskih zahtjeva. Pitanje je jesu li urednički zahtjevi postojali i to se duboko izmijenilo u ovih nekoliko časopisa prije otprilike deset ili malo više godina.“

(C15.19: sudionik 1, FFZG)

„Čini mi se da se i kod nas produkcija poboljšava, iako je kod nas još uvijek lakše objaviti rad u domaćim časopisima, nego u inozemnim časopisima, pogotovo neke visoke kategorije. Nije to još neka razina da morate imati savršen rad da bi objavili u domaćim časopisima. Nekako sam dojma da se razina ipak podiže i da su kriteriji sve veći. I ovi teorijski, i ovi metodološki.“

(C15.20: sudionik 5, UNIOS)

„Urednička politika bi mogla jako puno utjecati, ali mislim da ne utječe. Mislim da naša uredništva ne rade dovoljno na tome, da previše toga prepuštaju recenzentima, ali neujednačeno. Ja sam neko vrijeme bila u uredništvu domaćeg časopisa.“

(C15.21: sudionica 14, IDIZ)

„Vrlo je teško proći u domaćem časopisu, posebno u sociologiji. Znae da se čak i Reviji za sociologiju, prigovaralo da su toliko strogi da je u stvari nemoguće nešto objaviti. Ovdje u Društvenim istraživanjima je također veliki problem objaviti ako ta metodologija nije stvarno krajnje korektno napravljena. Sociolozima je to teško

nekad jer u prvom redu, mislim da nemaju dovoljnu izobrazbu u statistici, posebno starija generacija. Mladi ako imaju dobar rad i ako je metodološki korektan, radije će ga objaviti vani nego u domaćem časopisu. To je općenito problem u domaćim časopisima, da se šalju radovi slabije kvalitete za koje znate da neće proći ili imate derivat derivata. Objavi se poštenu rad negdje vani, a ovdje se objavi komadićak nečega, kako se kaže salami slicing. Mislim, meni je to razumljivo, ali zato ti radovi slabije prolaze. Kada se netko zadubi u članak, vidi da je to rad koji je derivat nečega. Imamo ogromnu konkurenciju u stranim časopisima koji su visoko rangirani. Osim par časopisa koji su na međunarodnoj razini i kod kojih nema razlike u odnosu na međunarodne radove, ovi drugi su više orijentirani na domaće autore i na one iz regije. To su takozvani regionalni časopisi. Baze kao što su WOS i CC podržavaju i žele imati i takve časopise i nema opasnosti da će vas maknuti iz baza zbog toga što imate malu citiranost. Veću citiranost ne možete postići ako imate radove s domaćim temama i pisane na hrvatskom jeziku. To čitaju samo oni koji razumiju jezik i temu. Stvar je naprosto politike i odluke izdavača, želi li imati domaći časopis, te promovirati hrvatske autore i hrvatski jezik. Druga je mogućnost internacionalizacija časopisa, ali to je politička odluka. Moramo biti spremni i prepoznati ovakve probleme da nećemo nikada biti visoko citirani, tj. da nećemo ući u Q1 i Q2. Ljudi koji žele ući u Q1 i Q2, objavljuju u stranim časopisima. Ljudi koji objavljuju dobre radove i koji imaju ambicije će objavljivati vani. Rješenje ne postoji osim totalne internacionalizacije časopisa i neki su to napravili. Stavili su se pod strane izdavačke kuće i na taj način su riješili problem.“

(C15.22: sudionica 17, Pilar)

Na kraju ovog poglavlja, može se zaključiti da su identificirani određeni elementi koji govore u prilog postojanja veze između razvoja i poslovanja znanstvenih institucija (dio šireg društvenog konteksta) i promjena po pitanju razvoja tematske raznovrsnosti i metodološke kompleksnosti proučavanih radova u 90 – im godinama prošlog stoljeća. Veza se može opisati u odnosu na utjecaj koji je nastao zbog: (1) okolnosti osnivanja novih institucija; (2) omasovljenja empirijski orijentirane istraživačke zajednice u tim institucijama; i (3) osnivanja novih izvora za znanstvena publiciranja (časopisi i njihove uredničke politike pod krovom matičnih institucija).

Ipak, pojedini sudionici istraživanja smatraju da taj utjecaj nije bio dovoljno jak u odnosu na ono što se moglo očekivati, ali da je ipak postojao. Važno je naglasiti da su pronađeni jasniji elementi za tumačenje veze između razvoja institucija i tematskih promjena u sociologiji, dok su manje jasni elementi pronađeni za vezu između razvoja institucija i empirijskog razvoja discipline sociologije.

Rezultati, prikazani u ovom poglavlju predstavljaju važan dio saznanja o ukupnoj istraživačkoj slici u sociologiji, a ova konstatacija može se teorijski potkrijepiti navodima Ben – Davida (1986: 20-26) da se znanstvena aktivnost može proučavati u odnosu na interakcijski i institucionalni pristup. Prema potonjem pristupu, kod tema koje su slične temi ove disertacije, trebaju se proučavati znanstvene tradicije i promjene u tim tradicijama, npr. promjene u strukturama znanstvenih zajednica. S rezultatima u ovom poglavlju, to je i postignuto jer su identificirani određeni društveni elementi koji su mogli utjecati na promjene u radu znanstvenih institucija, ali i na promjene u hrvatskoj sociološkoj tradiciji, koja se razvija kroz prizmu tih institucija.

5.4.4. Vanjski utjecaji

Posljednji faktor koji je potrebno objasniti jesu **vanjski utjecaji** na hrvatsku sociologiju. Na temelju dobivenih rezultata, objasniti će se razlozi zbog kojih se može smatrati da vanjski utjecaji predstavljaju važan dio šire slike o društvenom kontekstu, koji je u 90 – im godinama prošlog stoljeća, mogao utjecati na tematski i empirijski razvoj sociologije (druga hipoteza).

Prvo razdoblje koje su sudionici istraživanja spomenuli odnosi se na 80 – e godine prošlog stoljeća. U to vrijeme, Hrvatska se još uvijek nalazila **u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, što je istraživačima iz Hrvatske otvaralo golem istraživački sociološki prostor**, s mogućnošću objavljivanja radova u različitim sociološkim časopisima (C16.1). Osim toga, djelovanje hrvatskih sociologa bilo je već u to vrijeme, pod sve jačim vanjskim utjecajem, koji je obilježen razvojem novih teorijskih pristupa kao što je post – strukturalizam itd. (C16.2).

*„Sasvim sigurno da je jedan dodatni razlog vezan uz organizaciju profesija. Jugoslavija je bila dovoljno velik profesionalni svijet. Čovjek se morao, barem kao mlađi istraživač, pomučiti da dođe u vodeće sociološke časopise tog vremena. **Drugim riječima, Jugoslavija je služila kao prostor s nekim jakim sociološkim školama u Beogradu, Ljubljani, Zagrebu. Bilo je pruženo dovoljno prostora za natjecanje, što je s osamostaljenjem Hrvatske postalo problem i to ne samo za Hrvatsku, nego i za Srbiju, ali najviše za Sloveniju. Odjednom si u maloj zajednici, gdje ćeš vrlo lako objaviti u domaćem sociološkom časopisu i gdje mi se čini da nema izazova. Vrlo brzo, ako si ambiciozan i marljiv, dođeš u situaciju u kojoj nemaš od koga nešto puno za naučiti. A da ne kažem da je u svakom području možda jedna osoba ili dvije. Vrlo (je to) slabo. Možda je to jedan push faktor za mlađe ljude da se okrenu međunarodnoj zajednici, koliko god da je to teško. Primarno jer tradicija toga ne postoji, nije postojala u Hrvatskoj. Mislim da je ta smanjena zajednica dala na neki način poticaj mlađim generacijama da misle o sociologiji i o svojoj karijeri u malo prostorno širim terminima.“***

(C16.1: sudionik 2, FFZG)

„Danas, ali i već dugo se sociolozi ograđuju od pozitivizma, determinizma, strukturalizma, dakle tih pristupa s promjenom paradigme prema post – moderni, što je već u 80 – ima davno već postojalo. **Dakle, pomak prema post – moderni, post – strukturalizmu i kritičkoj teoriji koja u svijetu jača i kreće možda u 80 – ima.**“

(C16.2: sudionica 3, FFZG)

Nažalost, 90 – ih godina prošlog stoljeća situacija se počela mijenjati pod utjecajem društveno – političkih promjena. Izlaskom Hrvatske iz Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i početkom rata na ovim prostorima, došlo je do **izoliranja hrvatske sociologije od međunarodnih utjecaja**. Ako se situacija promotri na makro razini, onda postaje jasno da u takvim okolnostima, nije bilo moguće uključivanje naših istraživača u različite međunarodne projekte, koji su predstavljali važne izvore financiranja i dobivanja novih znanja (C16.3), a mladi znanstvenici brzo su dosegali limit u onome što su mogli naučiti u takvom okruženju (C16.1 – citat je već prethodno naveden). Ipak, prema mišljenju pojedinih sudionika istraživanja, takvo stanje nije u potpunosti uništilo volju mladih istraživača da pokušaju uspostaviti međunarodne kontakte s vanjskom znanstvenom zajednicom. Od sredine 90 – ih godina prošlog stoljeća pa na ovamo, vide se **pokušaji uspostavljanja međunarodnih kontakata** objavljivanjem radova u vanjskim časopisima, sudjelovanjem na međunarodnim konferencijama itd. (C16.4).

„Mislim da je to najveći problem sociologije 90 – ih koji je bio povezan s ratom, ali i s izolacijom Hrvatske. **Znači, 90 – ih mi empirijskih istraživanja imali nismo, ili se mogu nabrojati na prste jedne ruke. Čak i malih empirijskih istraživanja naprosto nije bilo, ili nešto rudimentarno.** Nismo bili uključeni u nikakve međunarodne istraživačke projekte, jedino što se radio World value study, ali je WVS rezultirao jednim jedinim radom 95 – e koji je producirala ekipa koja je to tada radila. **Najveći problem je bio što je Hrvatska, zapravo, bila politički izolirana.** Prvo zbog rata, a onda zbog teškog demokratskog razvoja, polu – autoritarnog sustava, Tuđmanove stigme itd.. Mi, zapravo, nismo mogli ući u međunarodne istraživačke projekte. Hrvatska je bila, što eksplicitno, što implicitno, na crnim listama. Dakle, nije bilo ništa moguće. Bile su neke linije istraživanja i povezivanja i mi nismo mogli u tome participirati. Moje mišljenje je da je to ostavilo trajne posljedice. Mi se od toga do danas nismo oporavili.“

(C16.3: sudionik 11, PF)

„To je ono što je svjetski trend i što se uhvatilo u hrvatskoj sociologiji. Više – autorstvo, kvantifikacija, upotreba kompleksnih statističkih metoda je posljedica internacionalizacije, odlazaka na međunarodne konferencije i pokušaja objave vani ili barem čitanje međunarodnih publikacija. To je tek krenulo od sredine 90 – ih. Ja sam u to vrijeme studirala, ali mi se čini još dok sam ja studirala, od sredine 90 – ih do 2000 – ih, još uvijek se nije događalo ništa da bi vi imali osjećaj ovog danas. Ne bi više to prepoznala.“

(C16.4: sudionica 15, IDIZ)

2000 – ih godina, situacija se ponovno počinje mijenjati i za razliku od prethodnog desetljeća, dolazi do **intenzivnijeg otvaranja hrvatske sociologije prema međunarodnim utjecajima**. Hrvatska se počela uključivati u europske istraživačke programe iako se mogao primijetiti očiti zaostatak u odnosu na druge zemlje (C16.5). Također, u navedenom razdoblju, došlo je do intenzivnijeg otvaranja hrvatske sociologije prema korištenju inozemne literature, objavljivanju radova u vanjskim časopisima itd., što je utjecalo na širenje lepeze tema, teorija i metoda s kojima su se istraživači bavili (C16.6). Ovi rezultati mogu se povezati s prethodnim rezultatima i to na dvije razine. Prvo, u prethodnim dijelovima disertacije, navedeno je da je u ovom razdoblju, rastao broj novih tema koje su bile istraživane, ali da je taj porast bio jako slab. Jedan od faktora slabog rasta naveden je i ovdje, a odnosi se na sve veće otvaranje naših znanstvenika prema objavljivanju radova u vanjskim časopisima (C16.4 – citat je već prethodno naveden). Ova tvrdnja upućuje na pretpostavku da se na temelju analizirane populacije radova u ovoj disertaciji, nije mogla u potpunosti kvantificirati sva tematska raznolikost na koju su uputili sudionici istraživanja. Navedeno se može gledati kao metodološki nedostatak ove disertacije. Drugo, u ovom paragrafu, navedeno je da je u promatranom razdoblju u hrvatskoj sociologiji, došlo do povećanja raznolikosti korištenih metoda (metodoloških pristupa) u radovima (C16.6), a jedan od razloga takvog povećanja jest okretanje hrvatske sociologije prema međunarodnoj znanstvenoj zajednici. Opisana tvrdnja može se povezati s prethodno predstavljenim rezultatima o rastu metodološke kompleksnosti radova ako se uzme u obzir činjenica da je ta kompleksnost opisana kao povećanje broja različitih metodoloških i statističkih pristupa koji su mogli biti pronađeni u tim radovima.

*„Bilo je zato što negdje 2000 – ih se Hrvatska uključuje u europske programe i to nas je koštalo, tako da kažem, jednog zaostatka. Vidi se sigurno u odnosu na zemlje iz susjedstva, pogotovo mislim na tranzicijske zemlje poput Mađarske, Bugarske, Slovenije itd. **Dakle, mi smo puno kasnije ušli kao ravnopravna članica.** Često smo bili treća članica u europskom istraživačkom prostoru. Dakle, bili smo nekakva pridružena članica. Bili smo u nekoj vrsti izolacije do 2000 – e. Zbog političkih prilika i zbog ratnih prilika na ovim prostorima, došlo je do znatnog utjecaja na to kasnije uključivanje na projekte i kasnije pristupanje i ravnopravno sudjelovanje u europskim projektima.“*

(C16.5: sudionica 3, FFZG)

*„Situacija je sada sasvim drugačija. **Možemo reći da se od sredine 2000 – ih stvari polako popravljaju. Imamo jednu, ja bi rekao, raznolikost po pitanju teorija, metoda i istraživačkih tema.** Ja ne mogu sada reći je li to dovoljno ili nije dovoljno, ali vidim da je dosta kolega uključeno u neke projekte. Da pišu, da se objavljuje vani danas puno više. Ja mislim da je neki pomak napravljen. Recimo, sredinom 2000 – ih ste došli na neki europski sociološki kongres i onda je bilo jedan, dvoje, troje ljudi iz Hrvatske. Sad nas je bilo u Manchesteru, ne znam, 15 – ak ili 20 – ak. Dakle, vide se neki pomaci. Objavljuje se puno više. Rekao bi da se situacija dosta popravila, pogotovo 2010 – ih, ali jako teško mogu dati sad neku objektivnu ocjenu je li to dobro ili nije.“*

(C16.6: sudionik 11, PF)

Na kraju ovog poglavlja, može se zaključiti da su identificirani određeni elementi koji tek djelomično i nedovoljno jasno govore u prilog postojanja veze između vanjskih utjecaja (dio šireg društvenog konteksta) i povećanja broja istraživačkih radova s kompleksnijim metodologijama istraživanja u 90 – im godinama prošlog stoljeća. Naime, u navedenom desetljeću, hrvatska sociologija nalazila se u izoliranom položaju u odnosu na međunarodnu znanstvenu zajednicu. Na mikro razini, postojali su pokušaji uspostavljanja različitih suradnji i kontakata među znanstvenicima, dok je situacija na makro razini bila ograničavajuća (npr. (ne)participacija u međunarodnim znanstvenim projektima). Tek je u 2000 –im godinama, došlo

do izraženijeg otvaranja Hrvatske prema međunarodnim i europskim projektima, što stvara pretpostavku da je prvo desetljeće 21. stoljeća ono razdoblje koje je zapravo moglo imati veći utjecaj na razvoj i unaprjeđenje metodologije u sociološkim istraživanjima, dok se za 90 – e godine prošlog stoljeća, može zaključiti da su predstavljale razdoblje stagnacije tog razvoja.

Uspostavljanje odnosa i komunikacije među različitim znanstvenicima može se promatrati u odnosu na mnoge razine, a u ovom poglavlju, uspostavljanje komunikacije prikazano je u odnosu na razinu međunarodnih odnosa. Na temelju međunarodne suradnje, znanstvenici mogu učiti jedni od drugih i na taj način potvrđivati, unaprjeđivati ili dovoditi u pitanje istraživačku tradiciju, korištenu u svom svakodnevnom radu. Kuhn (2002: 16-28) je navedene odnose nazvao *komunikacijskim mrežama*, a njihovu ulogu opisao je kao razmjenu informacija među znanstvenicima te kao jačanje i potvrđivanje istraživačkih tradicija koje usmjeravaju njihov rad. Hrvatski sociolozi počeli su uspostavljati odnose s istraživačima iz drugih zemalja, a u ovoj disertaciji, pronađeni su elementi koji govore u prilog tome da su međunarodni odnosi ostvarili određeni utjecaj na njihove istraživačke tradicije. Na temelju ove konstatacije, otvara se novi prostor za rasprave o korisnosti identificiranja različitih vrsta formalnih i neformalnih kanala preko kojih se mogu odvijati opisani odnosi.

5.5. Što je hrvatska sociologija postigla napretkom istraživačke metodologije?

U rezultatima iz prethodnih poglavlja, dokazano je da od 90 – ih godina prošlog stoljeća pa do danas, dolazi do rasta u kompleksnosti korištene metodologije u sociološkim znanstvenim radovima te da se javljaju sve detaljniji opisi korištenih metodoloških i statističkih postupaka, tehnika, pristupa i testova. Nastavno na ove rezultate, postavljaju se dva pitanja. Prvo, što ovakav razvoj situacije može značiti za samu disciplinu sociologije u Hrvatskoj? Drugo, je li došlo do zapostavljanja drugih aspekata istraživanja (teorijskih, kritičkih, kontekstualnih) u procesu stavljanja sve većeg naglaska na metodologiju u radovima? Objašnjenja o važnosti postavljanja ovakvih pitanja mogu se pronaći u teorijskim dijelovima disertacije koji govore o važnosti refleksije znanstvenika nad svojim radom (refleksivna sociologija) i u dijelu disertacije koji problematizira utjecaj metodološkog imperativa na disciplinu sociologije.

Sama činjenica da je metodologija u proučavanim radovima napredovala u svojoj kompleksnosti i da su njezini opisi postali detaljniji otvara prostor za pretpostavku da je njezino korištenje trebalo postati **transparentnije**, dok su zaključci dobiveni na temelju njezina korištenja trebali postati **primjenjiviji** i dobiti **veću snagu reflektiranja stvarnosti** koju pokušavaju opisati (C17.1 i C17.2). Također, polazi se od pretpostavke da se ovakav razvoj događaja mogao odvijati isključivo istovremeno s procesom sve strožeg pojmovnog (metodološkog i teorijskog) određenja sociološke struke (C17.3) i da sve navedeno služi tomu da štiti struku.

*„Za mene je to nedvojbeno činjenica (da je došlo do poboljšanja). Ako imate kompleksnije, vjerujem i robusnije metode, ako ste transparentniji i ako više i detaljnije opisujete. Ako ste došli do toga, **to sve povećava, ako ništa drugo, povjerenje da su zaključci korektni i da zaključci stvarno ilustriraju, tj. reflektiraju empirijsko stanje.** U tom smislu, sigurno je da kvalitetniji znanstveni radovi su relevantniji. Čine naše zaključke ne samo znanstvenim, nego vjerojatno i relevantnijim u smislu primjenjivosti.“*

(C17.1: sudionik 2, FFZG)

„Ajmo reći da u tom smislu, ozbiljnije stojimo i više smatramo nužnim obrazložiti što smo radili. **Više smo samokritični i strogi jedni prema drugima.**“

(C17.2: sudionica 7, FFZG)

„Riječ je o percepciji da kao struka jesmo (dobili) jer nalazimo se u jednom osjetljivom području da svatko želi ući unutar sociologije i paralizirat je pojmovno itd.. Svima su to poznate stvari iz svakodnevnog života pa smo pozvani komentirati je. **Kada se jasan pojmovni aparat postavi, teorijski i metodološki, kada se prezentiraju u javnim nastupima neki rezultati s određenim znanstvenim aparatom, mislim da smo dobili kao disciplina jače pozicioniranje.** Sociologija kao takva ima problema s tim „što je to sociologija?“, „koja je njezina svrha?“...tako da su te pozicije ojačane s time. Dakle, nismo se izgubili u psihologiji ili negdje drugdje, nego se disciplina s tom jasno izgrađenom metodologijom štiti.“

(C17.3: sudionik 8, HKS)

Nadalje, pojedini sudionici istraživanja smatraju da se zbog ovakvog razvoja situacije, u metodologiji **povećala vidljivost sociologije kao struke**, ali tek u pojedinim sferama. S jedne strane, došlo je do povećanja vidljivosti hrvatskih sociologa u stručnim i u međunarodnim krugovima te se povećala njihova ravnopravnost u mogućnostima objavljivanja radova u međunarodnim časopisima (C17.4), ali, s druge strane, došlo je do dodatnog smanjenja vidljivosti sociologije u hrvatskom neakademsom društvu. Naime, pojedini sudionici istraživanja smatraju da je došlo do dodatnog udaljavanja između sociološke struke i šire društvene zajednice jer članovi društva sada mogu još slabije razumjeti složenu teorijsku i/ili metodološku terminologiju, koja se koristi u prezentiranju rezultata pojedinih istraživanja (C17.5). Osim što je ustanovljen potencijalni problem udaljavanja između ovih dviju sfera, prepoznat je i potencijalni problem da smo bili, ali i da još uvijek jesmo nerelevantna struka u odnosu na postojeći društveno – politički ustroj u kojem ne postoji dovoljno velika potražnja za ekspertizom koju nude sociolozi, neovisno o stupnju postrožavanja metodologije istraživanja i njezinoj robusnosti za donošenje zaključaka o društvenim procesima (C17.6). Jedna sudionica istraživanja smatra da je za veću društvenu prepoznatljivost sociologije, puno važniji faktor odabira adekvatnih i aktualnih tema za

istraživanje, dok se razvoj i napredak korištene metodologije u struci sociologije smatra manje važnim faktorom (C17.7).

*„Jedan dio sociologije je postao vidljiviji u međunarodnim vodama. **Ravnopravni smo plus – minus, možeš objaviti na nekoj razini i ne mora te biti sram. Mislím da je važno da znanost napreduje.**“*

(C17.4: sudionik 11, PF)

*„Ovako je samo postignuto da su možda, s jedne strane, sociolozi izgubili na značajnosti, što se vidi iz javnih nastupa sociologa dok su bili jasniji, teorijski utemeljeniji i više teorija, manje istraživanja. Njihovi radovi su bili puno češće prenošeni. **Danas ih je manje u medijima jer jednostavno nitko živ ne razumije kaj to uopće piše u tom radu, od novinara i od javnosti. Tako da je (sociologija) izgubila, s jedne strane, tu svoju društvenu ulogu da tumači društvo, ali se steklo određeno znanje koje može kasnije biti iskorišteno u ekonomiji u kojoj se mogu naći izvori financiranja za buduća istraživanja.**“*

(C17.5: sudionik 10, HS)

*„Što smo postigli u Hrvatskoj? Ništa. Dakle, generalni problem, ali i problem naše sociologije jest da je ona nerelevantna znanost u društveno – političkom ustroju Hrvatske. Da li ona i dalje vuče neku stigmú prošlih vremena? Da li se ona bavi ezoterijskim temama koje su nerelevantne? Da li ona ne zna komunicirati rezultate istraživanja? Imamo sustav koji je, ja bih rekao, autarkičan, politički zatvoreni sustav koji nije otvoren za bilo kakve rasprave o bilo kakvim društvenim problemima pa onda nemaš niti priliku niti prostora. **Dakle, ja mislim da su sve to mogući razlozi da je sociologija, zapravo, nerelevantna. Mi možemo dati neki input, ali mi ga ne dajemo.**“*

(C17.6: sudionik 11, PF)

„Mislim da statistika (u vidljivosti sociologije) igra sporednu ulogu. Jesu tu podaci nekog istraživanja, ali mislim da su tu bitnije teme.“

(C17.7: sudionica 14, IDIZ)

Drugo pitanje koje je postavljeno na početku ovog poglavlja tiče se potencijalnog problema zapostavljanja pojedinih aspekata istraživanja (teorijskih, konceptualnih itd.) zbog sve naglašenijeg trenda da se u radovima, naglasak stavlja na istraživačku metodologiju. Je li povećano stavljanje naglaska na jedan aspekt istraživanja uzrokovalo zapostavljanje drugih aspekata? Ukratko, prema mišljenju sudionika istraživanja, sociologija se još uvijek ne nalazi u takvim problemima iako se mogu pronaći sociološki radovi u kojima je metodologija postala samoj sebi svrha. Naime, većina sudionika istraživanja smatra da se u **disciplini sociologije, još uvijek dobro balansira odnos između empirije i teorije** jer se takvom načinu rada, uči mlade sociologe u fazi njihove profesionalne socijalizacije, tj. tijekom njihovog obrazovanja (C17.8). Mogućnost da neko istraživanje ili rad pobjegne u pretjerano naglašavanje metodologije veća je za one autore ili istraživače koji ne poznaju dobro istraživačku metodologiju, kao i kod onih autora ili istraživača koji idealiziraju njezine domete (C17.9). Pretjerano naglašavanje metodologije nije zamka u koju mogu upasti isključivo autori radova ili neiskusni istraživači, nego se u toj zamci, mogu izgubiti i sami recenzenti radova od kojih se očekuje da imaju odgovarajuće znanje, ali koji ponekad inzistiraju isključivo na brušenju metodologije, uz zapostavljanje ostalih aspekata radova (C17.10). Nadalje, jedan sudionik istraživanja zaključio je da je ponekad važnija istraživačka ideja koja je predstavljena u radu i da takvom radu, treba dati priliku za objavljivanje makar ne sadržavao metodologiju, razvijenu na najvišoj razini. Naime, prema mišljenju tog sudionika, takav rad predstavlja odskočnu dasku za ostala istraživanja (C17.11), što se smatra izuzetno važnim za napredak neke discipline. Poanta leži u dobrom balansiranju između svih aspekata istraživanja, od konceptualizacije istraživanja, preko pronalaska odgovarajućeg teorijskog okvira pa do smislenog provođenja analiza i davanja suvislih interpretacija dobivenih rezultata. Tek onda, može se govoriti o kvalitetnom znanstvenom radu. Dobra metodologija sama po sebi nije dovoljna.

„Sociologija je tu tradicionalno negdje između svih tih stvari, između filozofije, između različitih tipova paradigmi, između različitih metodološko – analitičkih pristupa i između toga da je empirijska znanost. Bez obzira na sva ograničenja i na sve probleme

koje imamo sa studijima na kojima se sociolozi obrazuju i s obzirom na podkapacitiranost kadrova za različite stvari, mislim da je sociologija kao disciplina, odnosno kao struka, neovisno o hrvatskom kontekstu, oduvijek takva. To je disciplina suprotnosti i proturječnosti i u ovom smislu. Što je predmet i kako analizirati taj predmet. **Mislim da ljudi od kada se obrazuju na studiju kao sociolozi pa kasnije kada krenu primjenjivati tu svoju struku kao istraživači, odnosno znanstvenici. Mislim da smo mi od početka socijalizirani, a da nam se kasnije stalno potkrepljuje ta ideja da sociologija nije samo empirijska znanost, ali nije niti samo teorijska znanost, odnosno disciplina.**“

(C17.8: sudionik 1, FFZG)

„Mislim da za one koji jesu empirijski istraživači, da baš zbog tih stvari ne mogu olako upasti u zamku da smatraju da upotrebljavaju statističke modele ili pristupe, tj. da olako upadnu u osjećaj te nekakve samodostatnosti. Oni ne mogu pasti u zamku toga da smatraju da to zamjenjuje sve ostale pristupe ili sve ostale elemente znanstvene produkcije i slično. Ako išta, to je moje mišljenje koje ne mora biti točno. Ljudi koji mnogo znaju o statistici zapravo mnogo znaju i o ograničenjima statistike. Mislim da veća opasnost dolazi od ljudi koji malo znaju o statistici, a priuče se za upotrebu razmjerno složenih (pristupa). Vi ako imate malo znanje, ne možete upotrebljavati izuzetno napredne statističke pristupe, ali možete relativno napredne, osobito za domaći interes. **Mislim da tu opasnost koju ste vi spomenuli, ako od ikuda, postoji od ljudi koji malo znaju. Sami previše idealiziraju i daju preveliki značaj onome što se radi i onome što se može napraviti s određenim pristupima. Sami su impresionirani s onim što rade jer ne znaju dovoljno.**“

(C17.9: sudionik 1, FFZG)

„Opasnosti ima (da se dođe do problema metodološkog imperativa), **ali mislim da mi nismo još u toj fazi razvoja, iako se to može primijetiti u pisanju i u recenzijama gdje se inzistira na takvim stvarima. Gdje se sadržaj ili zanemaruje ili stavlja sa strane, tako da mislim da ta opasnost prijeti i nama. Mislim da još nismo tu i da mi ipak**

nećemo doći do toga. Jednostavno su preširoke teme, preširoke metodološke mogućnosti...ali moramo biti svjesni da nam to prijete.“

(C17.10: sudionik 5, FFZG)

„Naravno, u konačnici treba postojati dobra ideja, čak treba ponekad i zažmiriti na rad koji možda nije toliko metodološki utemeljen, ali to su neke nove ideje, pa možda ako bude objavljen će potaknuti nešto drugo. Dakle, teoretska inovativnost je važna sama po sebi. Naravno da očekujemo ako se nešto može analizirati na bolji način...zašto bi netko to analizirao na substandardni način. Očekuje se da istraživači toga budu svjesni i da pišu što kvalitetnije radove.“

(C17.11: sudionik 13, UNIOS)

Pitanje koje se nameće tiče se načina na koji je moguće spriječiti ulazak u problem fetišizacije metodologije. Istraživači sami sebi trebaju postaviti pitanje “i što sada s tim rezultatima?” ili kako su pojedini sudionici istraživanja rekli “*so what?*“ (C17.12 i C17.13). Naravno, ne treba svako istraživanje i ne treba svaki rad imati praktičnu primjenu. Ponekad je dovoljno da se korištenjem manje ili više kompleksnih metodoloških i istraživačkih postupaka, opišu i potvrde neke “zdravorazumske“ konstatacije o društvu u kojemu se nalazimo (C17.14 i C17.15), ali interpretacija konteksta i rezultata istraživanja svakako se smatra neizostavnim dijelom svakog rada, koliko god dodatnog truda ona zahtijevala (C17.16). Na kraju ovog dijela rezultata, može se spomenuti i zaključak jednog sudionika istraživanja koji kaže da je normalno da svaka disciplina ima refleksiju nad svojim radom (C17.17), što je moguće postići ako postoje barem i najmanji pokušaji interpretacije društvenog konteksta u kojem se provodi neko istraživanje.

„Meni se čini da smo mi otišli u neku krajnost kompleksnosti metodologije i da smo izgubili vezu s teorijom. Ja stvarno imam problem dok čitam neke tekstove...so what? Što sam ja sada tu naučio? Sve je to super metodološki razrađeno, ali onda se izgubi veza s teorijom i postavlja se pitanje što si sada dobio, čemu sada ta analiza, što si sada naučio?“

Ne bi rekao da sociologija ide prema tom problemu (javljanje metodološkog imperativa), ali vidim taj problem. Vidim tekstove u kojima je metodologija božanstvo koje postaje svrha sama sebi i onda se stvarno čovjek pita o čemu je tu riječ.“

(C17.12: sudionik 11, PF)

„Moj problem je što ja ne mogu pričati s drugog pogleda nego s tog metodološkog. Znači, ja sam metodologinja, ali više kvalitativka. Preferiram kvalitativnu metodologiju, iako mislim da je i kvantitativna korisna. **E, sada, mislim da hrvatska sociologija ima veliki problem s razumijevanjem. I ja imam problem kada čitam hrvatske radove, ne sve, ali često s razumijevanjem ontoloških i epistemoloških pretpostavki zbog čega netko radi neko istraživanje. Osim toga, zašto se nešto radi, zbog čega se na neko pitanje odgovara? Po meni bi to trebala biti osnovna motivacija za raditi kvantitativno istraživanje, a ne zato što ti se sviđa da ćeš imati postotke i korelacije. Neka istraživanja naprosto nisu primjenjiva na kvantitativu metodologiju, ali postoji jedno opće nerazumijevanje. Čini se da je sve statistički mjerljivo i onda se tome tako pristupa. Imam problem te pozadine i tog razumijevanja čemu služi ta metodologija, tj. zašto uopće radimo neko istraživanje. A onda mislim da je to posljedica i toga da imamo teorijskog doprinosa u hrvatskoj sociologiji jer se sve svodi na instrumentalno pokazivanje rezultata iz društva. Mislim da je kvaliteta porasla u smislu rigoroznosti, način prikaza podataka, statističkih računanja, odluka o tome što ćete prikazati, ali da nije porasla metodološka svjesnost, tj. razumijevanje korištenja metodologije i njezine svrhe u društvenim istraživanjima. To je posljedica lošeg obrazovanja u Hrvatskoj.“**

(C17.13: sudionica 15, IDIZ)

„...mislim da još nije metodologija sama sebi svrha. Mislim, to je svjetski trend svugdje u znanosti. **Imate jako puno vrlo korektnih, sustificiranih rezultata koje ste dobili, a da mi nakon toga kažemo, „so what?“** Naravno da znanost služi ponekad da potvrđuje zdravorazumske pretpostavke i da se to ponekad događa. Nemam ništa protiv toga da se empirijski potvrđuju stvari o samorazumljivim uvidima koje imamo, ali, s druge strane, mislim da je sociologija znanost koja tu vezu između teorije, teorijskih

konceptata i empirije je uvijek imala i uvijek joj je bila važna i da ne bi smjela zaboraviti tu povratnu vezu.“

(C17.14: sudionica 3, FFZG)

*„U tom pogledu, ako su to radovi koji nemaju neku (aplikativnost), ne moraju uvijek imati. **Ja nisam jedna od onih koji smatraju da sve treba imati praktičnu upotrebu. Neke stvari su samo stvar osvještavanja. Ne mora sve biti prevedeno u politike. Mislim da je važno biti refleksivan o tome za što su nam te naprednije analize alat. Doprinos znanju je sasvim legitimno, ali može biti alat i za druge stvari.“***

(C17.15: sudionica 12, UNIZD)

*„S druge strane, **ono što mislim da zahtjeva veliki napor je interpretacija. Kako to interpretirati (rezultate) na način da se to povezuje sa širim kontekstom? Ponekad imam osjećaj kao da je analiza vrlo kompleksna i ambiciozna, ali, zapravo, što nam ona govori? To nekako nije izvučeno do kraja.“***

(C17.16: sudionica 12, UNIZD)

*„Sociologija se sigurno bavi sve više sama sa sobom i to je neizbježno jer to je dio razvoja struke kao takve. **Da bi struka narasla, mora postojati reflektivno poimanje same sebe da se vidi gdje smo, kako smo i što ćemo dalje. Tako da mislim da je to neizbježan (put).“***

(C17.17: sudionik 4, FFZG)

Nakon što su predstavljeni svi rezultati u ovom poglavlju, može se zaključiti da je razvoj metodologije imao određeni utjecaj na disciplinu sociologije u Hrvatskoj. Znanstveni dosezi discipline postali su profesionalniji i primjenjiviji, a njezina vidljivost u stručnim i međunarodnim krugovima postala je veća. Također, pozitivnim ishodom ovakvog napretka, smatra se i stav pojedinih stručnjaka da stavljanje većeg naglaska na metodologiju nije umanjilo važnost konceptualnih i teorijskih sfera istraživanja i radova.

Ovi zaključci smatraju se izuzetno važnima jer upućuju na pretpostavku da u hrvatskoj sociologiji, još uvijek postoji usklađenost između različitih sfera nekog istraživanja. Pojedini sudionici istraživanja naveli su da se razlozi takve usklađenosti mogu pronaći u činjenici da još

uvijek raspoložemo s prevelikim opusom tema i preširokim metodološkim mogućnostima da bi mogli upasti u zamku zastupanja samo jedne istraživačke sfere. Naravno, potrebno je razmotriti i mogućnost da je opisana usklađenost posljedica refleksije hrvatskih sociologa nad svojim radom.

5.6. Preporuke za daljnji razvoj discipline sociologije

Zadnja tematska cjelina o kojoj se raspravljalo sa sudionicima intervjuja tiče se različitih smjernica ili preporuka za daljnji razvoj hrvatske sociologije, s naglaskom na istraživačke aktivnosti i upotrebu metodologije. Rezultati ove cjeline smatraju se važnima jer pružaju refleksiju na današnje istraživačke aktivnosti u sociologiji i daju smjernice o načinima na koje se te aktivnosti mogu dodatno poboljšati u budućim praksama. Također, dobivene smjernice mogu se upotrijebiti kao konceptualni predložak za buduća istraživanja.

Najopćenitiji komentari tiču se same discipline sociologije i govore o tome da je potrebno raditi na **štićenju sociologije** i na traženju njezine niše, što je moguće postići pomoću najmanje četiriju aktivnosti. Prvo, potrebno je inzistirati na specifičnim sociološkim perspektivama kada se provode društvena istraživanja (C18.1). Drugo, potrebno je štiti sociologiju od neprofesionalnog provođenja različitih analiza i javnog izlaganja rezultata upotrebom neadekvatne terminologije i interpretacije rezultata (C18.2). Treće, sociolozi trebaju imati višu razinu samo – kritičnosti i refleksije nad svojim znanstveno – istraživačkim radom (C18.3). Četvrto, u sociologiji, kao i u ostalim znanstvenim disciplinama, treba se raditi na jasnijim i transparentnijim recenzentskim postupcima znanstvenih radova i aktivnosti (C18.4) iako se i tu vidi da su napravljeni veliki pomaci (C18.5). Recenzije bi trebale pomoći profiliranju i unaprjeđivanju znanja, tj. ne treba ih se smatrati napadom na vlastiti rad, što je još uvijek česta pojava prema tvrdnjama pojedinih sudionika istraživanja (C18.6).

*„Ja zaista mislim da bi sociologija trebala pronaći neku svoju nišu. Ona će u današnjem transdisciplinarnom, interdisciplinarnom, multidisciplinarnom svijetu u kakvom postoji, teško imati neke isključive monopole. Ali, ako želi opstati, a ja mislim da je to važno i da još uvijek ne živimo u post – disciplinarnom svijetu, dakle discipline su važne, morat će razvijati tu specifičnost sociološke perspektive. **Mislim da je tu važno da nađemo to što je imanentno sociološki, što je važno i u metodologiji, a što nam pomaže, a nova sofisticirana metodologija bi nam u tome trebala pomoći.**“*

(C18.1: sudionica 3, FFZG)

*„Ja mislim da bi sociolozi kao takvi trebali sami reagirati na neke pojave kao što je „proveli smo jednu malu anketu“ ...mala, velika, anketa itd. To ruši struku. Mislim da nesociolozi govore sociološkim rječnikom na krivi način i to je blesavo. **Mi moramo braniti struku da, s jedne strane, ograničimo područje i da se samo oni školovani mogu s time baviti i da se, s druge strane, povežemo s drugim strukama.**“*

(C18.2: sudionik 4, FFZG)

*„**Mi nismo, prije svega, samo – kritični, ne želimo sebe pogledati u oči.** Ima možda desetak godina kada smo u sklopu HSD – a, pokušali napraviti kriterije napredovanja koje bi sociološko društvo nametnulo.*

...

*Dakle, mi se sami sebi bojimo nametnuti neke više kriterije. Mislim da je to glavni problem da mi nismo sami sebe sposobni kontrolirati, u kriterijima i u osnivanju novih institucija. **Dakle, osnivaju se nove institucije i sociološki odsjeci da struka apsolutno ništa o tome ne kaže i da mi nemamo sposobnost i snagu da išta o tome kažemo.** Ja znam da mi ne možemo biti regulirana profesija kao liječnici, advokati ili čak psiholozi. Oni imaju svoje strukovne komore, ali da sociologija ne može sama sebi reći: „ovo su naši kriteriji, ovo su kriteriji osnivanja novih institucija, ovo su minimalni uvjeti“, mislim da je to jako problematično.*

...

***Nedostaje auto – refleksivnosti u smislu postavljanja nekih kriterija i gledanja u budućnost.** Mislim da toga nema i vjerojatno je to rezultat neke autarkične male zajednice.*

...

Onda dalje da uspostavimo neke jasnije kriterije struke kao struke. Što je znanstveni rad u sociologiji? Što je potrebno za redovitog profesora u sociologiji? Što je sociološki časopis?“

(C18.3: sudionik 11, PF)

*„Moje preporuke bi zapravo bile vezane prvenstveno uz naše prakse objavljivanja i uz uredničke politike. **Mislim da se tu jako puno može napraviti u smislu postavljanja standarda i ujednačavanja.** To nije samo nužno strogost, nego i ujednačavanje. Ja mislim da bi i uredništva tu mogla učiniti puno da se kvaliteta naših radova poboljša. Mislim da je to jedan način povećavanja naše vidljivosti u međunarodnoj znanstvenoj zajednici. To je smjer u kojem bi definitivno trebalo ići.“*

(C18.4: sudionica 14, IDIZ)

*„Ja kad sam ranih 2000 – ih počinjala uređivati [ime znanstvenog časopisa], tada, recimo, ministarstvo nikada nije tražilo recenzije. Onda se jedne godine pojavilo da im damo sve recenzije. Onda je ministarstvo počelo kontrolirati (te postupke). Ja mislim da je prije bilo češće uobičajeno da uredništva rade nekakvu selekciju i da se manje rigorozno radio recenzentski postupak. **Mislim da smo postali u tom smislu, metodološki korektniji i transparentniji oko onoga što radimo.**“*

(C18.5: sudionica 7, FFZG)

*„Meni se čini da zapravo ono što nedostaje je nekakva razmjena iskustava. Da budemo iskreniji jedni prema drugima u tome što radimo. Recimo, neki radovi koji su objavljeni i koji, zapravo, ne bi zadovoljili nekakve minimalne uvjete kvalitetnog kvalitativnog rada da bude objavljen, ali mi jedni drugima se ne želimo zamjeriti. Mislim da to priječi da podižemo naše radove na hrvatskom na višu razinu, koje ne mogu strani recenzenti čitati. **Više da se otvori put da smo uvidajno nastrojeni kritički čitatelji jedni prema drugima, da ne postoji kultura zamjeranja.**“*

(C18.6: sudionica 12, UNIZD)

Što se tiče same metodologije koja se koristi u sociološkim istraživanjima, i na tom području, postoji prostor za poboljšanjem. Kao prvo, prema mišljenju sudionika istraživanja, potrebno je raditi na poboljšanju prakse korištenja raznolikijih metodološko – statističkih postupaka ili pristupa (C18.7). Kao drugo, potrebno je raditi na usvajanju kompleksnijih informatičkih i matematičkih znanja od strane sociologa da bi se mogle adekvatno istražiti kompleksne društvene pojave i procesi (C18.8). Kao treće, potrebno je raditi na još boljem razumijevanju metodologija i statistika koje se uvriježeno koriste od strane znanstvene zajednice (C18.9). Kao zadnja točka, ali ujedno i značajna stavka, potrebno je raditi na većoj regrutaciji mladih metodologa u disciplini sociologije da bi se time povećali kadrovi koji sve prethodno navedeno mogu i postići (C18.10).

*„Vezano uz metodologiju, generalno nam sasvim sigurno **nedostaje mnogo istraživačkih pristupa** koji su ili u prošlosti, čak i u domaćoj sociologiji, bili zastupljeni povremeno, dakle u 60 – ima i 70 – ima.“*

(C18.7: sudionik 1, FFZG)

*„U svakom slučaju, mislim da ćemo mi morat sada ići po modelu da za svaki projekt tražimo metodu kojom ćemo ga obraditi, kako ćemo prikupiti podatke. **Ili će sociolozi morati usvojiti ova znanja, relativno kompleksnija matematička znanja i sposobnosti programiranja da se raspišu sami vlastiti programi, ili će morati surađivati s nekim tko je to kadar raspisati.**“*

(C18.8: sudionik 9, HKS)

„...**nama još uvijek nedostaje boljeg i potpunijeg razumijevanja multivarijantnih metoda.** Isto tako, problem neinovacije jer je sredina premala za to. Također, brža integracija i brže preuzimanje relativno novih statističkih postupaka još uvijek je potpuno zanemareno u hrvatskoj sociologiji. Multirazinska regresija je jako rijetko korištena premda su naši uzorci bazirani na klaster uzorkovanju. Longitudinalna istraživanja su praktički nepostojeća u domaćoj sociologiji. Eksperimenta, a što nije nova metoda, praktički nema. Strukturalno modeliranje vrlo vrlo rijetko. Mi i dalje definitivno zaostajemo.“

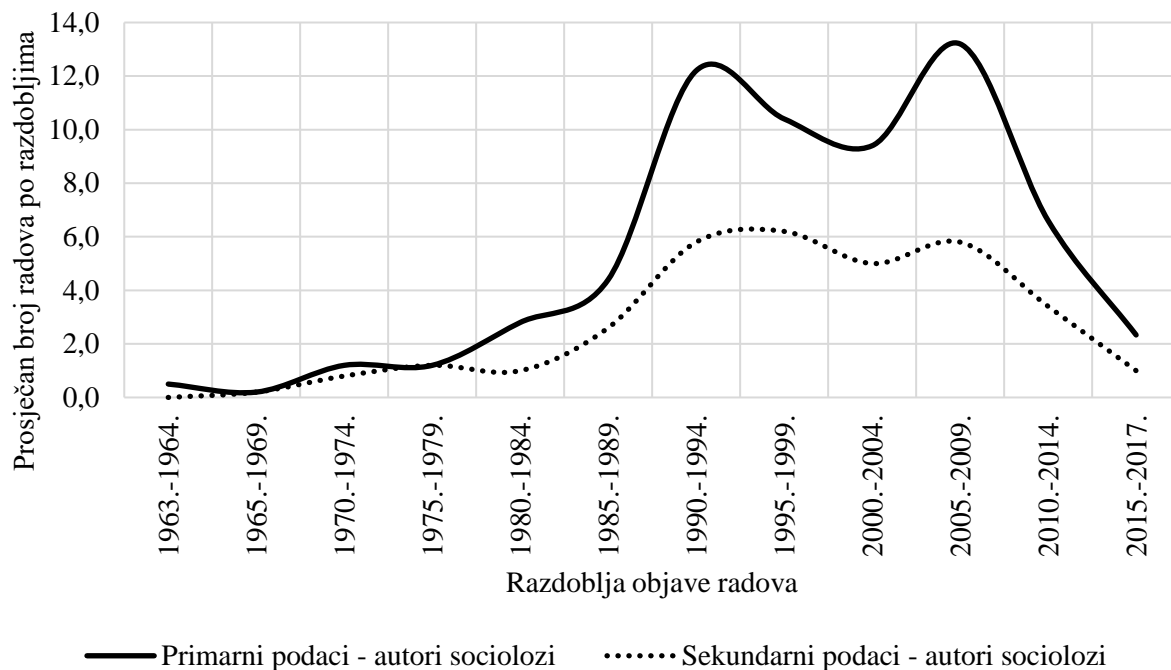
(C18.9: sudionik 2, FFZG)

„Ono što je kod nas za našu metodologiju jako važno je da **moramo što prije regrutirati što više mladih da se bave metodologijom. Nemamo metodologa.** To je prva stvar, kako ćemo ih regrutirati, moramo ih poslati van.

(C18.10: sudionik 5, FFZG)

Uz smjernice o metodologiji, važno je predstaviti i s njima povezane smjernice o korištenju različitih vrsta podataka u sociološkim istraživanjima. Naime, pretpostavka sudionika istraživanja jest da **se u sociologiji, prevelika prednost daje korištenju primarnih u odnosu na sekundarne podatke.** Ovu pretpostavku moguće je dokazati na temelju rezultata provedene analize sadržaja radova (grafikon 5.6.1.). U tom grafikonu, može se vidjeti da je korištenje primarnih podataka izraženije od korištenja sekundarnih podataka i to u gotovo cijelom promatranom razdoblju. Kao i kod tumačenja prethodnih grafikona ove vrste, ponovno se nameće pitanje o razlozima koji su doveli do opaženih oscilacija. Da bi se ponudili mogući odgovori, u nastavku disertacije, slijedi prikaz rezultata, dobivenih na temelju provedenih intervjua s akterima sociolozima, zaposlenima u znanstveno – istraživačkim institucijama u Republici Hrvatskoj. Ipak, potrebno je istaknuti činjenicu da su ovi rezultati dobiveni u odnosu na malu zastupljenost radova sa sekundarnim podacima na godišnjoj razini i da sukladno tomu, treba tumačiti i zaključke (163 rada u cijelom promatranom razdoblju).

Grafikon 5.6.1. Vremensko kretanje zastupljenosti radova u odnosu na zastupljenost primarnih ili sekundarnih podataka (sociolozi kao prvi autori)

Prvo promatrano razdoblje u grafikonu 5.1.3. odnosi se na 80 – e godine prošlog stoljeća, tj. na drugu polovicu tog desetljeća kada je **zabilježen stabilan porast zastupljenosti radova sa sekundarnom vrstom podataka**. Prema mišljenju sudionika istraživanja, u tom razdoblju, zabilježen je jedan potencijalni faktor koji je mogao utjecati na takav trend. Naime, s protekom vremena, sekundarni podaci postali su sve dostupniji, a razvoj tehnologije i metodologije omogućio je njihovu lakšu obradu (C18.11). Na temelju analize sadržaja radova, ustanovljeno je da su se sekundarni podaci koristili u radovima u kojima su istraživane sljedeće teme: Europa, selo, iseljeništvo i prognanstvo, Jugoslavija, demografija itd.

„Ovaj porast je sigurno rezultat dostupnosti i razvoja metodologije prikupljanja podataka i tehnološke mogućnosti prikupljanja velikog broja podataka i pohranjivanje velikog broja podataka. Polaganim uključivanjem prema europskoj statistici.“

(C18.11: sudionica 3, FFZG)

Kada se govori o drugom razdoblju iz grafikona 5.1.3., vidljivo je da ono počinje u drugoj polovici 90 – ih godina prošlog stoljeća. Naime, u grafikonu 5.1.3., u promatranom razdoblju, može se vidjeti da **radovi sa sekundarnim podacima nisu doživljavali toliko izražene oscilacije kao što je to bio slučaj s radovima u kojima su korišteni primarni podaci** (primarni podaci prate kretanje I-M radova). Prema mišljenju sudionika istraživanja, postoji jedan važan faktor koji potencijalno utječe na (ne)javljanje opisanih oscilacija. Naime, za dobivanje primarnih podataka, **važno je imati stabilan izvor financiranja za provedbu istraživanja**, dok se za sekundarne podatke smatra da su uvijek dostupni (C18.12). Ova pretpostavka pogotovo se odnosila na samostalne istraživače, kojima nisu trebali veliki timovi za terenski rad (C18.13) i/ili organizirana istraživačka logistika s obzirom na teme kojima su se bavili, npr. socijalna demografija (C18.14) ili masovne komunikacije (C18.15).

*„Lako može biti da su rezultati takvi kakvi jesu jer (su okolnosti da) uzmeš ono što možeš. Vi znate za male sveučilišne projekte, to je par tisuća kuna, da imaš to i da nešto čačkaš i pišeš, to nisu niti pravi projekti. Učinio bi se ogroman kontrast između 10 – 15 tisuća kuna i milijun kuna za neko fundamentalno istraživanje. **Ja mislim da je to čisto neki pragmatični izbor nastupio kod istraživača. Uzmi ono što možeš kad već ne možeš ono što bi htio. Uzmi ono što ti je dostupno.**“*

(C18.12: sudionik 4, FFZG)

*„Do sekundarnih se moglo doći, a do primarnih morate sami. Često se kaže je u društvenim znanostima lakše jer su one papir i olovka. Vi dok razmišljate kako prirodne znanosti funkcioniraju, sve što imaju im je skupo, a mi samo imamo to terensko istraživanje koje bi mogli i sami provesti. **Razlog je, zapravo, manjak financiranja istraživanja, ali i manjak ljudi koji bi provodili istraživanja u tom razdoblju.**“*

(C18.13: sudionica 15, IDIZ)

*„Dio sociologa se uvijek bavi sa socijalnom demografijom i oni ne ovise toliko o financijskim sredstvima. To je mali broj ljudi. **Oni koji ne ovise o izravnom financiranju, dakle oni mogu funkcionirati gotovo kao individue i ne moraju imati istraživačke timove, a da uspijevaju istraživati.**“*

(C18.14: sudionik 8, HKS)

„Zato što postoji skupina sociologa koji se bave sekundarnim podacima, to su ljudi istraživači koji se bave analizom sadržaja ili je to zapravo skupina sociologa ... (oni) su se bavili s analizom sadržaja i to je skupina ljudi koji su onda bili usko vezani uz sociologiju, ajmo reći masovnog komuniciranja i onda su stabilno publicirali svoje radove kroz analizu medija, ako je to sekundarna analiza sadržaja. Netko će reći da je sekundarna, a netko da je primarna građa.“

(C18.15: sudionik 10, HS)

Postoji nekoliko mogućih **razloga zbog kojih se sekundarni podaci ne koriste dovoljno u struci sociologije**: neznanje istraživača o postojanju dostupnih baza podataka (C18.16); nepostojanje dovoljnog broja izvora podataka sa sekundarnim podacima da bi se mogle obraditi različite istraživačke teme (C18.17); mišljenje istraživača da su takvi podaci manje vrijedni od primarnih podataka (C18.18); nekorištenje sekundarnih podataka kao posljedica sociološke istraživačke tradicije u kojoj se koriste prvenstveno primarni podaci (C18.19); i, na kraju, neznanje ili nemogućnost istraživača da rezultate, dobivene na temelju sekundarnih podataka uklope u širi društveni kontekst teme koja je predmet istraživanja, što za posljedicu ima izbjegavanje takvih podataka (C18.20).

„Ja bi čak rekao da se premalo koriste. Ja mislim da premalo sociologa i sociologinja znaju da postoje baze podataka, npr. Barometar. To su baze koje su nekoliko klikova daleko. Valjda im se ne da kopati po tome. Tu ima stvari, samo treba vremena za naći točno što vam treba. Mislim da bi trebali više koristiti sekundarne podatke. Na kraju krajeva, to su podaci od istraživanja, imate baze podataka, npr. za EVS imate bazu podataka za istraživanje.“

(C18.16: sudionik 5, FFZG)

*„I naravno, po mom mišljenju, gotovo nepostojeće korištenje podataka iz prethodnih domaćih istraživanja. To je zapravo otežano time da **ne postoji arhiv podataka** i da su*

mnogi autori potpuno neopravdano skloni privatizaciji podataka do kojih su došli državnim novcem, što je za mene neprihvatljivo.“

(C18.17: sudionik 2, FFZG)

*„(istraživači) smatraju da je manje vrijedno jer kao „**to nisam napravio ja**“.“*

(C18.18: sudionik 5, FFZG)

*„Dakle, to je opet povezano s dostupnošću i kvalitetom sekundarnih podataka. Ja mislim da smo mi kao struka uvijek više orijentirani na prikupljanje primarnih podataka. **Mislim da je to nekako iskonski u sociologiji da se skupe vlastiti podaci.**“*

(C18.19: sudionik 11, PF)

*„**Da biste vi koristili sekundarne podatke, vi ih morate striktno uklopiti u kontekst, a to znači dobro poznavati kontekst. Vi morate znati što to znači.** A, s druge strane, dok radite neko veće istraživanje ili ste dio takvog istraživanja, i tada morate znati kontekst. A, na neki način, sekundarni podaci su dostupniji, ali morate imate puno veće spoznaje da biste ih uklopili u širu priču, a dijelu ljudi jednostavno se ne da to raditi.“*

(C18.20: sudionik 5, FFZG)

Ako se ponovno osvrnemo na smjernice sudionika istraživanja o važnosti češćeg korištenja sekundarnih podataka, može se navesti da su velike baze podataka o različitim temama danas postale široko dostupne, a praksa prikupljanja primarnih podataka počela je dosezati svoje limite (npr. sve niže stope odaziva ispitanika) (C18.21). Također, velike baze podataka predstavljaju važan faktor u takozvanim (engl.) *big data* i *data mining* analizama i zato je važno da sociolozi usmjere svoja znanja prema takvim analizama i da tu pronađu svoju nišu prije nego što to učine druge discipline i time smanje ulogu sociologije na tom području (C18.22 i C18.23).

*„**Ono na čemu bismo isto tako trebali raditi, čega ima i potencijal je ogroman, ali nedovoljno iskorišteno, to je za primjenu sekundarnih analiza podataka.** Dakle, to je izrazito važno iz nekoliko razloga. Jedan od faktora je taj što imamo očito jednu zasićenost građana s različitim istraživanjima, s različitim marketinškim akcijama i*

pristupima, a koji se znaju kamuflirati u neka istraživanja i slično. Imamo u cijelom svijetu u zadnjih nekoliko desetljeća vrlo izražen pad stope pristanka na sudjelovanja u istraživanjima među širim populacijama. To je, ja mislim, jedan važan razlog potrebe za stavljanje sve većeg fokusa na analizu sekundarnih podataka. Drugi faktor bi bio taj što tih podataka (sekundarnih) i to kvalitetnih ima mnogo. Svi znamo za ovih pet – šest transnacionalnih istraživačkih projekata koji se kontinuirano u Europi provode. Treći faktor je to što kod nas hvatamo taj jedan trend i da se nećemo zaustaviti...da se jednostavno od istraživača koji imaju svoje podatke primarnih istraživanja...sve ih se više potiče i traži da svoje podatke nakon nekog vremena...razdoblja embarga...pogotovo za istraživanja financiranja iz javnog novca...da se ti podaci učine dostupnima.“

(C18.21: sudionik 1, FFZG)

*„Što se tiče budućeg razvoja, ono što je veliki problem i izazov koji stoji pred nama je zapravo u metodološkom smislu **otvaranje prema novim izvorima podataka, big data paradigmi, prema podacima koji se generiraju kroz razne elektronske oblike, prema društvenim mrežama koje postaju tehnološki posredovane i na temelju čega se stvara mnogo podataka.** Koliko ja vidim, mi još slabo koristimo tu vrstu podataka u našim istraživanjima i tu vidim jedan turn (zaokret) da se može očekivati porast broja istraživača koji će znati koristiti te izvore podataka i koji će onda svoje radove temeljiti na svojim podacima. Mislim da bi bilo dobro da se taj zaokret dogodi što prije jer mi kaskamo za određenim trendovima. Taj trend tehnološki posredovanih društvenih interakcija progresivno raste, pogotovo u mlađim generacijama, a mi zapravo nemamo instrumente, pristupe i metode da ih adekvatno analiziramo i tu kaskamo.“*

(C18.22: sudionik 6, FFZG)

*„Sociologija se zapravo još uvijek drži, možemo reći, u nekim tradicionalnim okvirima što se tiče metoda. **Danas, ne da su se počele raditi slične ili iste stvari, nego su se počele raditi, neću reći kompleksnije, ali analize na većim bazama podataka. To nije samo big data, nego razno razni data mining (pristupi) koji su negdje između***

empirijskih istraživanja i programiranja, odnosno zahtijevaju jedno i drugo. To se sada više koristi vani.“

(C18.23: sudionica 7, FFZG)

Posljednje područje sociologije za koje su sudionici istraživanja ponudili smjernice jest **tematska usmjerenost ove discipline**. Sociolozi trebaju stavljati veći naglasak na bavljenje kritički usmjerenim i društveno relevantnim temama za hrvatsko društvo (C18.24). Također, veći naglasak treba se staviti i na specifične teme i manja istraživanja jer su velika istraživanja, na koja se dosad stavljao naglasak, postala sve teže provediva (C18.25). Ipak, pritom je potrebno pripaziti da se održi tematska fokusiranost socioloških istraživanja jer se dubinsko razumijevanje istraživanih tema može postići samo ako postoji sustavna ideja u znanstvenoj zajednici o tome što je potrebno istraživati u danom trenutku (C18.26).

*„Da se bavimo relevantnijim temama i kritičkim temama za društvo. Toliko puno ih imamo, a ne istražujemo ih. Ponekad i nismo podržani u tome od strane mogućih financijera. **Mislim da bi to bila prava stvar da radimo društveno relevantne teme i ozbiljnije kritike društva s nekim većim empirijskim istraživanjima.** Društvo nam je prepuno tema fenomenalnih za društvena istraživanja.“*

(C18.24: sudionica 17, Pilar)

*„Sljedeći korak su svakako specifične teme. One koje nisu pokriveno. Mislim da je metodologija i empirija ključ posla sociologa. Bez toga, što ćete raditi kao sociolog? Biti teorijski sociolog? Mislim, mi nismo fizičari. Morate poznavati empiriju da bi proveli neko istraživanje. **Nema smisla forsirati ista velika istraživanja sljedećih dvadeset godina, nego treba otići u sljedeću fazu i istraživati specifične teme.**“*

(C18.25: sudionik 5, FFZG)

*„E, sada, ono što možda sada nedostaje jest neki snažniji i dugoročniji fokus na pojedine teme i probleme. Čini mi se da ima puno istraživača koji puno objavljuju, ali tu je jako širok spektar tema. **Isti istraživači, osim par izuzetaka, mijenjaju teme i***

probleme s kojima se bave i onda možda zapravo nemamo, osim za par područja, dubinsko razumijevanje nekih tema.

Zašto?

S jedne strane, to je možda jedna tradicija nespecijalizacije. Ako uzmemo za usporedbu sociologiju i psihologiju. Psihologija oduvijek ima tradiciju uske specijalizacije, a sociologija nikada nije imala do te mjere tu usku specijalizaciju i mislim da se ta tradicija i nastavila. Znači, naprosto mi kao disciplina iz nekog razloga nikada nismo imali tu usku specijalizaciju i onda to omogućava pojedinom istraživaču da mijenja teme ovisno o oportunitetu i okolnostima, a u konačnici to rezultira time da neka područja i neki društveni fenomeni nisu detaljno istraženi.“

(C18.26: sudionik 6, FFZG)

Iz rezultata, predstavljenih u ovom poglavlju, može se iščitati da je ostalo još dosta prostora za unaprjeđenje sociološke struke, s naglaskom na poticanje boljih i sustavnijih praksi korištenja istraživačke metodologije. Zbog brzih napredaka u tehnološkom i IT sektoru, novi izazovi i izvori podataka stavljeni su pred sociologiju, a mogu poslužiti kao referentna točka za istraživanje složene društvene stvarnosti. Međutim, nužno je da ih struka prvo prepozna i potom adekvatno usmjeri svoje resurse.

Na koji način struka može osvijestiti potrebu za daljnjim napretkom? Prema refleksivnoj sociologiji, svakodnevno funkcioniranje znanosti treba se prestati uzimati zdravo za gotovo. Jedino tako moguće je dobiti sveobuhvatnu sliku o trenutačnom stanju, kontekstu koji utječe na to stanje te dosezima znanstvenog znanja koje se stvara. Sve navedeno vrijedi i za metodološke prakse i tradicije pod čijim su utjecajem nastala proučavana metodološka obilježja analiziranih radova.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

6.1. Konceptualna i teorijska razrada teme

Niz istraživanja o temama koje se dotiču promatranja metodologije u društvenim znanostima pronađeno je kod raznih domaćih i stranih autora, ali nije pronađeno niti jedno koje bi u potpunosti bilo komplementarno s istraživanjem, provedenim za potrebe ove disertacije. S obzirom na navedeno, prvo je bilo potrebno konceptualno i teorijski definirati ono što se istražuje u ovoj disertaciji, a to su promjene u metodološkim obilježjima socioloških radova.

Nakon pregleda literature i teorijskih koncepata iz sociologije znanja i sociologije znanosti, predložena je definicija u kojoj metodološka obilježja predstavljaju informacije o radovima na temelju kojih se mogu donijeti zaključci o praksama korištenja različitih procedura, povezanih s pojedinim metodološkim i/ili statističkim paradigmatama, koje se koriste u istraživačkim aktivnostima znanstvenih zajednica i koje se nalaze unutar nekog šireg društvenog konteksta.

Ovako opsežna definicija na prvu može djelovati nezgrapno, ali se pokazala adekvatnom za odgovaranje na ciljeve i hipoteze, postavljene u ovoj disertaciji jer sadrži opis onoga što predstavljaju metodološka obilježja, ali uzima u obzir i važnu pretpostavku da ta obilježja nastaju te da se mijenjaju pod utjecajem šireg društveno – političkog konteksta.

6.2. Promjene u metodološkim obilježjima radova

Za promatranje vremenskog kretanja promjena u metodološkim obilježjima radova, izračunata su dva koeficijenta pomoću kojih je opisana kompleksnost tih obilježja i detaljnost njihovog opisivanja u radovima. Pokazalo se da je u promatranom razdoblju od 60 –ih godina prošlog stoljeća pa do danas, s naglaskom na 90 – e godine pa na ovamo, došlo do promjena u trendovima korištenja istraživačkih metodologija u sociologiji. Naime, u tom razdoblju, rasla je vrijednost jednog i drugog koeficijenta, što upućuje na zaključak da je korištena metodologija u jugoslavenskoj, a zatim i u hrvatskoj sociologiji postajala kompleksnija, a njezini opisi sve detaljniji. **Navedeni zaključci govore u prilog prvoj hipotezi, postavljenoj u ovoj disertaciji.**

Iako se može zaključiti da je prema svim pokazateljima, došlo do unaprjeđenja istraživačke metodologije u sociologiji, važno je osvijestiti spoznajni doseg takvog zaključivanja koje ne omogućava dobivanje potpune slike o istraživačkim tradicijama i/ili paradigmatama u toj disciplini. Mora se uzeti u obzir činjenica da tradicije predstavljaju puno kompleksniji splet različitih faktora, čiji se međusobni igrokaz i dinamika trebaju proučavati.

Da bi se djelomično pokušala ublažiti tvrdnja o ograničenom spoznajnom doseg u dobivenih rezultata, istražen je i društveno – politički kontekst u kojem su se događale promjene u metodološkim obilježjima radova. Utjecaj spomenutog konteksta opisuje druga hipoteza, postavljena u ovoj disertaciji.

6.3. Društveno – politički kontekst koji je utjecao na razvoj metodologije u sociologiji

Općenito se može reći da su 90 – e godine prošlog stoljeća predstavljale turbulentno razdoblje za Hrvatsku, ali i za disciplinu sociologije koja se razvijala u tom kontekstu. Naravno, mnogi procesi događali su se i prije i poslije tog razdoblja, ali za ovu disertaciju, najvažnije su 90 – e godine prošlog stoljeća jer se smatraju prijelomnom točkom u kojoj je definiran daljnji smjer razvoja sociologije prema stanju kakvo poznajemo danas. Na prvu, moglo bi se reći da ovako postavljen istraživački koncept ograničava doseg zaključivanja o temi istraživanja jer niti jedno razdoblje ne egzistira samo za sebe, ali da bi se takvo ograničenje ublažilo, u rezultatima, predstavljen je osvrt na razdoblja prije i poslije 90 – ih godina prošlog stoljeća.

Na temelju provedenog istraživanja, zaključeno je da se neki od važnijih događaja koji su mogli utjecati na razvoj metodologije u hrvatskoj sociologiji mogu prikazati u odnosu na četiri faktora: političke promjene, koje su mogle utjecati na politički kontekst, zatim institucionalne promjene, generacijske promjene, ali i vanjski utjecaji, koji su mogli utjecati na širi društveni kontekst hrvatske sociologije. Naravno, u istraživanju, identificirani su i drugi faktori kao što su tehnološke promjene i napredak, ali je riječ o faktorima, povezanim s novijim razdobljima, koja nisu bila od primarnog interesa za ovu disertaciju.

Kada se govori o utjecaju političkih promjena, one se trebaju promatrati u kontekstu izlaska Hrvatske iz Savezne Federativne Republike Jugoslavije, ratnih previranja na ovom području te u odnosu na posljedice prethodno navedenih događaja. Jedna od posljedica bilo je napuštanje socijalno – filozofsko – kritičkog pristupa u sociologiji, koji se može odrediti kao marksizam. Napuštanje marksističkog pristupa prvenstveno je rezultiralo promjenama u tematskim usmjerenjima sociologije prema temama koje se bave “hrvatskim kontekstom“. Kada je riječ o potencijalnom utjecaju opisanih promjena na promjene u metodološkim obilježjima socioloških radova, može se reći da nisu identificirani jasni elementi na temelju kojih bi se mogla opisati ta veza.

Promatrajući institucionalne promjene, 90 – e godine prošlog stoljeća uistinu su bile dinamično razdoblje. Prethodno je opisano da su se sociolozi u ovom periodu, počeli baviti “hrvatskim kontekstom“, čemu je uvelike doprinijelo osnivanje znanstveno – istraživačkih institucija kao što su *Institut društvenih znanosti Ivo Pilar* te tadašnji *Hrvatski studiji*. Usporedno s tim procesima, došlo je i do osnivanja novih časopisa kao što su *Društvena istraživanja*, *Socijalna ekologija* i *Revija za socijalnu politiku*. Kada se isprepletu sve prethodno navedene promjene, rast u zastupljenosti istraživačkih radova početkom 90 – ih godina prošlog stoljeća postaje razumljiv. Naime, još od ranijih razdoblja, u jugoslavenskoj sociologiji, počeo se razvijati njezin kompetitivniji i utilitarniji način funkcioniranja, a početkom 90 – ih godina prošlog stoljeća, otvoreni su novi službeni kanali koji su omogućili porast znanstvene produkcije, uz već postojeće aktivnosti onih institucija, koje su bile aktivne i prije toga. U odnosu na ranija razdoblja, produkcija je u ovom razdoblju bila više empirijski orijentirana jer se publiciranje osvrta o nekoj problematici, bez empirijske provjere, više nije smatralo dostatnim. Sve navedeno moglo je utjecati na unaprjeđenje korištene metodologije u hrvatskoj sociologiji iako pojedini sudionici istraživanja smatraju da nije ostvaren puni potencijal koji su određene institucije imale u to vrijeme.

Budući da niti jedna institucija ili znanstvena zajednica ne može funkcionirati bez svojih članova, važno je bilo istražiti promjene koje su mogle utjecati na te članove. To je postignuto proučavanjem generacijskih promjena, zabilježenih kod hrvatskih sociologa. Konkretno, kada se govori o 90 – im godinama prošlog stoljeća, može se reći da je to desetljeće u kojem nije bilo izraženijeg zapošljavanja novih znanstvenih kadrova, što je rezultiralo stvaranjem generacijske rupe. Neovisno o tome, pojedini znanstvenici i istraživači iz tog razdoblja radili su na unaprjeđenju svojih metodoloških znanja, bilo na temelju formalnog obrazovanja ili na temelju međunarodnih suradnji, ali su ti pokušaji svejedno bili daleko od sustavnog uvođenja metodologije u disciplinu sociologije. Tek je u 2000 – im godinama došlo do izraženijeg pomlađivanja kadrova zbog masovnih zapošljavanja empirijski pismenih sociologa. Na temelju ovih saznanja, može se zaključiti da su generacijske promjene utjecale na razvoj metodologije u sociologiji, ali da je taj utjecaj ponajprije bio izražen nakon 90 – ih godina prošlog stoljeća.

Na kraju, pokušalo se odrediti jesu li određeni međunarodni procesi (vanjski utjecaji) mogli utjecati na društvene promjene koje su se događale u istraživačkim aktivnostima hrvatske sociologije u 90 – im godinama prošlog stoljeća. Pokazalo se da su ti utjecaji bili limitirani jer se hrvatska sociologija u to vrijeme nalazila u izoliranom položaju u odnosu na širi jugoslavenski

kontekst kojem je prije pripadala, ali i zbog nemogućnosti tadašnjih sociologa da ostvare međunarodne znanstvene suradnje. Razlozi izolacije bili su različiti, od načina izlaska iz Savezne Federativne Republike Jugoslavije, do ratnog stanja u Hrvatskoj. Postojali su pokušaji uspostavljanja međunarodnih suradnji, ali tek od 2000 – ih godina, može se govoriti o intenzivnijem otvaranju hrvatske sociologije prema međunarodnim utjecajima i projektima, koji se mogu promatrati kao izvori dobivanja novih i unaprjeđenja postojećih metodoloških znanja.

Završni zaključak koji se odnosi na drugu hipotezu, postavljenu u ovoj disertaciji glasi da su identificirani društveno – politički elementi za koje se može tvrditi da su u 90 – im godinama prošlog stoljeća, mogli utjecati na veću zastupljenost istraživačkih radova i na veću tematsku raznovrsnost tih radova, ali da nije pronađena u potpunosti jasna veza između tih elemenata i razvoja kompleksnije metodologije u promatranim radovima. **Na temelju navedenog, može se zaključiti da je druga hipoteza tek djelomično potvrđena.**

6.4. Preporuke za buduća istraživanja

Prethodno opisano saznanje o drugoj hipotezi ne treba obeshrabriti, baš suprotno. Važnost svih predstavljenih zaključaka ogleda se u osvještavanju ideje da metodološki razvoj predstavlja važnu i istraživu odrednicu sociološke znanstvene discipline, ali uvažavanjem dviju važnih napomena. Kao prvo, promatranje metodološkog razvoja ne može se odvojiti od ostalih segmenata istraživanja kao što su tematska i teorijska usmjerenja tih istraživanja. Kao drugo, metodološki razvoj sociologije potrebno je istraživati i interpretirati isključivo u odnosu na širi društveno – politički kontekst u kojem se prakticira i razvija sociologija.

U kontekstu ove disertacije, donekle je bilo lakše istražiti i kvantificirati promjene u metodološkim obilježjima radova nego ponuditi sveobuhvatnu sliku o društveno – političkom kontekstu koji je mogao utjecati na navedene promjene. Ipak, i za jedan i za drugi segment mogu se dati preporuke za buduća istraživanja.

Kada se govori o preporukama za daljnja istraživanja o metodološkim obilježjima radova, bilo bi dobro da se na temelju dodatnih analiza, naprave provjere robusnosti koeficijenata, korištenih u ovoj disertaciji. Jedan od načina provjere bio bi taj da se pokušaju identificirati dodatni elementi koji bi mogli poslužiti za opis metodoloških promjena i da se rezultati tih koeficijenata usporede s rezultatima koeficijenata, korištenih u ovoj disertaciji. Drugi način provjere odnosi se

na testiranje ovih koeficijenata na tematski istim podacima iz sličnih znanstvenih disciplina (npr. psihologija) te na usporedbu dobivenih rezultata između disciplina.

Kada je riječ o preporukama za daljnja istraživanja društveno – političkog konteksta, u ovoj disertaciji, taj se kontekst pokušao istražiti u odnosu na prethodno opisana četiri faktora (političke promjene, institucionalne promjene, generacijske promjene, vanjski utjecaji), ali se pokazalo da ti faktori nisu dovoljni za dobivanje potpune slike o ovoj problematici jer nisu pronađeni jasni elementi na temelju kojih bi se mogla opisati veza između metodoloških promjena i promjena u svakom od tih faktora. Može se zaključiti da je nakon provedenog istraživanja, još uvijek ostalo puno otvorenih pitanja, bilo u smislu otkrivanja dodatnih procesa koji su se događali u svakom od četiriju opisanih faktora ili u smislu dodatnog pojašnjavanja odnosa između tih faktora. Navedene nepoznanice trebalo bi prigrliti kao motivaciju za buduća istraživanja u smislu poticanja detaljnijeg izučavanja već proučavanih segmenata ili pokušaja identificiranja novih segmenata (npr. tehnološki utjecaj i trendovi).

Završni zaključak može se izreći u smjeru preporuke o važnosti kontinuiranog bavljenja ovom temom koja je dosad, premalo istraživana ili se o njoj, premalo raspravljalo u hrvatskoj sociologiji. U ovoj disertaciji, predstavljen je tek jedan od istraživačkih pristupa te je ponuđen tek jedan od teorijskih okvira na temelju kojeg je koncipirano istraživanje. Na budućim istraživanjima je da prošire postojeće dosege ove teme te da na taj način, otvore nove perspektive o istraživanoj problematici.

7. METODOLOŠKE NAPOMENE

Važan dio svakog istraživačkog rada je osvrt, tj. refleksija istraživača na potencijalna metodološka ograničenja s kojima se može susresti ili se već susreo u svom istraživačkom radu. Nakon provedenog istraživanja, autor ove disertacije identificirao je nekoliko problematičnih područja o kojima bi se trebalo kritički razmisliti u provođenju budućih istraživanja na ovu ili srodne teme.

Jedno od problematičnijih područja u provedbi istraživanja ovog tipa bilo je odabir adekvatne populacije radova. Naime, za potrebe ove disertacije, odlučeno je da će se promatrati šest znanstvenih časopisa koji, između ostalih područja, pokrivaju i područje sociologije. Unutar tih časopisa, promatrani su radovi koji su bili klasificirani kao *izvorni znanstveni radovi* i kao *prethodna priopćenja*. Detaljniji opis odabrane populacije radova nalazi se u poglavlju pod nazivom *Metodologija istraživanja*.

Prvo ograničenje, povezano s populacijom znanstvenih radova koja je korištena tiče se pitanja definiranja same populacije u smislu preusko definirane populacije za istraživanje ove ili srodnih tema. Ovaj problem može se promatrati iz više perspektiva. Prvo, ako su se uzimali u obzir samo znanstveni članci, je li bilo potrebno promatrati i *pregledne radove*? Naime, u fazi konceptualizacije ovog istraživanja, promatrane su vrste informacija koje bi se mogle dobiti iz pojedinih vrsta radova i pritom je odlučeno da *pregledni radovi* prema svojoj primarnoj svrsi, nisu radovi koji bi ponudili aktualne informacije o novim trendovima i promjenama u korištenju metodologije istraživanja, barem ne one koje se ne bi mogle prethodno dobiti promatranjem odabranih vrsta znanstvenih radova. Nadalje, autor disertacije svejedno je napravio provjeru kretanja vremenskih trendova po pitanju zastupljenosti I-M radova u slučaju da su i *pregledni radovi* bili uvršteni u analizu. Provjera je pokazala da ne bi došlo do promjena u trendovima i ta je informacija svojevrсна potvrda odluke autora disertacije o neuvršćavanju *preglednih radova* u analizu. Ipak, još uvijek ostaje otvoreno pitanje o potencijalnom gubitku korisnih informacija neuvršćavanjem svih vrsta radova u analizu. Ovo pitanje može poslužiti kao metodološka napomena za ovu disertaciju, ali i kao prijedlog da se u budućim istraživanjima, analiziraju i pregledni radovi ne bi li se u njima pronašle informacije, korisne za ovu ili srodne teme. Dodatno pitanje, povezano s potencijalno preusko definiranom populacijom radova tiče se različitih vrsta publikacija koje su također mogle biti uvrštene u analizu, ali nisu bile. Tu se prije svega misli na knjige, monografije, zbornike itd., a pitanje koje se pritom nameće tiče se relevantnosti informacija,

pronađenih u tim publikacijama za ovu ili srodne teme. Osnovni razlog zbog kojeg te vrste publikacija nisu bile uvrštene u analizu tiče se nedostatka dovoljno jasnog kriterija o tome koje je podatke potrebno uvrstiti u analizu. Također, pragmatičan razlog njihovog neuvrštavanja u analizu može se pronaći u činjenici da bi suprotna odluka zahtijevala dodatne vremenske i financijske resurse.

Drugo ograničenje koje je povezano s korištenjem znanstvenih radova kao populacije, potrebne za istraživanje ove ili srodnih tema tiče se dostupnosti tih radova. Naime, potrebno je uzeti u obzir da nisu svi radovi, pogotovo oni stariji, digitalizirani i da kao takvi, nisu dostupni za preuzimanje iz različitih *online* baza. U ovoj disertaciji, glavna baza za preuzimanje radova bio je *Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa – Hrčak*. Iako se ta baza može smatrati glavnom sabirnom točkom za ovu vrstu publikacija u Republici Hrvatskoj, još uvijek ostaje problem parcijalne digitalizacije znanstvenih radova. Konkretno, u ovoj disertaciji, samo digitalizirani radovi uzimani su u obzir, a ta je potreba proizašla iz činjenice da je analiza sadržaja bila toliko kompleksna da se mogla provesti prvenstveno pomoću nekog računalnog programa, u ovom slučaju pomoću *MAXQDA*.

Sljedeća skupina potencijalnih problema, povezanih s istraživanjem ove ili srodnih tema tiče se klasifikacije promatranih radova po znanstvenim područjima. Za potrebe ove disertacije, potrebno je bilo odrediti koji se analizirani radovi mogu promatrati kao sociološki (uvjetno rečeno) da bi se naglasak mogao staviti upravo na te radove. Kao početni pokušaj da se to postigne, smatra se pokušaj promatranja klasifikacije socioloških radova, dostupnih u *Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji CROSB*I (MB: 5.05), ali je kasnije ustanovljeno da je tek manji dio radova prijavljen u toj bazi u odnosu na portal *Hrčak*. Drugi pristup koji je na kraju i odabran bio je promatranje diplome autora radova. Ako su u radu kao prvi autori, bili navedeni diplomirani sociolozi, onda se taj rad smatrao radom od primarnog interesa za potrebe ove disertacije. Legitimno pitanje koje se pritom postavlja glasi: Bi li se dobili drugačiji rezultati da je odabrana drugačija metodologija klasificiranja radova po znanstvenim područjima od interesa? Jedan od načina provjere utemeljenosti ove tvrdnje u budućim istraživanjima mogla bi biti komparacija rezultata, dobivenih korištenjem radova iz različitih baza kao što su *Hrčak* i *CROSB*I.

Posljednja skupina potencijalnih problema, povezanih s istraživanjem ove ili srodnih tema tiče se vrsta sadržaja koji se mogu promatrati u analiziranim radovima. Za potrebe ove disertacije, promatrano je tematsko usmjerenje svakog rada te su promatrana njegova metodološko – statistička

obilježja. Ono što se nije promatralo jest teorijsko usmjerenje svakog rada iako bi taj podatak zasigurno ponudio dodatne informacije o kontekstu korištenja metodologije u tim radovima. Naime, u analizi, napravljena je klasifikacija radova na teorijske i na takozvane I-M radove (objašnjeno u prethodnim dijelovima disertacije), ali se pritom nije promatralo koje su konkretne teorije zastupljene u tim radovima. Jedan od razloga takvog pristupa tiče se prevelikog obujma građe koju bi autor disertacije trebao proučiti. Također, prema procjeni autora disertacije, u takvu sadržajno složenu analizu sadržaja, trebao bi biti uključen veći broj osoba s različitim perspektivama i znanjima o temi ove disertacije. Kao što se može reći za ostala problematična područja, ni ovo se područje ne smatra nepremostivim za buduća istraživanja ako se u njima stavi naglasak na teorijski dio radova i ako se dobiveni rezultati povežu s rezultatima, dobivenima u ovom istraživanju ili ako se u budućim istraživanjima, odabere manji obujam građe, s ciljem njezinog detaljnijeg proučavanja iz više različitih perspektiva.

8. POPIS LITERATURE

8.1. Literatura

1. Alvesson, M. (2002). *Postmodernism and Social Research (Understanding Social Research)* (1. izdanje) (str. 1-4). London: Open University Press.
2. Anić, V. (1994). *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 1994., Drugo, dopunjeno izdanje, Novi Liber, str. V.–XXIV.; 1.–1263
3. Ashmore, M. (1989). *The Reflexive Thesis: Wrihting Sociology of Scientific Knowledge* (1. izdanje) (str. 30-78). Chicago: University of Chicago Press.
4. Babbie, E. R. (2007). *The Practice of Social Research* (11. izdanje). Belmont: Wadsworth Publishing.
5. Batina, G. (2006). Počeci sociologije u Hrvatskoj. *Društveni uvjeti, institucionaliziranje i kronologija do 1945. godine* (ponovljeno izdanje) (str. 17-59). Zagreb: Biblioteka Izvori.
6. Ben-David, J. (1986). *Uloga znanstvenika u društvu* (str. 20-26). Zagreb: Školska knjiga.
7. Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communications Research* (str. 18). IL: Free Press.
8. Berg, B. L. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (str. 68-70). Boston: Allyn and Bacon.
9. Berger, P. L., i Luckmann, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (str. 13-27). New York: Anchor Books.
10. Bernard, H. R. (2006). *Research Methods in Anthropology: Qualitative And Quantitative Approaches* (4. izdanje) (str. 210-212). Lanham: AltaMira Press.
11. Bhattacharjee, A. (2012). *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices* (2. izdanje) (str. 18-19). Scotts Valley: CreateSpace Independent Publishing Platform.
12. Bloor, D. (1976). *Knowledge and Social Imagery* (1. izdanje) (str. 1-72). Abingdon: Routledge.
13. Boalt, G. i Abrahamsson, B. (1977). Swedish Sociology: Trends and Prospects. *Current Sociology*, 25(1), 101-125. doi:10.1177/001139217702500105
14. Bognar, B. (2008). Stvaralački pristup znanosti. *Metodički ogledi*, 15(1), 11-30.
15. Boreham, P. R., Cherney, A., Head, B., Povey, J. i Ferguson, M. (2013). Research Utilization in the Social Sciences: A Comparison of Five Academic Disciplines in Australia. *Science Communication*, 35(6), 781-804. doi:10.1177/1075547013491398
16. Boudon, R. (2012). *Sociologija kao znanost* (str. 10). Zagreb: Jesenski i Turk.

17. Bourdieu, P. i Wacquant, L. J. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology* (1. izdanje) (str. 28-72). Chicago: University of Chicago Press.
18. Bourdieu, P. (2004). *Science of Science and Reflexivity* (1. izdanje.) (str. 5-8). Chicago: University of Chicago Press.
19. Bruce, S., i Yearley, S. (2006). *The SAGE Dictionary of Sociology* (str. 245). Thousand Oaks: SAGE Publications.
20. Carter, M. P. (1968). Report on a survey of sociological research in Britain. *The Sociological Review*, 16(1), 5-40. doi:10.1111/j.1467-954X.1968.tb01290.x
21. Chamberlain, K. (2000). Methodolatry and qualitative health research. *Journal of Health Psychology*, 5(3), 285-296. doi:10.1177/135910530000500306.
22. Collins, H. M. (1981). What is TRASP?: The radical programme as a methodological imperative. *Philosophy of the Social Sciences*, 11(2), 215-224. doi:10.1177/004839318101100207
23. Collins, H. M. (1983). An empirical relativist programme in the sociology of scientific knowledge. U *Science Observed: Perspectives on the Social Study of Science* (str. 85-114). London: Sage.
24. Collins, R. (1998). The Sociology of Philosophies: *A Global Theory of Intellectual Change* (revidirano izdanje) (str. 878-881). Cambridge: Harvard University Press.
25. Cramer, D. i Howitt, D. L. (2004). *The SAGE Dictionary of Statistics* (1. izdanje). Thousand Oaks: SAGE Publications.
26. Creswell, J. W. i Plano Clark, V. L. (2007). Choosing a mixed methods design. U *Designing and conducting mixed methods research* (str. 62-79). Thousand Oaks: SAGE Publications.
27. Crothers, C. (urednik). (2010). *Historical Developments and Theoretical Approaches in Sociology* (Vol. 1). EOLSS Co Ltd. - poglavlje: The history and development of sociological social research methods (str. 44-60).
28. Danziger, K. (1985). The Methodological Imperative in Psychology. *Philosophy of the Social Sciences*, 15(1), 1-13. doi:https://doi.org/10.1177/004839318501500101
29. Danziger, K. (1990). From quantification to methodolatry. U *Constructing the Subject: Historical Origins of Psychological Research* (str. 136-155). Cambridge: Cambridge University Press.

30. Durant, T. J., Jr. (1995). Sociology in the 21st century: Where there is no vision, the people perish. *Sociological Spectrum*, 15(1), 3-15.
31. Du Toit, J., Boshoff, N. i Mariette, N. (2016). Normative versus Actual Methodologies in Planning Research (A Hybrid Picture). *Journal of Planning Education and Research*, 1(11), 1-10. doi:10.1177/0739456X16658095
32. Emke, I. (1996). Methodology and Methodolatry: Creativity and the Impoverishment of the Imagination in Sociology. *The Canadian Journal of Sociology*, 21(1), 77-90. doi:10.2307/3341433
33. Erola, J., Reimer, D., Räsänen, P. i Kropp, K. (2015). No Crisis but Methodological Separatism: A Comparative Study of Finnish and Danish Publication Trends between 1990 and 2009. *Sociology*, 49(2), 375-391. doi:10.1177/0038038514542495
34. Fusari, A. (2014). *Methodological misconceptions in the social sciences. Rethinking social thought and social processes* (str. 16). Dordrecht: Springer Dordrecht.
35. Gaur, A. S., i Gaur, S. S. (2009). *Statistical Methods for Practice and Research: A Guide to Data Analysis Using SPSS* (str. 32). New Delhi: SAGE Publishing India.
36. Giddens, A. (2006). *By Anthony Giddens - Sociology* (5. izdanje) (str. 94). Cambridge: Polity Press.
37. Gouldner, A. W. (1970). *The coming crisis of western sociology* (1. izdanje) (str. 488-491). New York: Basic Books.
38. Greiffenhagen, C., Mair, M. i Sharrock, W. (2011). From Methodology to Methodography: A Study of Qualitative and Quantitative Reasoning in Practice. *Methodological Innovations*, 6(3), 94-105. doi:10.4256/mio.2011.009
39. Holsti, O. R. (1969). *Content analysis for the social sciences and humanities* (str. 26). Boston: Addison-Wesley Pub. Co.
40. Hsieh, H., i Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288. doi:10.1177/1049732305276687
41. Janesick, V. J. (1994). The dance of qualitative research design: Metaphor, methodolatry, and meaning. U *Strategies of Qualitative Inquiry* (str. 209-219). Thousand Oaks: SAGE Publications.

42. Jokić, M., i Zauder, K. (2013). Bibliometrijska analiza časopisa Sociologija sela / Sociologija i prostor u razdoblju 1963.- 2012. *Sociologija i Prostor*, 51(2), 331–349. doi: 10.5673/sip.51.2.11
43. Jokić, D., i Bartulović-Barnjak, D. (2014). Migracijske i etničke teme – bibliometrijska analiza časopisa za razdoblje od 1985. do 2013. *Migracijske i etničke teme*, 30(3), 479–505. doi: 10.11567/met.30.3.8
44. Kettler, D., i Loader, C. (2002). The Educational Mission of Sociology. U *Karl Mannheim's Sociology as Political Education* (1. izdanje) (str. 1-19). Abingdon: Routledge.
45. Koch, S. (1981). The nature and limits of psychological knowledge: Lessons of a century qua "science." *American Psychologist*, 36(3), 257-269.
46. Kracauer, S. (1952). *The Challenge of Qualitative Content Analysis*. *Public Opinion Quarterly*, 16(4), 631-642.
47. Kuhn, T. S. (2002). *Struktura znanstvenih revolucija* (2. izdanje) (str. 16-173). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
48. Kuvačić, I. (1972). O stanju i mogućnostima sociologije. *Revija za sociologiju*, 2(2-3), 100-106.
49. Lalić, D., i Mustapić, M. (2007). Istraživanja društvenih problema: bijele mrlje na sociološkoj mapi Hrvatske. *Revija za sociologiju*, 38(3-4), 133-149.
50. Lažnjak, J. (1990). Znanstvena usmjerenost i opremljenost doktorata iz sociologije. *Revija za sociologiju*, 21(3), 467-474.
51. Letica, S. (1998). U susret hrvatskoj sociologiji trećeg tisućljeća - Teze za raspravu. *Revija za sociologiju*, 29(1-2), 79-83.
52. Mannheim, K. (1952). *Essays on the sociology of knowledge* (str. 9-19). Abingdon: Routledge.
53. Matić, D. (2013). *Znanost kao kultura i društvena praksa* (str. 7-18). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
54. Mehta, C. R., i Patel, N. R. (2010). *IBM SPSS Exact Tests* (str. 197). IBM Corporation.
55. Mežnarić, S. (1990). Što je doista novo u sociologijskoj metodi? *Revija za sociologiju*, 21(3), 427-436.
56. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima* (2. izdanje). Jastrebarsko: Naklada Slap.

57. Milić, V. (1984). Sociology of knowledge and sociology of science. *Sociology of science*, 23(2), 213-273. doi:<https://doi.org/10.1177/053901884023002001>
58. Mills, C. W. (1961). *The Sociological Imagination* (1. izdanje) (str. 6-211). New York: Grove press.
59. Mouton, J. i Marais, H. (1988). *Basic concepts in the methodology of the social sciences* (str. 7-8). Pretoria: HSRC Press.
60. Petz, B., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (2012). *Petzova statistika : osnove statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
61. Pickering, A. (2008). Sociology of knowledge and the sociology of scientific knowledge. *Social Epistemology*, 187–192. doi: 10.1080/02691729708578842
62. Polšek, D. (urednik). (1995). *Sociologija znanstvene spoznaje: "Strogi program" i "Edinburška škola"* (str. 31). Rijeka: Hrvatski kulturni dom Rijeka.
63. Polšek, D. (1998) Novi problemi znanstvene politike, procjene vrijednosti znanosti, tehnologije i obrazovanja u Hrvatskoj. U: Polšek, D., ur. *Vidljiva i nevidljiva akademija. Mogućnosti društvene procjene znanosti i tehnologije*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 14-16.
64. Popper, K. (2002). *The Logic of Scientific Discovery* (2. izdanje). Abingdon: Routledge.
65. Porta, D. D., i Keating, M. (2008). *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* (str. 21-322). Cambridge: Cambridge University Press.
66. Potter, W. J., i Levine-Donnerstein, D. (1999). Rethinking validity and reliability in content analysis. *Journal of Applied Communication Research*, 27(3), 258-284. doi:10.1080/00909889909365539
67. Prpić, K. (1992). Socioprofesionalni obrasci znanstvene produktivnosti. *Revija za sociologiju*, 23(1-2), 77-89.
68. Prpić, K. (1996). Produktivnost istaknutih znanstvenika: znanstvena vrsnost i socio-kognitivni kontekst. *Revija za sociologiju*, 27(1-2), 37-52.
69. Prpić, K. (2000). Profesionalni i društveni položaj mladih istraživača i znanstvenika. U: Prpić, K. (urednica). *U Potrazi za akterima znanstvenog i tehnološkog razvoja* (str. 21-127). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

70. Prpić, K. (2003). Društvena podcijenjenost znanosti i razvoj hrvatskog istraživačkog potencijala. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 12(1-2 (63-64)), 45-68.
71. Prpić, K., i Petrović, N. (2010). Croatian Social Scientists' Productivity and a Bibliometric Study of Sociologists' Output. *Sociologija i Prostor*, 48(3), 437–459.
72. Ratner, C. (2011). *Macro Cultural Psychology: A Political Philosophy of Mind* (1. izdanje) (str. 1176-1179). Oxford: Oxford University Press.
73. Ravetz, J. (1995). *Scientific Knowledge and Its Social Problems* (novo izdanje) (str. 47-114). Piscataway: Transaction Publishers.
74. Ritzer, G. (1975). Sociology: A Multiple Paradigm Science. *The American Sociologist*, 10(3), 156-167.
75. Ritzer, G. (urednik). (2007). *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* (1. izdanje) (str. 776-3841). Hoboken: Wiley-Blackwell.
76. Rogić, I. (2003). Znanstvena politika i modernizacija u Hrvatskoj. *Društvena Istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 12(1-2), 3-25.
77. Sekulić, D. (1979). Nekoliko teza o »teorijskoj« i »empirijskoj« sociologiji. *Revija za sociologiju*, 9(1-2), 48-56.
78. Skledar, N. (2006). Metodologičke osnove znanstvenih istraživanja. *Sociologija sela*, 44(172/173), 309–323.
79. Schreier, M. (2012). *Qualitative Content Analysis in Practice* (1. izdanje) (str. 14-67). Thousand Oaks: SAGE Publications.
80. Smelser, N. J. (1989). External influences on sociology. *International Sociology*, 4(4), 419-429. doi:10.1177/026858089004004005
81. Spalter-Roth, R. (2007). Sociologists in Research, Applied, and Policy Settings: Bringing Professionals in from the Cold. *Journal of Applied Social Science*, 1(2), 4-18.
82. Stichweh, R. (1992). The Sociology of Scientific Disciplines: On the Genesis and Stability of the Disciplinary Structure of Modern Science. *Science in Context*, 5(1), 3-15. doi:10.1017/S0269889700001071
83. Supek, R. (1978). Situacija sociologije u svijetu danas. *Revija za sociologiju*, 8(3-4), 5-14.
84. Supek, R. (1984). Sociolog kao istraživač i kao odgajatelj. *Revija za sociologiju*, 14(1-2), 3-9.
85. Šporer, Ž. (1990). Karakteristike socioloških radova. *Revija za sociologiju*, 21(3), 437-442.

86. Štulhofer, A., i Murati, T. (1993). Kakvu nam je sociologiju željeti: budućnost naše profesije kako je sami vidimo. *Revija za sociologiju*, 24(3-4), 203-212.
87. Štulhofer, A., Baćak, V., i Šuljok, A. (2010). Provincijalni karakter hrvatske sociologije? *Revija Za Sociologiju*, 40(1), 103-108.
88. Švarc, J., i Lažnjak, J. (2003). Nova proizvodnja znanja: perspektive u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 12(1-2 (63-64)), 93-114.
89. Tadić, L. (1979). O orijentacijama u sociologiji. *Revija za sociologiju*, 9(1-2), 73-75.
90. Tashakkori, A., i Teddlie, C. (2003). Issues and dilemmas in teaching research methods courses in social and behavioural sciences: US perspective. *International Journal of Social Research Methodology*, 6(1), 61-77.
91. Tavakoli, H. (2012). *A Dictionary of Research Methodology and Statistics in Applied Linguistics* (str. 73). Tehran: Rahnama Press.
92. Tsekeris, C. (2010). Reflections on Reflexivity: Sociological Issues and Perspectives. *Suvremene teme : međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti*, 1(3), 28.
93. Turner, B. S. (urednik). (2011). *The Cambridge Dictionary of Sociology* (3. izdanje) (str. 474). Cambridge: Cambridge University Press.
94. Van De Vall, M., Bolas, C. i Kang, T. S. (1976). Applied Social Research in Industrial Organizations: An Evaluation of Functions, Theory, and Methods. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 12(2), 158-176. doi:10.1177/002188637601200202
95. Van den Hoonaard, W. C. (2006). Trends in Canadian Sociology Master's Theses in Relation to Research Ethics Review, 1995–2004. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 1(4), 77-86. doi:10.1525/jer.2006.1.4.77
96. Van de Vall, M., i Ulrich, H. J. (1986). Trends in Data-Based Sociological Practice Toward a Professional Paradigm? *Science Communication*, 8(1), 167-184.
97. Van der Zouwen, H. (2001). Trends in social research methodology: Report on the Sessions and Round Table about Trends in Social Research Methodology. *BMS: Bulletin of Sociological Methodology*, (68), 27-32.
98. Vujević, M. (1986). Kvantofrenija i kvantofobija u društvenim istraživanjima. *Politička misao: časopis za politologiju*, 23(1), 189-193.

99. Wilson, H. S., i Hutchinson, S. A. (1996). Methodologic Mistakes in Grounded Theory. *Journal of Health Psychology*, 45(2), 122-124.
100. Wood, M. (2013). Making *statistical methods in management research more useful: some suggestions from a case study*. *SAGE Open*, 3(1), 1-10. doi:10.1177/2158244013476873
101. Županov, J., i Šporer, Ž. (1984). Profesija sociolog. *Revija za sociologiju*, 14(1-2), 11-46.
102. Županov, J., i Šporer, Ž. (1985). Sociologija na raskršću. *Revija za sociologiju*, 15(1-2), 53-65.

8.2. Izvori sekundarnih podataka

1. Istraživanje i razvoj u 2001. (2003). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s <https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2003/8-2-1h2003.htm>
2. Istraživanje i razvoj u 2002. (2003). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s <https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2003/8-2-1h2003n.htm>
3. Istraživanje i razvoj u 2003. (2004). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2004/8-2-1_1h2004.htm
4. Istraživanje i razvoj u 2004. (2005). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2005/8-2-1_1h2005.htm
5. Istraživanje i razvoj u 2005. (2007). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2006/8-2-1_1h2006.htm
6. Istraživanje i razvoj u 2006. (2007). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2007/8-2-1_1h2007.htm
7. Istraživanje i razvoj u 2007. (2008). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2008/8-2-1_1h2008.htm
8. Istraživanje i razvoj u 2008. (2009). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2009/8-2-1_1h2009.htm
9. Istraživanje i razvoj u 2009. (2010). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/08-02-01_01_2010.htm
10. Istraživanje i razvoj u 2010. (2011). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/08-02-01_01_2011.htm
11. Istraživanje i razvoj u 2011. (2012). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/08-02-01_01_2012.htm

12. Istraživanje i razvoj u 2012. (2013). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/08-02-01_01_2013.htm
13. Istraživanje i razvoj u 2013. (2014). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/08-02-01_01_2014.htm
14. Istraživanje i razvoj u 2014. (2015). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/08-02-01_01_2015.htm
15. Istraživanje i razvoj u 2015. (2016). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/08-02-01_01_2016.htm
16. Istraživanje i razvoj u 2016. (2017). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/08-02-01_01_2017.htm
17. Istraživanje i razvoj u 2017. (2018). Na *Državni zavod za statistiku*. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/08-02-01_01_2018.htm

9. PRILOZI

9.1. Prilog 1: Kodni plan analitičke matrice

Koncepcija kodnog plana zamišljena je na principu deduktivnog raščlanjivanja metodološke i statističke terminologije od općih prema specifičnim pojmovima. Pomoću **prve** razine, pojmovi će se diferencirati na one koji pripadaju metodološkoj ili statističkoj terminologiji. Radi bolje preglednosti, diferenciranje sljedećih razina zasebno će biti objašnjeno za metodologiju i za statistiku. Na **drugo**j razini, diferencirat će se pojmovi vezani uz faze provođenja istraživanja/statističke analize. Nadalje, na **trećoj** razini, diferencirat će se pojmovi u odnosu na istraživačke/analitičke aktivnosti u pojedinoj fazi. Na kraju, na **četvrt**oj razini, diferencirat će se pojmovi u odnosu na pojedinačne metodološke/statističke postupke/metode/tehnike i testove.

Primjer:

Metodologija (**prva razina**)

- 1) Konceptualizacija istraživanja (**druga razina**)
 - a) Izbor i definiranje predmeta istraživanja (**treća razina**)

Metodologija:

Na **drugo**j razini, pojmovi će se podijeliti u odnosu na faze provođenja istraživanja. Zatim, na **trećoj** razini, pojmovi će se podijeliti u odnosu na istraživačke aktivnosti koje se mogu provoditi u pojedinim fazama istraživanja. U konačnici, na **četvrt**oj razini, pojmovi će se podijeliti u odnosu na nazive pojedinačnih metodoloških postupaka/tehnika koji se mogu koristiti u istraživačkim aktivnostima (npr. definiranje ciljeva, hipoteza, izbor predmeta istraživanja itd.).

- 1) Konceptualizacija istraživanja:
 - a) Izbor i definiranje predmeta istraživanja
 - b) Definiranje ciljeva istraživanja
 - c) Formuliranje hipoteza
 - d) Provođenje orijentacijskog istraživanja
- 2) Operacionalizacija istraživanja:
 - a) Izrada izvedbenog nacrtu istraživanja
 - b) Izbor metode i tehnike istraživanja

- c) Izrada plana uzorka
 - d) Izrada istraživačkog instrumenta
 - e) Provođenje pilot istraživanja
- 3) Realizacija istraživanja:
- a) Prikupljanje podataka
 - b) Određivanje svojstava istraživačkog postupka

Statistika:

Na **drugoj** razini, pojmovi će se podijeliti u odnosu na faze provođenja statističke analize. Nakon toga, na **trećoj** razini, pojmovi će se podijeliti u odnosu na statističke/analitičke aktivnosti koje se mogu provoditi u pojedinim fazama analize. Naposljetku, na **četvrtoj** razini, pojmovi će se podijeliti u odnosu na nazive pojedinačnih statističkih postupaka/testova koji se mogu koristiti u statističkim analizama (npr. regresijska analiza, korelacijska analiza itd.).

Detaljniji prikaz klasifikacije pojmova u sferi metodologije i statistike

- 1) Podaci – priprema za analizu:
 - a) Konstrukcija – baza podataka
- 2) Podaci – određivanje karakteristika:
 - a) Određivanje – mjerne vrijednosti statističkih obilježja
- 3) Podaci – transformacija/kodiranje:
 - a) Transformiranje – rekodiranje
 - b) Transformiranje – ponderiranje
- 4) Podaci – statistička analiza:
 - a) Analiza – struktura statističkog skupa
 - b) Analiza – vremensko/geografski trendovi
 - c) Analiza – središnje vrijednosti skupova
 - d) Analiza – varijabilnost podataka
 - e) Analiza – povezanost među varijablama
 - f) Analiza – prognoziranje iz jedne varijable u drugu
 - g) Analiza – položaj pojedinog rezultata u grupi
 - h) Analiza – vjerojatnost pojavljivanja različitih ishoda nekog eksperimenta

- i) Analiza – prognoziranje s uzorka na populaciju
 - j) Analiza – statistički značajna razlika između grupa/uzoraka u odnosu na statistički parametar
 - k) Analiza – vjerojatnost povezanosti između kategorija varijabli
 - l) Analiza – statistički značajni trendovi
 - m) Analiza – predviđanje ponašanja složenih sustava
 - n) Analiza – grupiranje multivarijantnih podataka na temelju karakteristika jedinica analize/varijabli
- 5) Rezultati – grupiranje i prikazivanje:
- a) Prikazivanje – tablično/grafičko
- 6) Rezultati – statističko zaključivanje:
- a) Zaključivanje – inferencijalno

Kategorijalne varijable u analitičkoj matrici (vezane uz analizu sadržaja radova) – deset varijabli

- **V1:** Diferencijacija na metodologiju/statistiku:
 - Kategorije (dvije kategorije): metodologija i statistika
 - V1.1: Zastupljena metodološka paradigma u radu (tri kategorije): kvantitativna metodologija, kvalitativna metodologija i mješovita metodologija
- **V2:** Faze provođenja istraživanja:
 - Kategorije (tri kategorije): konceptualizacija, operacionalizacija i realizacija istraživanja
 - V2.1: Istraživačke aktivnosti u pojedinim fazama istraživanja:
 - Kategorije (jedanaest kategorija): aktivnosti
 - V2.2: Nazivi pojedinačnih metodoloških postupaka/tehnika:
 - Kategorije: (jedanaest kategorija): postupci/tehnike
- **V3:** Faze provođenja statističke analize:
 - Kategorije (šest kategorija): podaci – priprema, podaci – određivanje karakteristika, podaci – transformiranje/kodiranje, podaci – statistička analiza, rezultati – grupiranje i prikazivanje i rezultati – statističko zaključivanje

- V3.1: Statističko/analitičke aktivnosti u pojedinim fazama analize:
 - Kategorije: (dvadeset kategorija): aktivnosti
- V3.2: Nazivi pojedinačnih statističkih postupaka/testova:
 - Kategorije (33 kategorije): postupci/testovi
- **V4:** Dodatan opis pojedinih pojmova/postupaka/testova
- **V5:** Metodološki/statistički pojam pronađen u analizi sadržaja

9.2. Prilog 2: Izjava o sudjelovanju u istraživanju

INFORMATIVNI PRISTANAK ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

Doktorand Josip Ježovita (Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, kontakt: josip.jezovita@unicath.hr) pod mentorstvom dr. sc. Dragana Bagića, izv. prof. provodi istraživanje za potrebe doktorske disertacije pod imenom *Promjena metodoloških obilježja istraživačkih radova u hrvatskoj sociologiji*. Ciljevi disertacije su: (1) analiza promjena metodoloških obilježja istraživačkih radova objavljenih u odabranim časopisima u Republici Hrvatskoj koji pokrivaju znanstveno polje sociologije i (2) analiza povezanosti promjena metodoloških obilježja istraživačkih radova s promjenama društveno – političkog konteksta i s promjenama u tematskim i bibliografskim obilježjima radova. Dobiveni rezultati trebali bi pružiti sustavan uvid u razvoj istraživačkih praksi i pristupa u hrvatskoj sociologiji.

Jedan dio istraživanja provest će se korištenjem metode polu – strukturiranog intervjua s dostupnim akterima na polju sociologije zaposlenim u znanstvenim institutima ili na sveučilištima u Republici Hrvatskoj koji se bave istraživačkim radom. Intervjui će biti snimani zvukovno za potrebe transkribiranja izjava sudionika, a snimke će biti čuvane na zaštićenom memorijskom disku. Transkribiranje i analizu snimki radit će provoditelj ovog istraživanja i treća strana neće imati pristup snimkama i njihovim transkriptima. Transkribirane izjave sudionika mogu se koristiti za izradu doktorske disertacije i za objavu potencijalnih znanstvenih ili stručnih publikacija na temu disertacije, a samo korištenje može doći u obliku: (a) konstrukcija teza o rezultatima disertacije/publikacija i (b) davanje citata za opis rezultata disertacije/publikacija. Prije nego se izjave objave, sudionici će na uvid dobiti njihove transkripte kako bi ih odobrili za daljnje korištenje.

Ja kao sudionik/ica u ovom istraživanju pristajem na sudjelovanje u polu – strukturiranom intervjuu i dajem dopuštenje da uz citate mojih izjava i konstruirane teze na temelju tih izjava objavi:

- a) Moje puno ime i prezime
- b) Moj spol i mjesto zaposlenja (institut i/ili sveučilište)

Datum i mjesto:

Šifra sudionika: _____

Ime i prezime:

Potpis:

9.3. Prilog 3: Nacrt polu – strukturiranog intervjua

Prvi tematski blok:

- **stanje u hrvatskoj sociologiji po pitanju korištenja metodologija istraživanja:**
 - u kojoj mjeri je sociologija empirijska, a u kojoj mjeri teorijska disciplina
 - u kojoj mjeri je sociologija empirijska, a u kojoj mjeri normativna (kritički orijentirana na donošenje sudova)
- **društveno – politički kontekst 90 – ih godina prošlog stoljeća:**
 - generacijske promjene
 - političke promjene
 - utjecaj svjetskih trendova
 - organizacijsko – institucionalne promjene

Drugi tematski blok:

- **karakteristike radova:**
 - istraživačko – metodološki i teorijski radovi
 - radovi s kvalitativnom, kvantitativnom ili mješovitom metodologijom
 - radovi s primarnim i/ili sekundarnim podacima
- **metodološka obilježja radova:**
 - koeficijent o metodološkoj kompleksnosti radova
 - koeficijent o detaljnosti opisa metodologije u radovima

Treći tematski blok:

- prihvatljivi načini znanstvene komunikacije

Četvrti tematski blok:

- što je postignuto u struci u odnosu na rezultate o metodološkim obilježjima radova

- utjecaj metodološkog imperativa

Peti tematski blok:

- smjernice za daljnji razvoj korištenja metodologija istraživanja u hrvatskoj sociologiji

9.4. Prilog 4: Opis tematskih blokova analiziranih radova

Tematski blokovi
Podteme
Pojmovi korišteni za konstrukciju podtema i tematskih blokova
Ostalo
brana, brnistra, čitanje, dostojanstvo, dvojna aktivnost, inovacije, komparacija, krajobraz, masovno ludilo, odgovornost, organizacija, ostalo, paranormalno, farmakon, promet, putovanje, simulacijski modeli, stjepan radić, težina
Poljoprivreda i agronomija
agrarna industrija, agrarna politika, agronomija, deagrarizacija, deruralizacija, eko – poljoprivreda, hrana, obiteljska poljoprivreda, poljoprivreda, poljoprivredna porodica, poljoprivredna proizvodnja, poljoprivredna proizvodnja, poljoprivredna zadruga, poljoprivrednik, poljoprivredno domaćinstvo, poljoprivredno gospodarstvo, poljoprivredno stanovništvo, poljoprivreda, ruralni razvoj, traktorizacija, vrtovi, zemljoradničko zadrugarstvo
Prostor
gentrifikacija, prostorna segregacija, prostorno planiranje, prostorno razvijanje, suburbani prostor
Selo
napuštanje sela, razvoj sela, ruralni prostor, ruralno područje, selo, seljaci, seljačko gospodarstvo, seljak, seoska zajednica, seosko domaćinstvo, seosko stanovništvo
Grad
grad, gradsko naselje, metropola
Urbanizacija
urbanizacija, urbana sredina, urbani život, urbanizacija, urbanizam, urbano područje
Regionalizacija
jadran, mediteran, neurbano naselje, regije, regionalizacija, regionalizam, regionalni razvoj, regionalno područje
Centralizacija
centralitet naselja, centralizacija, decentralizacija, mreža naselja, periferija
Zdravstvo i zdravlje
dijeta, psihičko zdravlje, seksualno zdravlje, zdravlje, zdravstvena edukacija, zdravstvena politika, zdravstveni problemi, zdravstvo
Zdravlje i bolest
alzheimerova bolest, bol, bolest, bulimija, cerebralna paraliza, dijabetes, eutanazija, kronična bolest, palijativna skrb
Medicina
alternativna medicina, darivanje krvi, darivanje organa, epidemiologija, glazba, glazbena socijalizacija, hospicij, hospitalizacija, lijekovi, ljekarnici, ljekarstvo, medicina, medicinska sestra, medicinska sociologija, menstruacijski ciklus, narodna medicina, nedonoščad, novorođenčad, ozljede, pobačaj, presađivanje organa, psorijaza, smrt
HIV i AIDS
aids, hiv

Invalidnost
invalidi, invalidnost, slijepe osobe
Prehrana
prehrana, prejedanje
Psihijatrija
psihijatrija, shizofrenija
Dobne skupine
Djeca
djeca, djeca s teškoćama u razvoju, djetinjstvo
Maloljetnici
maloljetnici, mladi, noćni izlasci
Adolsecenti
adolescencija, adolescenti, adolescenti, noćni život, pred adolescenti,
Starije stanovništvo
starenje stanovništva, starije osobe
Umirovljenici
mirovina, mirovinski sustav, umirovljenici
Rat
antimilitarizam, drugi svjetski rat, minsko polje, partizani, poslijeratno razdoblje, prvi svjetski rat, rat, ratne žrtve, veterani, vojska
Obrazovanje
kurikulum, nastava, nastavnici, obrazovanje, obrazovna politika, sekundarno obrazovanje
Školstvo
matematika, predškolska dob, predškolski odgoj, predškoolstvo, srednja škola, srednjoškoolci, škola, školovanje, školski uspjeh, školstvo, učitelji
Učenci
učenici, učenje
Studenti
studenti, studiranje
Studiranje
akademska mobilnost, akademski uspjeh, bolonjski proces, bolonjski sustav, ispiti
Vrtići
dječji vrtić
Ovisnost
ovisnost
Alkohol
alkohol, alkoholizam
Droga
droge, heroin, konoplja
Pušenje
cigarete, pušenje

Društveni pokreti
društveni pokreti, mirovni pokreti, socijalni pokreti
Anarhizam
anarhizam
Aktivizam
aktivizam
Ljudska prava
građansko pravo, ljudska prava, prava, rodna neravnopravnost, rodna ravnopravnost
Udruge
nevladina organizacija, nevladina udruga
Feminizam
cyberfeminizam, ekofeminizam, feministička teorija, feminizacija, feminizam
Metodologija
evaluacija instrumenta, kvalitativna metodologija, kvantitativna metodologija, metodologija, metodologija istraživanja, metodologijski problemi, metrijske karakteristike, metrijske karakteristike instrumenta, mjerni instrument, provjera konstrukta, validacija skale, valjanost skale
Anketno istraživanje
anketni upitnik, izlazna anketa, javno mnijenje, konstrukcija upitnika, odbijanje ankete, telefonska anketa, upitnik, validacija upitnika
Istraživanje
empirija, istraživači, istraživački profil, istraživanje, kvaliteta istraživanja
Analitika
analitika, analiza sadržaja, bibliometrijska analiza, cost – benefit analiza, ekonometrijska analiza, obrada podataka, statistički podaci, strukturalna analiza
Bibliometrija
bibliometrija
Partnerstvo
bračni partner, partneri, partnerske veze, partnerstvo, partnerstvo u obitelji, patrijarhalnost
Obitelj
dvoroditeljska obitelj, jednoroditeljska obitelj, kohabitacija, konflikt između obiteljske i radne uloge, obitelj, obiteljska politika, obiteljska struktura, obiteljske obaveze, obiteljske uloge, obiteljske vrijednosti, obiteljski problemi, obiteljsko gospodarstvo, obiteljsko nasilje, obiteljsko podrijetlo, obiteljsko pravo, obiteljsko zakonodavstvo
Brak
bračne uloge, bračno zadovoljstvo, brak, izvanbračno rođenje, konflikt između bračne i radne uloge, rastava, razvod braka
Roditeljstvo
majčinstvo, majke, roditelji, roditeljstvo, samohrano majčinstvo, samohrano roditeljstvo, zanemarivanje djece
Porodica
nuklearna porodica, porodica, porodice, porodična zadruga
Odgoj

odgoj

Religija

civilna religija, institucionalna religioznost, islam, isus, katolicizam, katoličanstvo, katolički pokret, kršćanstvo, muslimani, pentekostalci, pravoslavlje, religija, religijska socijalizacija, religijske promjene, religijski identitet, religijski simboli, religioznost, rimokatolici, smrt

Crkva

biblija, crkva, franjevci, kapelan, katolička crkva, sveci, svećenstvo, župa, župna zajednica

Vjera

konfesionalnost, misionarstvo, protestantizam, vjera

Duhovnost

duhovnost, smisao smrti, smisao života

Različiti oblici ponašanja

kreativno ponašanje, prosocijalno ponašanje

Vršnjačko nasilje

vršnjačko nasilje, vršnjačko zlostavljanje

Antisocijalno ponašanje

antisocijalno ponašanje

Društveno i individualno osuđivanje

homofobija, predrasude, stereotipi, stigmatizacija

Delikventno ponašanje

agresivno ponašanje, delikvencija, delikventi, delikventno ponašanje, devijantno ponašanje, emocionalno zlostavljanje, građanska neposlušnost, javno mnijenje, kriminalno ponašanje, maloljetni delikventi, nasilničko ponašanje, nasilje, nasilje nad ženama, patologija, rizične situacije, rizično ponašanje, samoubojstvo, silovanje, spolno zlostavljanje, varanje, zlostavljanje, zlostavljanje djece

Gospodarstvo

domaćinstvo, gospodarski razvoj, gospodarstvo, individualno gospodarstvo, infrastruktura, mješovito domaćinstvo, mješovito gospodarstvo, neprofitna organizacija, neprofitni sektor, nerazvijene zemlje, privatizacija, privreda, prodaja, seosko gospodarstvo, staračko domaćinstvo, supsidijarnost, štrajk, zadrugarstvo, zadruge

Industrija

industrija, industrijalizacija, postindustrijalizam

Ekonomija

društveno – ekonomske promjene, društveno – ekonomski razvoj, ekonomska kriza, ekonomski razvoj, ekonomski status, ekonomsko stanje, postekonomizam, sindikati, socijalno – ekonomska struktura, socio – ekonomska kretanja, socio – ekonomska obilježja, socio – ekonomske promjene, socio – ekonomski procesi, socio – ekonomsko stanje

Proizvodnja i potrošnja

brend, ekonomski proizvod, potrošnja, proizvodnja

Turizam

ekoturizam, hotelijerstvo, turizam, ugostiteljstvo

Poduzetništvo

graditeljstvo, karijera, kompanije, korporacija, menadžerstvo, menadžment, poduzeće, poduzetništvo, poslovne aktivnosti

Financije

dohodak, dohodovna nejednakost, financije, financijska kriza, financijska pismenost, financijski status, financijsko ulaganje, fiskalni sustav, porez, porezni sustav

Energetika

energetika, energetska kriza, energija, nenuklearna elektrana, nuklearna elektrana, nuklearna energija

Posao i rad

gastarbajter, kućanstvo, podjela rada, prihodi, rad, radna snaga, radnici, radno stanovništvo, tržište, tržište rada

Zapošljavanje

nezaposlenost, posao, profesija, profesionalna orijentacija, profesionalna socijalizacija, profesionalna struktura stanovništva, sezonska zaposlenost, uvjeti rada, zanimanje, zaposlenici, zaposlenost, zaposlenje, zapošljavanje, zapošljivost

Politika

geopolitika, korupcija, politika

Političke aktivnosti

političar, politička klasa, politička korektnost, politička orijentacija, politička participacija, politička preferencija, politička prilika, politička promjena, politička reprezentacija, politička socijalizacija, politička stranka, politički diskurs, politički identitet, politički koncept, politički model, politički problem, politički program, politički prostor, politički sistem, politički status, politički stav, politički život, političko djelovanje, političko opredjeljenje, političko ponašanje, političko povjerenje, režimi, sovjetski sustav, vlada

Vrste politika

energetska politika, imigracijska politika, integracijska politika, javna politika, kulturna politika, migracijska politika, politički konzervativizam, politika identiteta, populacijska politika, razvojna politika, socijalna politika, znanstvena politika

Birački sustavi

birači, glasači, izbori, izborne kampanje, javno mnijenje, kampanja, lobiranje, stranka, stranke

Politički sustavi

demokracija, egalitarnost, fašizam, komunitarizam, komunizam, marksizam, postkomunizam, postsocijalizam, radikalizam, socijalizam, utopija, utopijski interakcionizam

Mediji

masovni mediji, mediji, populizam, reality show, smrt

Tisak

časopisi, politički tisak, tisak

Televizija

televizija

Filmska industrija

film

Novinarstvo

novinarstvo

Društvene skupine

punk – scena

Romi

romi

Manjine

manjine, nacionalne manjine

Branitelji

branitelji,

Civilno društvo

civilno društvo

Elita

elita, vladajuća elita

LGBT

lgbt, lgbt populacija

Autohtono stanovništvo

autohtono stanovništvo

Dijaspora

dijaspora

Rasa

rasa

IT i informatika

avionska buka, biotehnologija, genetska tehnologija, gen – tehnologija, kibernetika, kiborg, nuklearna tehnologija, tehno identitet, tehnocentrizam, tehnologija

Računarstvo

informacijsko društvo, informatizacija, računala

Digitalizacija

digitalizacija

Internet

internet

Virtualna stvarnost

virtualna realnost, virtualna stvarnost, virtualni svijet

Europa

europa, europeizacija, europski identitet, schengen

Europska unija

europska unija

Populacijsko – demografska pitanja

depulacija, popis stanovništva, popisni podaci, populacija, populacijske promjene, prenapučenost

Iseljništvo

doseljenici, doseljništvo, emigranti, hrvatski iseljenici, imigranti, iseljavanje, iseljenici, iseljništvo, migracije, reimigranti, seobe, useljenici

Prognaništvo

azil, egzil, iseljenici, izbjeglice, izbjeglištvo, povratnici, pridošlice, prognanici, prognanstvo, prognanstvo, raseljavanje, reintegracija

Doseljeništvo

doseljavanje, kretanje stanovništva, mortalitet, odljev mozgova, pokretljivost stanovništva, prirodno kretanje stanovništva, prostorna pokretljivost, vitalna statistika

Zarobljeništvo

logor

Natalitet i mortalitet

aktivno stanovništvo, fertilitet, natalitet

Sport

biciklizam, rekreacija, sport, tjelesna aktivnost

Društvo

društveni eksperiment, društvo

Društvene strukture

društvena grupa, društvena institucija, društvena klasa, društvena struktura, društvene mreže, društveni kapital, društveni konstrukt, institucije, institucionalizam, komuna, komune

Društvene aktivnosti

dezintegracija, diskriminacija, društvena dezintegracija, društvena diferencijacija, društvena integracija, društvena interakcija, društvena isključenost, društvena jednakost, društvena pokretljivost, društvena privreda, društvena rekonstrukcija, društvena solidarnost, društvena stratifikacija, društvena tranzicija, društvene nejednakosti, društvene promjene, društveni konflikt, društveni razvitak, društveni sukob, društveno isključivanje, društveno naslijeđe, društveno planiranje, integracija, marginalizacija, mobilnost, podruštvljavanje zemlje, socijalizacija, socijalna fragmentacija, socijalna integracija, socijalna mobilnost, socijalna pokretljivost, socijalna segregacija, socijalni transfer, tranzicija, volonterstvo, volontiranje

Vrste društva

građansko društvo, jugoslavensko društvo, moderno društvo, održivo društvo, postrevolucionarno društvo, potrošačko društvo, ruralno društvo, socijalno društvo, tradicionalno društvo, visokorazvijeno društvo

Društveni konstrukti

društvena nejednakost, društvena percepcija, društvena svijest, društvena uloga, društvena vrijednost, društveni kontekst, društveni položaj, društveni problem, društveni status, društveni stavovi, društveno stanje, društveno vlasništvo, ideologija, klasa, moć, sloboda

Društvena stanja

anomija, kriza, krizne situacije, siromaštvo, solidarnost, tolerancija

Društveni sustavi

autoritet, developmentizam, kapital, kapitalizam, konzumerizam, liberalizam, materijalizacija, materijalizam, materijalna oskudica, materijalni status, neokonzervativizam, neoliberalizam, postdevelopmentizam, postmaterijalizam, postprivatizacijsko razdoblje, simbolički kapital, socijalni kapital, sociokulturni kapital

Modernizacija

moderna, modernizacija, modernost, postmodernizam, postmoderna, postmodernizacija, postmodernizam, refleksivna modernizacija

Društvene institucije

nato, policija, probicijska služba

Duštveni odnosi

fraternalizam, individualizam, kolektivizam, kolektivna sjećanja, kolektivni identitet, komunikacija, kooperacija, međugrupni stavovi, prijateljstvo

Država

država, državljanstvo

Socijalna država

socijalna država, socijalna odgovornost, socijalna održivost, socijalna podrška, socijalna pomoć, socijalna prava, socijalna pravda, socijalna sigurnost, socijalna zaštita, socijalne vrijednosti, socijalni identitet, socijalni kontekst, socijalni položaj, socijalni poremećaji, socijalni problemi, socijalni prostor, socijalni sistem, socijalni sustav, socijalno stanovanje, socijalno tržište

Jugoslavija

jugoslavija

Nacija i nacionalizam

domoljublje, enticizam, etnogeneza, etnonacionalizam, etnos, nacija, nacional, nacionalizam, nacionalni identitet, nacizam, narod, židovi

Priroda, ekologija i okoliš

priroda, prirodna baština, prirodni krajobraz, prirodni okoliš, prirodni plin

Zagađenje okoliša

nuklearni otpad, otpad, zagađenje, zagađivanje okoliša, zagađivanje prirode

Klima

klima, recikliranje, zaštita okoline, zaštita okoliša, zaštita prirode

Ekologija

ekocentrizam, ekologija, ekološka svijest, eko – sustav, humana ekologija, klima, održivi razvoj, održivost, okoliš, politička ekologija, socijalna ekologija

Fauna

životinje

Kultura

etnocentrizam, kultura, sociokulturne karakteristike, sociokulturni pristup

Vrste kulturalnih skupina

alternativna kultura, dominantna kultura, komunikacijska kultura, kontrakultura, multikultura, multikulturalizam, narodna kultura, potrošačka kultura, rave – kultura, supkultura, tradicionalna kultura

Kulturalne aktivnosti

akulturacija, kulturna potrošnja, kulturna različitost, kulturni razvoj, sociokulturne promjene, tradicija, tradicionalni stavovi

Kulturalne strukture

interkulturalni odgoj, kulturna baština, kulturna ekologija, kulturna paradigma, kulturni hegemonizam, kulturni identitet, kulturni kapital, kulturni krajobraz, kulturološki kontekst

Znanost

društvene znanosti, društvo znanja, evolucija, podcjenjivanje znanosti, prirodne znanosti, scijentizam, teorija, teorija sustava, transfer znanja, znanost, znanstvena fantastika, znanstvena produktivnost, znanstvena zajednica, znanstveni realizam, znanstvenici

Etika i moral

biocentrizam, bioetika, etičnost, etika, moral, moralnost

Etnologija

etnologija, etnološki modeli

Sociologija

etnosociologija, ruralna sociologija, sociokibernetika, sociologija, sociologija mreža, sociologija obrazovanja, sociologija vremena, sociološka produkcija, sociološka teorija, sociološki modeli, sociološki portret, socio – psihološki aspekt, talcott parsons

Antropologija

antropocentrizam, antropologija, etnicitet, etnicizam, etnički identitet, kulturna antropologija, multietnicizam

Prirodne znanosti

biologija, fizika, fizikalna teorija, pitagorin poučak, socibiologija

Demografija

demografija, demografski razvoj, geografija, sociodemografija, sociodemografska obilježja

Ekonomija

ekonomija, ekonomska znanost, politička ekonomija

Filozofija

determinizam, etos, filozofija, logika, ontologija, pozitivizam, relativizam, vrijednosna orijentacija, vrijednost, vrijednosti

Povijest

društveni – povijesni čimbenici, historijski materijalizam, historiografija, povijest, sociohistorija, srednji vijek

Jezikoslovlje

jezik, pismenost, policentričnost, vokabular

Pravo

pravo

Genetika

genetički inženjering, genetika

Socijalni rad

socijalna reforma, socijalna skrb, socijalna služba, socijalne reforme, socijalne vještine, socijalni nauk, socijalni rad

Tehničke znanosti

elektrotehnika, metalurgija

Šumarstvo

šumarstvo

Hermeneutika

hermeneutika

Umjetnost

avangarda, dizajn, likovna umjetnost, umjetnost

Književnost

književnost, knjižnica, naturalizam

Glazba

ethos

Moda

moda

Uprava i poslovi upravljanja

lokalna samouprava, radničko samoupravljanje, regionalna samouprava, samoupravljanje, samoupravne institucije, upravljanje

Administracija

administracija

Lokalna uprava

lokalna vlast, lokalna zajednica, lokalni identitet, lokalno područje

Javna služba

javna služba, javni prostor, javni radovi, javno dobro, javno mnijenje

Seksualnost

monogamija, seksizam, seksualni identitet, seksualno zadovoljstvo, seksualnost, socioseksualnost, ženska seksualnost

Homoseksualnost

heteroseksualnost, homoseksualizam, istospolno prijateljstvo, seksualna orijentacija

Pornografija

eksplicitni sadržaj, pornografija

Spol i rod

muškarci, položaj žena, rod, rodna jednakost, rodna segregacija, rodne razlike, rodne uloge, rodni identitet, spol, spolne razlike, spolnost, uloga žena, žene

Reprodukcija

bioreprodukcija, kontracepcija, reprodukcija

Pristitucija

prostitucija

Psihološki koncepti

afektivni podražaj, ekstrinzični cilj, etnopsihologija, intrinzični cilj, motivacija, psihologija, psihološki problemi, psihometrija, psihopatologija, psihosocijalno stanje, psihotrauma, racionalnost, razvoj, razvoj čitanja, socijalna psihologija

Ličnost

ličnost, osobine, permisivnost

Osjećaji i emocije

emocije, empatija, ljubav, ljubomora, opraštanje, oprost, radni stres, raspoloženje, samoća, sramežljivost, sreća, strah, stres, usamljenost, zadovoljstvo, životno zadovoljstvo

Psihološka stanja

alijenacija, anksioznost, depresija, depresivnost, psihičke smetnje, psihičko stanje, ptsp, socijalna anksioznost

Samopercepcija
samopoimanje, samopoštovanje, samoprocjena
Kognicija
intelektualne poteškoće, kognitivan razvoj, kognitivne funkcije, kognitivne sposobnosti, kognitivni problemi, kognitivni razvoj, metakognicija
Globalizacija
globalizacija, globalno, glokalizacija, kozmopolitizam, zemlje u razvoju
Međunarodni odnosi
ambasada, inozemstvo, međunacionalni odnosi, zapad i istok
Kolonizacija
kolonijalizam, kolonizacija
Otoci
otoci
Pravni sustav
afirmativna akcija, imovina, zakon, zemljovlasnički odnosi
Sudstvo
sud, ustavni sud, ustavni poredak
Zatvorski sustav
krvna osveta, zatvor, zatvorski sustav
Kriminalno ponašanje
korupcija, terorizam, trgovanje ljudima
Kvaliteta življenja
kvaliteta naselja, kvaliteta pisanja, kvaliteta stanovanja, kvaliteta življenja, kvaliteta života, životni standard, životni vijek
Slobodno vrijeme
slobodno vrijeme
Stanovanje i stambeno pitanje
obalno naselje, rezidencijalna segregacija, sekundarno stanovanje, stambena tvorevina, stambeni sektor, stambeno naselje, stambeno pitanje, stambeno pitanje, stanovanje, stanovništvo, starosjedioci, susjedstvo, suživot
Zajednice
udruga, zajednica
Sociološki koncepti
društvena isključenost, formalna grupa, funkcionalizam, habitus, identitet, pro socijalnost, simbolički interakcionizam, socijalna alijenacija, socijalna diferencijacija, socijalna distanca, socijalna isključenost, socijalna percepcija, socijalna prihvaćenost, socijalna teorija, socijalni status, socijalno pitanje, socijalno podrijetlo, stavovi

10. ŽIVOTOPIS

Josip Ježovita rođen je 26. siječnja 1988. godine u Zagrebu, Republika Hrvatska. 2013. godine, diplomirao je sociologiju (znanstveni smjer) na Fakultetu hrvatskih Studija Sveučilišta u Zagrebu. U istoj godini, zaposlio se na Odsjeku za sociologiju Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu kao vanjski suradnik, gdje je do 2019. godine, izvodio nastavu iz statističkih kolegija na preddiplomskom i diplomskom studiju sociologije. Istovremeno, u 2014. godini, bio je polaznik stručnog osposobljavanja bez zasnivanja radnog odnosa u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje u svojstvu stručnog savjetnika za analitiku i statistiku.

2015. godine, zaposlio se kao asistent na Odjelu za sociologiju Hrvatskog katoličkog sveučilišta. Na toj poziciji, ostao je do danas te izvodi nastavu na preddiplomskom i diplomskom studiju sociologije iz više metodoloških i statističkih kolegija. U tom istom razdoblju, ostvario je suradnju s nekoliko agencija za istraživanje tržišta te je kao njihov vanjski suradnik, bio uključen u provedbu različitih tržišnih projekata, koji su uključivali primjenu kvantitativne i kvalitativne metodologije.

Kada je riječ o njegovom znanstvenom radu, dosad je sudjelovao u provedbi četiriju znanstveno – stručnih projekata, od kojih je jedan aktivan još od 2015. godine i zove se "*European Value Study*" (*Vrednote i društvene promjene u Hrvatskoj*). Autor je sedam znanstvenih članaka, pisao je za tri stručno – znanstvene knjige te je ilustrator slika u trima medicinskim udžbenicima.

Popis objavljenih radova – kronološki:

- 1) Brezovec, E., Ježovita, J., i Zoričić, Z. (2020). The Role of Social Integration in the Clubs of Treated Alcoholics in Croatia. *INDECS - Interdisciplinary Description of Complex Systems*, 18(1), 26-35. doi:<https://doi.org/10.7906/indecs.18.1.3>
- 2) Balabanić, I., Ježovita, J., i Žagi, K. (urednici). (2019). *Jesu li mladi danas dovoljno financijski pismeni?* Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište.
- 3) Baloban, J., Črpić, G., i; Ježovita, J. (2019). *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018. prema European Values Study*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost d.o.o., Katolički bogoslovni fakultet sveučilišta u Zagrebu i Hrvatsko katoličko sveučilište.
- 4) Baloban, J., Šimunović, J., i Ježovita, J. (2019). Kretanje crkvenosti u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. godine. Analiza i kritički osvrt. *Bogoslovska smotra*, 89(2), 412-441.

- 5) Ježovita, J., Balabanić, I., i Plenković, M. (2019). Metodološki okvir anketnih istraživanja Europske studije vrijednosti na primjeru Hrvatske. *Društvena Istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 28(3), 411-433. doi:<https://doi.org/10.5559/di.28.3.03>
- 6) Ježovita, J., Plenković, M., i Varga, V. (2018). Izborne kampanje 2015. i 2016. godine: Analiza obilježja naslova i toniranje vijesti na dnevnoinformativnim portalima. *Društvena Istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 27(3), 407-429. doi:<https://doi.org/10.5559/di.27.3.02>
- 7) Perkov, I., Brezovec, E., i Ježovita, J. (2018.) Sociološki aspekti promjena naziva ulica i trgova u Gradu Zagrebu od osamostaljenja Hrvatske do danas. U: Perić Kaselj, Marina (glavna urednica). *Migracije i idenitet: kultura, ekonomija, država* (str. 135-147). Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
- 8) Ježovita, J. (2017.) Unemployment trends and characteristics of unemployed people on the Croatian islands in the period 2004 – 2015. U: Jurčević, Katica ; Kaliterna, Ljiljana ; Ramljak, Ozana (urednici). *Imagining the Mediterranean: Challenges and Perspectives* (str. 161-172). Zagreb: Institut za društvene znanosti Ivo Pilar; VERN; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; i Euro-Mediterranean Academic Network.
- 9) Ježovita, J. (2015). Stavovi i mišljenja poslodavaca o tržištu rada i zapošljavanju u Hrvatskoj. In D. Vidović (urednik), *Zaposlimo Hrvatsku! Strateške smjernice za rast zaposlenosti* (str. 61-79). Zagreb: Hrvatska gospodarska komora (HGK).
- 10) Šimičević, V., Jaković, B., i Ježovita, J. (2013). Perceived Barriers to E-commerce: Empirical Evidence from EU Countries. *Interdisciplinary Description of Complex Systems : INDECS*, 11(1), 123-130. doi:<https://hrcak.srce.hr/96061>